

ÓZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA ÓRTA MAXSUS TÁLIM VAZIRLIGI

NUKUS DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

“KELISHILGAN”

Oliy va órta maxsus tálím
vazirining birinchi órinbosari

_____ **K.Sharipov**

“ ” _____ 2019 y.

“TASDIQLAYMAN”

Nukus davlat pedagogika
instituti rektori, dotsent

_____ **B.P.Otemuratov**

“ ” _____ 2019 y.

MAGISTRATURA KIRISH SINOVLARI BÓYICHA MUTAXASSISLIK
FANLARIDAN DASTURLARI VA BAHOLASH MEZONLARI

- 5A110101 – Aniq va tabiiy fanlarni óqitish metodikasi (matematika)
- 5A110201 – Aniq va tabiiy fanlarni o`qitish metodikasi (fizika va astronomiya)
- 5A110401 – Aniq va tabiiy fanlarni óqitish metodikasi (biologiya)
- 5A110601 – Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o`qitish metodikasi (tarix)
- 5A110701 – Tálimda axborot texnologiyalari
- 5A110901 – Pedagogika nazariyasi va tarixi(faoliyat turi bóyicha)
- 5A110902 – Pedagogika va psixologiya
- 5A110903 – Tálím muassasalarining boshqaruvi
- 5A111201 – O‘zbek tili va adabiyoti
- 5A111301 – Ona tili va adabiyoti (Qoraqalpoq tili va adabiyoti)
- 5A111301 – Ona tili va adabiyoti (Rus tili va adabiyoti)
- 5A111601 – Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o`qitish metodikasi (mánaviyat asoslari)
- 5A111701 – Tarbiya va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang‘ich tálím)
- 5A111801 – Tarbiya va tarbiya nazariyasi va metodikasi(maktabgacha tálím)
- 5A110301 – Aniq va tabiiy fanlarni o`qitish metodikasi (kimyo)
- 5A110501 – Aniq va tabiiy fanlarni o`qitish metodikasi (geografiya)
- 5A111401 – Xorijiy til va adabiyoti (ingliz tili)
- 5A112101 – Tálím va tarbiya nazariyasi va metodikasi (texnologik tálím)
- 5A111301 – Ona tili va adabiyoti (Qozoq tili va adabiyoti)

Nukus– 2019

5A110101 - Aniq va tabiiy fanlarni o'qitish metodikasi (matematika)

Tuzuvchilar: B. Prenov – NDPI, Matematika o'qitish metodikasi kafedrası docenti, f.-m.f.n.

A.Xodjaniyazov– NDPI, Matematika o'qitish metodikasi kafedrası docenti, f.-m.f.n.

Taqrizchilar: S. Tanirbergenov – NDPI, Matematika o'qitish metodikasi kafedrası docenti, f.-m.f.n.

A.Daujanov – QDU, Matematik analiz kafedrası docenti, f.-m.f.n.

KIRISH

Matematikaning bir sohasi sifatida rivojlanib kelgan va hozirgi kunda alohida fan sifatida ko'plab tarmoqlariga ega bo'lgan algebra, sonlar nazariyasi, matematik mantiqning dastlabki tushunchalari umumiy o'rta ta'lim maktablari, akademik litsey va kasb-hunar kollejlarida o'rganiladi. Ushbu fanlar bo'yicha o'quvchilarga beriladigan axborot umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi matematikasi mazmunining aksariyat qismini tashkil etadi

5A110101-Aniq va tabiiy fanlarni o'qitish metodikasi (matematika) mutaxassisligi bo'yicha magistr darajasini olish uchun bakalavr yoki o'qish yilidan iborat mudatda matematika fanining nazariy, amaliy, tashkillashtirish va boshqada xossalari bo'yicha keng bilimga ega bo'lish, amaliy bilim va konikmalarni paydo qilishlari, fanining nazariy, metodik va tashkillashtirish muamollari bo'yicha o'z fikrlarin ilmiy va nazariy tamondan bayon etish qobiliyatiga ega bo'lishi lozim bo'lgan kadrlarni tanlash maqsatida kirish sinovlari dasturi ishlab chiqilgan.

1. Matematik analiz

Haqiqiy sonlar to'plami. Funksiya va uning berilish usullari. Sonli ketma-ketlik va uning limiti. Funksiyaning limiti, uzluksizligi. Kesmada uzluksiz bo'lgan funksiyaning hossalari. Hosila, uning geometrik va mehanik manolari. Differensial va differensiullanuvchanlik. Yuqori tartibli hosila va differensiallar. Differensial hisobning asosiy teoremlari. Funksiyani to'la tekshirish va grafigini chizish. Boshlang'ich funksiya va aniqmas integral. Ratsional, sodda irratsional va transtsendent funksiyalarni integrallash. Aniq integral va uning xossalari. Integrallanuvchi funksiyalar sinfi. Nyuton-Leybnits formulasi. Xosmas integral. Aniq integralning tatbiqlari. Sonli qator va uning yaqinlashuvchanligi. Sonli qator yaqinlashishining zaruriy va yetarli shartlari. Musbat qator, taqqoslash teoremlari, yaqinlashish alomatlari. Ixtiyoriy hadli qatorlar. Absolyut va shartli yaqinlashuvchi qatorlar. Leybnits teoremasi. Darajali qatorlar. Abel teoremasi. Darajali qatorning yaqinlashish radiusi, yaqinlashish intervali, yaqinlashish sohasi. Teylor formulasi va qatori. Funksiyalarni darajali qatorlarga yoyish. Furey qatori. Funksiyalarni Furey qatoriga yoyish. Ko'p o'zgaruvchili funksiyalar. Karrali va takroriy limitlar, uzluksizlik. Xususiy hosilalar. Differensial va uning geometrik manosi. Yuqori tartibli xususiy hosilalar va to'la differensiallar. Ko'p o'zgaruvchili funksiyaning

ekstremumlari. Ikki, uch o'lchovli integrallar va ularni hisoblash. Karrali integrallarning tatbiqlari.

Asosiy tushunchalar. Differensial tenglamaga olib keladigan masalalar. Hosilaga nisbatan yechilgan birinchi tartibli differensial tenglamalar: o'zgaruvchilari ajraladigan va unga keltiriladigan differensial tenglamalar. Bir jinsli va unga keltiriladigan differensial tenglamalar. Chiziqli tenglamalar, Bernulli tenglamasi. To'la differensial tenglama, integrallovchi ko'paytuvchi. Lagranj va Klero tenglamalari. Izogonal va ortogonal traektoriyalar.

n-tartibli o'zgaruvchi koeffitsientli chiziqli tenglamalar. Ikkinchi tartibli o'zgaruvchi koeffitsientli chiziqli tenglamalar.

To'plam quvvati. Ekvivalent to'plamlar. To'plam quvvati tushunchasi. Quvvatlarni taqqoslash. Sanoqli to'plamlar va ularning xossalari. Ratsional va algebraik sonlar to'plamlarining sanoqliligi. Haqiqiy sonlar to'plamining sanoqsizligi. Kontinuum quvvatli to'plamlar.

Kompleks sonlar ketma-ketligi va qatorlar. Kompleks o'zgaruvchining funksiyasi haqida tushuncha, uning geometrik talqini. Funksiyaning limiti, uzluksizligi va tekis uzluksizligi. Kompleks o'zgaruvchili funksiyaning hosilasi. Differensiallanuvchi bo'lish sharti. Nuqtada va sohada analitik funksiya tushunchasi. Garmonik va qo'shma garmonik funksiyalar. Hosila moduli va argumentning geometrik manosi.

Kompleks o'zgaruvchili ko'rsatkichli, trigonometrik, logarifmik funksiyalar va ularning xossalari. Trigonometrik va giperbolik funksiyalar orasidagi bog'liqlik.

Kompleks hadli darajali qatorlar. Abel teoremasi. Yaqinlashish doirasi va radiusi. Darajali qator yig'indisining yaqinlashish doirasida analitik funksiya ekanligi. Analitik funksiyani Teylor qatoriga yoyish. Koshi tengsizligi va Liuvill teoremasi. Algebraning asosiy teoremasi. Analitik funksiyalarning nollari. Yagonalik teoremasi. Ayrim elementar funksiyalarni haqiqiy o'qdan analitik davom ettirish.

Loran qatori haqida tushuncha. Loran teoremasi. Maxsus nuqta. Maxsus nuqtalar klassifikatsiyasi. Chegirma tushunchasi. Chegirmalarni hisoblash. Chegirmalar haqidagi asosiy teorema. Integrallarni hisoblashda chegirmalarni qo'llash.

2.Algebra va sonlar nazariyasi

Mulohazalar ustida amallar. Mulohazaviy formulalar. Predikatlar va kvantorlar. Predikatli formulalar. To'plam, to'plam ustida amallar. Binar munosabatlar, ularning turlari. Algebraik amal. Algebra. Algebralar gomomorfizmi va uning turlari. Gruppa, halqa, maydon. Algebraik sistemalar. Kompleks sonlar maydoni. Chiziqli tenglamalar sistemasi. Matritsalar. Matritsaning teskarilanish shartlari. Orniga qoyishlar gruppasi. Determinantlar, hossalari. Kramer formulasi. Chiziqli tengsizliklar sistemasi.

Vektor fazolar. Vektor fazo bazasi va olchovi. Chiziqli qobiq, chiziqli kop xillik. Yevklid fazolar, ularning izomorfizmi. n- olchovli affin fazolari. Ortogonal bazis. Ortogonal toldiruvchi.

Chiziqli akslantirishlar va operatorlar. Chiziqli almashtirishlarning xos

sonlari va xos vektorlari.

Butun sonlar xalqasida bólinish munosabati. Tub sonlar. Arifmetikaning asosiy teoremasi. Eng katta umumiy bóluvchi. Eng kichik umumiy karrali. Yevklid algoritmi va uning tatbiqlari. Chekli zanjir kasrlar. Munosib kasrlar. Sistematik sonlar. Taqqoslama, chegirmalar halqasi. Bir ózgaruvchili birinchi darajali va yuqori darajali taqqoslamalar. Sonning tartibi. Boshlang'ich ildiz. Tub modul bóyicha indekslar va ularning tatbiqlari. Lejandr simvoli. Yakobi simvoli. Taqqoslamalar nazariyasining arifmetik tatbiqlari.

Bir ózgaruvchili kóp hadlar. Bezu teoremasi. Algebraning asosiy teoremasi. Uchinchi va tórtinchi darajali tenglamalar. Maydonning oddiy kengaytmasi. Algebraik va transtsendent sonlar. Maydonning algebraik kengaytmasi. Algebraik sonlar maydoni. Tenglamalarni radikallarda yechish.

3.Geometriya

Vektorlar ustidagi amallar. Vektor fazo. Koordinata sistemalarini almashtirish. Affin, dekart va qutb koordinatalar sistemalari. Koordinatalarni boǵlovchi tenglama va tengsizliklar. Algebraik chiziqlar va ularning tartibi. Almashtirishlar gruppasi. Tekislikdagi harakatlar klassifikatsiyasi. Geometrik figuralarning simmetriya gruppasi. Óxshash almashtirishlar gruppasi va uning gruppaoosti. Tekislikdagi affin almashtirishlar. Fazodagi koordinatalar metodi. Koordinatalarni boǵlovchi tenglama va tengsizliklarning geometrik mánosi. Fazoda tekislik va tóǵri chiziq. Ellips. Giperbola. Parabola. Ikkinchi tartibli chiziqlarning direktrisalari va fokuslari. Ikkinchi tartibli chiziqlarning umumiy tenglamasi. Ikkinchi tartibli tsilindrik va konus sirtlar. Aylanma sirtlar. TSirkulǵ va chizǵich yordamida yasash postulatlari. Maktab geometriya kursidagi yasashga doir masalalar. Tekislikdagi geometrik yasashlarni turli metodlari. Sirkul va chizǵich yordamida yechilmaydigan klassik masalalar. Tekis va fazoviy figuralarning parallel proyeksiyadagi tasvirlari. Aksonometriya. Polǵke-Shvarts teoremasi. Pozitsion va metrik masalalar. Proyektiv tekislik va proyektiv fazo. Dezarg teoremasi. Proyektiv akslantirishlar va almashtirishlar. Garmonik joylashgan tórtta nuqta. Proyektiv tekislikdagi ikkinchi tartibli chiziqlar va ularning klassifikatsiyasi. Shteyner va Paskal teoremalari. Yevklid geometriyasi. N.I.Lobachevskiy geometriyasi. Gilbert aksiomalar sistemasi. Aksiomalar sistemasining interpretatsiyasi. Aksiomalar sistemasining zidsizligi, erkinligi va tóliqligi. Uch ólchovli fazoning Veyl aksiomalar sistemasi. Giperbolik fazo haqida tushuncha. Giperbolik tekislikning Keli-Kleyn modeli.

4. Matematika óqitish metodikasi

Umumiy metodika

Matematika óqitish metodikasining predmeti, fan sifatida uning taraqqiyoti, bosqichlari óquv predmeti sifatida maqsadi, mazmuni. Matematika óqitishni tashkil etish formalari. Sinf dars sistemasi. Matematika óqitishda kuzatish va tajriba, taqqoslash va analogiya metodlari. Matematika óqitishda analiz va sintez kabi metodlarning órni. Analitik metod bilan masalalar yechish va teoremalarni

isbotlash. Matematika o'qitishda induksiya, deduksiya. Matematika o'qitishda umumlashtirish, abstraksiyalash va ularning ahamiyati. Maktab va o'рта maxsus talim muassasalari matematikasi kursida matematik mantiq elementlari. Matematik tushuncha, tarif, aksioma va teoremlarning mantiqiy tuzilishi. Zaruriy va yetarli shartlar. Ularni o'qitish muammolari. O'quvchilarning matematik tafakkurini rivojlantirish jarayonida masalalarning ahamiyati. Masala yechishda umumiy va xususiy usullar. Matematik o'qitish metodlari (muammoli, evristik, dasturlashgan, blokli, modulli). Matematika o'qitish metodlarining klassifikatsiyasi. Matematika o'qitishda muammoli, evristik, dasturlashgan, blokli, modulli metodlari. Sinfdan tashqari va fakultativ mashg'ulotlar, ularning tashkiliy shakllari, maqsad va vazifalari, o'tkazish metodikasi.

Xususiy metodika

Natural sonlarni o'qitish metodikasi. Kasrlarni kiritish, oddiy va onli kasrlarni o'qitish metodikasi. Manfiy va irratsional sonlarni kiritish metodikasi. Haqiqiy sonlar mavzusini o'qitish metodikasi. Haqiqiy sonlar tushunchasini kengaytirish va kompleks sonlar mavzusini o'qitish metodikasi. Umumiy o'рта maktab va o'рта maxsus talim muassasalari matematikasida ayniy shakl almashtirish va uni o'qitish metodikasi. Umumiy o'рта talim maktab va o'рта maxsus talim muassasalari matematikasi kursida funksiya tushunchasini kiritish va o'qitish metodikasi. Umumiy o'рта talim maktab, AL va KHKlarida tenglama va tengsizliklarni o'qitish metodikasi. Dekart koordinatalari. Tekislikda va fazoda Dekart almashtirishlar. O'xshashlik va gomotetiyaning o'qitish metodikasi. Tekislikda va fazoda vektorlar mavzusini o'qitish metodikasi. Stereometriya kursining birinchi darslarini o'qitish metodikasi. Fazoda to'g'ri chiziq va tekisliklarni parallel va perpendikulyarligi mavzusini o'qitish metodikasi. Geometriya kursida kopburchaklar va kopyoqlilarni o'qitish metodikasi. Geometriya kursida yuza va hajm mavzularni o'qitish metodikasi. Trigonometrik funksiyalar, tenglama va tengsizliklarni o'qitish metodikasi. Kórsatkichli va logarifmik funksiyalar, tenglama va tengsizliklarni o'qitish metodikasi. Hosila. hosilani funksiyani tekshirishga tatbiqu mavzularini o'qitish metodikasi. Boshlang'ich funksiya va integral mavzularini o'qitish metodikasi. Differentsial tenglamalarni o'qitish metodikasi.

Adabiyotlar

1. Azlarov T., Mansurov. X., Matematik analiz. T.: O`zbekiston. 1 t.1994.-415 b.
2. Azlarov T., Mansurov. X., Matematik analiz. T.: O`zbekiston. 2 t.1995.-436 b.
3. Ayupov Sh.A., Berdiqulov M.A., Turgunbaev R.M. Funktsiyalar nazariyasi. T.: «O`AJBNT» Markazi, 2004.-148 b.
4. Salohiddinov M.S, Nasriddinov G.N. Oddiy differensial tenglamalar. T: “O`qituvchi”. 1994. -383 b.
5. Sirojiddinov S., Maqsudov Sh., Saloxiddinov M. Kompleks ózgaruvchining funktsiyalari nazariyasi. -T.: Óqituvchi, 1979 y. - 367 b.
6. Sádullaev A. va b. Matematik analiz kursidan misol va masalalar toplami, III qism. -T.: Ózbekiston, 2000 y. - 400 b.
7. Boyarchuk A.K. Funktsiy kompleksnogo peremennogo: teoriya i praktika. M.: 2001.,352s.
8. N.D.Dadajonov, R.YUnusmetov, T.Abdullaev, Geometriya 1 va 2-qism. Toshkent. «Óqituvchi». 1996 y.
9. A.Narmonov “Differentsial geometriya”, Toshkent 2003 y.
10. X.X.Nazarov, X.O.Ochilova, E.G.Podgornova, Geometriyadan masalalar toplami. 1 qism. Toshkent. «Óqituvchi», 1993 y., 2 qism. Toshkent. «Óqituvchi», 1997 y.
11. Л.С.Атаносян, В.Т. Базылев, Геометрия ч.1,2. М, «Просвещение» 1987 г.
12. А.Д.Александров, Н.Ю.Нецветаев, Геометрия, М.,«Наука» 1990 г.
13. Nazarov R.N.,Toshpólatov B.T., Dusumbetov A.D. Algebra va sonlar nazariyasi.T., Óqituvchi. I-qism,1993 y., II-qism, 1995 y.
14. Xojiev J.X. Faynleyb A.S. Algebra va sonlar nazariyasi kursi, Toshkent, «Ózbekiston», 2001y.
15. T.F.Jórayev. Topologiyaga kirish. Funktorlar. Ólchamlar. Chiziqlar. Toshkent. “Tafakkur-Bóston” 2012y.
16. Куликов Л.Я. Алгебра и теория чисел. М., Высшая школа, 1979 г.
17. Кострикин И.А. Введение в алгебру. М., Наука. 1977 г.
18. С.Алихонов Математика ўқитиш методикаси. Тошкент. Ўқитувчи. 1992й. (ўқув қўлланма)
19. А.Ю.Бакирова, Ф.Х.Сайдалиева “Методика преподавания математики”, Тошкент 2008, 300 б. (ўқув қўлланма)
20. Тожиев М., Баракаев М., Хуррамов А.. Математика ўқитиш методикаси фани ўқув машғулотларининг лойиҳаси.// Ўқув ва илмий-методик қўлланма. –Т.: «Fan va texnologiya», 2015, 224 бет.

5A110201 – Aniq va tabiiy fanlarni o`qitish metodikasi (fizika va astronomiya)

Tuzuvchilar: A.Kamalov – Ajiniyoz nomidagi Nukus DPI Fizika oqitish metodikasi kafedrasini mudiri, f-m.f.d, dotsent.

A.Jumamuratov–Ajiniyoz nomidagi Nukus DPI Fizika oqitish metodikasi kafedrasini dotsenti x.x.a.d.

Taqrizchi: B.Qunnazarov – Berdax nomidagi QDU Yarimo`tkazgichlar fizikasi kafedrasini mudiri, f-m.f.n., dotsent

Kirish

Ushbu imtixon dasturi pedagogika institutining 5A110201 – Aniq va tabiiy fanlarni o`qitish metodikasi (fizika va astronomiya) magistratura mutaxassisligi bo`yicha mutaxassislik fanlar bo`yicha sinash imtixanlari variantlari ushun mo`ljallangan bo`lib, bo`lajak fizik o`qituvchilari egallashi kerak bo`lgan barcha bilim, qobiliyat va ko`nikmalar majmuasini o`z ichiga oladi.

Dastur umumiy fizika, astronomiya, fizika va astronomiya o`qitish metodikasi kurslari bo`yicha nazariy bilimlar va amaliy ko`nikmalarni aniqlashdan iborat bo`lgan mavzular va savollar ko`pligini qamrap olgan.

“Umumiy fizika” kursi

“Umumiy fizika” kursi Mexanika, Molekulyar fizika, Elektromagnitizm, Optika, Atom, yadro va elementar zarralar fizikasi bo`limlarini o`z ichiga oladi.

Mexanika

Moddiy nuqta kinematikasi. Mexanik harakat. Fazo va vaqt. Sanoq sistemasi. Harakatning nisbiyligi. Moddiy nuqta, traektoriya, Yo`l va ko`chish. Fizik kattaliklar. O`lchov birliklari. To`g`ri chiziqli tekis harakat. Tezlik. To`g`ri chiziqli notekis harakat. Tezlanish. Erning tortishish maydonidagi harakat. Moddiy nuqtaning aylana bo`ylab harakati. Burchak tezlik. Burchak tezlanish. Normal va tengentsial tezlanishlar. Moddiy nuqta dinamikasi. Nyuton qonunlari Galileyning nisbiylik printsiplari. Kinetik va potentsial energiya. Energiya va impulsning saqlanish qonunlari. Potentsial va nopotentsial kuchlar. Moddiy nuqtalar sistemasining harakati. Massalalar markazi. O`zgaruvchan massali jism harakati. Reaktiv harakat. Meshcherskiy tenglamasi. Elastik va noelastik to`qnashishlar. Butun olam tortish qonuni. Kepler qonunlari. Gravitatsion maydonda bajarilgan ish. Kosmik tezliklar. Vaznsizlik. Ishqalanish kuchlari. Stoks formulasi. Elastiklik kuchlari. Noinertsial sanoq sistemalaridagi harakat. Koriolis kuchi. Maxsus nisbiylik nazariyasi (MNN) elementlari. Lorents almashtirishlari. Tezliklarni qo`shishning relyativistik qonuni. Relyativitik mexanikada impuls va energiya. Massa bilan energiya orasidagi bog`lanish. MNN da to`liq energiya. MNN da energiya va impulsning saqlanish qonuni. Qattiq jism mexanikasi. Suyuqliklar mexanikasi. Mexanik tebranishlar. Tebranishlarni qo`shish. So`nuvchi tebranishlar. Majburiy tebranishlar. Rezonans. Mexanik to`lqinlar. To`lqin tenglamasi. To`lqin

energiyasi va intensivligi. Fazoviy va gruppaviy tezliklar. Umov vektori. To'liq interferentsiyasi. Turg'un to'liq. Akustika. Ultratovush va infratovush.

Molekulyar fizika

Temperatura va termodinamik muvozanat. Ideal gaz qonunlari. Termodinamika qonunlari. Adiabatik jaraYon. Politropik jaraYon. Karno tsiklining foydali ish koeffitsienti. Klauzius tengsizligi. Entropiya. Entropiya va ehtimollik. Entropiya va tartibsizlik. Termodinamik funktsiyalar. Entropiya, entalpiya, erkin energiya, Maksvell munosabatlari, Joul-Tomson effekti. Termodinamik metod. Klapeyron-Klauzius tenglamasi. To'yingan suv bug'i bosimining temperaturaga bog'lanishi. Statistik taqsimot. Ehtimol nazariyasining elementlari. O'rtacha kattaliklarni aniqlash. Fluktuatsiya va dispersiya. Taqsimot funktsiyasi. Diffuziya hodisasi. Issiqlik o'tkazuvchanlik. Issiqlik o'tkazuvchanlik koeffitsientini aniqlash. Dyuar idishlar. Real gazlar. Real gazlarning ichki energiyasi. Suyuqliklarning xossalari. Sirt taranglik. Faza va fazaviy o'tishlar. Sublimatsiya. Bug'lanish va kondensatsiya. Havoning namligi. Gidrometrlar. Erish va qotish. Uchlanma nuqta. Moddalarning molekulyar kinetik nazariyasi. Erkinlik daraja. Broun harakati. Gauss taqsimoti. Issiqlik sig'imi. Dyulong-Pti qonuni, Plank formulasi. CHegaraviy holatlar. Makroskopik sistema va uning turlari. Muvozanatli va nomuvazanatli holatlar. Sistemaning mikroholatlari. Statistik fizikaning asosiy tushunchalari va printsiplari. Vaqt va ansambl bo'yicha o'rtachalash. Fluktatsiya. Muvozanatli holat. Termodinamik ehtimollik. Statistik vazn. Mikrokanonik, kanonik va katta kanonik taqsimot funktsiyalari ifodalari.

Elektromagnitizm

Zaryadlar va zaryadlarning elektr maydoni. Elektrostatik maydoni kuchlanganligi. Elektr maydonlari uchun superpozitsiya printsiplari. Bog'langan zaryadlar va zlekr induksiya vektori. Elektr dipol maydonining kuchlanganligi. Maydon kuchlanganligini oqimi. Ostrogradskiy – Gauss teoremasi. Elektr maydoni va ish. Elektr maydon potentsiali. Ekvipotentsial sirtlar. Maydon kuchlanganligi va potentsial orasidagi bog'lanish. Elektr sig'imi. Zaryadlangan kondensator energiyasi. Zaryadlar sistemasining energiyasi. Muxitlar chegarasidagi elektr maydoni. Dielektriklar. Qutblanish vektori. Doimiy tok qonunlari. Zanjirning bir qismi uchun Om qonuni. Tok zichligi va Om qonunining differentsial ko'rinishi. Joul–Lents qonuni. O'zgarmas tok zanjiridagi ish va quvvat. Kirxgoff qoidalari. Metallarning o'tkazuvchanligi. Metallardagi elektr o'tkazuvchanligi bilan issiqlik o'tkazuvchanligi orasidagi bog'lanish: Videman-Frants qonuni. O'ta o'tkazuvchanlik. Kontaktdagi elektr hodisalar. Kontakt potentsiallar ayirmasi. Termoelektr xodisalar. Elektron emissiya. Elektronlarning chiqish ishi. To'yinish toki. Bogoslavskiy-Lengmyur formulasi. To'yinish toki. YArim o'tkazgichlar. Yarim o'tkazgichlardagi kontakt xodisalar. Yarim o'tkazgichli elektron priborlar va mikrosxemalar. Gazlardagi elektr toki. Ionlanish va rekombinatsiya. Plazma. Faradeyning elektroliz qonuni. Elektrolitik dissotsatsiya. Ionlar harakatchanligi. Elektrolit o'tkazuvchanligi uchun Om qonuni. Toklarning magnit maydoni. Bio-Savar-Laplas qonuni. Magnit maydonining uyurmaviy xarakteri. Yopiq sirt orqali

magnit maydon induktsiyasi oqimi. To'liq tok qonuni. Solenoid va toroid magnit maydoni. Lorents kuchi. Elektronning solishtirma zaryadini aniqlash. Xoll effekti. Berk kontur. Diamagnit, paramagnit va ferromagnitlar. Konservativ kuch. Faradey elektromagnit induktsiya qonuni. Induksion elektr yurituvchi kuch. Lents qoidasi. O'zinduktsiya va o'zaro induktsiya hodisasi. Induktivlik. Magnit maydon energiyasi va uning zichligi. O'zgaruvchan tok qonunlari. Uch fazali tok. Kondensator va induktivlikdagi toklar.

Optika

Yorug'lik to'lqinlari. Yorug'lik tolqinining ko'rinish sohasi. Yorug'lik to'lqinlarini qayd qiluvchi asboblari. Chiziqli va nochiziqli optika. Fotometriya asoslari. Nurlanish. Ravshanlik. Yoritilganlik. Yorug'lik oqimi. Yorug'lik kuchi. Fotometrilar. Yorug'likning elektromagnit tabiati. Muhitda elektromagnit to'lqinlarning tezligi. Elektromagnit to'lqinlarning ko'ndalangligi. Yorug'lik to'lqinining fazoviy va to'daviy tezliklar orasidagi bog'lanishi. Spektral chiziq kengligi. Ikki muhit chegerasida Yorug'lik to'lqinining qaytishi va sinishi. Ferma tamoyili. To'la ichki qaytish. Tolali optika. Refraktomer. Yorug'likning qutblanishi. Malyus qonuni. Bryuster qonuni. Yorug'likning ikkilanib sinishini kuzatish. Bir va ikki o'qli kristallar. Oddiy va oddiy bo'lmagan to'lqinlar. Qutblantirgichlar. Kompensatorlar. Yorug'lik interferentsiyasi. Kogerent va nokogerent to'lqinlar. Fazalar farqi. Yassi paralel plastinka Yordamida interferentsion manzara hosil qilish. O'zgaruvchan qalinlikdagi, ponadagi interferentsion manzara. Nyuton halqasi. Yorug'lik difraktsiyasi. Gyuygens-Frenel tamoyili. Frenel zonalari. Fraunhofer difraktsiyasi. Difraktsion panjara. Intensivliklarning taqsimoti. Geometrik optika. Qaytish qonuni. Yassi, qavariq, botiq ko'zgu. Yorug'likning sinishi. Prizma. Linza. Aberratsiya. Xromatik aberratsiya. Sferik aberratsiya. Astigmatizm, koma, distortsiya. Optik asboblari. Yorug'lik dispertsiyasi. Normal va Anomal dispertsiya. Dispertsiya tenglamasi. Yorug'likning sochilishi.

Atom, yadro va elementar zarralar fizikasi

Atom tuzilishi. Frank-Gerts tajribalari. Vodorod atomining spektral seriyalari. Vodorod atomining Bor nazariyasi. Energetik sathlar diagrammasi. To'lqinlar superpozitsiyasi. Fazaviy va gruppaviy tezliklar. Lui-de-Broyl gipotezasi. Devison-Jermer tajribasi va boshqa tajribalar.. Noaniqlik munosabatlari. To'lqin funktsiya va uning statistik talqini. Shtern-Gerlax tajribasi. Elektron spin tushunchasi. Atom tashqi magnit maydonida. Zeeman effekti. Atomdagi elektron sathlarining Lamb siljishi. Atom yadrosining tuzilishi. Izotop, izobar, izoton, izomer va «ko'zgu» yadrolar. Yadro radiusi va uni o'lchash usullari. Yadroning bog'lanish va solishtirma bog'lanish energiyalari. Yadro modellari. Radioaktivlik. Radioaktivlik emirilish qonuni. Radioaktiv oilalar. Sun'iy radioaktivlik. α - emirilish. β - emirilish γ – emirilishning energetik spektri va neytrino gipotezasi. Yadro izomeriyasi. Yadroviy nurlanish dozimetriyasi. Yadro reaksiyasi. Yadro reaksiyasi uchun saqlanish qonunlari. Og'ir yadrolarning bo'linishi. Zanjir reaksiyalari. Yadro reaktori. Termoyadro reaksiyalari. Atom bombasi. Tezlatkichlar va ularning turlari. Elementar

zarralarni qayd qiluvchi asboblar. Elementar zarralar va ularni xarakterlovchi kattaliklar. Elementar zarralar fizikasida saqlanish qonunlari. Kvarklar. Glyuonlar. Fundamental ta'sirlashuv turlari. Buyuk birlashish.

“Nazariy fizika” kursi

“Nazariy fizika” fani Klassik mexanika, Elektrodinamika, Kvant mexanika, Statistik fizika va termodinamika bólimlarini óz ichiga oladi. Ushbu fan 5110200 - fizika va astronomiya óqitish metodikasi bakalavriat tálim yónalishida tahsil olayotgan talabalarga “Nazariy fizika” kursi sifatida oqitiladi.

Klassik mexanika

Nazariy fizika va olam manzarasi. Eksperiment va nazariya. Nazariyaning funksiyalari. Nazariy fizika predmeti va metodlari. Bilish sikli va nazariya strukturasi. Fizikada fazo vaqt tushunchasi. Fazo va vaqtning geometrik modellari. Klassik. Maydon va kvant-relyativistik modellar. Fizika qonunlarining simmetriyasi. Simmetriya va saqlanish qonunlari va ularning turlari. Moddiy nuqta. Erkinlik darajasi. Umumlashgan koordinatalar va umumlashgan tezliklar. Statsionar va nostatsionar boglanishlar. Eng kichik tásir prinsipi. Lagranj funksiyasi. Lagranj tenglamalari. Dekart koordinatalarida harakat tenglamalari. Umumlashgan koordinatalarda harakat tenglamalari. Galiley almashtirishlari va nisbiylik prinsipi. Inertsial sanoq sistemalarida Lagranj funksiyasi. Erkin moddiy nuqta (zarra) uchun Lagranj funksiyasi. Moddiy nuqtalar sistemasi uchun Lagranj funksiyasi

Lagranj funksiya va energiya. Sistemaning potensial va kinetik energiyasi. Saqlanish qonunlari va lagranj tenglamalari. Maxsus nisbiylik nazariyasi: nisbiylik prinsipi. Lorents almashtirishlari. Tórt ólchamli tezlik va tezlanish. Zarraning impulsi va energiyasi. Relyativistik zarralar uchun tásir prinsipi. Vaqt birjinsligi va energiyaning saqlanish qonuni

Fazo birjinsligi va impulsning saqlanish qonuni. Umumlashgan impuls va umumlashgan kuch. Fazo izotropiqligi va impuls momentining saklanish qonuni. Massa markazi. Impuls momenti. Bir ólchovli harakat. Bir ólchovli harakatning integral tenglamasi. Burilish nuqtalari. Finit va infinit harakat. Potensial óra va potensial tósiq. Qattiq jism kinematikasi. Eyler burchaklari. Inertsiya tenzori. Rotator. Qattiq jismning impuls momenti. Massa markazi. Inertsiya momenti. Qattiq jismning harakat tenglamalari. Eyler tenglamalari. Gamilton tenglamalari va ularni Lagranj tenglamalaridan keltirib chiqarish. Gamilton tenglamasini integrallari. Gauss funksiyasi. Tebranma harakatning davrini topish tenglamasi. Tebranish davriga qarab potensial energiyani aniqlash. Puasson qavslari. Mopertyui prinsipi. Kanonik almashtirishlar. Gamilton-Yakobi tenglamalari.

Elektrodinamika

Maksvell tenglamalari. Gerts tajribalari Elektromagnit tólqinlarni modulyatsiyalash. Elektromagnit tólqinlar shkalasi. Zamonviy aloqa vositalari (radio, televidenie, radiotelefoniya, lazer nurlari vositasidagi axborotlarni uzatish, axborotlarni sonli tarzda uzatish). Maksvell siljish toki. Vakuumdagi elektromagnit maydon. Elektromagnit maydon potenciallari. Kalibrli invariantliklik. Elektromagnit maydon energiyasi, zichligi va energiyasi oqimining zichligi. Energiyaning

saqlanish qonuni. Elektromagnit maydon impulsi va potentsiali. Puasson tenglamalari, yechimi. Zaryadlar sistemasining hajm bóyicha taqsimlanishi, ularning katta masofadagi potentsiali. Tinchlikdagi zaryadlar sistemasi energiyasi. Elektrostatik maydon energiyasining zichligi. Zaryadlar sistemasining dipol va kvadrupol momentlari. Vektor potentsial. Puasson tenglamasi, yechimi. Statsionar toklar magnit maydoni. Magnit moment va uning xossalari. Kechikuvchi potentsiallar. Ózgarmas elektr va magnit maydonlarida zaryadlarning harakati. Tólqin tenglamasi. Elektromagnit tólqinlar va ularning tarqalishi. Tólqin kutblanishi. Dipol nurlanish. Elektromagnit tolqin fazasining relyativistik invariant miqdorligi. Nurlanish intensivligi. Oddiy nurlatuvchi sistemalar. Nurlanish reaksiyasi. Nurlanish spektr chizigining kengligi. Maksvell-Lorents tenglamalari. Mikroskopik maydon. Magnitlanish, qutblanish va ularning vektori. Muhit uchun Maksvell tenglamasi. Chegaraviy shartlar. Ózgarmas tok magnit momenti. Skin effekt. Chiziqli ótkazgichlarda kvazistatsionar toklar. Kvazistatsionar magnit maydon energiyasi. Yuqori chastotali elektromagnit maydon. Elektromagnit tólqinning muhitda tarkalishi va muxitdan qaytishi. Dalamber tenglamalarining kovariant ifodasi. Lorents shartining kovariant ifodasi. Elektromagnit maydon antisimmetrik tenzori. Maksvell tenglamalarining kovariant ifodasi. Elektromagnit maydon invariantlari. Elektr va magnit maydonlarni almashtirish. Foton – relyativistik zarra. Yulduzlar aberratsiyasi. Doppler effekti. Noinertsial sanoq sistema. Gravitatsiya. Gravitatsion va inert massa. Gravitatsiya maydoni va vaqt-fazo metrikasi. Energiya-impuls tenzori. Enshteyn tenglamasi (isbotsiz). Umumiy nisbiylik nazariyasini tasdiqlovchi omillar. Olamning ochiq va yopiq modellari. Olamning kengayishi. Xabbl qonuni. Singulyarlik.

Kvant mexanika

Kvant mexanikasining predmeti va nazariy fizika kursida tutgan órni. Mikroob'ektlarning xossalari tavsiflashda klassik fizikaning zaifligi. Mikroob'ektlarning xossalari. Fizik kattaliklar qiymatlarining diskretligi. Korpuskulyar-tólqin dualizmi. Geyzenbergning noaniqlik munosabati Mikrozarra xossalari ehtimoliy xarakterga egaligi. Kvant mexanikada mikroob'ektlarning holatlari. Mikro ob'ektlar holatlarining tavsifi. Tólqin funksiya va uning mánosi. Superpozitsiya prinsipi. Kvant mexanikada kuzatiladigan kattaliklarni tavsiflash. Chiziqli va ózaro qóshma operatorlar. Ermit operatorlarining xususiy funksiyalari va xususiy qiymatlari. Ularning fizik mánosi. Kuzatiladigan kattaliklarning órtacha qiymati. Operatorlarning kommutatorlari: Geyzenberg noaniqlik munosabati, kattaliklarning bir vaqtda ólchanish (aniqlanish) shartlari. Koordinata va impuls operatorlari. Erkin zarra va tashqi maydon tásiridagi zarraning gamiltoniani. Impuls momentining operatori. Shredinger tenglamasi. Sababiyat prinsipi va Shredinger tenglamasi. Ehtimollar zichligining uzluksizlik tenglamasi. Klassik mexanika- kvant mexanikaning chegaraviy holi. Puasson qavslari. Saqlanish qonunlarining fazo, vaqt simmetriyasi bilan bo'glanishi. Statsionar Shredinger tenglamasi. Statsionar holatlar va ularning xossalari. Erkin zarra. Potensial óradagi zarra. Potensial bar'er (tósiq). Tunnel effekt Chiziqli garmonik ostsillyator. Uning energiya spektrlari va tólqin funksiyalari. Tanlash

qoidasi. Markaziy simmetrik maydonda zarra harakati. Orbital moment operatorlarining xususiy funksiyalari va xususiy qiymatlari. Rotator. Shredingerning radial tenglamasi. Vodorod atomi; tólqin funksiyalar; energetik spektrlar. Kvant sonlari va ular yordamida holatlarni tavsiflash. Atom tuzilishi. Atomdagi "elektron buluti". Atomning Rezerford va Bor modelining tanqidi. Elektronning spini. Elektron va atomning harakat miqdorlarini turli momenti. Momentlarni qóshish. Boǵlanish turlari. Majburiy va spontan nurlanishlarning Eynshteyn nazariyasi. Lazerlar. Aynan bir xil zarralar sistemasi. Zarralarning aynanlik prinsipi. Spin bilan statistika orasidagi boǵlanish. Bozonlar. Simmetrik holatlar. Fermionlar. Antisimmetrik holatlar. Pauli prinsipi. Kvant mexikaning taqribiy metodlari. Chetlanishning (ǵalayonlanishning) statsionar nazariyasi. Chetlanishning (ǵalayonlanishning) nostatsionar nazariyasi. Atomlar. Molekulalar. Geliy atomi. Vodorod molekulasini. Kimyoviy boǵlanishlarning tabiati va turlari. Valentlik. Atom va molekulalarning xossalari. Relyativistik kvant mexanika haqida tushuncha. Olamning ilmiy manzarasi haqida.

Statistik fizika va termodinamika

Makroskopik sistema va uning turlari. Mikroskopik parametrlar. Muvozanatli va nomuvazanatli holatlar. Sistemaning mikroholatlari. Fazaviy fazo, fazaviy nuqta, fazaviy traektoriya. Statistik fizikaning asosiy tushunchalari va prinsiplari. Vaqt va ansambl bóyicha órtachalash. Statistik fizikadagi holat. Taqsimot funksiyalari. Fluktatsiya. Muvozanatli holat. Termodinamik ehtimollik. Statistik vazn. Mikrokanonik, kanonik va katta kanonik taqsimot funksiyalari ifodalari. Termodinamik taqsimot. Parametrlar. Issiqlik va ish; Ichki energiya. Entropiya. Termodinamikaning birinchi qonuni; Holat tenglamalari. Qaytar va qaytmas jarayonlar. Sikllar. Nomuvazanatli, qaytmas jarayonlar; Jarayonlarning qaytuvchanlik va qaytmaslik shartlari. Termodinamikaning ikkinchi qonuni. Ikkinchi qonunning miqdoriy munosabati va uning isbotlari. Gibbsning umumiy formulasi. Termodinamik potentsiallar Ichki energiya va uning ózgarishi. Erkin energiya va uning ózgarishi. Entalpiya. Gibbs va Gelmgolts termodinamik potentsiallari. Kimyoviy potentsial. Termodinamikaning uchinchi qonuni. Nernst teoremasi. Past temperaturalarni olish metodlari. Gomogen va geterogen sistemalar. Fazaviy ótishlar. Klapeyron-Klauzius tenglamasi. Birinchi va ikkinchi tur fazaviy ótishlar. Ideal gaz. Eng katta ehtimoliy taqsimot. Maksvell taqsimoti. Termodinamik parametrlar orasida boǵlanish. Maksvell-Boltsman taqsimoti. Barometrik formula. Real gaz. Xolat tenglamasi; Van-der-Vaals tenglamasi. Energiyaning teng taqsimoti qonuni. Mikroholat. Fermionlar. Bozonlar. Fermi-Dirak va Boze-Eynshteyn statistiklari. Elektron sistema uchun aynish temperaturasi. Plank formulasi. Reley-Jins qonuni. Vin qonuni. Stefan-Boltsman qonuni. Dyulong-Pti qonuni. Eynshteyn nazariyasi. Debay nazariyasi. Fononlar. Flukuatsiya nazariyasi. Termodinamik parametrlar flukuatsiyalari. Broun harakati. Eynshteyn nazariyasi. Flukuatsion-dissipatsion teorema. Fazaviy korrelyatsiya. Boltsmaning kinetik tenglamasi va uni relaksatsiya vaqti yaqinlashish uslubida yechish.

“Astronomiya” kursi

“Astronomiya kursi” fani o‘z ichiga “Umumiy astronomiya”, “Kosmonavtika asoslari” va “Astrofizika ” kurslarini o‘z ichiga olib, u bakalavriatning “ 5110200 – Fizika va astronomiya o‘qitish metodikasi” talim yo‘nalishi bo‘yicha tahsil olayotgan talabalarga shunday nom bilan o‘qitiladi.

Mazkur kurs, eslatilgan ixtisoslik bo‘yicha o‘quv rejasida belgilangan tabiiy–matematik bilimlar ichida, bo‘lajak fizika va astronomiya o‘qituvchilarini tayyorlashda eng muhim o‘rinni egallab, bu fanlar yuzasidan o‘qituvchining kompetentligi va intellektualligini tayyorlashda alohida o‘rinni egallaydi. O‘rta umumtalim maktablari, akademik litsey va kasb-hunar kollejlari fizika va astronomiyani samarali o‘qitish, eng avvalo o‘qituvchining bu fanlar yuzasidan erishgan bilimlari, malakalari va ko‘nikmalari bilan belgilanadi.

Umumiy astronomiya

Astronomiya fani, uning bo‘limlari va boshqa fanlar bilan aloqadorligi. Olam tuzilishi haqida zamonaviy tasavvurlarni shakllantirish (qisqacha tarixiy ocherk). Yulduzlar osmoni va uning aylanishi. Osmon sferasi, uning asosiy nuqta, chiziq va aylanalari. Quyoshning yillik ko‘rinma harakati. Ekliptika. Gorizontal, ekvatorial va ekliptikal koordinatalar sistemasi. Olam qutbining balandligi haqida teorema. Turli geografik kenglamalarda osmon sferasining sutkalik ko‘rinma aylanishi. Quyosh sutkalik harakatining yil davomida o‘zgarishi.

Yoritgichlarning kulminatsiyasi va kulminatsiya balandliklari. Joyning kenglamasini taqribiy hisoblash. Vaqtni o‘lchash asoslari. Yulduz vaqti. Haqiqiy va o‘rtacha quyosh vaqtlari. Vaqt tenglamasi. Mahalliy va Dunyo vaqtlari. Poyas va dekret vaqtlari. Ular orasida bog‘lanish. Sananing o‘zgartirish chizig‘i. Kalendarlar. Quyosh kalendarlari. Oy kalendarlari. Xijriy kalendarlar. Quyosh-Oy kalendari va muchal haqida tushuncha. U.Xayyom taqvimi.

Planetalarining konfiguratsiyalari, siderik va sinodik davrlari. Keplerning umumlashgan qonunlari. Yoritgichlarning sutkalik va gorizontal paralliksini hisoblash. Quyosh sistemasi jismlarigacha bo‘lgan masofalarni aniqlash. Astronomiyada uzunlik o‘lchov birliklari. Butun olam tortishish qonuni ikki jism masalasi. Kosmik tezliklar. Quyosh sistemasi jismlarning massalarini hisoblash. Oy harakati va fazalari. Oyni siderik va sinodik davrlari. Quyosh va OY tutilishlari. Tutilish shartlari. Saros. Yer sirtining ko‘tarilishi va pasayishi (Oy va Quyosh tásirida).

Astrofizik metodlar. Keng to‘lqinli astronomiyaning shakllanishi. Yer atmosferasidan tashqi astronomiya. Astrofizik instrumentlar. Optik va radioteleskoplar. Ularning xarakteristikalarini. Teleskoplarning o‘rnatilishi. Dunyoning yirik astronomik observatoriyalari. Ulug‘bek rasadxonasi. Astrofotometriya haqida tushuncha. Ko‘rinma yulduz kattaligi. Nurlanish qonunlari spektral qonuniyatlar va osmon jismlari tabiatini o‘rganishda ularning qo‘llanilishi. Quyosh haqida umumiy málumot. Fotosfera va undagi ob‘ektlar. Quyoshning dog‘li faoliyati.

Xromosfera va uning ob‘ektlari. Quyosh toji va uning radionurlanishi, fizik tabiati. Quyoshning ichki tuzilishi. Uning yadroviy energiya manbai. Quyosh aktivligi va uning Erga tásiri. Yer - Oy tizimi. Yerning fizik tabiati. Oyni fizik

tabiati. Yer bilan bogʻliq ekologik muammolar. Quyoshning ichki tuzilishi. Uning yadroviy energiya manbai. Quyosh aktivligi va uning Yerga tásiri. Yer - Oy tizimi. Yerning fizik tabiati. Oyning fizik tabiati. Yer bilan bogʻliq ekologik muammolar. Mayda planetalar. Kometalar va ularning dumlari. Meteorlar, bolidlar. Meteor «yomgʻirlari» va parchalangan kometalar orbitalari. Metereorlar.

Yillik parallaks. Yulduzlargacha masofalarni hisoblashning trigonometrik usuli. Absolyut yulduz kattaligi. Spektral parallaks haqida tushuncha. Yulduzlarning spektral sinflari. Yulduzlarning tempraturasi va yorqinligi. Spektr – yorqinlik diagrammasi. Yulduzlarning radiuslarini hisoblash. Vizual va tutiluvchi qoʻshaloq yulduzlar. Qoʻshaloqlarning massalarini hisoblash. Spektral qushaloq yulduzlar. Ularning nuriy tezliklarini egriligiga koʻra orbitalarini hisoblash haqida tushuncha. Fizik oʻzgaruvchann yulduzlar. Pulsatsiyalanuvchi oʻzgaruvchilar. Sefeidalar. Eruptiv oʻzgaruvchi yulduzlar. Yangi va oʻta yangi yulduzlar Pulsarlar (neytron yulduzlar). Qora oʻralar haqida tushuncha.

Yulduzlarning ichki energiya manbalari, ularning evolyusiyasi va modellari (ichki tuzilish) xaqida tushuncha. Yulduzlarning fazoviy va xususiy harkatlari. Quyosh sistemasining harakati. Quyosh apeksi. Yulduzlarning galaktik konsentratsiyasi. Somon yoʻli. Bizning galaktikamiz: tuzilishi va tarkibi. Yulduzlarning sharsimon va tarqoq toʻdalari. Diffuz gaz va chang tumanliklar. Planetar tumanliklar. Tashqi galaktikalar: ularning sinflari (spiral, elliptik va notoʻgʻri). Radiogalaktikalar haqida tushuncha. Galaktikalar toʻdalari. Kvazarlar haqida tushuncha.

Qizilga siljish. Tashqi galaktikalargacha masofalani hisoblash. Xabbl qonuni. Kosmogoniya asoslari. Quyosh, yulduzlar va planetalar sistemasining paydo boʻlishi tugʻrisida V.Fesenkov va O.Shmidtning qarashlari.

Kosmonavtika asoslari

Kosmonavtika predmeti. Uning boshqa fanlar bilan aloqasi. Siolkovskiy, Sender va Korolevlarning ishlari, ularning maktabi. Kosmonavtikaning halq xujaligi va ilmiy tadqiqot ishlarida qoʻllanilishi. Raketa harakati qonunlari. Siolkovskiy formulasi. Raketaning tuzilishi uning konstruktiv xarakteristikasi. Tortishishning markaziy maydoni va unda harakat. Uchish paytida KA ga tásir etuvchi kuchlar. Vaznsizlik.

Moddiy nuqta harakat traektoriyasining erkin uchish boshlangʻich shartlariga bogʻliqligi. Energiya integrali formulasi. Tortishishning markaziy maydonida jism harakati traektoriyalari. Tásir sferasi va jism traektoriyasini xisoblashning taqribiy metodi.

Yer suúiy yoʻldoshlari. Ularning orbita elementlari. Yer SY ni moʻljallangan orbitaga chiqarish. Yer nosferikligini yoʻldosh orbitasi evolyusiyasiga tásiri. Yer atmosferasida SY orbitasining evolyusiyasi. Oy va Quyosh tásirida SY ning orbitadan chetlanishlari. Libratsiya nuqtalaridagi SY lar. Sinxron va statsionar SY lar. Yer atrofi orbitasida aktiv harakat. Orbital manevrlar. Orbitada yaqinlashish va tutashish. Orbitadan chiqish va Yerga qoʻnish. Yer SY harakatlarini optik qurilmalar yordamida kuzatish metodikasi. SY larni koʻrinishzonalari.

Yer SY harakat trassalari. Yo‘ldoshni Quyosh va Oy tomonidan tortilishini hisobga olish. Oyga uchish traektoriyasi; tekislikli va fazoviy uchish masalalari. Optimal traektoriyalarni tanlash. Uchish vaqti. Oyni aylanib o‘tish traektoriyalari. KA ni Oy ning suniy yo‘ldoshlariga aylantirish. Traektoriya korreksiyasi. SYni Oyga qo‘ndirish. Yo‘ldoshni Yerga qaytarish.

Planetalararo uchish. Yer tasir sferasidagi harakat. Yer tasir sferasidan tashqaridagi geliotsentrik harakat. Gomon va parabolik orbitalar bo‘ylab uchishlar. Mo‘ljallangan planetalarning tasir sferasidagi harakat. KA ni Yerga qo‘ndirish. Tashuvchi raketalar (raketa nositeli). Tashuvchi raketalarning tuzilishi. Bir bosqichli va ko‘p bosqichli raketalar.

Start kosmik kompleksining asosiy elementlari. Kosmodromdan tashuvchi raketalarni uchirish. Kosmik obektlarning bort jihozlari. Yer SY, KA, orbital stansiyalar. Planetalararo stansiyalar. Ularning energiya bilan taminlash. Tutashtirish va qo‘ndirish sistemalari.

Ilmiy tadqiqot ishlari uchun ilmiy apparaturalarni SY bortida joylashtirish. Boshqarish sistemasi: Tashuvchi raketalarni boshqarish. SY larning orbital uchishlarida, orbital uchishlarda, tutashtirish va qo‘ndirishda boshqarish. Orientatsiya va stabilizatsiya sistemasi. Oy va planetalararo stansiyalarni boshqarish. Kosmonavtika va Yerdan tashqi astronomiya. Quyosh sistemasi jismlarini KA yordamida o‘rganish.

Yershunoslik va meteorologiyada kosmonavtika, Tabiiy resurslarni o‘rganish, geografiya, geologiya, gidrologiya, okeanologiya, qishloq ho‘jaligi va o‘rmon ho‘jaligini o‘rganishning kosmik metodlari. Geodeziya va navigatsiyada kosmonavtika (“Molniya”, “Raduga”, “Ekran”, “Orbita” rusmidagi SY lar).

Astrofizika

Astrofizika fanining predmeti va tushunchalari. Fotometrik tushunchalar. Pogson formulasi. Spektral tahlil tushunchalar. Nurlanish. Astrofizik tekshirish asboblari. Astrofizik tekshirish usullari va osmon yoritkichlarining fizik ko‘rsatkichlarini o‘lchash. Astrofotometriya. Yulduz yorug‘ligini o‘lchash. Fotografik astrofotometriya. Fotografik standart yulduzlar. Fotoelektrik astrofotometriya. Yulduz elektrofotometri. Yulduzlarning temperaturasi. Yulduzlarning radiusi. Nazariy astrofizika asoslari. Yulduzlar spektrida yutilish chiziqlarining hosil bo‘lish mexanizmi. Yulduzlar atmosferasida fizik sharoit. Yutilish chiziqlarini hosil bo‘lishi. Sinxrotron nurlanish. Quyosh va sayyoralararo muhit fizikasi. Nurlanish oqimi. Quyosh atmosfera qatlamlarida kuzatiladigan aktivlik tuzilmalari. Quyosh dog‘lari, mash‘allar, protuberanetslar va tolalar tabiati. Sayyoralar va Quyosh sistemasiga kiradigan boshqa jismlar fizikasi. Yulduzlar fizikasi. Statsionar yulduzlar va ularning fizik tabiati. Yulduzlarning spektral sinflari. Yulduzlarni absolyut yulduziy kattaligi, yorqinligi, temperaturasi, radiusi va massasi. Yulduzlarning fizik ko‘rsatkichlari orasidagi bog‘lanishlar. Nostatsionar yulduzlar. Pulsarlar. Yulduzlararo muhitda chang va gaz. Yulduzlarning ichki tuzilishi va evolyusiyasi. Galaktikadan tashqi astrofizika asoslari. Astrofizikaning eng yangi natijalari va muammolari.

“Fizika va astronomiya o‘qitish metodikasi” kursi

“Fizika va astronomiya o‘qitish metodikasi” kursi 5110200 - Fizika va astronomiya o‘qitish metodikasi” tálim yo‘nalishida o‘qitiladi. Unda fizika va astronomiya o‘qitish nazariyasi va metodikasi fanining maqsadi va vazifalari, fizika va astronomiya o‘qitish metodlari, fizika va astronomiya darslarida sinfdan tashqari ishlar, fizika va astronomiya o‘qituvchisi ishini rejalashtirish, fizika va astronomiyadan darsturlar, fizikadan masala echish darslarini tashkil etish va o‘tkazish metodikasi, fizika va astronomiyani o‘qitishda o‘xshatish va modellashtirishdan foydalanish, fizika va astronomiya o‘qitish jarayonida yangi pedagogik texnologiyalarni qo‘llash, fizika va astronomiyani rivojlanish tarixini shuningdek, umumtálim maktablarida, akademik litsey va kasb-hunar kollejlarda ayrim mavzularning tahlili va o‘qitish metodikasi o‘rganiladi.

Fizika o‘qitish metodikasi

«Fizika o‘qitish metodikasi» pedagogik fan sifatida. Tálimda hozirgi zamon davlat siyosati.

«Fizika o‘qitish metodikasi» kursining predmeti va vazifalari.

«Fizika o‘qitish metodikasi» kursining yuzaga kelishi va rivojlanish tarixi, uning ahamiyati.

«Fizika o‘qitish metodikasi» kursining strukturasi va asosiy mazmuni.

«Fizika o‘qitish metodikasi» kursining pedagogik fan sifatidagi maqsadi, vazifalari, tadqiqot predmeti va metodlari.

O‘tgan va hozirgi zamon chet el hamda vatanimiz pedagog olimlarining «Fizika o‘qitish metodikasi» sohasiga qo‘shgan hissalarini.

«Fizika» o‘qitish jarayoni uzluksiz tálim tizimida «Fizika» kursining o‘quv predmeti sifatidagi ahamiyati, maqsadi va vazifalari.

Fizika tálimidagi islohotlar va ularning asosiy g‘oyalari.

Fizikani o‘qitish va o‘rgatishning hozirgi zamon muammolari. Fizika o‘qitishni takomillashtirish yo‘llari.

Fizika o‘qitish prinsiplari (ilmiylik, qulaylik, tarixiylik, qiyinlik, faollik, jamoatchilik, individuallashtirish, tabaqallashtirish, bilish qobiliyatlarini rivojlantirish, nazariyaning hayotda va amaliyotda bog‘liqligi, insonparvarlik, politexniklashtirish va h.k.).

«Fizika» kursining boshqa o‘quv predmetlar bilan o‘zaro aloqasi. Fizika tálimi asosida integrativ kurslarning yaratilishi.

«Fizika» o‘qitishning strukturasi va mazmuni.

«Fizika» kursi strukturasi tuzilishidagi variantlar va ularning tahlili. Fizika o‘qitish strukturasi va mazmunini tanlashda tizimli yondashuv.

«Fizika» kursining uzluksiz tálim tizimidagi strukturasi va mazmuni.

Fizika o‘qitish mazmunining o‘qitish maqsadiga bog‘liqligi. Fizika o‘qitishning mutaxassislik va nomutaxassislik o‘quv fani sifatidagi hususiyatlari.

«Fizika» kursining uzluksiz tálim tizimidagi hususiyatlari.

O‘rta maxsus va oliy tálimdagi ayrim fizika darsliklarining tahlili.

Fizika o‘qitish shakllari: máruza, seminar, amaliy (masala ishlash) va laboratoriya mashg‘ulotlari, mustaqil ish, darsdan tashqari va uy ishlari.

Fizikadan dars tiplari (ko‘rinishlari) va ularning klassifikatsiyasi.

O‘rta maktabda fizika darsi va uning strukturasi. Zamonaviy fizika darsi va uning strukturasi.

Fizika bo‘yicha umumlashtiruvchi darslar, ularning strukturasi, maqsadi va vazifalari.

Fizikadan masala echish darslari va ularning ahamiyati. Masalalar echish darslarini tashkil qilish shakl va metodlari.

Fizikadan masalalar turlari va ularning klassifikatsiyasi.

O‘quvchilarning turli tipdagi masalalarni echishga o‘rgatish.

O‘quv fizika eksperimenti, uning ko‘rinishlari va ahamiyati.

Demonstratsion eksperimentga qo‘yilgan didaktik va metodik talablar. Laboratoriya mashg‘ulotlari va ularning fizika o‘qitishidagi roli. Laboratoriya mashg‘ulotlarini tashkil qilish shakllari (frontal va praktikum laboratoriya ishlari) va o‘tkazish metodikalari. Tadqiqotli va algoritmlashtirilgan fizik praktikumlar va ularni o‘tkazishda o‘qituvchilarning roli. Fizik praktikumlarni bajarishda o‘quv-ilmiiy muloqotlar.

O‘quvchilarning darsdan tashqari ishlari va ularni tashkil qilishning ahamiyati, fizikadan darsdan tashqari ishlarning ko‘rinishlari, o‘tkazish shakllari va metodlari. Fizikadan guruh (to‘garak, konsultatsiya va h.k.) va ommaviy (olimpiada, konferensiya, kecha va h.k.) shakldagi ishlarni tashkil qilish va o‘tkazish metodikasi.

Fizikadan ekskursiyalar va ularning ahamiyati. Ekskursiyalarni tashkil qilish va o‘tkazish metodikasi.

O‘rta maxsus talimda fizikadan nazariy (máruza) mashg‘ulotlarni tashkil qilish va o‘tkazish metodikasi. Zamonaviy máruzaga qo‘yilgan talablar. Máruzachilarning talaba bilan muloqoti. Namoyishli máruzalar va namoyishli eksperiment. Namoyishli eksperimentning didaktik (tálimiiy) funksiyasini oshirish yo‘llari.

Fizika o‘qitishda seminar mashg‘ulotlari va ularning ko‘rinishlari. Seminar mashg‘ulotlarining asosiy maqsadlari. Seminarlarni munozarali o‘tkazish usuli va unga oid zaruriy materiallarni tanlash masalalari. Seminar mashg‘ulotlarni tashkil qilish va o‘tkazish metodikasi.

O‘quvchilarning mustaqil ishlarining ko‘rinishlari: máruzadagi mustaqil ish, seminar va laboratoriya praktikumidagi mustaqil ish, darsdan (auditoriyadan) tashqari mustaqil ish va ularni tashkil qilish metodikasi. Auditoriyadan tashqari ishlarni tashkil qilishda darslik va o‘quv qo‘llanmalarining roli. Zamonaviy fizika darsligi va o‘quv qo‘llanmasiga bo‘lgan talablar.

- Umumiiy o‘rta talim maktablarida fizikadan birinchi darsni tashkil qilish va o‘tkazish metodikasi.

- «Tovush hodisalari» bo‘limining mazmuni va o‘qitish metodikasining ilmiy-metodik tahlili.

- Umumiiy o‘rta talim maktabi «Mexanika» bo‘limining strukturasi, mazmuni va o‘qitish metodikasining o‘ziga xos xususiyatlari.

- Kinematikaning asosiiy tushunchalari va ularni shakllantirishni ilmiy-

metodik tahlili.

- «Dinamika asoslari» bo‘limining strukturasi, mazmuni va o‘qitishning ilmiy-metodik tahlili (dinamikaning asosiy tushunchalari va qonunlarini kiritish ketma-ketligi va bu boradagi metodik yondoshishlar. Dinamikaning I qonunini o‘qitish metodikasi. «Massa» va «kuch» tushunchalarini shakllantirish metodikasi. Dinamikaning II va III qonunlarini o‘qitish metodikasi).

- «Mexanikaning asosiy saqlanish qonunlari» bo‘limining strukturasi, mazmuni va o‘qitish metodikasi. Impulsning saqlanish qonuni haqida. «Ish» va «energiya» tushunchalarining tahlili. «Energiya va energiyaning saqlanish qonuni» mavzusini o‘qitishning zamonaviy metodlari.

- “Elektrostatika” bo‘limining strukturasi, mazmuni va fizik tushunchalarini shakllantirish metodikasining ilmiy-metodik tahlili.

- «Elektr toki. Elektr zanjiri» bo‘limining strukturasi, mazmuni va fizik tushunchalarini shakllantirish metodikasining ilmiy-metodik tahlili.

- “Turli muhitlarda elektr toki” bo‘limining strukturasi, mazmuni va fizik tushunchalarini shakllantirish metodikasining ilmiy-metodik tahlili.

- «Elektromagnit hodisalar» bo‘limining strukturasi, mazmuni va uning asosiy fizik tushunchalarini shakllantirish metodikasi.

- «Molekulyar fizika» bo‘limining strukturasi va asosiy tushunchalarini shakllantirish metodikasining ilmiy-metodik tahlili.

- “Ideal gaz holati tenglamasi. Izojarayonlar” bo‘limining strukturasi, mazmuni va fizik tushunchalarini shakllantirish metodikasining ilmiy-metodik tahlili.

- «Termodinamika» bo‘limining strukturasi, mazmuni va o‘qitish metodikasining ilmiy-metodik tahlili.

- “Yorug‘lik hodisalari” bo‘limining strukturasi, mazmuni va fizik tushunchalarini shakllantirish metodikasining ilmiy-metodik tahlili.

- “Kvant fizikasi” bo‘limining strukturasi, mazmuni va fizik tushunchalarini shakllantirish metodikasining ilmiy-metodik tahlili.

- “Olamning fizik manzarasi” bo‘limining strukturasi, mazmuni va fizik tushunchalarini shakllantirish metodikasining ilmiy-metodik tahlili.

- O‘rta maxsus tálimda fizika kursining strukturasi, mazmuni va o‘qitish metodikasining ilmiy-metodik tahlili.

- O‘rta maxsus tálimda fizika kursining «Mexanika» bo‘limi strukturasi, mazmuni va o‘qitish metodikasining ilmiy-metodik tahlili.

- O‘rta maxsus tálimda fizika kursining «Issiqlik hodisalari» bo‘limining strukturasi, mazmuni va o‘qitish metodikasining ilmiy-metodik tahlili.

- O‘rta maxsus tálimda «O‘zgarmas tok qonunlari» bo‘limining strukturasi, mazmuni va o‘qitish metodikasining ilmiy-metodik tahlili.

- O‘rta maxsus tálimda «Suyuqliklarda elektr toki. Faradeyning elektroliz hodisasiga oid qonunlari» bo‘limining asosiy fizik tushunchalari va ularni o‘qitish metodikasi.

- O‘rta maxsus tálimda «Elektromagnit tebranishlar» bo‘limining strukturasi, asosiy mazmuni va o‘qitish metodikasi.

- Oʻrta maxsus tálimda fizika kursining «Geometrik optika» boʻlimining strukturasi, mazmuni va oʻqitish metodikasining ilmiy-metodik tahlili.
- Oʻrta maxsus tálimda fizika kursining «Toʻlqin optikasi» boʻlimining strukturasi, mazmuni va oʻqitish metodikasining ilmiy-metodik tahlili.
- Oʻrta maxsus tálimda fizika kursining «Nisbiylik nazariyasi elementlar» boʻlimining strukturasi, mazmuni va oʻqitish metodikasining ilmiy-metodik tahlili.
- Oʻrta maxsus tálimda «Kvant fizikasi» boʻlimini oʻqitishning oʻziga xos xususiyatlari.
- Oʻrta maxsus tálimda «Atom va yadro fizikasi» boʻlimining ilmiy-metodik tahlili va oʻqitish metodikasi.
- Oʻrta maxsus tálimda fizika kursining «Elementar zarralar fizikasi» boʻlimining strukturasi, mazmuni va oʻqitish metodikasining ilmiy-metodik tahlili.
- Antik davr fizika fanining tarixi. Qadimgi grek olimlarining tabiiy-falsafiy qarashlari. Arximedning mexanika sohasidagi ilmiy izlanishlari. Fales, Demokrit, Geraklit, Aristotel, Platon, Arximed, Geron, Ptolemeylarning fizika sohasidagi dunyoqarashlari. Klassik fizikaning shakllanishi va rivojlanishi. Oʻrta asr sharq arab mamlakatlaridagi fizika. Beruniy, Ibn Sino, Ulugʻbeklarning fizika sohasidagi ishlari. Evropa uygonish davridagi fizik qarashlarning rivojlanishi. Leonardoda Vinchining ilmiy izlanishlari. XVII-asrdagi ilmiy inqilob. N.Kopernik, G.Galiley, I. Kepler va boshqa olimlarning ishlari va eksperimental metodlarning rivojlanishi. I. Nyuton ishlari. "Natural falsafaning matematik asoslari" asari. Fizikaning yangi sohalarini yuzaga kelishi. Issiqlik hodisalari va elektr rivojlanish tarixi, energiyasaqlanish qonunining yuzaga kelish tarixi. M.V. Lomonosov va Rossiyada fizika fanining rivojlanishi. Ilmiy maktablarning yuzaga kelishi. Oʻrta asr SHarq arab mamlakatlari olimlarining fizikani rivojlanishida tutgan oʻrni, Oʻrta Osiyo olimlari fizik qarashlarini Evropada fizika fanining rivojlanishida tutgan oʻrni. XVIII-XIX asrlardagi ilmiy izlanishlarning oʻziga hosligi. Fizikaning bázi bir sohalarining rivojlanishi. XVIII-XIX asr olimlari tomonidan klassik mexanikaning rivojlanishi. Termodinamika, modda tuzilishi haqida, XVIII-XIX asrlarda termometriyaning rivojlanishi. Klassik termodinamikaning shakllanishi. XVIII asrning oxiri XIX asrning boshlarida teplotod (issiqlik) nazariyasi bilan issiqlikning kinetik nazariyasi oʻrtasidagi kurash. Atom-molekulyar gipotezaning asoslanish tarixi. J.Dalton, J.Gey-Lyussak, A. Avogadro ishlari, statistik fizikaning yuzaga kelishi. K.Maksvell, J.Bolsman, Gibbs ishlari. A.Eynshteyn Broun harakati nazariyasining yaratilishi va uning J.Perren tomonidan eksperimental tasdiqlanishi. Mexanik qarashlar krizisi. Elektrodinamikaning rivojlanishi. Elektrodinamikaning asosiy qonunlarining ochilishi. SH.Kulon tomonidan elektrostatika asosiy qonunlarining asoslanishi. L.Galvani va A.Volta ishlari, X.Ersted ochgan yangilik, G.Om tajribasi. M.Faradeyning izlanishlari. A.Amper elektrodinamikasi. J.K.Maksvell tomonidan elektromagnit maydon nazariyasining yaratilishi. XIX-asrning oxiri va XX asrning boshlaridagi. ilmiy revolyusiya. XIX-asrning oxiri va XX asrning boshlarida fizikaning holati. XIX-asrning oxiridagi eksperimental yangiliklar: rentgen nurlari, radioaktivlik, elektron, atom tuzilishini oʻrganish. Efir muammosi hamda nisbiylik nazariyasining yaratilish tarixi. Per va Mariya Kyurilar

tomonidan radioaktivlikning ochilish tarixi. Kvant nazariyasining yuzaga kelish tarixi. Issiqlik nurlanishi muammosi. Nurlanishning moddaga tásiri. Plank gipotezasi. Nurlanishning kvant nazariyasiga oid A.Eynshteyn ishlari. Kompton effektining ochilishi. Qattiq jismlar issiqlik sig‘imi nazariyasining ishlab chiqilishi. Tabiiy fanlarda ilmiy revolyusiyalar. Radiotexnika va radiofizikadan yangiliklar. Kvant statistikasining yuzaga kelishi va termodinamikaning rivojlanish tarixi. Zamonaviy fizikaning yuzaga kelish tarixi va uning asosiy yo‘nalishlari. Atom yadrosi va elementar zarralar fizikasi tarixi. Qattiq jismlar fizikasi. Optika va kvant elektrodinamikasi. Past temperaturalar fizikasining ochilish tarixi. Atom energetikasining rivojlanish tarixi. Sun‘iy radioaktivlikning ochilish tarixi.

Astronomiya o‘qitish metodikasi

Astronomiya o‘qitish metodikasi taraqqiyotining qisqacha tarixi. Astronomiya o‘qitish metodikasi kursining vazifalari. Zamonaviy astronomiyaning tarbiyaviy, amaliy va ekologik ahamiyati. Umumtalim maktabi tizimida astronomiya kursining o‘rni. Umumtálim maktab astronomiya kursining asosiy ilmiy va metodologik g‘oyalari, uning boshqa fanlar bilan aloqalari. Astronomiya kursining fizika, matematika, geometriya va tarix fanlari bilan aloqasi .

O‘rta maxsus kasb-hunar kollejlari uchun mo‘ljallangan o‘quv dasturi va darsligining mazmuni hamda tuzilishining tahlili. Darslikda va o‘quv dasturida zamonaviy astronomik nazariyalar va fundamental g‘oyalarning aks etishi. Astronomiya kursidagi eng muhim tushunchalar va qonuniyatlar. Astronomiya darsligida ilmiylik, ommaviylik va mantiqiy ketma-ketlik. Akademik litsey va kasb-hunar kollejlari sferik va amaliy astronomiya bo‘limlariga oid tushunchalarni shakllantirish metodikasi.

Dasturdagi mavzu va bo‘limlarni vaqt bo‘yicha taqsimlash. Mazkur o‘quv muassasalari astronomiya kursi dasturini takomillashtirish, uning istiqbollari.

O‘qitish metodlari bilan ilmiy bilish metodlari orasidagi bog‘liqlik. Astronomiyadan o‘quv mashg‘ulotlarini tashkil qilish shakllari. Dasturlari, strukturalari va mazmunini rejalashtirish. Máruzalar, suhbatlar, sodda astronomik masalalar echish. O‘quvchilarning astronomiyadan mustaqil ishlari. O‘quvchilarni sinfdan tashqari ishlarining ahamiyatlari va o‘quv kuzatuvlarining zaruriyligi. O‘TV qo‘llash asosida o‘quv jarayonini intensivlashtirish. YUlduzlar atlaslari, osmonning surilma haritasi, maktab astronomik kalendari, ko‘rgazmali va tarqatma materiallari bilan mustaqil ishlashning ahamiyati va ularni tashkil etish hamda o‘tkazish metodikasi.

Sinf va planetariylarda, shuningdek o‘quvchilarning sinfdan tashqari mustaqil o‘qishlari uchun o‘quv materiallarini tanlash pirinsiplari. Eng so‘ngi dolzarb astronomik yangiliklarni bayon qilish.

O‘quvchilarning bilimlari, malaka va ko‘nikmalarini iazorat qilish sistemasi va ahamiyati (individual; frontal, qisqa nazorat va yozma ishlari).

Fizika-matematika sinflari va maktablarida astronomiya o‘qitishning xarakterli xususiyatlari o‘quv mashg‘ulotlarining máruzaviy, amaliy va laboratoriya sistemasi.

Qiyin va murakkab astronomik masalalarni echish. Bilimlarni nazorat

qilishning reyting sistemasi.

Planetariyda epizodik va sistematik o'quv mashg'ulotlarini tashkil qilish va o'tkazish. Planetariyda astronomik hodisalarni namoyish qilish orqali o'tilgan o'quv materiallarini mustahkamlash va olingan bilimlarni nazorat qilish. Umumtálim maktablari, málum yo'nalishdagi kasb-hunar kollejlari va akademik litseylari uchun to'garak tematikasining mazmunini ishlab chiqish

Astronomiya to'garaklarining ishini tashkil qilish va rejalashtirish prinsiplari. Umumtálim maktablari uchun astronomiya to'garagi mashg'ulotlari (astronomiya va kosmonavtika tarixiga doir suhbatlar, o'quvchilarning o'zlari o'qigan ilmiy-ommabop kitoblari, quyidagi máruzalar: «YOrug' yulduz turkumlarini o'rganish; Oy va sayyoralar harakatini o'rganish; YUlduzlar xaritasidan foydalanish ko'nikmalarini hosil qilish; YOrug' osmon jismlarini teleskopda kuzatish») mavzularini ishlab chiqish.

O'rta maxsus tálimda o'quvchilarining astronomiya to'garagida mashg'ulotlar mavzularini ishlab chiqish, osmon sferasi elementlari, ayrim osmon jismlarining tabiatini o'rganish, ilmiy-ommabop kitoblar va jurnallar materiallari asosida tayyorlangan máruzalar va referatlar, osmon jismlarini va noyob osmon hodisalarini viziual va fotografik kuzatishlar asosida o'rganish. Quyosh spektrlarini olish, kuzatuv natijalarini ishlash. Teodolit bilan ishlash. Maktab astronomik kalendarlardan foydalanib masalalar echish. Sodda teleskoplar va sodda astronomik asboblari yasash. Maktab teleskoplari va ularning xarakteristikalari. O'quvchilarni teleskop bilan muomala qilish madaniyati.

Astronomik muassasalarga, tarixiy astronomik obidalarga, astronomik va kosmonavtikaga oid ko'rgazmalarga, planetariylarga ekskursiyalarni tashkil qilish. Ekskursiyalarning rejalarini ishlab chiqish. Astronomiya burchagini tashkil qilish.

Ko'rsatmali qo'llanmalarni saralash va ularni mavzular bo'yicha joylashtirish. Bosh qo'llanmalar: sayyoralar tasviri tushirilgan Quyosh va sayyoralarning qiyosiy kattaliklarining chizmasi. Oy va Quyosh tutilishlari va Galaktikaning tuzilish sxemalari, xarakterli osmon ob'ektlarining rasmlari, kosmik tadqiqotlarning asosiy bosqichlari.

Umumtálim maktablarida, O'rta maxsus tálimda astronomiya olimpiadalari va astronomiya, kosmonavtika oid qiziqarli kechalarni o'tkazish. YUqoridagi tadbirlarning reja va ssenariylarini ishlash prinsiplari. Kosmonavtika va astronomiya tarixi bo'yicha tarixiy sanalarga bag'ishlangan kechalar va konferensiyalarni tayyorlash va o'tkazish.

Astronomiya bo'yicha fakultativ mashg'ulotlarni o'quvchilar astronomik bilimlarni chuqurlashtirishda va ularda málum bir bo'limlariga qiziqishlarini orttirishdagi ahamiyati. «Kosmonavtika asoslari» va «Osmon jismlarining fizik tabiati» bo'yicha fakultativ mashg'ulotlar.

Fakultativ kurs bo'yicha dasturlarni ishlab chiqish prinsiplari. Dasturlarni umumiy metodikasi. Astronomiyadan qo'shimcha adabiyotlar va ko'rgazmali qurollardan foydalanish. O'quvchilarning fakultativ mashg'ulotlardan erishgan bilimlarini hisobga olish metodikasi.

Umumtálim maktablarida, O'rtá maxsus tálimda astronomik kalendarlaridan foydalanish, hamda astronomik kuzatish dasturini ishlab chiqish. O'quv astronomik kuzatishlarini tashkil etish va o'tkazish metodikasi. Astronomiya darsida kuzatish ishlarini tahlil qilish.

Joyning geografik kengligini va osmon yoritqichlarining gorizontál koordinatalarini aniqlash. Umumtálim maktablarida, O'rtá maxsus tálimda astronomik maydonchani tashkil etish va uni jihozlashning zamonaviy usullari. Darsdan tashqari astronomik kuzatishlarga rahbarlik qilishning hususiyatlari. Doimiy ravishda Quyosh aktivligini, Oy sirtini, o'zgaruvchi yulduzlarni, YUjupiter yo'ldoshlari, meteor oqimlari va tutilishlarini kuzatish.

Astronomiyaning shakllanishi va uni ijtimoiy jamoa davridagi rivojlanishi. Astronomiyaning jamiyat ijtimoiy hayoti ehtiyojlaridan kelib chiqishi. Qadimiy yodgorliklarning dunyoning tomonlari bo'yicha orientirlanishi. Osmon jismlari harakatlari va o'zgarishlaridagi oddiy qonuniyatlarning ochilishi (Oy fazalari, planetalarning siljishlari, yulduzlar osmonining aylanishi). Misr piramidalarining astronomik versiyalari. Stounxendj astronomik qurilmalarining qoldiqlari (Angliya). Qo'y qirilgan qal'a (Xorazm) astronomik rasadxonasi IV a.e.o. Qadim Xitoy, Misr, Vavilon, Gretsiyada astronomiya. Mayya qabilalarining astronomiyasi. Vaqtning o'lchash. Gnomon. Quyosh soatlari. Boshqa xil soatlar. Quyosh, Oy va Quyosh – Oy kalendarlari tarixi. Ekliptikaning ekvatorga og'maligi va uni o'lchash tarixi. Qadim quldorchilik va feodal-krepostnoy tuzum davridagi astronomiyaning rivojlanishi. Pifagor maktabining Erning sharsimonligi haqidagi fikrlari (e.a.VI a.) Fales Miletskiy (e.a.VII-VI a.) va shogirdi Aniksimandr Erning shakli va uning Koinotdagi o'rni haqida. Demokrit (V a.e.o.) Somon yo'li haqida. E.Knidskiy Oy, Quyosh va planetalarning qo'zg'almas Er atrofidagi harakati haqida.

Aristotel kosmologiyasi (IV a.e.o.). Aleksandriya kutubxonasining tashkil topishi (e.a. IV a.), uning qoshida observatoriya qurilishi. Erotosfen (e.a.III a.), Aristarx Samoskiy (e.a.III a.) va Gipparxlarning (e.o. II a.) astronomiya sohasidagi ishlari. Aristotel Erning shar shaklida ekanligini aniqlash usuli. Aristarx Samoskiyning Oy va Quyoshning Erdan uzoqliklarini solishtirish usuli.

Ptolemeyning geotsentrik astronomiyasi sistemasi IV-VIII a. Xitoy va Xindiston (V a.) Braxmagupta (VII a.) larning astronomiyaga oid ishlari. IV-V asrda yozilgan "Suriya siddixant" asari. Arab astronomiyasi va uning tarixi. Sobit Ibn Qurra (IX a.), Al-Battoniy (IX-X a.), Abul Vafo Buzjoniy (940-998), Ibn YUnus (X asrning II yarmi) – «hikimat jadvallari» muallifi. Mashhur O'rtá Osiyolik olimlarning astronomiyaning rivojlanishiga qo'shgan hissalarini. Al-Xorazmiy va uning "Mámun ziji". Bog'dod astronomik rasadxonalari. Al-Farg'oniy va uning "Astronomiya elementlari", "Astrolabiya yasash" asarlari. Abu Rayhon Beruniy (973- 1048) "Qonuni Másudiy", "YUlduzlar haqidagi fan (astrologiya)" va "Xronologiya" asarlari. Umar Xayyom va Isfaxon astronomik rasadxonasi (XI a.). Nasriddin Tusiy va uning Maragadagi observatoriyasi (XIII a.). Ulugbek va uning astronomik maktabi. Geliotsentrik tálimot va uning XVI-XVII asrlardagi taraqqiyoti. Kopernik, Jordano Bruno, Galiley, Tixo Brage, Kepler va

geliotsentrik tálimotning taraqqiy etishi. Nyuton Quyosh sistemasi dinamikasi to'g'risida. Galley va D. Jeyms Bradley ishlari. Astrofizikaning shakllanishi va rivojlanishi. Bredixin va Bepolskiy ishlari. Fotografik kuzatishlar, spektral analiz Dopler prinsipi. Quyosh fizikasining shakllanishi. Yulduzlar astronomiyasining rivojlanishi (Gershel, Struve, Bessel ishlari). Kosmogonik gipotezalar. Zamonaviy astrofizik metodlarining shakllanishi. Keng to'liqlik astronomiyaning vujudga kelishi.

Asosiy adabiyotlar

1. M.Рахматуллаев. Физика курси.Механика.Тошкент, "Ўқитувчи", 1996.
2. М.Исмоилов, П.Хабибуллаев, М.Халиулин. Физика курси. Тошкент, "Ўзбекистон", 2000.
3. Б.М.Яворский, А.А.Детляф Курс физики. I-III том. Москва, "Высшая школа", 1994.
4. J.A.Toshxonova va b. Fizikadan praktikum. Mexanika va molekulyar fizika. Toshkent, "O'qituvchi", 2006.
5. Умумий физика курсидан масалалар тўплами(М.С.Цедрик тахрири остида). Тошкент. "Ўқитувчи", 1996.
6. J.Kamolov, I.Ismoilov, U.Begimqulov, S.Avazboyev "Elektr va magnetizm" Toshkent: 2007
7. B.F.Izbosarov, I.P.Kamolov "Elektromagnetizm" Toshkent: 2006
8. S.Orifjonov. Elektromagnitizm. Toshkent: Noshir. 2011
9. Ж.Камолов, И.Исмоилов ва б. Молекуляр физика ва термодинамика. Тошкент, "Ўқитувчи", 1993.
10. М.О'лмасова ва бoshqalar. Физика (Elektr, optika, atom va yadro fizikasi) Toshkent, "O'qituvchi", 2000.
11. А.Н.Матвеев Оптика. Москва, "Высшая школа", 1995.
12. С.Бозорова ва бошқалар "физика (оптика,атом физикаси)" Тошкент "алоқачи" 2007 й
13. U.Sh. Begimkulov, O.A.Gadoev, X.M. Maxmudova Fizikadan praktikum. Optika va kvant fizika. Toshkent, "Musiq", 2007.
14. А.Н.Матвеев Атомная физика. Москва, "Высшая школа", 1996.
15. Э.В.Шпольский Атомная физика.В двух томах, Москва, "Наука", 1992.
16. Т.М.Мóminov, А.В.Холиқулов, Sh.Х.Хushmurodov Atom yadrosi va zarralar fizikasi. Toshkent, "Ózbekiston faylasuflar milliy jamiyati". 2009.
17. Р.Б.Бегжонов Атом ядроси ва зарралар физикаси. Тошкент, "Ўқитувчи", 1995.
18. E.N. Rasulov. U.Sh.Begimqulov. Sh.X. Axmadjanova. Sh.M. Adashboev Kvant fizikadan masalalar to'plami. Toshkent, 2005.
19. M.S. Yaxyoyev. K. Muminov Nazariy mexanika. T. O'qituvchi. 1992y.
20. A. Boydedaev Maxsus nisbiylik nazariyasi . T, TDPU. 2001y.
21. В.В. Мултановский. Курс теоретической физики. Классическая физика. М. Наука., 2000 г.
22. R. Bobojonov, A. M. Xudayberganov, G. A. Kochetkov. Atom fizikasidan masalalar yechish uchun qóllanma. Toshkent. Universitet. 1993 y.

23. A. Boydedaev. Klassik statistik fizika. T. Ózbekiston. 2003y .
24. A. Boydedaev. Nomuvozanatli statistik fizika asoslari. T. Óqituvchi, 1992 y.
25. R. Mamatqulov va boshqalar. Statistik fizika va termodinamikadan masalalar to'plami, Óqituvchi, 2000 y.
26. G. X. Xoshimov, R. Ya. Rasulov, N. X. Yoldoshev. "Kvant mexanika asoslari". T., "Óqituvchi", 1999y.
27. Mamadazimov M., Umumiy astronomiya (universitetlar va pedagogika oliy o'quv yurtlari uchun darslik). – "Yangi asr avlodi", 2009.
28. Mamadazimov M.M. Kosmonavtika asoslari (darslik) –T.: 2009 y
29. Sattarov I. «Astrofizika» (1-qism, máruzalar matni). T.: 2009 y.
30. Sattarov I. «Astrofizika» (2-qism, qo'llanma). T.: 2007 y.
31. Djoraev M. Fizika o'qitish metodikasi. T. TDPU., 2010.
32. Mirzaxmedov B. va b. Fizika o'qitish metodikasi. 1- va 2- qismlar. T., TDPU., 2010
33. Румянцева. Методика преподавания астрономии. М. Просвещение, 2005
34. Azizxodjaeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. T.: TDPU., 2006
35. Azizxodjaeva N. N. O'qituvshi mutaxassisligiga tayyorlash texnologiyasi. T.: TDPU., 2000
36. Ishmuhamedov R. J. va b. Tarbiyada innovatsion texnologiyalar. T.: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Iste'dod" jamg'armasi nashriyoti, 2010.
37. Oshilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. T., TDPU., 2000.

Qo`shimcha adabiyotlar

1. О.Гадоев. Механика(маърузалар матни). Тошкент, ТДПУ, 2000.
2. М.Ўлмасова ва б. Физикадан практикум. Механика ва молекуляр физика. Тошкент, "Ўқитувчи", 1996.
3. С.Турсунов, Ж.Камолов Электр ва магнетизм. Тошкент, "Ўқитувчи", 1996.
4. Х.М.Махмудова Электр занжир қисмларини ўрганиш. Тошкент, ТДПУ нашриёти, 2005.
5. Ж.А.Тошхонова, И.Исмоилов ва б. Физикадан практикум. Механика ва молекуляр физика. Тошкент, "Ўқитувчи", 1996.
6. Г.Х.Хошимов, Р.Я.Расулов, Н.Х. Юлдошев Квант механика асослари. Тошкент, "Ўқитувчи", 1995.
7. В.С.Волькенштейн Сборник задач по общему курсу физика. Москва, "Наука", 1992.
8. М.Гершензон и др. Курс общей физики. Оптика и атомная физика. Москва, "Просвещение", 1997
9. И.В. Мещерский. Сборник задач по теоретической механике. М., Наука., 1992 г.
10. Tursunov S., Kamolov J. "Elektr va magnitizm", T., Óqituvchi, 1996y.
11. O. Qodirov, A. Boydedaev. Kvant fizika. Toshkent, "Ózbekiston" nashriyoti., 2005y.

12. E. Rasulov . U. Begimqulov Kvant fizikasi. 1,2-tom., T. "Fan va texnologiya", 2009 y.
13. Л.Д. Ландау и Е.М. Лифшиц. Статистическая физика. М. Наука. 1999 г.
14. И.В. Савельев Основы теоретической физики. Том 1. М. Наука. 1992 г.
15. К. Н. Мухин. Экспериментальная ядерная физика. В двух томах. Москва, 1998г.
16. А. И. Наумов. Физика атомного ядра и элементарных частиц. Москва., 2000г.
17. Mamadazimov M. «Astronomiya» (akademik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun darslik) –T. O‘qituvchi 2000 y.
18. Mamadazimov M. «Astronomiyadan o‘qish kitobi» –T. O‘qituvchi 1992 y.
19. Бакулин П., Канонович Э., Мороз В. «Курс общей астрономии»– М. Наука, 2001.
20. Воронцов – Вельяминов Б.А. “Сборник задач и практических упражнений по астрономии”– М. Наука. 1997.
21. Мартынов Д. Я. “Курс общей астрофизики”. М., Наука, 1992.
22. Sattorov I., Quyosh fizikasi, FAN, Toshkent, 1992.
23. Sattarova B., Astronomiya. Elektron darslik. 2007.
24. Sherdanov Ch., Mamadazimov M., Sattarova B., Pyaasov S. Umumiy astronomiya (kosmonavtika asoslari) kursidan amaliy mashg‘ulotlar. T., TDPU, 2013.
25. Шерданов Ч., Саттарова Б., Саттаров И., Ажабов А. Практические занятия по общему курсу астрономии (основы космонавтики). Т., издательство ТГПУ, 2013.
26. Karimov «Barkamol avlod orzusi». T.: "Ўзбекистон", 1998 y.
27. Каменецкий С.Е., Орехов В.П., Физикадан масалалар ечиш методикаси. Т., "Ўқитувчи", 1992.
28. В.М. Mirzaxmedov va boshq. "Fizika o‘qitish metodikasi"-.I-qism: T.: TDPU nashriyoti, 2010.
29. В.М. Mirzaxmedov va boshq. "Fizika o‘qitish metodikasi"-.II-qism: T.: TDPU nashriyoti., 2010 y.
30. Mamadazimov M. Astronomiyadan o‘qish kitobi. T. O‘qituvchi 1994.
31. Каменецкий С.Е., Орехов И.П. Методика решения задач по физике в средней школе. М. Провещение. 1994.
32. Mirzaxmedov B., Gofurov N. va boshqalar. Fizika o‘qitish nazariyasi va metodikasi Toshkent, Fan., 2010
33. Михайлов А.А. Атлас звездного неба. М. Наука. 1992.
34. Sattarova B. Astronomiyani axborot texnologiyalari muhitida o‘qitish. T. TDPU nashriyoti. 2013 .
35. Sattarova B. Astronomiya fanini kasbga yonaltirib o‘qitish. O‘rta maxsus, kasb-hunar talimi muassasalari o‘qituvchilari uchun metodik qollanma. Toshkent. Nizomiy nomidagi TDPU nashriyoti. 2012

5A110401 – Aniq va tabiiy fanlarni o'qitish metodikasi (biologiya)

Tuzuvchilar: R.Eshmuratov - NDPI Botanika, ekologiya va uni o'qitish metodikasi kafedrasini mudiri, b.f.n.

Sh.Allamuratov - NDPI Zoologiya, odam morfofiziologiyasi va uni o'qitish metodikasi kafedrasini mudiri, b.f.n. dotsent.

Tahrizchilar: G.Serekeeva - QDU biologiya kafedrasini dotsenti, b.f.n.

A.Ajiev – NDPI, Botanika, ekologiya va uni o'qitish metodikasi kafedrasini dotsenti, b.f.n.

KIRISIW

Óarezsizligimizdiń dáslepki kúnlerinen baslap húrmetli birinshi Prezidentimizdiń baslaması menen Ózbekistanda demokratiyalıq jámiyet hám huqıqiy mámleket qurıwdıń bas principleri islep shıgıldı, ásiresse, mámleketimizde ámelge asırılıp atırǵan tup ózgerisler processinde óarezsiz mámleketke tán bolǵan kadrlar tayarlaw siyasatının teoriyalıq hám ámeliy tiykarların jańalaw máselesine ayırıqsha itibar qaratıldı.

Ásiresse bul jıllarda joqarı oqıw orınları menen ulıwma bilim beriwshi mektepler menen orta arnawlı akademiyalıq litseyler, kásip-óner kolledjleri arasında ilimiy-izertlew, óz-ara tájiriye almasıw barısındaǵı birge islesiw jumısları jolǵa qoyılǵan. Bul wazıypalardı iske asırıwda tábiyiy pánlerdiń tutqan orını óz aldına, ásiresse biologiya pánini bolıp esaplanadı.

Bul wazıypalardı orınlawda joqarı bilimli, ilimiy, pedagogikalıq iskerlikti orınlay alatug`ın qánigelerdi tayarlaw, olardı xalıq xojalıg`ınıń tu`rli tarawlarında keń jollaw tiykarǵı wazıypa bolıp esaplanadı.

5A 110401-Anıq hám tabiiy pánlerdi oqıtıw metodikasi (biologiya) qánigeligi boyınsha magistr dárejesin alıw ushın bakalavrlar eki oqıw jılınan ibarat mu`ddette biologiya pániniń teoriyalıq, ámeliy, shólkemlestiriw hám basqada qásiyetleri boyınsha tereń bilimge iye bolıwları, ámeliy bilim hám kónlikpelerdi payda etiwleri, sonday-aq Anıq hám tabiiy pánlerdi oqıtıw metodikasi (biologiya) pániniń teoriyalıq, metodologiyalıq hám shólkemlestiriw mashqalaları boyınsha óz pikirlerin ilimiy hám teoriyalıq jaqtan bayan etiw qábiletine iye bolıwı lazım bolg`an kadrlardı tańlawmaqsetinde kiriw sınavları dástu`ri islep shıg`ılǵ`an.

Sol maqset tiykarında «Anıq hám tabiiy pánlerdi oqıtıw metodikasi (biologiya)» qánigeligi boyınsha magistraturag`a kiriw hám onnan usı qánigelikke tiyisli tereń bilimlerdi alıw talabı qoyılmaqta.

Biologiyada basqa ilimler sıyaqlı kóp mashqalalar, óz sheshimin kutip atırǵan máseleler, tiri tábiyat sırları bar. Usı máselelerdi sheshiwge óz úlesin qosatuǵın jetik qánigelerdi tayarlaw biziń tiykarǵı wazıypamız esaplanadı.

Tiykargı bólim

Biologiyaniń tekseriw obekti ósimlikler, haywanlar, zamarrıqlar, mikroorganizmler, adamlar olardıń organ, toqıma, kletka hám kletka komponentleri dúzilisi, atqaratuǵın xızmeti, ximiyalıq quramı, olarda bolatuǵın processler hámde organizmniń jeke hám tariyxıy rawajlanıwı olardıń sırtqı ortalıq penen baylanısı esaplanadı.

Biologiya pániniń sisteması. Biologiya tábiyat pánleri qatarına kiredi. Ol bir neshe bólimlerge bólinedi. Botanika - ósimlikler, zoologiya - haywanlar haqqındaǵı ilim ekenligi belgili. Anatomiya - organizm hám olardıń organlar sistemasının dúzilisi hám formasın úyrenedi. Fiziologiya - organizm hám ayırım organlar olardıń tirishilik funktsiyaların tekseredi. Sistematika - ósimlik hám haywanlardıń sistematalıq toparları hám olardıń óz-ara tuwısqanlıq qatnasıqları haqqında ilim. Palentologiya - qazılma haldagı organizmlerdi, embriologiya bolsa embrionniń rawajlanıwın úyrenedi.

Botanika páni boyınsha

Tómen dárejeli ósimlikler menen joqarı dárejeli ósimliklerdiń ayırmashılıqları. Tómen dárejeli ósimliklerdiń klassifikaciyası.

Bakteriya kletkasınıń dúzilisi, tiykargı belgileri. Bakteriyalardıń tarqalıwı hám áhmiyeti. Bakteriyalardıń sistematikası. Topıraqtı azot penen bayıtıwshı bakteriyalar. Azıq-awqat ónimlerin buzatuǵın bakteriyalar.

Suw otlarınıń dene dúzilisi. Suw otlarınıń kóbeyiw jolları. Kók jasıl suw otlarınıń dene dúzilisi, klassifikaciyası, kóbeyiw jolları. Qızıl, diatom, qońır suw otlarınıń dene dúzilisi, klassifikaciyası, kóbeyiw jolları. Suw otlarınıń tábiyattaǵı hám adam tirishiligindegi áhmiyeti.

Joqarı dárejeli ósimlikler. Joqarı dárejeli ósimliklerdiń kelip shıǵıwı. Moxlardıń dúzilisi.

Paportniklerdiń jınıssız hám jınısıy buwınlarınıń retlenip kóbeyiw tártibi.

Silekeyli, bazidiyalı zamarrıqlarǵa ulıwma xarakteristika. Oomicetler klassına xarakteristika, dene dúzilisi, qásiyetleri, kóbeyiw. Zigomicetler klasına ulıwma xarakteristika. Askomicetler klasınıń áhmiyetli wákileri.

Lishayniklerdiń dene dúzilisi, áhmiyeti.

Orta Aziyada botanikaǵa baylanıslı ilimiy izertlewler. Magnoliyalılar klasına ulıwma xarakteristika. Lyutikler klasınıń ózine tán ózgeshelikleri.

Roza gúlliler tuxımlasınıń wákilerine xarakteristika. Sobıqlılar tuxımlasınıń wákileriniń vegetativ hám generativ organlarınıń dúzilisi. İyt júzimler tuxımlasınıń wákilerine xarakteristika.

Astragúlliler tuxımlasına ulıwma xarakteristika.

Bir úlesliler yamasa liliya gúlliler klasına ulıwma xarakteristika. Ósimliklerdiń kóp túrliligi. Jasıl hám jasıl emes ósimliklerdiń tábiyattaǵı hám xalıq xojalıǵındaǵı áhmiyeti.

Ósimlikler anatomiyasınıń rawajlanıwınıń qısqasha tariyxı.

Kletkanıń dúzilisin úyreniwdegi házirgi metodlar. Kletkanıń ashılıw tariyxı hám ósimlik kletkasınıń dúzilisi.

Kletkaniń submikroskoplıq dúzilisi, citoplazmaniń háreketi. Kletka yadrosınıń morfologiyalıq dúzilisi, hám ximiyalıq quramı.

Ósimliklerdiń jeke rawajlanıwındaǵı meyozdıń áhmiyeti.

Plastidlerdiń túrleri. Xloroplast, leykoplast, xromoplastlar. Kletkada uglevodlardıń toplanıwı hám onıń áhmiyeti.

Fermentler, gormonlar, antibiotikler hám olardıń áhmiyeti. Kletka qabıǵınıń submikroskoplıq dúzilisi.

Toqımalar tuwralı túsinik. Toqımalar dı klassifikaciyalaw principi. Mexikalıq toqımalar, ótkiziwshi toqımalar, assimilyaciyalıq toqıma, bólip shıǵarıwshi toqıma.

Tamırdıń anatomiyalıq, morfologiyalıq dúzilisi. Tamırdıń túrleri.

Paxaldıń morfologiyalıq dúzilisi, túri ózgergen paxallar. Eki úlesli ósimliklerdiń paxalıń anatomiyalıq dúzilisi. Bir úlesli ósimliklerdiń paqalıń anatomiyalıq dúzilisi. Japıraqtıń morfologiyalıq dúzilisi hám fiziologiyalıq qásiyetleri.

Ósimliklerdiń kóbeyiw. Jınıslı, jınısız kóbeyiw. Gúldiń dúzilisi. Ayırım jınıslı hám qos jınıslı gúller.

Shańlanıw túrleri. Ósimlikler fiziologiyasınıń rawajlanıw tariyxı, tiykarǵı baǵdarlamaları hám wazıypaları. Ósimlik kletkasınıń fiziologiyası hám bioximiyası. Kletkaniń ximiyalıq quramı. Kletka organoidlarınıń dúzilisi hám atqaratuǵın xızmeti.

Ósimlik tirishiligindegi suwdıń áhmiyeti. Ósimliktiń suwdı alıwı hám bólip shıǵarıwı. Ósimlik denesinde suwdıń háreketi.

Fotosintez processi hám onıń tábiyattaǵı áhmiyeti. Ósimlik japıraǵındaǵı xlorofill payda bolıw shártleri. Dem alıw waqtında gazlerdiń almasıwı.

Ósimliklerdiń mineral awqatlanıwında áhmiyetli elementler. Ósimliklerdiń tamırı arqalı mineral awqatlıq zatlar dı alıwı hám háreketi.

Ósimliklerdiń ósiwi hám oǵan tásiiri. Ósimliklerdiń háreketi. Tropizm.

Ósiwdi tezletiwshi hám toqtatıwshi fiziologiyalıq aktiv zatlar. Ósimliklerdiń rawajlanıwı. Ósimliklerdiń sırtqı tásirlerge shıdamlılıǵı hám oǵan beyimlesiwı.

Ósimliklerdiń suwǵa bolǵan talabına qaray gruppaları.

Ósimlik kletkasınıń haywan kletkasınan ayırmashılıǵı. Ósimlik toqıması hám organları. Ósimlik kletkasındaǵı xromosoma. Amitoz. Mitoz.

Mikrobiologiya iliminiń tábiyattaǵı ornı. Mikrobiologiya iliminiń úyreniw obekti hám tarawları. Ózbekstan Respublikasında mikrobiologiya iliminiń házirgi jaǵdayları.

Mikrobiologiyalıq óndiristiń ximiyalıq óndiriske salıstırǵanda abzallıǵı. Mikroorganizimlerdiń adam tirishiligindegi áhmiyeti. Mikrobiologiyaniń basqa ilimler menen baylanısı.

Ózbekstan Respublikasında mikrobiologiyaniń rawajlanıw dárejesi hám oǵan úles qosqan ilimpazlar. Biologiyalıq tóginlerdi paydalanıw. Xlorellanıń biologiyası. Biologiyalıq tóginlerdiń topıraq strukturasına tásiiri. Ózbekistanda xlorellanı ósiriwdegi jetiskenlikleri. Awqat ushın paydalanatuǵın zamarrıqlar. Zamarrıqlardıń insaniyat turmısına keltiretuǵın zıyanı.

Zoologiya páni boyınsha

Zoologiya pániniń rawajlanıwındaǵı tiykarǵı basqıshları.

Bir kletkalı haywanlar yarım pachalıǵı. Bir kletkalılardıń dúzilisiniń kóp kletkalılarǵa uqsaslıq hám ayırmashılıq belgileri, olardıń kletka organoidları. Bir kletkalı haywanlar yarım pachalıǵına kiriwshi sarkomastigoforalar, sporalılar, knidosporidiyalılar, mikrosporidiyalılar, infuzoriyalar tipleriniń sıpatlaması, tábiyattaǵı hám adam turmısındaǵı áhmiyeti haqqında, tarqalıwı hám ekologiyası.

Kóp kletkalı omırtqasız haywanlar bólimi. Kóp kletkalılardıń kelip shıǵıwı. Kóp kletkalı omırtqasız haywanlarǵa kiriwshi ishek quwıslılar, gubkalar, taraqlılar, jalpaq qurtlar nemertinler, dóńgelek qurtlar, srebniyeler, saqıynalı qurtlar, buwın ayaqlılar, onixoforalar, mollyuskalar, qarmalawshılılar, iyne terililer, pogonoforalar tipleriniń sistematikası, olardıń hár bir kishi tip, klasslarına sıpatlama. Kóp kletkalı omırtqasız haywanlardıń azıq awqat, kesel tarqatıwshı, biologiyalıq gúres ushın paydalanılatuǵın túrleri.

Omırtqalı haywanlar bólimi. Xordalılar tipi. Xordalılar tipiniń ulıwma sıpatlaması, haywanat sistemasında tutqan ornı, biologiyalıq áhmiyeti, kelip shıǵıwı hám sistematikası.

Kishi tipke kiriwshi wákılleriniń dúzlisiniń tiykarǵı belgileri, biologiyalıq qásiyeti. Omırtqasız haywanlarǵa uqsaslıq belgileri A.O Kovalevskiy miynetleri.

Bas súyeksizler kishi tipi. Dene dúzlisiniń tiykarǵı belgileri hám sistematikası, kelip shıǵıwı hámde lancetniktiń biologiyası, onıń praktikalıq áhmiyeti.

Omırtqalı kishi tipi. Omırtqalı haywanlardıń joqarı dárejeli ekenligin sıpatlawshı tiykarǵı dúzlisine sıpatlama, haywanat dúnyasında tutqan ornı. Dúzilisiniń quramallasıwına baylanıslı omırtqalılar progressiv evolyuciyanıń tiykarǵı shárti.

Jaqsızlar bólimi. Dóńgelek awızlılar klası. Klassqa kiriwshi minoga hám miksinalardıń dúzlisi hám ulıwma belgileri. Dóńgelek awızlılardıń kelip shıǵıwı hám evolyuciyası, olardıń ámeliy áhmiyeti.

Jaq awızlılar bólimi balıqlar úlken klası.

Balıqlar omırtqalılardıń birinshi suwda tirishilik etiwshi wákili sıpatında balıqlar úlken klasınıń biologiyalıq hám morfologiyalıq sıpatlaması.

Shemirshekli hám súyekli balıqlar klasınıń evolyuciyası hám sistematikası. Olardıń dúzlisiniń tiykarǵı belgileri arasındaǵı uqsaslıq ayırmashılıqlar. Balıqlardıń ekologiyası, tábiyattaǵı hám adam turmısındaǵı axmiyeti.

Tórt ayaqlılar úlken klası. Tórt ayaqlılardıń sistematikası, jer-suw haywanları, jer bawırlawshılar, quslar, sút emiziwshilerdiń eń baslı wákılleri, olardıń dene dúzlisi, basqıshpa-basqısh rawajlanıwı, quramalılıq belgileri, minez qulqınıń ózgeshelikleri, tarqalıw nızamlıqları, tábiyattaǵı hám adam turmısındaǵı áhmiyeti. Toqımalar haqqında ulıwma túsinek. Toqımalarardıń jeke hám tariyxıy rawajlanıwında qalıplesiwi. Toqımalarardıń quram bólegi, kletka qosımtaları hám aralıq zatlar, tiri organizm, organ sistemalarınıń bir-biri menen tıǵız baylanısı hám toqımalarardıń normal jáne potologiyalıq jaǵdaylarında payda bolǵan ózgerisler. Toqımalarardıń klassifikaciyası, olardıń atqaratuǵın xızmetleri. Rawajlanıw

nızamlıqları tiri organizmniñ kletkalıq dúzilisi tutas organizmniñ payda bolıwı, onıń rawajlanıwı hám tiri organizmler arasındaǵı rawajlanıw birligi jınıs kletkalarınıń dúzilisi hám de olardıń qosılıwınan payda bolǵan zigotanıń payda bolıwı, onıń qabatları.

Adam anatomiyası hám fiziologiyası pání boyınsha

Anatomiya pánin oqıtıwdaǵı maqset hám wazıypalar. Anatomiya pániniń úyreniw usılları hám onıń biologiya pánleri sistemasında tutqan ornı. Anatomiya pániniń rawajlanıw tariyxına tiyisli maǵlıwmatlar.

Tayanış-háreket sisteması. Adam skeleti súyeklerinin dúzilisi. Súyektin tıǵız hám gewek zatları hám olardıń áhmiyeti. Súyeklerdiń organikalıq hám anorganikalıq zatları.

Bulshıq et sisteması. Bulshıq etler hám olardıń funkciyası. Organizm ushın bulshıq etlerdiń áhmiyeti. Miofibrillalar haqqında túsinik. Bulshıq etlerdiń dúzilisi, formaları. Buwın hám baylanıslar. Buwınlardıń túrleri. Súyeklerdiń birigiwi. Buwın payda etiwshi elementler hám qosımsha apparatlar.

İshki organlar. Deneniń moyın, kókirek hám qarın boslıǵındaǵı organları. Awız boslıǵı, tańlay diywallarının dúzilisi. Til hám tislerdiń dúzilisi. Qızıl óñesh hám onıń filogenezi. Asqazan- ishek kanalı. Bawır, ot qalta hám isheklerdiń denede jaylasıwı, olardıń dúzilisi hám áhmiyeti.

Dem alıw rganlarınıń dúzilisi. Murın boslıǵı, kegirdek, traxeya, bronxalar hám ókpelerdin dúzilisi, denede jaylasıwı. Kómekeydiń dawıs payda etiw funkciyası. Bólip shıǵarıw organlarınıń dúzilisi. Bólip shıǵarıw organları, olardıń rawajlanıwı hám kelip shıǵıwı. Búyreklerdiń mikro-makro dúzilisi hám rawajlanıwı. Nefron hám onıń dúzilisi. Sidik jolları, quwıq, sidik qaltası, olardıń dúzilisi, jasqa qaray ozgheshelikleri

Júrek - qan tamırlar sisteması. Organizmnin ishki ortalıǵı. Qannıń ximiyalıq quramı. Qannıń organizmdegi xızmetleri. Qan aylanıw sisteması. Qan aylanıw hám limfa sistemasınıń táriypi. Qan tamırları diywalınıń dúzilisi. Tamırlardıń tarmaqlanıwı, qan aylanıw sheńberi. U'lken hám kishi qan aylanıw shenberindegi tamırlardıń jaylasıwı hám klassifikaciyası. Limfa sistemasınıń áhmiyeti.

Nerv sisteması hám onıń áhmiyeti. Neyronlardıń dúzilisi, túrleri, áhmiyeti. Nerv talshıǵınıń dúzilisi. Nerv sistemasınıń oraylıq hám periferiyalıq bólimleriniń klassifikaciyası. Arqa miydiń sırtqı hám ishki dúzilisi. Arqa miy nervleriniń taralıwı hám shıǵıw jolları.

Bas miy bólimleriniń dúzilisi. Bas miy hám onıń rawajlanıwı. Bas miy bólimleri: uzınsha miy, ortańǵı miy, aralıq miy, miyshe, úlken yarım sharlar. Olardıń morfologiyası. Vegetativ nerv sistemasınıń simpatikalıq hám parasimpatikalıq bólimleri.

Analizatorlardıń anatomiyası. Esitiw, kóriw, dám biliw, teri analizatorlarınıń organizmdegi áhmiyeti. İshki sekreciya bezleri. İshki sekreciya bezleriniń dúzilisi, ózgheshelikleri, olardıń klassifikaciyası. Fiziologiyalıq obekti hám úyreniw metodları. Fiziologiyanın rawajlanıw tariyxı. Organizmniń xızmeti analitik-sintetik metod arqalı molekulyar, membrana, kletka, organ, sistema hám

pútin organizm dárejesinde úyreniw. Házirgi zaman fiziologiyasınıń tiykarǵı jetiskenlikleri. Qozǵalıwshań tkanlardıń fiziologiyası.

Qozǵalıwshań kletkalar túrleri. Qozǵalıwshań kletkalar membranasınıń dúzilisi hám qásiyetleri tuwrısında házirgi zaman kóz-qarasları. Tınıshlıq potencialı yaqı membrana potencialı hám onı registraciya qılıw usılları.

Nerv sistemasınıń ulıwma fiziologiyası. Neyronnıń dúzilisi hám xızmeti, elementleri, denesi, dendritler hám aksonlar. Neyronnıń túrleri, neyronlardıń óz-ara baylanısw mexanizmleri. Háreket potencialınıń neyronda payda bolıwı, tormızlanıw, presinaptikalıq hám poscinaptikalıq tormızlanıw. Tormızlanıwdıń túrleri xam áhmiyeti.

Joqarǵı nerv iskerligi fiziologiyası. Joqarǵı nerv iskerligi fiziologiyası hám úyreniw metodları. İ.P.Pavlov táliymatında nervizm hám bir pútinlik. Shárciz (tuwma) refleks haqqında túsinik. İnstinkt. Evolyuciyada instinktın tutqan ornı. Shártli refleksin payda bolıwı xam qalıplesw basqıshları. Shártli reflekslerdin klasslarǵa bóliniwı. Shártli reflekslerdin sheńber taqlettegi mexanizmi hám olar jóninde zamanagóy pikirler. Uyqı tuwrısında teoriyalar. Uyqı fazaları qısqa tolqınlı uyqı, paradoksal uyqı. Paradoksal uyqınıń biologiyalıq hám fiziologiyalıq áhmiyeti haqqında pikirler.

Adam hám haywanlardıń joqarǵı nerv xızmeti onıń fiziologiyalıq táripi. Nerv xızmetiniń tiykarǵı tórt tipi.

Joqarǵı nerv xızmetiniń patofiziologiyalıq tiykarı. Tájiriyebe ushın payda etiletuǵın nevrozlar hám olardıń fiziologiyalıq tárepi. Joqarı nerv xızmeti túrleri hám nevrozlar. Joqarǵı nerv xızmeti patologiyası hám alkohol.

İ.P.Pavlovtnıń birinshi hám ekinshi signal sistemaları haqqındaǵı táliymatı. Haywanlardıń ápiwayı pikirlew qábileti hám onı anıqlaw izertlew usılları.

Endokrin sistema. Ishki sekreciya hám gormon túsinikleri, gormonlardıń tiykarǵı qásiyetleri. Endokrin sistema evolyuciyası, omırtqalı haywanlardıń tiykarǵı endokrin bezleri hám olar islep shıǵaratuǵın gormonlar. Medicinada hám sharwashılıqta gormonlardıń áhmiyeti.

Qan aylanıw sisteması. Evolyuciyada júrek qan-tamırlar sistemasınıń rawajlanıw basqıshları, úlken hám kishi qan aylanıw sheńberleri. Júrek hám onıń evolyuciyası, rawajlanıwı hám xızmeti haqqında túsinik.

Júrek ciklı dinamikası, tiykarǵı fazaları júrek boslıqları hám aortadaǵı basım, klapanlar apparatı, júrek tonları. Júrek avtomatıyası hám onıń tábiyatı. Elektrokardiogramma hám onıń komponentleri, fiziologiyadaǵı, medicinadaǵı áhmiyeti. Júrektiń taj tamırları hám júrek bulshıq etleriniń qan menen támiyinleniwdegi ózgeshelikleri. Júrek xızmetiniń miogen, neyrogen hám gumoral basqarılwı. Tamırlar sistemasınıń dúzilisi. Qan basımı, tamırlardıń refleksogen. Giperemiyanıń túrleri, tamırlardıń ózin-ózi basqarıw.

Qan hám limfa. Qannıń tiykarǵı muǵdarı hám quramı. Qannıń fiziko-ximiyalıq qásiyetleri. Kolloid-osmotikalıq basımı. Qannıń bufer qásiyeti, plazma hám qan sıvorotkası. Belok hám plazma lipoproteitleri. Gomoestaz. Qan wyıwı hám onıń gomoestazdaǵı ornı. Fibrinoliz, limfatikalıq sistema hám qannıń qorǵawshı xızmeti. Immunitet. Rezus-faktor. Qan quyıw.

As sińiriw fiziologiyası. As sińiriw fermentler, as sińiriw jolı diywalınıń dúzilisi. As sińiriw jollarınıń basqarılwı. As sińiriw jollarınıń sektor xızmeti, silekey bezleri, silekeydiń quramı. Asqazan shiresi, onıń quramı, ajıralıw mexanizmi. On eki eli ishekti as sińiriliwi. Asqazan astı bezi hám onıń fermentleri. Bawırdıń as sińiriwdegi áhmiyeti. İsheklerdegi as sińiriw qubılısı. İshek fermentleri, ishek boslıǵı diywalları hám membranadaǵı as sińiriw jollarınıń háreket xızmeti. İsheklerdegi as sińiriw qubılıslarındaǵı bakteriyalardıń roli. Zat hám energiya almasıwı. Zat almasıwdıń basqıshları, zat hám energiya almasıwdı úyreniw. Zat almasıwdıń túrleri, azot, lipid, belok hám minerallar almasıwı. Tiykarǵı almasıw.

Genetika hám evolyutsion táliymat páni boyınsha

Genetika hám selekciya tiykarları. Genetika pániniń predmeti. Násillik hám ózgeriwsheńlik haqqındaǵı túsinikler, G.Mendel tárepinen násillik nızamlıqlarınıń ashılıwı, bul nızamlıqlardıń G.Friz, K. Korrens hám K. Chermaklar tárepinen qayta ashılıwı, G.de Frizdiń mutacion teoriyası, T. Morgannıń xromosoma teoriyasınıń dóretiliwi, N.İ.Vavilov., İ.V.Michurin, A.D.Dadabaev., J.A.Musaev., E.X.Turaxulov hám t.b. miynetleri. Násilliktiń kletkalıq hám molekulyar birligi, monogibridli, digibridli, polligibridli shaǵılıstırıwlar, jınıstıń genetikalıq jaqtan belgileniwi, belgilerdiń birikken halda násilleniwi yaǵnıy Krossingover qubılısı, yadroǵa baylanıssız násilleniwi, násillik hám mutacion ózgeriwsheńlik, gen hám onıń quramı, genetikalıq processtiń molekulyar mexanizmleri, gen injeneriyası, selekciyanıń genetikalıq tiykarları. Evolyucion teoriyanıń mazmunı, wazıypaları. Evolyucion processti dálillewdiń tiykarǵı usılları pálentologiya, morfologiya, embriologiya, ekologiya, genetika, biogeografiya haqqında túsinik. Evolyucion pikirlerdiń payda bolıwı hám evolyucion talimattıń tiykarın salıwshı alımlardıń miynetleriniń nátiyjeleri. Ch. Darvinge shekemgi hám Darvinnen soǵı evolyuciyalıq teoriyanıń rawajlanıwı. Ekologiya haqqında túsinik. Tiykarǵı ekologiyalıq faktorlar hám onıń qorshagan ortalıqqa tásiri. Suw ekologiyalıq faktor. Edafikalıq hám orografikalıq faktorlar. Hawa atmosferasınıń pataslanıw jolları. Populyaciyalıq ekologiya.

Tábiyattı qorǵaw. Tiykarǵı tábiyiy qorǵalatugın orınlar. Mámleketlik qorıqhanalar, zakaznikler. Ekologiyalıq mashqalalar. Aral teńiziniń qurıwı dúnya júzilik mashqala. Tiri organizmlerdiń tirishilik formaların hám qorshaǵan ortalıqtı

Biologiyanı oqıtıw metodikası páni boyınsha

Ózbekstan Republikası «Tálim haqqındaǵı nızamı hám kadrlar tayarlaw milliy dástúri» úzliksiz ilmiy mazmunı ilimiy názeriy obekti hám izertlew metodları. Biologiyalıq tálimning roli, barkamol shaxstı tárbiyalawda úlesi. Oqıwshılardıń biologiyadan MTS hám oqıw dástúrleri tiykarında tiykarǵı biologiyalıq túsinikler, jetekshi pikirler, ilimiy biliw usılları, ekologiyalıq,

estetikalıq, gıgıenalıq tárbiyalaw. Orta Aziya ilimpazlarınıń tábiyat haqqındaǵı, tábiyy pánlerdi oqıtıwdaǵı pikirleri (Xorazmiy, Beruniy, Fargóniy, İbn Sino, Amir Temur).

Biologiyanı oqıtıw metodikasınıń rawajlanıw tariyxı. tábiyattanıwdı oqıtıwdı rawajlandırıwǵa úles qosqan dúnya metodistler ideyaları.

Biologiyanı oqıtıwda qoyılatuǵın zamanagóy talaplar. Orta tálim mektepleriniń biologiya tálimi koncepciyası. Biologiyanı oqıtıwda paydalanılatuǵın metodlar hám usıllar. Metodlar klassifikaciyası, reproductiv metodlar, awızeki kórgizbeli metodlar.

Biologiyanı oqıtıwdıń aktiv metodları. Mashqalalı izleniw (sáwbet, pikir, gúrriń, lekciya). Didaktik oyn, oqıw basekeleri. Awızeki hám jazba qadaǵalaw. EEMniń qadaǵalaw dástúrleri. Biologiyanı oqıtıw usılları quralları, túrleri, tábiyy tiri obektler, (gerbariy, kollekcıya, preparatlar, mikropreparatlar, sxemalar, mulyajlar, diafilmler, multimediyalar), paydalanıw jolları.

Biologiya sabaq-oqıw islerin shólkemlestiriwdiń tiykarǵı kórinisi, lekciya, seminar, mashqalalı, modulli, didaktik oyn, laboratoriya sabaqları. Biologiyadan jıllıq-kalendar reje dúziw. Biologiyanı oqıtıwda zamanagóy pedagogikalıq hám axborot texnologiyalarınan paydalanıw. Biologiyadan sabaqtan tısqarı jumıslar. Biologiyalıq ekskursiyalardı shólkemlestiriw hám ótkeriw. Biologiyadan klasstan tısqarı jumıslar. Biologiyalıq dógerekler.

Biologiyanı oqıtıwda tálim tárbiyanıń baylanıslılıǵı. Biologiyanı oqıtıwda oqıwshılardıń ádeplilik, watan súyiwshilik, ekologiyalıq, estetik, ruwxıy tárbiyalaw máseleleri. Jerde tirishiliktin payda bolıwı. Tirishilik túsinigi, tiykarǵı teoriyalar. Ekologiya tiykarları, ekologiya páni, onıń wazıypaları hám úyreniw usılları. Biologiyadan fakultativ jumıslar.

PAYDALANILATUǵIN ÁDEBIYATLAR DİZİMİ

Ózbekiston Respublikası qararları, Prezident pármanları, Ministrler Kabinetiniń qararları, Prezident miynetleri hám ádebiyatlar.

Tiykarǵı ádebiyatlar:

1. Almatov K.T., Allamuratov SH.I. “Odam va hayvonlar fiziologiyasi” T. Universitet. 2004 y.(INV-U-6216)
2. G`ofurov A.T., Fayzullaev S.S. «Genetika» Toshkent, «Tafakkur» nashriyoti, 2010y
3. G`ofurov A.T.va boshqalar Biologiyani óqitishning umumiy metodikasi (óquv – qóllanma) Toshkent.TDPU; nashriyoti - 2005
4. Dadaev S.,Saparov Q. “Zoologiya”. T.:“Chólpon nashriyoti”. 2011 y.
5. Mustafaev S.M. “Botanika” – T.: “O`zbekiston”, 2002. U-5807 (100 ta kiril yozuvida) darslik.
6. Mavlyanov.O.,Xurramov.Sh.,“Umurtqasizlar zoologiyasi”.T.: “Mexnat”,1998 y.
7. Mavlyanov.O., Xurramov.Sh., Eshova.X.,“Umurtqasizlar zoologiyasi”. T.: “Ózbekiston milliy ensiklopediyasi” 2006 y.

8. Naumov. S. P. Umurtqalilar zoologiyasi. Pedagogika institutlarining biologiya ixtisosligi talabalari uchun darslik. T. «Óqituvchi», 1995.
9. Nuriddinov E.N. “Odam fiziologiyasi” T. “Aloqachi” 2005 y. (INV-U-6385)
10. Prator O`., Shamsuvalieva L. va boshqalar. “Botanika” – T.: “Tálim nashriyoti”, 2010. U-7056 (94 ta lotin yozuvida) darslik.
11. Prator Ó.P., Nabiev M.M. “Ózbekiston yuksak ósimliklarining zamonaviy tizimi” Toshkent, 2007
12. Tolipova J.O., G`ofurov A.T. Biologiya óqitish metodikasi. Óquv-metodik qóllanma. T. “Bilim” 2004 yil. 160 b.
13. Tolipova J.O. Biologiyani óqitishda pedagogik texnologiyalar. Óquv qóllanma. Nizomiy nomidagi TDPU. Toshkent 2005 yil. 128 b.
14. Fayzullaev S.S., G`ofurov A.T., Matchonov B.E. «Odam genetikasi» Toshkent., «Ijod dunyosi»nashriyoti, 2003y.
15. Vasilev A.E., N.S.Voronin i dr. Botanika morfologiya i anatomiya rasteniy. -M.:«Prosveshenie» 1988. -480s.

Qosimsha ádebiyatlar hám internet saytlar.

1. Lotova L.Í. Morfologiya i anatomiya vısshix rasteniy. -M.:Kniga, 2007. - 510s.
2. Reyvn P., Evert R., Aykxorn S. «Sovremennaya botanika» 1-2 tom. -M.: «Mir» 1990.
3. Tixomirov F.K. Botanika.- M.:Vısshaya shkola. 2008.- 439 s.
4. Fahn A. Plant Anatomy. New York. University. USA. 2011. 490p.
5. O`zbekiston Respublikasi Qizil kitobi, 1 tom O`simliklar, T.: «Shinor ENK», 2009.
6. O`zbekiston Respublikasi Qizil kitobi, 2 tom Xayvonot olami, T.: «Shinor ENK», 2009.
7. www.ziyonet.uz
8. www.tdpu.uz
9. www.pedagog.uz
10. www.urss.ru.
11. lib-online.ru.
12. www.cultinfo.ru.
13. www.kubnet.ru.
14. www.allbooks.ru
15. www.phnet.ru
16. www.physiology.ru/handbooks.html

5A110601 – Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o`qitish metodikasi (tarix)

Tuzuvchilar: A.Saribaev– NDPI, Tarix o`qitish metodikasi kafedrası mudiri, t.f.n.

T.Kudiyarova–NDPI, Tarix o`qitish metodikasi kafedrası docenti, t.f.n.

Taqrizchi: S.Sulaymanov – Berdax nomidagi QDU, Arxeologiya kafedrası mudiri, t.f.n.

KIRISIW

Házirgi kúnde mámleketimizdi moderenizaciya qılıw, aktiv demokratiyalıq jańalanıwlardıv ámelge asırıw barısında keń kólemlı reformalar ámelge asırılmaqta. Áne usı ullı ózgerisler protsessinde xalqımızdıń bay tariyxı biytákrar milliy qádrıyatları, biybaha ilimiy, mádeniy miyrasları qayta tiklenip, pútkil adamzattıń ólmes múlkine aylandı. Ásirese, búgingi globalasıw dáwirinde ruwxıylıq tarawında júzege kelip atırǵan aktual mashqalalar, xalqımız tariyxın rawajlandırıw hám onı elede joqarılatıw, jas áwlatdıń qalbi hám sanasın túrli zıyanlı ideya hám ideologiyalar tásirinen saqlaw ham qorgawda Watanımız tariyxınıń negizgi dereklerine súyenip, hár tárepleme hám tereń izertlew jas áwlatqa haqıyqiy tariyxımızdı oqıtıw arqalı olardı joqarı mánáwyatlı jetilisen shaxslar etip tárbiyalaw áhmıyetli wazıypa bolıp esaplanadı.

Tariyxtı dáwirlestiriw. Ózbekstan hám jáhán tariyxınıń áyyemgi, orta ásirler dáwiri, jańa hám eń jańa dáwirleri tariyxı. Úlkemiz tariyxınıń hár tárepleme jetik insandı qalıplestiriw hám milliy gárezsizlik ideyası ruwxında tárbiyalawdaǵı áhmıyeti. Tariyxtı úyreniwde jazba hám materiallıq derekler. Tariyx oqıtıw metodikası, Derektanıw hám Tariyxanıw pánleriniń roli hám predmeti haqqında temalar kirgizildi. Házirgi kúnde tariyxımızdı tereń úyreniwge úlken itibar qaratılmaqta. Sonlıqtan da Ózbekstan hám jáhán tariyxı boyınsha teoriyalıq hám ámeliy kónlikpege iye bolǵan jetik qánigeler tayarlaw zárúr.

TIYKARǴI BÓLIM

Bul pánniń dástúri magistratura «Sotsial-gumanitar pánlerdi oqıtıw metodikası (tariyx)» qánigeligine tiyisli bolǵan Tariyx pánleri hám Tariyx oqıtıw metodikası pánleri boyınsha baplar hám temalardı óz ishine aladı.

TARIYX PÁNLERI BOYINShA TEMALAR

Ózbekstan tariyxı. Tariyx pániniń predmeti, teoriyalıq metodologiyalıq negizleri, derekleri, Ózbekstan tariyxı, Qaraqalpaqstan tariyxı – jahan tariyxınıń ajıralmas bólegi ekenligi. Ózbekstan hám Qaraqalpaqstan tariyxın úyreniw usılları. Házirgi kúnde úlkemiz tariyxınıń máseleleri.

Tariyxtı dáwirlestiriw. Ózbek mámleketshiligi tariyxı. Áyyemgi duńya tariyxı, Orta ásirler tariyxı, Jańa hám eń jańa tariyx. Úlkemiz tariyxınıń hár tárepleme jetik insandı qalıplestiriw hám milliy gárezsizlik ideyası ruwxında tárbiyalawdaǵı áhmıyeti. Tariyxtı úyreniwde jazba hám materiallıq derekler. Derektanıw hám Tariyxanıw pánleriniń roli hám predmeti.

Áyyemgi obshinalıq jámáát dáwiriniń tariyxıy derekleri. Arxeologiya, tariyxıy antropologiya, Etnologiya, Tariyxıy derek túsiniǵi. Áyyemgi xalıq awızeki derekleri hám jergilikli jazba derekler. Zoraastrizmniń muqaddes kitabı

«Avesto»da tariyxıy derekler. Grek, Rim hám basqa tariyxshılardıń tariyxıy miynetleri. Orta Aziya áyyemgi tariyxınıń dáwirleri hám basqıshları. Áyyemgi urıwshılıq jámáátleri. Analıq hám atalıq (matriarxat, patriarxat). Arxeologiyalıq izertlewler nátiyjesinde dáwirlerge bóliniw xám arxeologiyalıq izertlew alıp barǵan ilimpazlardan Ya.Gulyamov, S.P.Tolstov h.t.b. miynetleri. Poleolit, Mezolit, Neolit, Eneolit basqıshları. Orta Aziyada áyyemgi adamlar jasaǵan orınlardıń tabılıwı. Eń qádimgi tas ásiri adamları. Orta Aziyadaǵı eń qádimgi adamlar jasaǵan mánziller; Selengur, Guldara, Bóriqazǵan, Kólbulaq. Qaraqalpaqstanda Túslik Aral hám Shıǵıs Araldaǵı áyyemgi adamlardıń estelikleri. Poleolit hám neolit dáwiriniń estelikleri. Kelteminar. Tazabaǵjap, Suwjarǵan, Ámirabad, Uyǵaraq, Tagisken, áyyemgi qáwimler. Tas dáwiri alamlarınıń quralları. Terimshilik hám ańshılıq. Ottan paydalanıw. Orta Aziya boylap áyyemgi adamlardıń taralıwı, olardıń mákan jayları: Tesiktas, Obirahmat, Kólbulaq, Zirabulaq h.t.b. Must`e dáwiriniń ózgesheligi. Orta Aziyada házirgi kelbettegi qádimgi adamlardıń qalıplesiwi hám antropogenez protsessleri. Orta Aziyadaǵı urıwshılıq jámáátleriniń payda bolıwı. Miynet qurallarınıń jetilisiwi. Orta Aziya mezolit hám neolit dáwirindegi mánziller. «Neolit revolyutsiyası». Tariyxıy mádeniy wálayatlardıń qalıplesiwi. Jaytun mádeniyatı hám onıń kelip shıǵıw máselesi. Jámiyetlik qatnasıqlar. Sem`ya, neke, urıw, káwim. Turmısı hám xojalıǵı. Ónermentshiligi. Súwretlew óneri. Kelteminar mádeniyatı. Janbasqala Xisar mádeniyatı. Orta Aziya eneolit dáwirinde, basqıshları, sáneleri, ózgesheligi. Orta Aziyada Shıǵıs Kaspiy boyında, Murǵab alabı, Zarafshan, Anaw, Qaradáne, Geoksyur, h.t.b. mákanları. Xojalıǵı, ónermentshiligi, diniy isenimleri. Orta Aziya bronza hám dáslepki temir dáwirinde. Sapallı tóbe, Jarqorǵan, Bostan, Anqa-5, Kevat-3, Kókshe, Zaman baba h.t.b. Dáslepki temir dáwiriniń estelikleri, ózgesheligi, turmıs qálpi hám mádeniyatı.

Mámleketshilik túsiniǵı. Duńya júzinde eń dáslepki mámleketlerdiń payda bolıwı hám ózgesheligi. «Avesto»da áyyemgi mámleketler tuwralı maǵlıwmatlar. Orta Aziyada Baktriya, Xorezm, Soǵdiana, Parfiya, Margiena tariyxıy-mádeniy birlespeler. Áyyemgi Xorezmge tiyisli tariyxıy derekler. Mámleketlerdiń geografiyalıq jaylasıwı, xojalıǵı, xalqı, mádeniyatı, áyyemgi qalaları, Karaqalpaqstan aymaǵındaǵı áyyemgi mámleketlik birlespeler. Topıraq qala, Qoyqırılǵan qala, Xaywan qala h.t.b. tuwralı derekler hám izertlegen ilimpazlar..

Axamaniyler mámleketi hám onıń Turanǵa basıp kiriwi. Axamaniyler saltanatı. Iran shahı Daro 1. Shiraq. Grek Makedon mámleketi hám Iskender Zulqarnaynnıń Turanǵa basıp kiriwi, oǵan qarsı azatlıq háreketleri. Selevkiyler dáwirinde Turan xalıqları. Baktriya mámleketi. Jámiyetlik dúzimi, Parfiya Kanǵ hám Davan mámleketleri, Xorezm mámleketi, Kushan saltanatı, mádeniyatı, xojalıǵı, qalaları. VI-VIII ásirlerde Maverenaxrdaǵı mámleketler. Suǵd. Toharistan, Davan, Parkana, Shash, Elaq, Oral-Kerder, Xorezmde Afrigiylar mámleketi, dúzilisi hám xojalıǵı, qalaları, mádeniyatı, kórkem óner, jazıwı. Ilimiy derekler, Arabstan hám Islam dininiń taralıwı, Arab basqını Xorasanda hám Maverennaxrda xalifalıqtıń húkimranlıǵı. Abu Muslim qozǵalańı, Sumbad qozǵalańı.

VIII-ásirdiń ekinshi yarımı hám IX ásir baslarındaǵı xalıq kóterilisleri. Mukanna basshılıǵındaǵı «aq kiyimliler» qozǵalańı, kelip shıǵıw sebepleri, jeńilip qalıwı. Abduxaib hám Ibn Lays qozǵalańları. VII-IX ásirlerde Maverennaxrdaǵı jámiyetlik, ekonomikalıq hám mádeniy turmıs, qalaları. Samarqand, Buxara, Paykent, Pandjikent h.t.b. Ónermentshilik, diyqanshılıq, sharwashılıq. Xorasan hám Maverennaxrdıń xalifalıqtan ajıralıwı. Tahiriylar dinastiyası hám mámleketi. (Nux, Axmad, Ilyas, Yaxe)-Maverennaxrdıń wálayatlarǵa bóliniwi. Nayıblıq basqarıwı. Salıqlar, xojalıq isleri. Islam dini-samaniylar mámleketi ideologiyası. Jer suw qatnasıqları. Qaraxaniylar mámleketi. Ğaznaviylar mámleketi. Alp Tegin, Maxmud Ğaznaviy (998-1030).

X-XI ásirlerde Túslik hám Arqa Xorezm, mámleketiniń payda bolıwı. Xorezmiń baǵındırıwı Óǵuz hám Pecheneg qábileleri Aral boyı xalıqları. Qaraqalpaqlardıń xalıq bolıp qalıplesiw etnogenezi hám etnik kelip shıǵıw mashqalası. Xorezmshahlar mámleketi. VIII ásirde ekinshi yarımı XII ásirde Maverennaxr hám Xorasanda mádeniy turmıs. X ásirde ózbek xalqınıń qalıplesiw. Yusuf Balasuginiy, Maxmud Qashǵariy, Axmed Yugnakiy h.t.b. Turkiy tilles xalıqları ilim, mádeniyatı, Tasavvuf (sufiyliq) táliymatı. F.Attor, Jamalatdin Rumiy, Xoja Axmed Yassaviy, I.Buxariy, Hákim ata Termeziy, Najmiddin Qubro h.t.b. Movoronaxr hám Xurosanda mongollarıń basqını hám oǵan qarsı xalıq kóterisleri. Altın Orda hám onıń dúziliwi. Mongol xanlarınıń Maverennaxrǵa hújimleri, XIV-ásirdiń 50-60 jıllardaǵı kelispewshilikler. Oraylıq Aziya xalıqları turmısında júz bergen Oyanıw (renessans) dáwiri, ata babalarımızdıń jáhán tsivilizatsiyasına qosqan úlesi. (IX-XII, XIV-XV) ásirler. Oraylıq Aziya mámleketlerinde islam renessansınıń tásiiri. Ózbekstan aymaǵında IX-XII ásirlerde ilim-pán hám mádeniyatıń rawajlanıwı. Al` Xorezmiy, Al` Ferganiy, Farabiy, Ibn Sina, Al` Beruniy, Al` Kerderiy, At Termeziy, Hákim ata, Yassaviy, Buxariy h.t.b. ullı alımlar, ruwxaniylardıń xızmetleri, miynetleri, Amir Temur hám onıń áwladları saltanatında ilim-pán, mádeniyatıń qayta rawajlanıwı. Mirza Ulugbek, Alisher Nawayı hám basqa da alımlardıń jáhán ilim-pánge qosqan úlesi. Oraylıq Aziyada musulman ádeptanıwshılıq, hádistanıwshı alımlar: Imam al` Buxariy, At Termeziy, Al` Kerderiy hám t. b.

XIV-ásirdiń ortalarında Maverennaxrdaǵı siyasiy jámiyetlik jaǵday. Temurdiń siyasiy maydanǵa keliwi oraylasqan mámleket qurıw ushın gúres Amir Temurdiń oraylasqan mámleket dúziw hám onı bekkemlew, áskeriy júrisleri hám ishki-sırtqı siyasatı, mádeniyat, ilim, pánge bolǵan kóz qaraları hám onıń tariyxtaǵı ornı «Temur túzikleri» hám onıń áhmiyeti. Ózbek mámleketi Abulxayr dáwirinde. Shaybaniylar Safaviylar. Baburdiń mámleket basına keliwi. Húkimran dinastiyalar arasında hákimiyat ushın gúres (XVI-XVIII-ásir). Buxara xanlıǵınıń qalıplesiw. Abdullaxan II (1557-1598). XVI-ásirde awıl-xojalıǵı hám diyxanlardıń awhalı. Orta ásirlerdegi qalalar Buxara, Tashkent, Andijan, Axsi, Shaxrisabz, Termiz, Qarshi.

XVI-ásirdegi siyasiy keskinliklerdiń ósiwi. Salıq hám zulımnıń kúsheyiwı 1588-jıldaǵı Tashkent qozǵalańı. XVI-ásirdegi xalıqtıń etnikalıq quramı, XVI-ásirlerden Xorezm, Shaybaniyxannıń Xorezmdi basıp alıwı. XVI-ásirdegi Xiywa

xanlığında jámiyetlik ekonomikalıq qatnasıqlar, mámleketlik dúzilis, Xiywa xanlığı hám Qaraqalpaqlardıń siyasiy-jámeiytlık, ekonomikalıq mádeniy jaqtan rawajlanıwı, Xiywa Xorezm paytaxtı (1556j). XVIII-ásirdiń basında Buxara xanlığının hásirewi. Ubaydullaxan-II taxtqa shıǵıwı, Abulfayzhan, Nodirshax. XVII-XVIII-ásirdiń birinshi yarımında Xiywa xanlığı, Arab Muxammed húkimranlığı, Abulǵazıhan h.t.b. Qoqan xanlığının qalıplesiwi. Shaxrux húkimranlığı, Alımhan (1800-1803). Xanlıqlarda xojalıq, salıq, sawda qatnasıqları, mádeniyatı, Rossiya menen qatnasıqları. Ádebiyatı, arxitektura, teatr, muzıka, ónermentshilik, qalalarındaǵı mádeniy turmıs.

Orta Aziya aymaqların Patsha Rossiyasınıń basıp alıwı. Aqmeshit tragediyası, Qoqand xanlığının saplastırılıwı. Túrkiстан xalıqlarının mádeniy hám aǵartıwshılıq turmısına Patsha Rossiyasınıń zıyanlı tásiiri. Xalıqtıń huqıqları, úrip-ádetleri, ruwxıylıǵının rawajlanıwına zıyan keltiriliwi. Ruslastırw siyasatı. Rus-tuzem mektepleri hám t.b. Ózbekstan aymaǵında patshashılıqtıń kolonial siyasatına qarsı milliy azatlıq gúreslerdiń baslanıwı.

XX-ásir baslarında Buxara, Tashkent, Andijan h.t.b. sháhárlerde mádeniy, ruwxıy-aǵartıwshılıq, jadidshilik kóz qaraslardıń júzege keliwi. Jadidshilerdiń Túrkiстан hám Xorezm aymaǵında alıp bargan mádeniy aǵartıwshılıq xızmetleri. Orta Aziya hám Qazaqstanda patsha Rossiyasınıń márdikarlıq siyasatı hám urısqa qarsı xalıq qozǵalańları. Onıń áhmiyeti (1916-jıl). Rossiya mámleketindegi bol`shevikler revolyutsiyasınıń Túrkiстан aymaǵına tásiiri. Túrkiстан avtonomiyasınıń dúziliwi, onıń aqıbetleri (1917-j fevral`-1918-j dekabr`). Ózbekstan aymaǵında bol`shevikler siyasatına qarsı ǵárezsizlik háreketiniń baslanıwı. Buxara, Fergana, Xorezm aymaǵında ǵárezsizlik ushın háreketlerdiń qalıplesiwi hám onıń aqıbetleri. Orta Aziyadaǵı xalıqlar arasında bol`shevikler siyasatı hám onıń Buxara hám Xiywada milliy azatlıq háreketleri hám olardıń aqıbetleri. Ózbekstanda sovet hákimiyatı dáwirinde hár qıylı siyasiy, milliy birlik háreketler: Ózbekstan mámleketiniń dúziliwi (1924-j) hám elde sovetlerdiń administrativlik buyırıpazlıq, byurokratiyalıq dúziminiń payda bolıwı. Ózbek xalqınıń milliy zıyalıları hám olardıń repressiyalıq siyasatqa qarsı nariyzalıqları. Ózbekstanda repressiyalar: 20-30-jj hám 40-50 jj. baslarında siyasiy quwdalawshılıq, ruwxanıy hám milliy kadrlardı joq etiw (repressiya) siyasatı.

Ózbekstanda ilim-pán hám mádeniyat zıyalılarına qarsı repressiyalar. Ózbekstan xalıqlarınıń úrip-ádetleri, milliy qádiriyatlarına qarsı partiyalıq quwdalawshılıq háreketler. Ózbekstan musulmanlarına qarsı quwdalawshılıq. Ózbekstannıń 20-30-jıllardaǵı ekonomikası, awıl-xojalıǵının Oray ushın shiyki zat regionı bolıp qalıplesiwi. Ózbekstannıń 20-30-jıllardaǵı bilimlendiriw, ilim-pán, mádeniyat, ruwxıy-aǵartıwshılıq, ádebiyat hám til máselelerinde shekleniwshilik. Meshit-medreselerdiń jabılıwı, eski ózbek tilin sheklew h.t.b. Ózbekstanda ekonomika hám sotsiallıq rawajlanıwdıń bir tárepleme júrgiziliwi hám onıń aqıbetleri. Aral ekologiyasınıń payda bolıwı hám onıń Qaraqalpaqstan ekonomikasına tásiiri. Ózbekstan hám Qaraqalpaqstan 50-80-jj. Ilim, pán hám mádeniyat tarawındaǵı nátiyjeler hám mashqalalar. Elde kommunistlik

ideologiyaniń húkimranlıǵı. Ózbek xalqınıń tili, milliy qádiriyatı, ruwxıy miyraslarınıń rawajlanıwına monopartiya siyasatınıń unamsız tásiiri.

Ózbekstan Respublikasında mámleketlik gárezsizliktiń qolǵa kiritiliwi. Ózbek tiline mámleketlik til biyugin beriliwi. Ózbekstannıń birinshi Prezidenti I.A.Karimovtıń xızmetleri. Ózbekstan Respublikasınıń mámleketlik gárezsizliginiń járiyalanıwı.

Ózbekstan-ullı, imkaniyatlarǵa iye mámleket, tábiyiy resursları, hasıl jerleri, qúdiretli ekonomikası, ilim-texnikası hám ruwxıy baylıqlarına iye ekenligi. Ózbekstan Respublikası hám Qaraqalpaqstan Respublikasınıń Konstituttsiyaları, mámleketlik nıshanları: Gerb, Gimn, Bayraq, Milliy valyuta «swm» payda bolıwı. Ózbekstannıń ózine tán gárezsiz rawajlanıw jolı. «Ózbek modeli». Ekonomikalıq reformalardıń tiykarǵı printsipleri.

Ózbekstan Respublikası milliy, huqıqıy mámleketlik hákimiyatına ótiwiniń ózine tán jolı. Respublikada jámiyetlik siyasiy ózgerisler. Kóp partiyalılıqtıń payda bolıwı. Mámlekette nızam shıǵarıwshı, atqarıwshı hám sud hákimiyatınıń tarmaqlarınıń qalıplesiwi. Oliy Májilistiń dúziliwi, wazıypaları hám xızmetleri. Ózbekstan Respublikasında mámleketlik hákimiyat dúziminde Prezidentlik basqarıwdıń járiyalanıwı. Siyasiy partiyalardıń rawajlanıwı. Ózbekstanda galaba xabarlandırıw dúzimi baspa sóz, radio-tele kórsetiwlerdi demokratiyalastırıw. Ózbekstan Respublikasınıń bazar qatnasıqlarına, ekonomikalıq reformalarǵa ótiwde «ózbek modeli». Ózbekstanda ekonomikalıq reformanı tereńlestiriw jolındaǵı bes printsiپی. Bazar qatnasıqlarında huqıqıy negizleriniń payda bolıwı. Mámleketlik múlkti menshiklestiriw, múlkdar iyesiniń kishi hám orta biznestiń áhmiyeti. Ózbekstanda bazar infrastrukturasınıń payda bolıwı. Ózbekstanda sanat hám qurılıstıń rawajlanıwı. Ózbekstannıń ekonomikalıq reformalarında, awıl-xojalıǵınıń ornı hám imkaniyatları. Ózbekstanda kúshli sotsiallıq siyasattıń rawajlanıwınıń óz jolı. Sırt eller menen ekonomikalıq baylanıslar.

Ózbekstannıń gárezsizlik jolında ruwxıy turmısı. Ruwxıy qádiriyatlardıń tikleniwi. Ózbek xalqınıń ullı ilimpazları, ruwxaniy allamalarınıń miynetleri gárezsizlik jıllarında ilim, mádeniyattıń rawajlanıwı. Ózbekstanda tariyxıy esteliklerdi, diniy qádiriyatlardı, islam ruwxıylıǵın tikleniwi. Xalqımızdıń úrip-ádetleri, dástúriń tikleniwi. Milliy gárezsizlik ideologiyasınıń payda bolıwı. Tálim haqqında Nızam, kadrlar tayarlawdıń milliy dástúrleriniń qabıl etiliwi. Respublikamızda ziyrek hám jaslardı, talabalardı shet ellerde oqıtıw, oqıtıwshı kadrlarınıń pedagogikalıq sheberligin asırıw. Ilim-pánniń jańalanıwı, mádeniyat hám kórkem óner ádebiyattıń rawajlanıwı, den-sawlıq, sport, turizm h.t.b. rawajlanıwı.

XXI-ácir bosǵasında xalıqaralıq jaǵday hám qatnasıqlardıń túpkilikli ózgeriwi. Ózbekstannıń geosiyasiy imkaniyatları hám onıń Oraylıq Aziyada tutqan ornı. Ózbekstannıń jáhán birlesigine qosılıwı. BMSH, EQHT, Evropa awqamı hám t.b. awqamlarǵa aǵza bolıwı hám olar menen birge islesiwi. Ózbekstannıń shet el mámleketleriniń ekonomikalıq, ilimiy-texnikalıq hám mádeniy shólkemleri menen baylanısları. Ózbekstannıń sırtqı siyasatı hám diplomatiyası. Ózbekstannıń GMDA Evropa AQSh mámleketleri menen kóp

tárepleme birge islesiw, Oraylıq Aziyadağı mámleketler menen hár tárepleme birge islesiw. Ózbekstanniń sırtqı siyasatındağı ekonomikalıq qatnasıqlarınıń tereńlesiwı hám xalıq aralıq ornınıń artıp barıwı. Ózbekstan Respublikasınıń xalıqaralıq terrorizmge qarsı gúresin hám dúnya sherikligindegi abroyınıń ósiwi. Qaraqalpaqstan gárezsizlik jılları sırtqı baylanıslardıń rawajlanıwı.

Jáhán tariyxı. Áyyemgi jámiyet tariyxı. Áyyemgi jámiyettiń qalıplesiwi, adamlardıń payda bolıwı. Urıwlıq dúzim. Analıq urıw. Atalıq urıw jámiyeti. Áyyemgi patshalıq dúzimi. Áyyemgi jámiyet hám qulshılıq dúzim. Áyyemgi Shıǵıs elleriniń tariyxı. Eki dár`ya aralıǵı elleriniń eń Áyyemgi tariyxı. Áyyemgi Vavilon Shumer hám Vavilon mádeniyatı. Jańa Vavilon patshalıǵı. Áyyemgi Mısr (Egipet) derekleri hám istoriografıyası. Eń Áyyemgi Mısr hám Áyyemgi patshalıq dáwirleri. Orta patshalıq dáwirinde Mısr, Sońǵı patshalıq dáwirinde. Áyyemgi Mısr mádeniyatı. Xett mámleketi dúzimi. Shıǵıs orta jer teńizi. Palestina, Siriya, Finikiya. Áyyemgi Assiriya. Urartu mámleketi. Ertedegi Iran hám Orta Aziya. B.e.sh. III-I mın jıllardıǵı Orta Aziya. Áyyemgi Hindstan. Áyyemgi Qıtay. Gretsiya tariyxına kirisiw. B.e.sh. XI-X ásirlerdegi Gretsiya. B.e.sh. VIII-IX ásirlerde Pelopenes. Áyyemgi Sparta. B.e.sh. IX ásir aqır hám VI ásirde Attika. Grek mádeniyatı. B.e.sh VIII-VI ásirler. Makedoniya mámleketiniń dúziliwi. Grek mádeniyatı b.e.sh. V-IV ásirlerde. Algashqı qulshılıq jámiyeti hám Italiya mámleketi. Ertedegi qulshılıq hám Italiya mámleketi. Rim batis hám Shıǵıs Orta teńizde húkimranlıq qılıw ushın gúres. B.e.sh II-I ásirlerde Rim imperiyasınıń sotsial ekonomikalıq dúzim. Rim respublikasında klasslıq sotsiallıq gúres. Rim respublikasınıń siyasiy ekonomikalıq krizislerdiń keskinlesiwı. Qullar kóterilisi. Rim respublikasınıń qulawı. Rim imperiyası dáwirinde Rim mámleketi I-ásirdegi Rim saltanatı. Xristian dininiń qalıplesiwi mámleketlik din. Batis Rim Imperiyasınıń qulawı. Rim imperiyası dáwirindegi mádeniyatı.

Jáhán tariyxında orta ásir tariyxınıń ornı. Orta ásir tariyxıy dáwirleri. Orta ásirler tariyxıy derekleri. Frank mámleketinde feodallıq qatnasıqlardıń qalıplesiwi. IV-XI ásirlerde Vizantiya imperiyası. IX-XI ásirlerde Frantsiya. IX-XII ásirlerde Germaniya. IX-XI ásirlerde Angliya. Salib júrisleri. XI-XV ásirlerde Frantsiya. XI-XV- ásirlerde Angliya. XII-XV- ásirlerde Germaniya. XI-XV- ásirlerde Ispaniya hám Portugaliya. XI-XV ásirlerde Skandinaviya mámleketleri. XVI-XVII ásirde birinshi yarım. Batis Evropa mámleketlerinde kapitalistlik qatnasıqlardıń qalıplesiwi. Ullı geografıyalıq ashılıwlar. Óndiriwshi kúshlerdiń ósiwi. XVI-XVII ásirlerde Germaniyanıń siyasiy jaǵdayı. Niderlandiyada burjuaziyalıq revolyutsiya. XVI-XVII ásirlerde Angliya. XVI-XVII ásirlerde Frantsiya. XVI-XVII ásirlerde Túrkk-Osman imperiyası. Evropada 30-jıllıq urıs (1618-1648). XVI-XVII ásirlerde Evropada ilim, bilimlendiriw hám mádeniyat.

Evropa hám Amerika mámleketlerinde kapitalizmniń ornatılıwı hám rawajlanıwı. Angliyada kapitalizmniń ornawı hám burjuaziyalıq revolyutsiya. XVII ásir aqır XIX ásirde 70 jıllarına shekem Angliyanıń siyasiy-ekonomikalıq rawajlanıwı. XVIII ásir aqırında AQSh tıń dúziliwi. XIX ásirde I-yarımında AQSh tıń sotsial-ekonomikalıq hám siyasiy rawajlanıwı. XVIII-ásir aqırındağı ullı Frantsuz revolyutsiyası hám birinshi imperiya dáwirindegi Frantsiya. Burbonlar

restavratsiyasınan 1870 jılğa shekemgi Frantsiya. XVIII asir aqırınan XIX ásirдің 70 jıllarına shekemgi German mámleketleriniń sotsial-ekonomikalıq hám siyasıy ahwalı.

XVIII-ásir aqırınan – XIX-ásirdiń 60-jıllarına shekemgi Avstriya imperiyası. XVII-ásir aqırınan XIX ásirдің 70-jıllarına shekemgi Rossiya. Latın Amerikasında gárezsiz mámleketlerdiń payda bolıwı. Jańa dawirde Aziya hám Afrika mámleketleriniń rawajlanıwınıń ózine tán qásiyetleri. Qıtay Tsiń dinastiyası hukimranlıǵı astında. Qıtayǵa shet mámleketlerdiń kirip keliwi. Taypinler urısı. XVII ásir ortalarında Ullı Mogollar imperiyasınıń daǵdarısqa ushırawı hám Hindistanniń shet mámleketlerdiń kirip keliwi. Hindistanniń chet mamleketler tárepinen basıp alıwınıń tamamlanıwı. XVII ásirдің II-yarımı hám XIX ásirдің 70 jıllarında Yaponiyanıń siyasıy hám sotsial-ekonomikalıq jaǵdayı. XVII ásirдің II-yarımı hám XIX ásirдің I-yarımındaǵı Iran. Babiylar qozǵalańı. Osman imperiyasınıń daǵdarısqa ushırawı. Agrar qatnasıqlar. Indoneziyanıń Gollandiya koloniyasına aylandırılıwı. Monopolistik kapitalizmge shekemgi dawirde Aziya hám Afrika xalıqları. koloniyalıq zulım astında. XVIII-ásir aqırı XIX ásirдің 70-jıllarındaǵı xalıq aralıq qatnasıqlar. Jańa tariyxtıń I-dáwirinde pán, ilim hám texnika, ádebiyat hám mádeniyat. Franko-pruss urısı. 1871-1914 jıllardaǵı Frantsiya. 1871-1914 jıllardaǵı Germaniya. 1867-1914 jıllardaǵı Avstriya-Vengriya hám Italiya mámleketleri. 1871-1914 jıllardaǵı Angliya. XIX ásir aqırı XX ásir baslarında Rossiya. 1870-1914 jıllardaǵı AQSh. 1870-1917 jıllarda Latın Amerikası elleri. Birinshi jer júzlik urısı. Qıtaydıń yarım koloniyǵa aylandırılıwı hám reformalıq háreketler. XX ásir basındaǵı Qıtay revolyutsiyası. Hindistanda anglichan koloniyalıq eziwshiliginiń kusheyiwi hám Hindistan xalqınıń azatlıq guresleri. Xindistanniń 1900-1918 jj sotsial-ekonomikalıq hám siyasıy ahwalı. Yaponiyanıń kolonizator mámleketke aylanıwı. Yaponiya 1900-1918 jıllarda. Turkiya, Iran, Awǵanıstanniń yarım koloniyǵa aylandırılıwı. XIX ásirдің 70 jj Osman imperiyası. Turkiya 1900-1918 jj. Iran 1900-1918 jj. XIX ásir aqırı XX ásir baslarındaǵı Indoneziya hám Indokitay. Arab mámleketleri XIX ásir aqırı XX ásir baslarında. Afrikanıń imperialistik mamleketler tarepinen bólip alıwdıń tamamlanıwı. XIX ásir aqırı XX ásir baslarında xalıq-aralıq qatnasıqlar. Jańa tariyxtıń ekinshi dáwirindegi Evropa, Amerika, Aziya hám Afrika mámleketleriniń mádeniyatı, pán hám texnika jetiskenlikleri. Kórkem mádeniyat. I-II jáhán urısı aralıǵındaǵı xalıq aralıq qatnasıqlar. Xalıqaralıq jámiyetlik háreketler. XX ásirдің 20-30 jıllarda Evropa hám Amerika xalıqları: Germaniya, Ullı Britaniya, Frantsiya, Italiya, Ispaniya, AQSh, Sovet mámleketi, Pol`sha, Chexoslovakiya, Bolgariya, Rumıniya, Vengriya, Yugoslaviya h.t.b. II-dúnıya júzlik urısı (1939-1945 jj).

XX ásir 40-jıllardıń II-yarımı - XXI ásir basındaǵı xalıq aralıq qatnasıqlar. Sotsialistik duzimniń krizisi hám jahan tariyxıda jańa basqıshlarınıń baslanıw. XX ásirдің 50-90 jıllarda Evropa hám Amerika xalıqları: GFR, Ullı Britaniya, Frantsiya, Italiya, AQSh, Covet mámleketi, Pol`sha, Vengriya, Bolgariya, Rumıniya, GDR, Chexoslovakiya hám Yugoslaviya.

TARIYX OQITIW METODIKASI PÁNI BOYINShA TEMALAR

Tariyx oqıtıw metodikası predmeti, maqseti hám wazıypası. Mámleketlik Bilimlendiriw standartı, dástúri hám oqıwlıqlarınıń dúziliwi hám olardıń mazmunı. Tariyx boyınsha MTS strukturası hám mazmunı. Orta ulıwma bilim beriwshi mektepleri, akademik litsey hám kásip-óner kolledjleri ushın jaratılǵan oqıw dásturleri dúzilisi, mazmunı hám bir-biri menen baylanıslıǵı. Tariyx oqıwlıqları hám olarǵa qoyılatuǵın zamanagóy talaplar. Tariyx pániniń wazıypaları bilim beriw tiykarın belgilew usılları. Axborot derekleri, pán boyınsha bilimler dizimi, oqıwshılar bilim hám kónlikpelerin integratsiyalaw, májburiy oqıw materialı jıyındıları, tariyxtı erkin úyreniw, óz-ózine bilim beriw wazıypası, shaxs qalıplesiwine tásir kórsetiw usılları, tárbiyalawshılıq wazıypası. Tariyxtı oqıtıwdıń metodları hám olardıń klassifikatsiyası. Bilim metodları ham usılı. Tariyx sabaqlarında qollanılauǵın metodlardıń uyǵınlıǵı. Tariyxtı oqıtıw metodları: awız-eki bayan, monolog, diolog, súwretli sóylew.

Tariyx sabaqlarında tariyx ilimi qurallarınan paydalanıw. Bilim zatları - tariyx bilimleri ziyrek oqıwshılardı tarbiyalaw, olarda kónlikpe hám bilimlerin rawajlandırıwdıń tiykarı ekenligi. Oqıw metodikalıq kópleksler mazmunı. Oqıw kónlikpeleri (sabaq, xrestomatiya, oqıw kitapları, jumıs dápteri) ilimiy hám kórkem ádebiyatlar (monografiya, oqıtıwshılar ushın qollanbalar).

Tariyxtı oqıtıwdıń kórsetpeli metodları. Tariyx pánlerinde kórsetpeli oqıtıwdıń roli oqıtıwdıń kórsetpeli kuralları. Predmet, qurallardan paydalanıw. Tásirli kórsetpelerden paydalanıw jolları. Tariyx sabaqlarında derekler, kórkem hám ilimiy ádebiyatlardan paydalanıw. Tariyxıy kórkem ádebiyatlar - tariyxıy waqıyalardı ózlestiriwde tiykarǵı derek sıpatında. Tariyxıy kórkem ádebiyatlardan tariyx sabaqlarında paydalanıwda oqıtıwshılardıń psixologiyalıq jas ózgesheliklerin esapqa alıw. Zamanagóy tariyx páni oqıtıwshısına qoyılatuǵın talaplar. Oqıtıwshınıń sabaqqa tayarlıǵı funktsiyaları hám basqıshları. Tariyx sabaqlarında gazeta materiallarınan paydalanıw. Tariyx sabaqlarında gazeta materiallarınan paydalanıw jolları. Gazeta materialları sabaqtıń rawajlandırıwshı bólegi. Oqıwshılardıń erkin iskerligin támiyinlew maqsetinde gazeta materiallarınan paydalanıw.

Tariyx sabaqlarında pedagogikalıq texnologiyalardan paydalanıw. Sabaqqa normal, akademik jantasıwdan waz keshiw zárúriyatı. Pedagogika sabaǵı waqtında jańasha jantasıwlardıń (innovatsiyalardıń) maqseti hám wazıypaları. Texnologiya túsindirmesi. Texnologiya hám metodika. Tariyx sabaqlarında oqıwshılardıń bilim hám kónlikpelerin tekseriw hámde bahalaw. Tariyx sabaqlarında oqıwshılardıń bilimi hám kónlikpelerin tekseriw hámde bahalaw maqseti hám wazıypaları. Tariyxıy tiykarǵı túsindirme nızamlılıǵıń oqıwshılar tárepinen túsiniw, kerekli ózlestirilgenligin tekseriw metodları. Tariyx kabinetiniń oqıtıwshı tárepinen ilimiy-metodikalıq bezew talapları. Mámleketlik belgiler hám olardıń qabıl qılınıwı. Tariyxıy shaxslar. Ózbekstannıń ǵárezsizlik jıllarında ekonomikalıq, mádeniy jetiskenlikleri. Xronologiyalıq múyesh, metodik-kórgizbeler fondın payda etiw. Tariyx kabinetinde zárúrli kitaplar fondın shólkemlestiriw.

Tariyx páni boyınsha sabaqtan tısqarı alıp barılatuđın isler metodıkası. Tariyxtı oqıtıwda aralıqtan úyreniw metodıkası. Kompyuter járdeminde sabaqtın prezentatsiyasın jaratıw. Sabaqtan tıs alıp barılatuđın jumıslardıń áhmiyeti. Tariyx pánin oqıtıwda óz betinshe jumıstıń ornı. Óz betinshe jumıs tariyx bilimlerin jánede shúqırıraq hám nátiyjeli úyreniwdegi ornı. Óz betinshe jumıstıń maqseti hám wazıypaları, onıń oylap tabıw usılları.

Ádebiyatlar dizimi

1. O‘zbekiston Respublikasi “Tálim to‘g‘risida” gi qonuni. 1997 yil 29 avgust.
2. O‘zbekiston Respublikasi “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”. 1997 yil 29 avgust.
3. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - Toshkent, O‘zbekiston, 2017. - 488 b.
4. Mirziyoev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - Toshkent, O‘zbekiston, 2016. - 56 b.
5. Mirziyoev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini táminlash- yurt taraqqiyoti va xalq faravonligining garovi. - Toshkent, O‘zbekiston, 2017. - 48 b.
6. Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy taxlil, qat’iy tartib intizom va shaxsiy javobgarlik- har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak. - Toshkent, O‘zbekiston, 2017. - 104 b.
7. 2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947 sonli Farmoni.
8. Karimov I.A. «Ózbekiston mustaqillikka erishish ostonasida». - T., «Ózbekiston», 2011 y.
9. Karimov I.A. «Yuksak mánaviyat – engilmas kuch». - T., «Ózbekiston», 2008 y.
10. Alimov R.M. Tsentral`naya Aziya: obshnost` interesov. T.: Sharq, 2005.
11. Sagdullaev A.S, Aminov B., Mavlonov U, Norqulov N. Ózbekiston tarixi: davlat va jamiyat taraqqiyoti. T, «Akademiya», 2000.
12. Ózbekistonning yangi tarixi. 1 – 3 kitoblar. T., «Sharq», 2000, 2001.
13. Ózbekiston tarixi. R.X.Murtazaeva taxr.ost. T., Universitet, 2007.
14. Jóraev N. va boshq. Ózbekiston tarixi. 1 – 3 kitoblar. T., 2013
15. Ziyoev H. Z. Turkistonda Rossiya tajovuzi va hukmronligiga qarshi kurash. T.. «Sharq», 1998.
16. Qoraqalpog‘istonning yangi tarixi. Nukus 2003
17. Eshov B. Ózbekiston davlatchiligi tarixi. T. 2009
18. Usmonov Q., va boshqalar. Ózbekiston tarixi. Darslik. -T.: Sharq,, 2007
19. Raximov M.A. Mejdunarodnoe sotrudnichestvo Uzbekistana v kontekste obespecheniya stabil`nosti i ustoychivogo razvitiya. T.: Yangi nashr, 2011.
20. Yunusova M., Móminov X. Ózbekistonda geosiyosat va geosiyoiy vaziyat asoslari. - Andijon: 2007.
21. Hakimov R. Ózbekiston va Birlashgan Millatlar Tashkiloti. -T.: Ğafur Ğulom, 2001.

22. G'oyibnazarov Sh. Davlat hokimiyati va boshqaruvini demokratlashtirish y'oli. T. O'zbekiston. 2011. - 64 b.
23. Abdullaeva Sh., Axadova D. Pedagogik texnologiya. – Navoiy, 2007. - 63 b.
24. Axatova D, Xodjibaeva F. Pedagogik texnologiyalar fanidan laboratoriya mashg'ulotlari (Metodik q'ollanma). – Navoiy, 2011. - 92 b.
25. Azizxodjaeva N.N. Pedagogicheskie texnologii v podgotovke uchitelya. - T. 2000.
26. Bepal'ko V.P. Pedagogika i progressivnie texnologii obucheniya. - M., 1995 g.
27. Bepal'ko V.P. Slagaemie pedagogicheskoy texnologii. - M., «Pedagogika». 1989 g.
28. Selevko G.K. i dr. Differentsiatsiya obucheniya. Yaroslavl', 1995 g.
29. Yudin V.V. Pedagogicheskaya texnologiya. - Yaroslavl', 1997 g.
30. Parfyonov I.D. Metodologiya istoricheskoy nauki. - Saratov. 2001.
31. Ilhomov Z., Tojiboev M. O'zbekiston tarixi o'qitishning metodologiyasi. (O'quv uslubiy q'ollanma) T.2003.
32. Fuzailova G., Rahmatullaeva O., Jamoldinov H. Tarix fanini kasbiy sohalarga yo'naltirib o'qitish metodikasi (O'rta maxsus, kasb-hunar t'limi muassasalari o'qituvchilari uchun metodik qo'llanma). – T., TDPU, 2012. -140 b.
33. Ishmuhamedov R. Innovatsion texnologiyalar yordamida t'lim samaradorligini oshirish yo'llari. - T., Nizomiy nomdagi TDPU, 2009.
34. Xodiev B.Y., Golish L.V., Rixsimboev O.K. Keys-stadi - iqtisodiy oliy o'quv yurtidagi zamonaviy ta'lim texnologiyasi: Ilmiy-uslubiy q'ollanma /“Zamonaviy ta'lim texnologiyalari” turkumi. -T.: TDIU, 2009. – 150 b.
35. Jo'rayev N. Tarix falsafasining nazariy asoslari. – T. Ma'naviyat. 2008.
36. Hamdamov R., Begimqulov U. Elektron universitet: elektron vazirlik, masofaviy t'lim texnologiyalari “O'zbekiston Milly Ensiklopediyasi” -T.: 2010.
37. Kamoldinov M, Vaxobjonov B. Innovatsion pedagogik texnologiyalar asoslari, savollar, javoblar. -T.: Talqin 2010
38. Hamdamov R., Begimqulov U. T'limda axborot texnologiyalari “O'zbekiston Milly Ensiklopediyasi”, - T.: 2010.
39. Qosimov E., Nuriddinov E. Jahon tarixi. (qadimgi va o'rta asrlar davri) Darslik. -T.: TDPU. 2013.
40. Xudoykulov A. Qadimgi dunyo tarixi. (O'quv qullanma), -T.: TDPU 2008

Qosimsha a'debiyatlar

1. Karimov I.A. Tarixiy hotirasiz kelajak y'q. -T.: Sharq, 1998.
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat - engilmas kuch. -T.: Ma'naviyat, 2008.
3. Karimov I.A. O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida.–T.: O'zbekiston, 2011
9. Abu Rayhon Beruniy. Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar. Tanlangan asarlar. 1 jild. -T.: Fan, 1968.
10. Aliev A. Mahmudxo`ja Behbudiy. -T.: Yozuvchi, 1994.
11. Amir Olimxon. Buxoro xalqining hasrati tarixi. -T.: Fan, 1991.

12. Asqarov A. Eng qadimiy shahar. -T.: Ma`naviyat, 2001.
13. Azamat Ziyov. O`zbek davlatchiligi tarixi.-T.: Sharq, 2000.
14. Abulg`oziy. Shajarayi turk. -T.: Cho`lpon, 1992.
16. Alimova D.A. Istoriya kak istoriya, istoriya kak nauka. Tom. 1, 2. - T.: Uzbekistan, 2008, 2009.
20. A`zamxo`jaev S. Turkiston muhtoriyati.-T.: Ma`naviyat, 2000.
21. Amir Temur Ko`ragon. Zafar yo`li. -T.: Nur, 1992.
22. Ahmedov B. Sohibqiron Temur (hayoti va ijtimoiy-siyosiy faoliyati). -T.: Fan, 1996.
23. Ahmedov B. O`zbek ulusi. -T.: Meros, 1992.
24. Axmedov E. O`zbekiston shaharlari. T.: O`zbekiston. 1998.
25. Buniyotov 3. Anushtegin Xorazmshohlar davlati (1097-1231). -T.: G`afur G`ulom, 1998.
26. Bobobekov H.N. Qo`qon tarixi. -T.: Fan, 1996.
27. Bobur Z.M. Boburnoma. -T.: Fan, 1960.
28. Valixo`jaev B. Xo`ja Ahror tarixi. -T.: Yozuvchi, 1994.
31. Ermetov A.A. Turkiston nazorat organlari faoliyati. Abu matbuot Konsalt T., 2007.
32. Jadidchilik: islohot, yangilanish, mustaqillik va taraqqiyot uchun kurash. – T.: Universitet, 1999.
33. Ziyoev H. Turkistonda Rossiya tajovuzi va hukmronligiga qarshi kurash. -T.: Sharq, 1998.
34. Ziyoev H. O`zbekiston mustaqilligi uchun kurashlarning tarixi - T., Sharq, 2001.
35. Ibrohimov A. Biz kim o`zbeklar -T.: Sharq, 2000.
36. Levitin L. O`zbekiston tarixiy burilish pallasida. -T.: O`zbekiston, 2001.
37. Ma`naviyat yulduzlari. -T.: Meros, 2001.
31. Mirzo Ulug`bek. To`rt ulus tarixi. -T.: Cho`lpon, 1994.
32. Mustaqillik izohli ilmiy-ommabop lug`ati. -T.: Sharq, 2009.
33. Muhammadjonov A. Temur va temuriylar davri. -T.: Fan, 1996.
34. Mo`minov I. Amir Temurning O`rta Osiyo tarixida tutgan o`rni va roli. -T.: Fan, 1993.
36. Nasimxon R. Turk xoqonligi. -T.: Meros, 1993.
40. Polvonov N.T. O`zbekistonda ijtimoiy harakatlar va siyosiy partiya tarixi (Xorazm misolida). -T., Universitet, 2007, 5,75 b.t.
44. Sobirov Q. Xorazm qishloq va shaharlari mudofaa inshootlari (mil.avv. VI asrdan milodiy IX asrgacha). -T., Fan, 2009.
45. Temur tuzuklari. -T.: G`afur G`ulom, 1991.
46. Temur va Ulug`bek davri tarixi. -T.: Qomuslar bosh taxririya, 1996.
47. Usmonov Q. O`zbekistonning jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuvi. -T.: Moliya, 2003.
49. Shoniyozov K. O`zbek xalqining shakllanish jarayoni. -T., Fan, 2001.
54. Shomiy Nizomiddin. Zafarnoma. -T.: O`zbekiston, 1996.
55. Yusuf Xos Hojib. Qutadg`u bilig. -T.: Yulduzcha, 1990.
56. Yunusova X.E. O`zbekistonda sovet davlatining milliy siyosati va uning

- oqibatlari (XX asr 80-yillari misolida). -T., Zar qalam , 2005. 7, 75.
57. Yunusova X.E. O`zbekistonda millatlararo munosabatlar va ma`naviy jarayonlar (XX asr 80-yillari misolida). -T., Abu matbuot -konsalt, 2009. 10,23 b.t.
58. Yazdiy Sh. Zafarnoma. -T.: Sharq, 1997.
61. Qoraqalpog`iston tarixi (1917-1994 yy.). Nukus, 1995.
62. Qurbonov I. Qatag`on qurbonlari. -T.: O`zbekiston, 1992.
63. Hasaniy M. Turkiston bosqini. -T.: Nur, 1992.

Elektron tálim resurslari

1. [www. tdpu.uz](http://www.tdpu.uz)
2. [www. pedagog. uz](http://www.pedagog.uz)
3. [www. ziyonet. uz](http://www.ziyonet.uz)
4. [www. edu. uz](http://www.edu.uz)

5A110701 – Ta’limda axborot texnologiyalari

Tuzuvchilar: M. Alaminov – NDPI, Informatika o’qitish metodikasi kafedrası docenti, f.-m.f.n.

M.Allamberganova – NDPI, Informatika o’qitish metodikasi kafedrası docenti, p.f.n.

Taqrizchilar: A. Abdullaev – NDPI, Informatika o’qitish metodikasi kafedrası docenti, e.i.k.

Yu. Qutlimuratov – TATU, Nukus filiali, PhD

KIRISIW

Bul imtixan baǵdarlaması pedagogika institutınıń 5A110701 – «Tálimde xabar texnologiyalari» magistratura baǵdarı boyınsha qánigelik pánler boyınsha sınav imtixanları variantları ushın arnalǵan bolıp, bolajaq informatika oqıtıwshıları iyelewi kerek bolǵan barlıq bilim, qábilet hám kónlikpeler kompleksin óz ishine aladı.

Baǵdarlama informatika hám informacion texnologiyalar, informaciyalıq sistemalar hám texnologiyalar, informatika oqıtıw metodikasi, matematikalıq programmalaştırıw, matematikalıq máselelerdi algoritmllestiriw pánleri boyınsha teoriyalıq bilimler hám ameliy kónlikpelerin anıqlawdan ibarat bolǵan sorawlar kópligin qamrap alǵan.

TIYKARǒI BÓLIM

1. Informatika hám informacion texnologiyalar páni boyınsha baǵdarlama

Informatika páni haqqında ulıwma maǵlıwmatlar. Informaciyalıq texnologiya. Úzliksiz hám diskretli informaciyalar. Esaplaw texnikasınıń rawajlanıw dáwirleri. EEMlerdiń baǵdarlamalıq támiyinleniwi. IBM PC tipindegi jeke kompyuterler. Processor. Monitorlar. Klaviaturalar. Printerler. Multimedia. Algoritmter. MS DOS operacion sisteması (OS). Operacion sistema haqqında túsinik. MS DOS tıń rawajlanıw tariyxı hám onıń quramı. Fayllar hám kataloglar. MS DOS komandaları. Fayldı diskte qıdırıw. Fayllardı arxivlew. Kompyuter virusleri hám olardı emlew. WINDOWS operacion sisteması (OS). WINDOWS haqqında maǵlıwmat. WINDOWS dı iske túsiriw hám onnan shıǵıw. WINDOWS jumıs stolı. Moy kompyuter aynası. Basqarıw paneli. WINDOWS aynaları. WINDOWS baslawshısı. MICROSOFT WORD programması. Microsoft Word tekstli redaktorı. hújjetlerdi jaratıw, saqlaw, ashıw hám jabıw. hújjet betleri parametrlerin qoyıw. hújjetti baspaǵa shıǵarıw. Súwret hám tekstler 6stinde ámeller. Klaviatura túymelerinen paydalanıw. Kestelerde jumıs islew. Betler nomerin qoyıw hám óshiriw. Diagrammanı kirgiziw hám olardı jaratıw. Súwret hám sıızılmalar menen islesiw. Maǵlıwmatlar bazası. Maǵlıwmatlar bazası haqqında túsinik. Kestelerdi jaratıw. Berilgenler bazası kestesi menen jumıs islew. Maǵlıwmatlardı talap boyınsha alıw. Formalar hám esabatlar. Elektron kesteler

haqqında maǵlıwmat. Excel programması aynası. Elektron kesteniń ketegi. Exsel de formatlaw. Keste blokları menen islew. Exsel funkciyalarınan paydalanıw. Kompyuter grafikası haqqında túsiniq. Corel Draw redaktori. Vektorlıq redaktor instrumentler paneli. Palitralar. Súwretlerdi jasaw usılları. Konturlardı redaktorlaw. Konturlardıń ishın boyaw. Quramalı konturlardı jaratıw. MS PowerPoint programması. Tekstlik obektler menen jumıs júrgiziw. Simvolları vektorlıq túrlendiriw. Turbo-Paskal ortalıǵında islew. Ulıwma xarakteristika. Maǵlıwmatlar tipleri. Operatorlar. Shartlı hám sharciz ótiw operatorları. Turbo-Paskal modulleri. Procedura hám funkciyalar. Fayllar. Turbo-Paskaldıń grafikalıq mumkinshilikleri. Delphi vizual programmalaştırıw tili. Komponentalar menen islew.

Maǵlıwmatlar bazası hám onı basqarıw sistemaları. Bilimler bazası hám onı basqarıw sistemaları. Basqarıw teoriyasınıń elementleri. Optimal basqarıw. Keri baylanıs. Kompyuterde modellestiriw hám onıń áhimiyeti. Fizik, biologik hám ekonomikalıq processlerdi modellestiriw. Internet xızmetinen paydalanıw. Internet Explorer múmkinshilikleri hám onıń qurallar paneli. Internettegi Web betleri hám gipertekstlik kórsetpeler. Internetten fayllardı júklew. Internet Explorer programmasında sazlaw jumısın júrgiziw. Web betleri haqqında maǵlıwmatlardı saqlaw. Kompyuter tarmaqları. Elektron pochta (EP). MS Outlook express elektron pochta programması. Ózbekistanda kompyuterlestiriwdiń keleshegi hám mashqalaları. Ózbekistanda kompter tarmaqları.

2. Informatika oqıtıw metodikası pání boyınsha baǵdarlama

Informatikanı oqıtıw metodikası pániniń predmeti, máqseti, wazıypası hám mazmunı. Orta ulıwma tálim mekteplerinde informatika hám esaplaw texnikası tiykarları kursınıń sisteması hám mazmunı. Akademik liceyler, kásip-óner kollejlerinde informatika pánin oqıtıwdıń máqseti hám mazmunı. Akademik liceyler, kásip-óner kollejleri hám orta ulıwma tálim mekteplerinde informatikanı oqıtıwda dásturiy támiyinlewdiń analizi. Akademik liceyler, kásip-óner kollejlerinde informatika pání boyınsha oqıw processin shólkemlestiriw. Informatika hám esaplaw texnikası kabinetiniń uazıypaları hám máqseti. Dásturli oqıtıw. Problemalı- dásturli oqıtıw mumkinshilikleri. Tarmaqlanǵan hám sıızıqlı oqıw dásturler, olardı jaratıw metodikası hám olardan oqıw processinde paydalanıw. Bilimlerdi ózlestiriw hám bahalaw nátiyjelerini baqlawshı dástur. Algoritmli oqıtıw. Algoritm túsiniǵi. Oqıw laboratoriya jumıslarında algoritmli oqıtıw hám algoritm praktikasını shólkemlestiriw. Ilimiy izleniwlerdi rejelestiriwshı hám tájiriye nátiyjelerini qayta islewshı algoritmler. Tálim processin kompyuterlestiriw. Kompyuterli oqıtıw metodikasında dásturli hám algoritmli oqıtıw metodlarınan paydalanıw. Baqlawshı kompyuter dásturleri. Tálimniń úzluksizligi. Ózbetinshe úyreniw hám tálim alıwdı rawajlandırıw metodikası. Klasstan tısqarı bilim beriwdi shólkemlestiriw hám ótkiziwde kompyuterdiń roli. Oqıtıwshınıń ornın basıwda kompyuter mumkinshilikleri. Kompyuter oqıw qollanbaların jaratıw metodikası. Tálimdegi zamanagóy kompyuter-texnik qurallar, olardıń turleri. Tablicalar, grafik hám fotosúwretler hám taǵı basqa kórgizbeli oqıw quralları tálim quralı sıpatında. Oqıwshılardıń

bilimdi ózlestiriwin asırıwda tálimniń texnik qurallarınan paydalanıw jolları. Texnik qurallarınıń didaktik mumkinshilikleri hám olardı qollanıw nátiyjesin bahalaw.

Informatika páninen sabaqtan tısqarı shınıǵıw formaları. Informatika páninen oqıwshılar bilimini baqlawdıń forma hám usılları. Reyting sisteması hám onı oqıw processinde qollanıw. Test dúziw hám test sınaqlarını oqıtıw metodı. Basqa pánlerdi oqıtıwda informatikanıń áhimiyeti. Informatikaga tiyisli jańa xabar texnologiyasıquralları hám olardan paydalanıw usılları. Informatikanı oqıtıwdıń arnawlı máseleleri. Informatikanıń tiykarǵı túsiniqleri. Informatikanıń tiykarǵı temaların úyreniw. Kompyuter ilimiy izleniw hám tálim quralı sıpatında. Ámeliy shınıǵıwlar hám laboratoriya jumısların ótkiziwde kompyuterden paydalanıw. Ózbetinshe tálim alıwda kompyuterden paydalanıw. Televideniya hám Internet tarmaǵı arqalı tálim alıwdıń jetiskenlikleri hám kemshilikleri. Informatika hám esaplaw texnikasınıń gárezsiz Ózbekistannıń rawajlanıw dáwirindegi keleshegi hám áhimiyeti.

3. Matematikalıq programmalastırıw páni boyınsha baǵdarlama

Sızıqlı programmalastırıwdıń tiykarǵı hám ulıwma máselesi. Sızıqlı programmalastırıw máselesiniń tiykarǵı qásiyetleri. Sızıqlı programmalastırıw máselesiniń geometriyalıq maǵanası. Grafikalıq usıl. Simpleks usıl. Jasalma bazis usılı. Transport máselesi. Transport máselesinde tirek sheshimlerdi anıqlaw usılları. Transport máselesinde optimal sheshimdi anıqlaw usılları. Tarmaqtaǵı qısqa jollar máselesi. Deykstr algoritmi. Sızıqlı programmalastırıwdıń qosarlı máselesi. Qosarlı simpleks usıl. Bólshek-sızıqlı programmalastırıw máselesi. Bólshek-sızıqlı programmalastırıw máselesin grafikalıq usıl menen sheshiw. Bólshek-sızıqlı programmalastırıw máselesin sızıqlı programmalastırıw máselesine keltiriw. Oyunlar teoriyası máselesi hám onıń geometriyalıq maǵanası. Oyunlar teoriyası máselesin sızıqlı programmalastırıw máselesine keltiriw. Tarmaq grafigin dúziw hám onıń tiykarǵı kórsetkishlerin esaplaw. Sızıqlı bolmaǵan programmalastırıw máselesi. Sızıqlı bolmaǵan programmalastırıw máselesiniń geometriyalıq maǵanası. Sızıqlı bolmaǵan programmalastırıw máselesin grafik usıl menen sheshiw. Sızıqlı bolmaǵan programmalastırıw máselesin sheshiwdiń Lagranj usılı. Dónes programmalastırıw máselesi. Gradient usılı. Separabelli programmalastırıw máselesi. Dinamikalıq programmalastırıw máselesi. Dinamikalıq programmalastırıw máselesiniń geometriyalıq maǵanası. Tiykarǵı funktsional teńleme.

4. Matematikalıq logika hám algoritmler teoriyası páni boyınsha baǵdarlama

Logikalıq algebra. Aytımlar ústinde logikalıq ámeller. Aytımlar algebrasınıń formulaları. Formulaniń shınlıq mánisleri. Aytımlar algebrası formulalarınıń teń kúshliligi. Ulıwma mánisli hám orınlawshı formulalar. Aytımlar algebrasınıń funkciyaları. Kóp ózgeriwshili funkciya tablicası. Funkciyanıń normal forması. Normal formalar. Ekilik principi hám ekilik nızamı. Funkciyalardıń tolıq

sistemaları. Bul funkciyalarınıń tablicası. Bul algebrası. Ózara baylanıslı hám baylanıssız funkciyalar. Sızıqlı funkciyalar kópligi. Aytımlar esabın kurıw. Predikatlar esabınıń sáykesligi hám tolıqlığı. Algoritm tusinigi. Evklid algoritmi. Cherch tezisi. Klini tezisi. Úles rekursiv funkciyalar. Úles funkciyalardıń anıqlanıw oblastı. Mánisler kópligi. PR- operatorı. Minimizaciya operatorı. Arifmetik funkciyalardıń primitiv rekursivligin kórsetiw. Rekursiv hám sanap shıǵıwshı kóplikler. Universal funkciyalar. Algoritm teoriyasında universal funkciya tusinigi. Tyuring mashinasınıń alfavitleri. Algoritmlik sheshilmeytuǵın mashqalalar. Bóleklik rekursiv funkciyalardı Tyuring mashinalarında esaplaw.

5. Matematikalıq máselelerdi algoritmlestiriw páni boyınsha baǵdarlama

Algoritmlestiriw teoriyası haqqında túsiniq. Matematikalıq máselelerdi klassifikaciyalaw. MAPLE sisteması. Komandaları. Aynasınıń dúzilisi. Menyuler. Matematikalıq máselelerdi MAPLE sistemasında sheshiw texnologiyası.

PAYDALANĠAN ÁDEBIYATLAR

1. Каримов И.А. “Ўзбекистон буюк келажак сари”. - Тошкент. Ўзбекистон, 1996.-126 б.
2. Баркамол авлод –Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. (Ўзбекистон республикасининг “Таълим тўғрисида” ва “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури тўғрисида”ги қонунлари). -Т.: “Шарқ”, 1996. -74 б.
3. Абдуқодиров А., Хайитов А., Шодиев Р. Ахборот технологиялари. Академик лицей ва касб-хунар колледжлар учун дарслик. – Т.:Ўзбекистон, 2001.
4. Раҳмонкулова С.И. IBM PC шахсий компютерида ишлаш. – Т.1996. – 224б.
5. Сатторов А. Информатика ва ахборот технологиялари. – Академик лицей ва касб-хунар колледжлар учун дарслик. – Т.: Ўзбекистон, 2002 .
6. Арипов М. Internet ва электрон почта асослари.- Т.: 2000.
7. Информатика. Под ред. Н.В.Макаровой. –М.:Финансы и статистика. 1992
8. Шафрин Ю.В. Основы компьютерной технологии. Справочник школьника. М.,1992
9. Юлдашев У., Мамаражабов М.Е., Мирвалиева К.А. POWER POINT 92 Ўқув қўлланма. – Т., 2001. - 12 б.
10. Юлдашев У., Рахматиллаева Ш.К. Internet асослари: Ўқув қўлланма. – Т., 2002.-26 б.
11. Ғуломов С.С., Шермухамедов А.Т., Бегалов М.А. Иқтисодий информатика. Дарслик -Т.: Ўзбекистон, 1999. 526 б.
12. Ғуломов С.С. ва бошқалар. Ахборот тизимлари ва технологиялари: Олий ўқув юрт талабалари учун дарслик/Т.: “Шарқ”, 2000. 519 б.

13. Саттаров А. Информатика ҳам хабар технологиялари. Н.:Билим, 2005.
14. Лященко Н., Карагодова Е.А., Черникова Н.В., Шор Н.З. Линейное и нелинейное программирование. –К.: Вища школа, 1975, 372 б.
15. Юдин Д.В., Гольштейн Е.Г. Линейное программирование (теория, методы и приложения).-М.: Наука, 1969.-424 б.
16. Акулич И.Л. Математическое программирование в примерах и задачах. Т- М.:Высшая школа. 1986, 320 б.
17. Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе. М.: Знание. 1989.
18. Фарберман Б.Л. ва бошқ. Современные методы преподавания в ВУЗах. –Т. 2000.
19. Фарберман Б.Л. Передовые педагогические технологии. – Т.-2000.
20. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.1989.
21. Белухин Д.А. Основы личностно- ориентированной педагогики. М.- 1996.
22. Саидахмедов Н.С., Очилов А. Янги педагогик технология моҳияти ва замонавий лойиҳаси. Т.: Маърифат, 19987.
23. Саидахмедов Н.С. Ўқитувчи фаолиятининг технологияланувчанлиги. Т.:Маърифат, 1999.
24. Ахлитдинов. Управление образованием в Узбекистане: проблемы, поиски, решения. Т.1999.
25. Арипов М.А. Информатика ва ҳисоблаш техникаси асослари.-Т. 2001
26. Юлдашев У., Зокирова Ф. Методика преподавания информатики. Ч.1. и Ч.2. –Т. 2004.
27. Заварыкин В.М. Численные методы. М.:Просвещение, 1971.
28. Сиддиқов А.М. Сонли усуллар. Н.:Билим, 1996, 288б.
29. Заварыкин В.М., Житомирский В.Г., Лапчик М.П. Численные методы. М.:Просвещение, 1991.
30. Исроилов М. Ҳисоблаш методлари. 1-қисм. Т.:Ўқитувчи, 1988.
31. Юнусов А.С., Юнусова Д.И. Математик мантиқ ва алгоритмлар назарияси. Маърузалар матни. Т.:2001.
32. Бадалов Ф.Б. Оптималлаштириш назарияси ва математик программалаштириш. Т.:Ўқитувчи, 1989.
33. Матросов А. MAPLE 7. Решение задач высшей математики и механики. М., 2001, 526 б.

Электрон оқуёулықлар ҳам Internet ресурслары

34. Арипов М. Информатика фани бўйича электрон дарслик
35. CD Лабораторные занятия по информатике. 6 семестров.
36. Эмелий программалар пакети. «Matematika», «Maple», «MatCad»
37. www.ziyonet.uz
38. www.informika.ru
39. www.inf.journal.ru - «Informatika i obrazovanie» jurnalining web-sayti.
40. www.pedagog.uz Elektron darsliklar

5A110901 – Pedagogika nazariyasi va tarixi(faoliyat turi bóyicha)

Dúziwshi: M.Pazilova – Pedagogika kafedrası baslıđı p.i.k., dotsent

Pikir bildiriwshi: Z.Sherimbetova – Psixologiya kafedrası dotsenti, ps.f.n.

K I R I S I W

Pedagogika teoriiyasi - kadrlar tayarlaw milliy modeli hám onıń tiykarđı bólimleri, pedagogika pániniń qalıplesiwi hám rawajlanıwi, maqset hám waziypalari, predmeti, ilimiy-izertlew metodlari, shaxs rawajlanıwi hám ođan tásir etiwshi faktorlar, pedagogikalıq process hám onıń mazmuni, didaktikalıq (tálim teoriiyasi), tálim procesi nizamliqlari hám principiari, tálim mazmuni, tálim metodlari hám qurallari, tálimdi shólkemlestiriw formalari, oqıwshılardıń bilim, kónlikpe hám tájiriybelerin diognos etiw, tárbiya procesi, mazmuni, nizamliqlari, principiari, tárbiyaniń uliwma metodlari, tárbiya túrleri, forma, metod hám qurallari, tálim mákemelerin basqariwin óz ishine aladi.

“Pedagogika tariyxi” pedagogikaniń ayriqsha tarawi sipatında pedagogikalıq pikirlerdiń payda bolıwi hám rawajlanıwin úyreniw arqali keleshekte orınlanıwi lazim bolđan waziypalardi belgilep beredi hámde oni hal etiw strategiylarin korsetip beredi. Ol eń qadimgi dáwirlerden Ózbekstan Respublikasi ğaresizligin alđannan keyingi dáwirde pedagogikalıq pikirler hám tálim sistemasiniń rawajlanıwi hámde eń qadimgi dáwirlerden házirgi kúngeshe jáhan mámleketlerinde tárbiya, tálim hám pedagogikalıq pikirler rawajlanıwına tiyisli máselelerin óz ishine aladi.

T I Y K A R Ğ I B Ó L I M

Pedagogika teoriiyasi páni boyınsha temalar

Pedagogikaniń páni, waziypalari, ilim-izertlew metodlari

Pedagogika hám onıń páni, Tárbiya jámiyetlik qubılıs. Tárbiyanıń tariyxıy xarakteri. Pedagogikaniń ilim-izetlew metodlari.

Kadrlar tayarlaw milliy bađdarlaması. Pedagogikalıq kásiptiń jámiyettegi orni.

Kadrlar tayarlawdıń milliy bađdarlaması. Kadrlar tayarlawdıń milliy modeli.

Oqıwshi shaxsınıń rawajlanıwi, tárbiyası hám qalıplesiwi . Shaxstıń rawajlanıwi, tárbiyası, qalıplesiwi haqqında túsiniw. Oraylıq Aziya oyshılları shaxstı qalıplestiriw faktorları haqqında. Oqıwshi shaxsınıń rawajlandırıw hám qalıplestiriw faktorları (násillik, ortalıq tárbiya). Oqıwshınıń jetik insan bolıp qalıplesiwinde onıń jedelli xızmeti, qarım- qatnaslarınıń áhmiyeti.

Oqıwshılardı tárbiyalawdıń mánisi hám printsipleri

Oqıwshılardı tárbiyalawdıń ózine tán ózgeshelikleri. Tárbiya printsiplerin klassifikatsilaw. Tárbiya printsipleri sipatlama.

Oqıwshılar jámaátin tárbiyalaw hám sotsiallıq jedellestiriwdi arttırıw.

Oqıwshılar jámaáti haqqında túsiniq. Oqıwshılar jámaáti túrleri. Oqıwshılar jámaátiniń shólkemlesiw hám rawajlanıw basqışları. Oqıwshılar jámaátin jedellestiriw jolları.

Tárbiya metodları

Tárbiya metodları haqqında túsiniq. Tárbiya metodların klassifikatsiyalaw. Tárbiya metodlarına sıpatlama.

Ilimiy dunyağa kóz-qarastı rawajlantırıw

Ilimiy dunyağa kóz-qarastı rawajlandırıw. Oqıwshılardıń aqıl tárbiyası

Puqaralıq hám huqıq tárbiyaları

Puqaralıq hám huqıq tárbiyaları haqqında túsiniq. Puqaralıq hám huqıq tárbiyalarınıń wazıypaları. Puqaralıq hám huqıq tárbiyaların beriw jolları.

Miyнет hám ekonomikalıq tárbiya.

Miyнет hám ekonomikalıq tárbiyalar haqqında túsiniq. Miyнет hám ekonomikalıq tárbiyalardıń tiykarǵı wazıypaları. Miyнет hám ekonomikalıq tárbiyalardı ámelege asırıw jolları.

Ádep–ikramlılıq tárbiyası

Ádep-ikramlılıq haqqında túsiniq. Ádep-ikramlılıq tárbiyalarınıń wazıypaları.

Ádep-ikramlılıq tárbiyaların beriw jolları.

Estetikalıq tárbiya

Estetikalıq tárbiyası haqqında túsiniq. Estetikalıq dene tárbiyalarınıń wazıypaları. Estetikalıq dene tárbiyalarınıń beriliw jolları.

Ekologiyalıq tárbiya.

Ekologiyalıq tárbiya haqqında túsiniq. Ekologiyalıq tárbiyanıń tiykarǵı wazıypaları. Ekologiyalıq tárbiyanı ámelge asırıw jolları.

Dene tárbiyası

Dene tárbiyası haqqında túsiniq. Dene tárbiyasınıń wazıypaları. Dene tárbiyasınıń beriliw jolları.

Shańaraq tárbiyası tiykarları

Shańaraq tárbiyası haqqında túsiniq. Shańaraq tárbiyasınıń wazıypaları. Tárbiyasınıń beriliw jolları.

Didaktikanıń tiykarǵı wazıypaları

Didaktikanıń payda bolıwı, Oraylıq Aziya pedagog alımlarınıń didaktika haqqındaǵı pikirleri. Didaktikanıń rawajlanıwı. Didaktikalıq tiykarǵı túsiniqler.

Oqıtıw protsessiniń mánisi.

Oqıtıw protsessi haqqında túsiniq. Oqıtıw protsesiniń atqaratuǵın xızmetleri.

Oqıtıw protsesiniń qarama- qarsılıqları. Oqıwshılardıń bilimdi iyelewiniń tiykarǵı basqışları. Oqıwshılardıń oqıw motivleri, onı rawajlandırıw.

Oqıtıw printsipleri, nızamlıqları hám qaǵıydaları haqqında túsiniq.

Oqıtıw printsipleri haqqında túsiniq.

Oqıtıw printsiplerin klassifikatsiyalaw.

Oqıtıw printsiplerine sıpatlama. Oqıtıw metodları, quralları

Oqıtıw metodları, quralları haqqında túsiniq. Oqıtıw metodların klassifikatsiyalaw. Oqıtıw metodlarına sıpatlama. Oqıw quralları, olarǵa qoyılatuǵın gigienalıq talaplar.

Oqıtıw islerin shólkemlestiriw.

Oqıtıw islerin shólkemlestiriw haqqında túsiniq. Oqıtıw islerin shólkemlestiriw túrleri . Sabaq túrleri, qurılısı. Dástúriy hám dástúriy emes sabaqlar.

Oqıwshılardıń úydegi oqıw islerin shólkemlestiriw hám basshılıq etiw .
úlgermewshiliktiń aldın alıw .

Mektep tálimi mazmunı

Mektep tálimi haqqında túsiniq. Mektep oqıw pánleriniń bilim beriwshilik, tárbiyalıq, rawajlandırıwshılıq áhmiyeti. Mektep oqıw jobası, baǵdarlaması, sabaq lıqlarınıń d6ziliw prinsipleri.

Oqıwshılar bilimin tekseriw hám bahalaw

Oqıwshılar bilimin tekseriwdiń hám bahalawdiń pedagogikalıq áhmiyeti.

Bilimdi tekseriwge hám baxalawǵa qoyılatuǵın talaplar. Bilimdi tekseriwdiń hám baxalawdiń túrleri. Bilimdi tekseriw hám baxalaw ólshemleri.

Mektepte oqıw –tárbiya jumısların qadaǵalaw.

Mektepte oqıw –tárbiya jumısların qadaǵalaw haqqında túsiniq. Oqıw-tárbiya jumısların qadaǵalaw barısında materiallar toplaw hám talıqlaw. Oqıw-tárbiya jumısların qadaǵalawda inspektorlardıń atqaratuǵın xızmetleri.

Pedagogika tariyxı pání boyınsha temalar

Pedagogika tariyxı pán hám oqıw predmeti sıpatında.

Pedagogika tariyxı pániniń maqseti hám wazıypaları. Aǵartıwshılıq hám pedagogika tariyxı pán hám oqıw predmeti sıpatında. Úyreniletuǵın predmettiń maqseti hám wazıypaları. Onıń materiallıq hám ruwxıy rawajlanıwı menen baylanıslılıǵı. O`zbekstan Respublikası Prezidenti I.A.Karimov talim-tárbiya protsessinde áwladlar miyrasınan nátiyjeli paydalanıwdiń tárbiyalıq áhmiyeti haqqında. Aǵartıwshılıq hám pedagogika tariyxın dáwirlestiriw mashqalaları.

Áyyemgi dáwirlerden VII ásirge shekemgi tálim-tárbiya hám pedagogikalıq pikirler.

Áyyemgi dáwirlerdegi esteliklerde insan tárbiyasına baylanıslı pikirler, áyyemgi dáwirlerde tárbiyanıń kelip shıǵıwı hám onıń adamlardıń miynet xızmeti menen baylanıslılıǵı. Áyyemgi adamlar turmısında tárbiyanıń o`zine tán o`zgeshelikleri. Fol`klor úlgilerinde awız eki oqıtıw usıllarınıń sáwleleniwi, áyyemgi ápsanalar, qosıqlar, “Úgitnama”larda ádep-ikram, tálim-tárbiyaǵa baylanıslı máselelerdiń sáwleleniwi. Áyyemgi mámleketler Suǵdiyona, Baqtriya hám Xarezmda tálim-tárbiyanıń rawajlanıwı. Usı mámleketlerde pedagogikalıq pikirlerdiń payda bolıwı.

Áyyemgi jazba dereklerde tálim-tárbiya máseleleri. “Avesto” — en áyyemgi aǵartıwshılıq estelikler úlgisi. Áyyemgi “Avesto”, xarezmda, swǵd., uyǵır, turkiy-run

jazıwlarınıń tálim-tárbiyanı rawajlandırıwdaǵı ornı. Orxon-Enisey jazıw esteliginıń ruwxıy áhmiyeti. Kultegin, Bilga qaǵan, Tunyuquq bitiklerinde tálim-tárbiyanıń o`zine tán o`zgeshelikleri. Turk xalıqlarınıń dáslepki sawat mektepleri.

Samaniyeler mámleketindegi jaslarǵa áskeriy tárbiya beriw. “Oyinnoma” — áskeriy tálim-tárbiyaǵa baylanıslı dáslepki didaktikalıq shıǵarma sıpatında.

VII ásirde XIV ásirde birinshi yarımına shekemgi tárbiya, mektep hám pedagogikalıq pikirler rawajlanıwı

Islam dininiń engiziliwiniń tálim-tárbiyaǵa tásiiri. Musulman mekteplerinde tálim-tárbiya mazmunı. Arab tiliniń sawda hám mádeniy baylanıslar tiline aylanıwı.

Qur`onniń muqaddes filosofiyalıq-ádep-ikramlılıq shıǵarma sıpatında úyreniliwi.

Hazzoliy-islam filosofiyası ha va pedagogikasınıń tiykarın salıwshısı sıpatında. “Kimyoi saodat” shıǵarması hám onıń tárbiya rawajlanıwındaǵı ornı. Meshitler hám oǵan qarastı mekteplerde tálim-tárbiya.. Sawatlandırıw usılları. «Shar kitap» hám «Háptúyek»- dáslepki sabaqlıqlar sıpatında.

Hadis iliminiń payda bolıwı. Imam Ismoil al-Buxariy, at-Termiziy hám basqa alımlardıń hadis ilimin jaratıwdaǵı xızmetleri. Imom al-Buxoriydiń “As-saxix”, “Al-adab al-mufrad” shıǵarmalarınıń insannıń ruwxıy kamal tabıwındaǵı ornı.

Shıǵıs oyanıw dáwiri hám onda tálim-tárbiyanıń rawajlanıwı. Al-Xorazmiy, Abu Nasr Farabiy, Abu Rayxan Beruniy, Abu Ali ibn Sinolardıń ulıyama pedagogikalıq hámde didaktikalıq pikirleri.

Mahmud Qashqariy, Yusuf Xas Hajib, Kaykovus, Ahmed Yugnakiylerdiń tálim-tárbiyalıq qarastarı. Mahmud Qashqariy hám onıń “Devoni luǵatit turk” shıǵarması. Yusuf Xas Hajibtiń “Qutadǵu bilig”i tálim-tárbiyaǵa baylanıslı birinshi shıǵarma sıpatında. Kaykovustıń “Qobusnoma” shıǵarması. Shıǵarmanıń pedagogikalıq pikir rawajlanıwındaǵı tutqan ornı.

Ahmad Yugnakiy hám onıń “Hibbat ul-haqoyiq” shıǵarması.

O`ner úyreniwge tiyisli risolalar haqqında.

Ahmad Yassawiy “Hikmatlar”ınıń ádep-ikramlılıq áhmiyeti.

Shayx Sádiydiń úlken shıǵarması “Guliston”nnıń shaxstıń jetilisiwindegi ornı.

XIV- XVI ásirlerde tárbiya, mektep hám pedagogikalıq pikirler

XIV- XVI ásirlerde Mawerennaxrda tálim-tárbiya hám pedagogikalıq pikirler. Jámiyetlik turmıstıń tárbiya, oqıtıw hám pedagogikalıq pikirler rawajlanıwına tásiiri.. Ilim-pán, tálim-tárbiyanıń rawajlanıp barıwı.

Mawerennaxrda Ámir Temurdiń oraylasqan jergilikli mámlekettiń payda bolıwı hám onıń ilim aǵartıwshılıqtıń rawajlanıwındaǵı roli

Mektep hám medreselerde tálim-tárbiya o`zgeshelikleri

Tábiy pánlerdi oqıtıwdıń rawajlanıwı. Uluǵbektiń ilim-agartıwshılıq tarawındaǵı xızmetleri. Onıń dáwirinde tálim-tárbiya sisteması. Zahiriddin Muhammed Baburdiń ilim-aǵartıwshılıqmárifat, tálim- tárbiya tarawındaǵı xızmetleri.

Abdurahmon Jomiy, Alisher Nawayı, Davoniy, Husayn Voiz Koshifiylerdiń tálimiy-ádep-ikramlıq miyrası. Nawayınıń “Hayrat ul-Abror”, “Mahbub ul-qulub” shıǵarmaları. Nawayınıń mektep hám medreselerdi rawajlandırıwdaǵı xızmeti. Abdurahmon Jomiy, Alisher Nawayılardıń ádep-ikramlıq ko`z-qarasları. Jamiydiń “Tuhfatul Ahror”, Alisher Nawayınıń “Mahbub ul-qulub” shıǵarmalarında shaxstıń kámalǵa keliwiniń áhmiyeti.

Davoniydiń ádep-ikramlılıq ko`z-qarasları. “Axloqi Jaloliy” shıǵarmasınıń pedagogikalıq pikirler rawajlanıwındaǵı tutqan ornı

XVII ásirde XIX ásirdeń yarımına shekemgi tárbiya, mektephám pedagogikalıq pikirler

XVII- XVIII ásir hám XIX ásirdeń birinshi yarımında Buxara, Qwqan hám Xiywa xanlıqlarında ilim-pánniń rawajlanıwı. Xanlıqlarda meshit-medreselerdiń qurılıwı

Medreselerde “Qur`an”, “Tafsir”, “Odob as-solihin”, “Sabot ul-ojizin”, “Kimyoi saodat”, “Hadis”, “Shamoyil ul-nabi”, “Hikmat ul-ayn”lardıń úyreniliwi. Qwqan hám basqa xanlıqlarda qızlar mektebi.

Jahon Otin Uvaysiy hám onıń qızlar mektebi . Muhammad Sadiq Qashqariy hám onıń “Odob as-solihin” shıǵarması. Kaykovustıń “Qobusnoma”, Sádiydiń “Guliston” sıyaqlı shıǵarmalarınıń túrkiy tillerge awdarma qılınıwı

Muhammad Sadiq Qashqariydiń “Odob as-solihin” shıǵarmasında ádep-ikramlılıq máseleleri.

XIX ásirdeń ekinshi yarımı hám XX ásir baslarında tárbiya hám pedagogikalıq pikirler

Turkistan úlkesinde islam-diniy tárbiyalıq mekemeleriniń dástúriy sisteması. Turkistanda awqam mektep siyasatınıń baslanıwı. Musulman mekteplerine bolǵan unamsız múnásibetler.

Turkistan úlkesinde pedagogikalıq pikirlerdiń payda bolıwı. Siddiqiy, Hamza, Shakuriy, Avloniy, Behbudiy hám basqalardıń mektep hám agartıwshılıqtı rawajlandırıwdaǵı xızmetleri

Turkistanda jadidchilik háreketi. Jańa usıl mektepleriniń payda bolıwı. I.Gaspiralı xızmeti. Munavvar Qori, Avloniy, Shakuriy, Behbudiyardıń jańa usıl mekteplerin sho`lkemlestiriw barısındaǵı xızmetleri. Said Rasul Said Azizovtıń “Ustodi avval” sabaqlıǵı.

Abdulla Avloniydiń “Turkiy Guliston yoxud axloq” shıǵarmasında tálim-tárbiya sisteması. Hamza, Fitrat xızmeti hám milliy pedagogikalıq miyrası.

1917-1990 jillardı O`zbekstanda mektep hám pedagogika pání

1917 jilda O`zbekstan Respublikasi g`arezsizlikke eriskenge shekemgi d`awirde O`zbekstanda xalq t`alimi h`am pedagogika p`aninde turginliq. 70 jil dawamında xalq bilimlendiriwinde adalatsizliq milliy siyasatınıń amelge asırılıwı

Xalq agartıwshılıq tarawında mektep sabaqlıqları h`am oqıw qollanbalarınıń jaratılıwı..

O`zbekstan agartıwshıları Shakuriy, Behbudiy, Abdulla Avloniy, Hamza, Fitrat h`am basqalardıń ilimiy pedagogikalıq miyraslarınıń úyreniliwi

G`arezsiz O`zbekstan Respublikasında t`alim sisteması h`am pedagogikalıq pikirlerdiń rawajlanıwı

O`zbekstan Respublikasında g`arezsizligin j`ariyalanıwı h`am bilimlendiriw sistemasındağı reformalar. Milliy mektepti sho`lkemlestiriw máseleleri. "Bilimlendiriw haqqında" gı Nızam h`am "Kadrlar tayarlawdıń milliy dasturi".

Pedagogikalıq izleniwshilerdiń tiykarğı bađdarları. O`zbek xalqınıń milliy q`adiriylatlardan t`alim-t`arbiyada paydalanıwı

O`zbekstan birinchi Prezidenti I.A.Karimov t`alim-t`arbiya tarawındağı reformalar h`am va barkamal áwlad t`arbiyası haqqında. Birinchi Prezidenti I.A.Karimov shıgarmalarında jetilisken áwlad t`arbiyası h`am t`alim-t`arbiyanı rawajlandırıwdağı pikirleri.

Dúnya júzi pedagogika p`anı rawajlanıwı tariyxınıń bayanı

Áyyemgi Gretsiya h`am Rim mámleketlerinde t`alim-t`arbiya. Áyyemgi Shıgıs mámleketlerinde h`am Gretsiyada pedagogikalıq pikirlerdiń payda bolıwı.

Áyyemgi Gretsiya (Sparta, Afina) mámleketlerinde t`arbiya h`am oqıtıw sisteması. Áyyemgi Gretsiya filosofları (Suqrot, Aflotun, Arastu h`am Demokrit) t`alimatında t`arbiya máseleleri.

Batıs Evropa mamleketlerinde t`alim-t`arbiya. Ya.A.Komenskiydiń pedagogikalıq sisteması. Onıń pedagogika p`anı rawajlanıwındağı áhmiyeti.

Rus pedagog alımlarınıń pedagogikalıq pikirleri. K.D.Ushinskiydiń pedagogikalıq miyrası. XIX ásir h`am XX ásir baslarında Batıs Evropa, AQSh, Rossiyada pedagogikalıq reformalar.

Dúnya júzi mámleketlerinde pedagogikanıń p`an sıpatında rawajlanıwı.

Házirgi d`awirde dúnya júzi rawajlangan mámleketlerdegi xalq bilimlendiriw sisteması h`am pedagogika p`anı

Ekonomikası rawajlangan mámleketlerde bilimlendiriw sisteması h`am mekteplerde t`alim-t`arbiya ámeliyatı

Dúnya júzi mámleketlerindegi zamanago`y j`amiyetlik bilimler sisteması pedagogika p`anı h`am onıń tiykarğı bo`limleri.

AQSh, Yaponiya, Angliya, Turkiya, qubla Koreyada okıtıw h`am t`arbiya sisteması, mazmunı h`am rawajlanıwı.

Foydalaniladigan adabiyotlar róyxati

Asosiy adabiyotlar

1. Педагогика. М.Тохтажоджаеванинг умумий таҳрири остида (Дарслик).-Т., 2010.
2. Ибрагимов Х.И., Абдуллаева Ш.А. Педагогика назарияси (ўқув кўлланма).-Т., 2008.
3. Ҳошимов К., Нишонова С., Иномова М., Ҳасанов Р. Педагогика тарихи. – Т.: Ўқитувчи, 1996.
4. Ҳасанбоев Ж., Ҳасанбоева О., Ҳомидов Ҳ. Педагогика тарихи. – Т.: Ўқитувчи, 1997.
5. Сафо Очил., Ҳошимов К. Ўзбек педагогикаси антологияси. – Т.: Ўқитувчи, 1999.
6. Ҳошимов К., Сафо Очил. Ўзбек педагогикаси антологияси. – Т.: Ўқитувчи, 2010.
7. Ҳасанбоев Ж, Тўракулов Х., Хайдаров М., Ҳасанбоева О. Педагогика фанидан изоҳли луғат. – Т.: Фан ва технология, 2008.

Elektron tálim resurslari

1. www.tdpu.uz
2. www.pedagog.uz
3. www.Ziyonet.uz
4. www.edu.uz
5. [tdpu-INTRANET. Ped](#)

5A110902 – Pedagogika va psixologiya

Dúziwshi: Z.Sherimbetova – Psixologiya kafedrası mudiri., dotsent, ps.f.n.

Pikir bildiriwshiler: SH.Saparov –NMPI, Psixologiya kafedrası dotsenti,
psixologiya ilimlerii kandidati.

N.Naǵmetova – «Baslawısh tálim» kafedrası dotsenti
pedagogika panleri boyınsha (Phd).

KIRISIW

Búgingi mámleketimizdegi ǵárezsiz, huqıqıy demokratik mámleket, erkin puxaralıq jámiyet qurıw jolındaǵı úlken jumıslardıń ámelge asırılıwı insan áhmiyeti, onıń ekonomikalıq, sotsiallıq, insanıy múnásibetlerdi shólkemlestire alıwdaǵı túrli psixologiyalıq ózgesheliklerdiń teńsiz áhmiyetli ekenligin kúndelikli turmıs kórsetip tur.

Baǵdarlamada pedagogika hám psixologiya pání, predmeti, onıń áhmiyeti, psixika, pedagogika haqqında túsinik, pedagogika hám psixologiya ilim sıpatında, Shıǵıs oyshıllarınıń pedagogikalıq-psixologiyalıq kóz-qarasları, psixologiya psixika, psixikalıq kubılıslar haqqındaǵı pán, psixika, psixikalıq qubılıslar haqqında ulıwma túsinik, onı ilimiy jaqtan úyreniwdiń kıyınshılıq hám qolaylı tárepleri, házirgi psixologiyada úyreniletuǵın psixikalıq qubılıslar sisteması, olardı adamnıń psixikalıq protsessleri, qásiyet-ózgeshelikleri hám jaǵdayları toparlarına bóliw, bunday bóliniwdiń salıstırmalı ekenligi, psixologiyanıń izertlew metodları hám ilimiy printsipleri, psixologiyanıń ilimiy baǵdarları, adamda úyreniw hám izertlewdiń metodları mashqalası, onıń ilim ushın áhmiyeti, psixologiyada izertlew metodlarınıń tariyxınan qısqasha maǵlıwmatlar berilgen.

Miy hám psixika, psixikanıń rawajlanıwı dep atalǵan bóliminde insan nerv sistemasınıń dúzilisi, xızmeti hám qásiyetleri. Miy hám psixika. Psixikanıń haywanatlar dúnyasında rawajlanıwı, insan sanası hám onıń jámiyetlik tábiyatı. Sanasızlıq túsinigi. Psixika materianıń evolyutsiyası sıpatında. Haywanat dúnyasında psixikanıń payda bolıp rawajlanıwı. Filogenezde psixikanıń rawajlanıwı. Haywanlardıń aqlıy rawajlanıw mashkalası. Adam psixikasınıń jas jetilisiwi boyınsha túsinikler.

Shaxs dep atalǵan bóliminde bolsa, Shaxs xızmet hám qarım-qatnas protsesinde, Shaxs túsinigi, shaxstın psixologiyalıq dúzilisi, shaxs imkaniyatı, shaxstıń turaqlılıǵı, jeke adam xaqında ulıwma túsinik, adamlarda bolatuǵın qásiyetlerdiń, ózgesheliklerdiń kóp sanlılıǵı tábiyǵıy hám sotsiallıq tuwılma hám keyin úyrenip, ózlestirilgen genotiplik hám fenotiplik, jeke hám ulıwma anatomo-fiziologiyalıq, jeke adamnıń qalıplesiwi hám rawajlanıwı haqqında túsinikler.

Xızmet dep atalǵan bóliminde xızmet haqqında túsinik hám onıń túrleri, xızmettiń kórinisleri, zárúrlıklar hám motivler, xızmet, iskerlik haqqında túsinik.

Baǵdarlamanıń qarım-qatnas dep atalǵan bóliminde qarım-qatnas túsinigi hám onıń túrleri, qarım-qatnas protsess sıpatında, dúzilisi hám funktsiyası, qarım-qatnastıń verbal hám noverbal quralları, toparlar túsinigi hám olardıń túrleri, biliw protsessleri dep atalǵan bóliminde biliw protsessleri, olardıń túrleri, ózgeshelikleri hakında túsinikler berip ótken.

Bağdarlamaniń shaxstıń individual ózgeshelikleri dep atalǵan bóliminde shaxstıń pedagogikalıq hám psixologiyalıq individual ózgeshelikleri, temperament tipleri, uqıplılıqlar, xarakterdiń belgileri haqqında analiz berip ótken.

Jas dáwirler hám pedagogikalıq psixologiyaniń predmeti hám wazıypaları dep atalǵan bóliminde Jas dáwirleri hám pedagogikalıq psixologiya pániniń predmeti haqqında túsiniq, pániniń tiykarǵı rawajlanıwı basqıshları, psixikalıq rawajlanıwdıń biogenetikalıq hám sotsigenetikalıq eki baǵdarı haqqında, jas dáwirleri hám pedagogikalıq hám psixologiyaniń izertlew metodları, hár bir dáwirdiń pedagogikalıq hám psixologiyalıq rawajlanıw ózgeshelikleri haqqında túsiniqler berip ótken.

TIYKARǒI BÓLIM

Uliwma psixologiya kursı

Psixologiya páni, onıń áhmiyeti.

Psixologiya páni, predmeti, onıń áhmiyeti. Psixika haqqında túsiniq. Psixologiya ilim sıpatında. Shıǵıs oyshılarınıń psixologiyalıq kóz-qarasları. Psixologiya psixika, psixikalıq qubılıslar haqqındaǵı pán. Psixika, psixikalıq qubılıslar haqqında ulıwma túsiniq, onı ilimiy jaqtan úyreniwdiń kıyınshılıq hám qolaylı tárepleri. Házirgi psixologiyada úyreniletuǵın psixikalıq qubılıslar sisteması, olardı adamnıń psixikalıq protsessleri, qásiyet-ózgeshelikleri hám jaǵday halatları toparlarına bóliw, bunday bóliniwdiń salıstırmalı ekenligi.

Psixologiya oqıw predmeti hám ilim tarawı sıpatında. Onıń neni úyrenetuǵınlıǵı predmeti ne ekenliginiń dáwirler dawamında túrlishe túsindiriliwi, hár túrli aǵımlardıń payda bolǵanlıǵı, olardıń kısıqasha sıpatlaması. Házirgi zaman psixologiyasında psixikalıq qubılıslardı adamnıń bir-biri menen birge islesiwı, jasawı, qarım-qatnası, pikirlesiwı, ortalıqqa bolǵan qatnası, baylanısı protsessinde sırtqı, bizdi qorshap alǵan dúnyanı ondaǵı qubılıslardı aktiv túrde miyde, sanasında sawlelendiriwiniń nátiyjesi dep túsindiriwdiń zárúrligi.

Psixologiyaniń házirgi zaman talabına, ásirese Ózbekistan Respublikasınıń, Qarakalpakstannıń erkin mámleket sıpatında óz idealogiyası, kontseptsiyası, jas áwladtı jetilistiriw, xalıq bilimlendiriwiniń zańı tiykarında aldında turǵan wazıypaları. Jas áwladqa bilim beriw hám tárbiyalap jetilistiriw wazıypaların ámelge asırıwda psixologiyaniń tutqan ornı. Házirgi jas áwladtı oqıtıw hám tárbiyalawdıń psixologiyalıq mashqalaları, bul mashqalardı tez arada ámelge asırıw boyınsha pedagogikalıq psixologiyaniń negizgi máselelerin sheshiw wazıypaları.

Házirgi psixologiyaniń adam iskerligi, hızmetiniń negizgi túrleri menen tıǵız baylanısqań túrdegi rawajlanǵan ilimler sisteması ekenligi. Psixologiyaniń házirgi dáwirdegi tarmaqlarınıń qısıqasha sıpatlaması. Solar ishinde ulıwma, balalar hám jas ayırmashılıq, pedagogikalık sotsiallıq psixologiyalar olardıń qısıqasha sıpatlaması.

Shıǵıs oyshılarınıń psixologiyalıq kóz-qarasları

Psixologiyaniń dúzilisi hám ilimiy metodları.

Psixologiyaniń dúzilisi (tarmaqları). Psixologiyaniń izertlew metodları hám ilimiy printsipleri. Psixologiyaniń ilimiy baǵdarları. Adamda úyreniw hám izertlewdiń metodları mashqalası, onıń ilim ushın áhmiyeti. Psixologiyada izertlew metodlarınıń tariyxınan qısqasha maǵlıwmatlar. Baqlaw hám óz-ózin baqlaw, olardıń adamdı biliwdegi áxmiyeti. Soraw-juwap, eksperiment hám test metodları, adamnıń islegen nárselerin úyreniw jasaw ómirin úyreniw, anketa, intervyu metodları t.b. olardıń jaqsı hám kemshilik táreplerin, ámelde qollanıwda qolaylı shártleri. Boljaw matematikalıq statistika hám modellestiriw haqqında ulıwma túsinipler. Psixologiyalıq eksperiment (tájriybe) ótkeriwde esaplaw hám basqada texnikanı endirip barıw paydalanıw.

Miy hám psixika. Psixikaniń rawajlanıwı.

Adam nerv sistemasınıń dúzilisi, xızmeti hám qásiyetleri. Miy hám psixika. Psixikaniń haywanatlar dúnyasında rawajlanıwı.

Adam sanası hám onıń jámiyetlik tábiyatı. Sanasızlıq túsiniǵı. Psixika materiyanıń evolyutsiyası sıpatında. Haywanat dúnyasında psixikaniń payda bolıp rawajlanıwı. Filogenezde psixikaniń rawajlanıwı. Haywanlardıń aqlıy rawajlanıw mashkalası. Adam psixikasınıń jas jetilisiwi.

Shaxs. Shaxs xızmet hám qarım-qatnas protsesinde. Shaxs túsiniǵı. Shaxstın psixologiyalıq dúzilisi. Shaxs imkanıyatı. Shaxstıń turaqlılıǵı. Jeke adam haqqında ulıwma túsiniplik. Adamlarda bolatuǵın qásiyetlerdiń, ózgesheliklerdiń kóp sanlılıǵı tábiyǵıy hám sotsiallıq tuwılma hám keyin úyrenip, ózlestirilgen genotiplik hám fenotiplik, jeke hám ulıwma anatomo-fiziologiyalıq, psixologiyalıq qılıqları. Individ jeke hám ózinshelik – bular adamnıń kóplegen qásiyet - ózinshelikleriniń birikpesi túrinde adamdı bir pútin túrinde sıpatlawshı ulıwma túsinipler ekenligi. Jeke adam túsiniǵiniń ilimiy anıqlaması. Bul túsiniptiń hár qıylı anıqlamasınıń bolıwı, onıń kóp tárepli hám qurama ekenligin kórsetiw. Jeke adam haqqındaǵı házirgi zaman psixologiyalıq teoriyalardıń klassifikatsiyası, onıń tiykarları, derekleri. Jeke adam teoriyasınıń házirgi bar bolǵan tipleri: psixodinamikalıq, sotsiodinamikalıq, interaksionistlik. Eksperimental hám eksperimental bolmaǵan dúzilislik hám dinamikalıq t.b. teoriyalardıń ózgeshelikleri. Jeke adam belgileri teoriyası. Freydzizm hám neofreydzizm, gumanistlik teoriyalıq A.N.Leontevtiń jeke adam kontseptsiyası. Jeke adamnıń psixologiyalıq mashqalaların teoriyalıq jaqtan islep shıǵıwda jańasha tendentsiya, baǵdarlar. Jeke adamnıń qalıplesiwi hám rawajlanıwı.

Xızmet. Xızmet haqqında túsiniplik hám onıń túrleri. Xızmettiń kórinisleri. Zárúrlıklar hám motivler. Hızmet, iskerlik haqqında túsiniplik. Adam hızmeti iskerliginiń haywan hulqına ayırmashılıǵı, onıń jámiyetlik-tariyxıy xarakteri. Hızmet iskerliktiń psixikanı, sananı júzege keltiriwshı shárt ekenligi hám psixikalıq protsessler óz gezeginde hızmet iskerlikti rawajlandırıwshı, iretlestiriwshı basqarıwshı áxmiyetke iye bolıwı. Hızmet iskerlik hám psixika arasındaǵı ajıralmas birge islesiw, óz-ara baylanıstıń shaklligi. Hızmettiń dúzilisi, formaları. Iskerlik, hızmette maqset hám motivler, olardıń túrlisheligi, áhmiyeti, ornı. Adam iskerligi, hızmetinde onı atqarıwdaǵı negizgi komponentler, etaplar, olardıń izbe-izligi. Iskerlik hızmet túrleri: oyın, oqıw, miynet.

Qarım-qatnas. Qarım-qatnas túsiniği hám onıń túrleri. Qarım-qatnas protsess sıpatında, dúzilisi hám funksiyası. Qarım-qatnastıń verbal hám noverbal quralları. Toparlar túsiniği hám olardıń túrleri. Qarım-qatnas haqqında túsiniq. Qarım-qatnas maǵlıwmat alıw sıpatında. Qarım-qatnas birgeliktegi óz-ara tásir sıpatında. Qarım-qatnas adamlardı óz-ara qabil etiw sıpatında. Pedagogikalıq qarım-qatnas.

Dıqqat. Dıqqat haqqında túsiniq áhmiyeti. Dıqqattıń fiziologiyalıq tiykarları. Dıqqattıń qásiyetleri. Dıqqattıń túrleri. Psixologiyada dıqqat túsiniği, dıqqattıń atqaratuǵın hizmeti, adam ómirinde, hár túrli hizmet iskerlikti ajratıwdaǵı áxmiyeti. Dıqqattıń oqıw protsessindegi tutqan ornı. Dıqqattıń fiziologiyalıq tiykarları. Bas miydiń joqarǵı bóleklerindeki qozǵalıw hám tormozlanıwdıń bir birine baylanıslı táhiri hám bóliniwi (I.P.Pavlov boyınsha). Dominant túsiniği onıń dıqqattıń payda bolıwındaǵı áxmiyeti. Dıqqat protsessinde retikulyar formatsiya hám onıń eki bólegi: tásirde alıp barıwshı, tásirge qaray qozǵalıwshı bólekleri. Dıqqat túrleri: ishki, sırtqı, erksiz, erkli hám kónikken dıqqat, olardıń sıpatlaması. Dıqqattıń qásiyetleri: tańlap alıw, toplan alıw, turaqlılıq, kolemi, bólip alıw, ótip, kóship ótiw qubılısları.

Seziw hám qabil etiw. Sezim haqqında túsiniq. Sezimlerdiń klassifikatsiyası. Sezimniń nızamlılıqları. Qabil etiw haqqında túsiniq. Qabil etiwdiń túrleri hám qásiyetleri. Seziwler haqqında túsiniq. Seziwlerdiń adam ómirinde hám iskerligindeki áhmiyeti. Seziwdiń túrleri: kóriw seziwleri. Adam kóziniń anatomo-fiziologiyalıq dúzilisi. Esitiw seziwleri. Esitiw organınıń dúzilisi. Dawıstı qabil ete alıw sıpatlaması. Dám seziwi, olardıń qalıplesiw mexanizmi. Iyis seziwleri. Miydiń iyis seziw ornınıń hám onıń kóleminiń mólshemleriniń hár túrli tiri maqluqlardaǵı teńlik belgileri. Teri seziwleri. Denege suwıq hám ıssılıqtı qabil etiwshi arnawlı retseptorlardıń bolıwı.

Qabil etiw haqqında túsiniq. Qabil etiwdiń seziwden parqı genetikalıq óz-ara baylanısı. Qabil etiwdiń fiziologiyalıq negizleri. Kóriw organınıń dúzilisi. Qabil etiw túrleri: kóriw, esitiw, siypalap biliw. Qabil etiwdiń keńislik, háreket hám waqıttı qabıllaw ózgesheligi. Qabil etiw obrazlarınıń qásiyetleri: predmetlik, bir pütünlik, konstantlıq, kategoriyalıq qásiyetleri. Qabil etiw illyuziyaları.

Este saqlaw hám qıyal. Este saqlaw haqqında túsiniq, onıń áhmiyeti. Este saqlaw protsessleri. Este saqlaw túrleri. Qıyal haqqında túsiniq. Qıyal túrleri. Este saqlaw-yad haqqında túsiniq, este saqlawdıń áxmiyeti. Este saqlawdıń negizgi protsessleri, este saqlawdıń fiziologiyalıq tiykarları. Este saqlawdıń túrleri. Este saqlawdıń individual ózgesheligi. Qıyal haqqında ulıwma túsiniq. Qıyal hám fantaziya.

Oylaw. Oylaw haqqında túsiniq. Oylawdıń ózgeshelikleri. Oylaw protsesiniń sıpatlaması. Oylaw formaları hám túrleri. Aqıl sapaları. Oylaw haqqında túsiniq. Oylaw ózgeshelikleri. Oylaw hám sóylew. Oy haqqında ulıwma túsiniq. Oylaw haqqında teoriyalar. Oylaw operatsiyaları: salıstırıw, analiz, sintez, abstraktsiya, ulıwmalastırıw, klassifikatsiya, sistemalastırıw. Húkim, juwmaq, induktiv juwmaq, deduktiv juwmaq, analogiya, túsiniq, túsiniw. Oylawdıń túrleri: reproduktiv oylaw, dóretiwshilik oylaw.

Sezim hám emotsiyalar. Sezim hám emotsiyalar haqqında túsiniq. Emotsional jaǵdaylardıń túrleri. Sezimlerdiń túrleri.

Motiv hám motivatsiya. Motivatsiya túsiniǵı. Zárúrlıklar klassifikatsiyası. Motiv túrleri. Motiv hám motivatsiya haqqında túsiniq. Motivatsiyanıń psixologiyalıq teoriyaları, sezim hám emotsiya haqqında túsiniq. Erk haqqında túsiniq. Erktiń túrleri. Erk haqqında psixologiyalıq teoriyalar. Erk sıpatları.

Temperament.

Temperament haqqında túsiniq. Temperamentiń fiziologiyalıq negizleri. Temperament túrleri hám olardıń sıpatlaması. Tálím-tárbiya protsesinde balalardıń temperamentlerin esapqa alıw. Temperament haqqında túsiniq. Temperament túrleri: Xolerik, sangvinik, flegmatik, melanxolik. Temperament tipleriniń hár biriniń unamlı hám unamsız tárepleri. Temperamentiń kópshilik adamlardan taza túrdegi tipi bolmaytuǵınlıǵı kóbinese olar aralasıp keletuǵınlıǵı. Temperamentiń psixologiyalıq sıpatlaması. Aktivlik, emotsionallıq, temperamentiń negizgi ólshemleri ekenligi. Temperamentiń adamdaǵı psixikalıq protsesslerdiń ózgeshelikleri, qásiyetlerine hám jeke adamlıq belgilerine baylanıslı. Temperament hám adam uqıplılıǵı. Temperamentiń fiziologiyalıq negizleri, onıń nerv sistemasınıń qásiyetlerine baylanıslılıǵı. Temperament hám joqarı nerv hızmetiniń tipleri (I.P.Pavlov boyınsha). Temperamentiń balalardaǵı kórinisleri olardıń jas ayırmashılıq ózgeshelikleri. Balalardıń ómiriniń kıyın, bir dáwirde ekinshi dáwirge ótiw dáwirlerinde temperamente ózgerisler payda bolıwı menen baylanıslı qıyınshılıqlar. Hár túrli temperamenttegi balalardı tárbiyalaw hám oqıtıwda olarda jeke qatnas jasaw zárúrligi.

Xarakter. Xarakter haqqında túsiniq. Xarakter mashqalasın úyreniw tariyxınan. Xarakter dúzilisi. Xarakter aktsentuatsiyası hám onıń túrleri. Xarakterlerdiń qalıplesiwi hám onı tárbiyalaw. Minez-qulıq xaqında túsiniq. Xarakterdiń adamnıń basqalar menen qarım-qatnasında, olar menen soylesip, pikir alısıwda, hár túrli basqa háreket iskerliklerinde bir qalıpte, bir táxlitte kórinetuǵın jeke adam sıpatınıń turaqlı ulıwma sisteması ekenligi. Minez-qulıq tipologiyası. Minez-qulıqtıń jeke ózgeshelikleri. Minez qulıq hám jeke adam. Xarakter hám erk. Temperament hám minez- qulıq. Minez- qulıq belgileri hám jeke adamnıń basqa belgileri. Adamnıń minez qulqına baylanıslı belgilerdiń onıń jeke adamlıq baska belgilerinde kórinetuǵın, ol adam ushın onsha tán emes belgilerge baylanıslı emesligi, onnan gárezsizligi, onıń salıstırmalı ekenligi.

Minez-qulıqtıń balalarda qalıplesiwi. Minez-qulıq turaqlı berilgen tárbiyanıń sáwlesi, nátiyesi ekenligi. Bala minez-qulqınıń ata analarǵa baylanıslılıǵı, olardan gárezsizligi. Bala minez-qulqınıń erte dáwirde hám keyingi dáwirlerdegi jas ayırmashılıq kórinisleri. Óspirimlerde aktsentlengen minez-qulıqtıń psixologiyalıq tipleri. Minez- qulıqta óz-ózin tárbiyalaw. Minez-qulıqtı qayta tárbiyalaw, dúzetiw mashqalası.

Uqıplılıq.

Uqıplılıq haqqında túsiniq. Uqıplılıqlardıń teoriyaları. Uqıplılıqlardıń túrleri hám olardıń xarakteristikası. Talant, zeyin, násillik. Uqıplılıqlardıń rawajlanıwı.

Uqıplılıq túsiniğı hám onıń túrleri. Adam uqıplılıqlarınıń tábiyatı. Uqıplılıq hám jeke adam. Uqıplılıqtıń balalarda qalıplesiwi hám rawajlanıwı. Uqıplılıqtıń, bilimlerdiń, biliwlerdiń hám kónligiwlerdiń arasındağı ayırmashılıqlar. Jańa bilimlerdi, isley biliwdi hám qónligiwlerdi ózlestiriwdiń tezligi hám sapalılıǵı – adamda uqıplılıqlardıń bar ekenliginiń negizgi belgileriniń bolıwı. Uqıplılıqtıń túrleri: Oqıw hám dóretiwshilik, predmetlik iskerlikti hám adamlarǵa qatnasıq uqıplılıqları. Házirgi zaman adamlarınıń turmısında adamlar menen qatnas, pikirles, tilles bola alıw uqıplılıǵınıń áxmiyeti. Matematikalıq, konstruktiv-texnikalıq, ádebiy kórkem súwretlew, muzikalıq hám basqada uqıplılıqlardıń ózgeshelikleri.

Adamlar uqıplılıǵınıń tábiyatı. Uqıw hám sotsiallıq belgilerdiń ornı nıshan uqıplılıqlardıń tábiyiy negizi ekenligi. Nerv sistemasınıń qásiyetleri, joqarǵı nerv iskerliginiń tipi, túsiniğı. Uqıplılıqlar hám adamnıń ámeliy iskerligi.

Jas dáwirler hám pedagogikalıq psixologiya kursı

Jas dáwirler hám pedagogikalıq psixologianıń predmeti hám wazıypaları.

Jas dáwirleri hám pedagogikalıq psixologiya predmeti haqqında túsiniq. Pánniń tiykarǵı rawajlanıwı basqıshları. Psixikalıq rawajlanıwdıń biogenetikalıq hám sotsiogenetikalıq eki baǵdarı haqqında. Jas dáwirleri hám pedagogikalıq psixologianıń izertlew metodları.

Psixikalıq rawajlanıw hám tálim.

Psixikalıq rawajlanıw teoriyaları. L.S.Vıgotskiydiń mádeniy tariyxıy rawajlanıw kontseptsiyası. J.Piajeniń kognitiv rawajlanıw basqıshları.

Mektepke shekemgi jas dáwiriniń psixologiyası.

Nárestelik hám gódeklik dáwiri. Erte balalıq dáwiri. Mektepke shekemgi jas dáwiri. Balanıń mektepke psixologiyalıq tayarlıǵı mashqalası.

Kishi mektep jası dáwiriniń psixologiyası.

Fizikalıq rawajlanıw ózgesheligi. Kishi mektep oqıwshılarında biliw protsessleriniń ósiwi. Oqıw xızmetiniń strukturası.

Kishi mektep jasındağı tiykarǵı psixologiyalıq ózgerisler. Balalar shaxsınıń rawajlanıwı.

Óspirim psixologiyası.

Jastıń anatomiyalıq-fiziologiyalıq ózgeshelikleri. Ótiw dáwiriniń krizis hám onıń sebepleri. Óspirimdegi tiykarǵı psixologiyalıq ózgerisler. Óspirimniń biliw protsessleriniń ósiwi hám oqıw xızmeti. Tárbiyası qıyın óspirimler.

Erte jashlıq dáwiriniń psixologiyası

Jastıń fizikalıq rawajlanıwı hám sotsiallıq jaǵdayı. Jastıń psixologiyalıq ózgesheligi. Jaslardıń aqılıy rawajlanıwınıń qásiyetleri. Kásip tańlaw mashqalası. Jaslardıń óz-ara múnásibetleri.

Tálim hám tárbiya psixologiyası.

Tálimniń psixologiyalıq tiykarları. Onıń túrleri. Oqıw motivatsiyası, onıń qalıplesiwi. Túsiniq hám bilimlerdiń qalıplesiwi. Erkin oylawǵa úyretiw. Kónligiw hám uqıplılıqlardıń payda bolıw mexanizmleri. Tárbiyaniń psixologiyalıq mazmunı haqqında. Tárbiyası qıyın balalar mashqalası.

Muğallim psixologiyası

Pedagogikalıq xızmettiń psixologiyalıq mexanizmleri haqqında. Oqıtıwshınıń qarım-qatnası. Onıń funktsiyaları. Pedagogikalıq sheberlik. Pedagogikalıq uqıplılıqlar, onıń dúzilisi. Pedagogikalıq takt hám etika, onıń mexanizmleri.

Pedagogikalıq qarım – qatnas.

Pedagogikalıq qarım – qatnas. Pedagogikalıq kasiplik xızmet dúnyasında pedagogtıń shaxsıy sıpatları. Pedagogikalıq jámáát. Pedagog xızmetiniń psixofiziologiyalıq tiykarları.

Pedagogikanıń pání, wazıypaları, ilim-izertlew metodları

Pedagogika hám onıń pání, Tárbiya jámiyetlik qubılıs. Tárbiyanıń tariyxıy xarakteri. Pedagogikanıń ilim-izetlew metodları.

Kadrlar tayarlaw milliy baǵdarlaması. Pedagogikalıq kásiptiń jámiyettegi ornı.

Kadrlar tayarlawdıń milliy baǵdarlaması. Kadrlar tayarlawdıń milliy modeli.

Oqıwshı shaxsınıń rawajlanıwı, tárbiyası hám qalıplesiwi . Shaxstıń rawajlanıwı, tárbiyası, qalıplesiwi haqqında túsiniq. Oraylıq Aziya oyshılları shaxstı qalıplestiriw faktorları haqqında. Oqıwshı shaxsınıń rawajlandırıw hám qalıplestiriw faktorları (násillik, ortalıq tárbiya). Oqıwshınıń jetik insan bolıp qalıplesiwinde onıń jedelli xızmeti, qarım- qatnaslarınıń áhmiyeti.

Oqıwshılardı tárbiyalawdıń mánisi hám printsipleri

Oqıwshılardı tárbiyalawdıń ózine tán ózgeshelikleri. Tárbiya printsiplerin klassifikatsılaw. Tárbiya printsipleri sıpatlama.

Oqıwshılar jámáátin tárbiyalaw hám sotsiallıq jedellestiriwdi arttırıw.

Oqıwshılar jámáátini haqqında túsiniq. Oqıwshılar jámáátini túrleri. Oqıwshılar jámáátiniń shólkemlesiw hám rawajlanıw basqıshları. Oqıwshılar jámáátin jedellestiriw jolları.

Tárbiya metodları

Tárbiya metodları haqqında túsiniq. Tárbiya metodların klassifikatsiyalaw. Tárbiya metodlarına sıpatlama.

Ilimiy dunyaǵa kóz-qarastı rawajlantırıw

Ilimiy dunyaǵa kóz-qarastı rawajlandırıw. Oqıwshılardıń aqıl tárbiyası

Puqaralıq hám huqıq tárbiyaları

Puqaralıq hám huqıq tárbiyaları haqqında túsiniq. Puqaralıq hám huqıq tárbiyalarınıń wazıypaları. Puqaralıq hám huqıq tárbiyaların beriw jolları.

Miynet hám ekonomikalıq tárbiya.

Miynet hám ekonomikalıq tárbiyalar haqqında túsiniq. Miynet hám ekonomikalıq tárbiyalardıń tiykarǵı wazıypaları. Miynet hám ekonomikalıq tárbiyalardı ámelege asırıw jolları.

Ádep–ikramlılıq tárbiyası

Ádep-ikramlılıq haqqında túsiniq. Ádep-ikramlılıq tárbiyalarınıń wazıypaları.

Ádep-ikramlılıq tárbiyaların beriw jolları.

Estetikalıq tárbiya

Estetikalıq tárbiyası haqqında túsiniq. Estetikalıq dene tárbiyalarınıń

wazıypaları. Estetikalıq dene tárbiyalarınıń beriliw jolları.

Ekologiyalıq tárbiya.

Ekologiyalıq tárbiya haqqında túsiniw. Ekologiyalıq tárbiyanıń tiykarǵı wazıypaları. Ekologiyalıq tárbiyanı ámelege asırıw jolları.

Dene tárbiyası

Dene tárbiyası haqqında túsiniw. Dene tárbiyasınıń wazıypaları. Dene tárbiyasınıń beriliw jolları.

Shańaraq tárbiyası tiykarları

Shańaraq tárbiyası haqqında túsiniw. Shańaraq tárbiyasınıń wazıypaları. Tárbiyasınıń beriliw jolları.

Didaktikanıń tiykarǵı wazıypaları

Didaktikanıń payda bolıwı, Oraylıq Aziya pedagog alımlarınıń didaktika haqqındaǵı pikirleri. Didaktikanıń rawajlanıwı. Didaktikalıq tiykarǵı túsiniwler.

Oqıtıw protsessiniń mánisi.

Oqıtıw protsessi haqqında túsiniw. Oqıtıw protsesiniń atqaratuǵın xızmetleri.

Oqıtıw protsesiniń qarama- qarsılıqları. Oqıwshılardıń bilimdi iyelewiniń tiykarǵı basqıshları. Oqıwshılardıń oqıw motivleri, onı rawajlandırıw.

Oqıtıw printsipleri, nızamlıqları hám qaǵıydaları haqqında túsiniw.

Oqıtıw printsipleri haqqında túsiniw. Oqıtıw printsiplerin klassifikatsiyalaw.

Oqıtıw printsiplerine sıpatlama. Oqıtıw metodları, quralları

Oqıtıw metodları, quralları haqqında túsiniw. Oqıtıw metodların klassifikatsiyalaw. Oqıtıw metodlarına sıpatlama. Oqıw quralları, olarǵa qoyılatuǵın gigenalıq talaplar.

Oqıtıw islerin shólkemlestiriw.

Oqıtıw islerin shólkemlestiriw haqqında túsiniw. Oqıtıw islerin shólkemlestiriw túrleri . Sabaq túrleri, qurılısı. Dástúriy hám dástúriy emes sabaqlar.

Oqıwshılardıń úydegi oqıw islerin shólkemlestiriw hám bassılıq etiw .
úlgermewshiliktiń aldın alıw .

Mektep tálimi mazmunı

Mektep tálimi haqqında túsiniw. Mektep oqıw pánleriniń bilim beriwshilik, tárbiyalıq, rawajlandırıwshılıq áhimiyeti. Mektep oqıw jobası, baǵdarlaması, sabaq lıqlarınıń dıziliw prinsipleri.

Oqıwshılar bilimin tekseriw hám bahalaw

Oqıwshılar bilimin tekseriwdiń hám bahalawdıń pedagogikalıq áhmiyeti.

Bilimdi tekseriwge hám baxalawǵa qoyılatuǵın talaplar. Bilimdi tekseriwdiń hám baxalawdıń túrleri. Bilimdi tekseriw hám baxalaw ólshemleri.

Ózbekistan hám Qaraqalpaqstan Respublikasında xalıq bilimlendiriw dizimi hám xalıq tálimin basqarıw

Xalıq bilimlendiriw dizimi haqqında túsiniw. Ózbekistan hám Qaraqalpaqstan Respublikasında xalıq Tálimi diziminiń rawajlanıwı. Ózbekistan hám Qaraqalpaqstan Respublikalarında xalıq Tálimin basqarıw haqqında túsiniw.

Xalıq Tálimin basqarıw prinsipleri. Xalıq Tálimin basqarıw metodları.

Mektepte oqıw –tárbiya jumsların qadaǵalaw.

Mektepte oqıw –tárbiya jumısların qadaǵalaw haqqında túsiniq. Oqıw-tárbiya jumısların qadaǵalaw barısında materiallar toplaw hám talıqlaw.

Oqıw-tárbiya jumısların qadaǵalawda inspektorlardıń atqaratuǵın xızmetleri.

Pedagogika teoriiyasi páni boyınsha temalar

Pedagogikanıń páni, wazıypaları, ilim-izertlew metodları

Pedagogika hám onıń páni, Tárbiya jámiyetlik qubılıs. Tárbiyanıń tariyxıy xarakteri. Pedagogikanıń ilim-izetlew metodları.

Kadrlar tayarlaw milliy baǵdarlaması. Pedagogikalıq kásiptiń jámiyettegi ornı.

Kadrlar tayarlawdıń milliy baǵdarlaması. Kadrlar tayarlawdıń milliy modeli.

Oqıwshı shaxsınıń rawajlanıwı, tárbiyası hám qalıplesiwi . Shaxstıń rawajlanıwı, tárbiyası, qalıplesiwi haqqında túsiniq. Oraylıq Aziya oyshılları shaxstı qalıplestiriw faktorları haqqında. Oqıwshı shaxsınıń rawajlandırıw hám qalıplestiriw faktorları (násillik, ortalıq tárbiya). Oqıwshınıń jetik insan bolıp qalıplesiwinde onıń jedelli xızmeti, qarım- qatnaslarınıń áhmiyeti.

Oqıwshılardı tárbiyalawdıń mánisi hám printsipleri

Oqıwshılardı tárbiyalawdıń ózine tán ózgeshelikleri. Tárbiya printsiplerin klassifikatsilaw. Tárbiya printsipleri sıpatlama.

Oqıwshılar jámaátin tárbiyalaw hám sotsiallıq jedellestiriwdi arttırıw.

Oqıwshılar jámaáti haqqında túsiniq. Oqıwshılar jámaáti túrleri. Oqıwshılar jámaátiniń shólkemlesiw hám rawajlanıw basqıshları. Oqıwshılar jámaátin jedellestiriw jolları.

Tárbiya metodları

Tárbiya metodları haqqında túsiniq. Tárbiya metodların klassifikatsiyalaw. Tárbiya metodlarına sıpatlama.

Ilimiy dunyaǵa kóz-qarastı rawajlantırıw

Ilimiy dunyaǵa kóz-qarastı rawajlandırıw. Oqıwshılardıń aql tárbiyası

Puqaralıq hám huqıq tárbiyaları

Puqaralıq hám huqıq tárbiyaları haqqında túsiniq. Puqaralıq hám huqıq tárbiyalarınıń wazıypaları. Puqaralıq hám huqıq tárbiyaların beriw jolları.

Miyнет hám ekonomikalıq tárbiya.

Miyнет hám ekonomikalıq tárbiyalar haqqında túsiniq. Miyнет hám ekonomikalıq tárbiyalardıń tiykarǵı wazıypaları. Miyнет hám ekonomikalıq tárbiyalardı ámelege asırıw jolları.

Ádep–ikramlılıq tárbiyası

Ádep-ikramlılıq haqqında túsiniq. Ádep-ikramlılıq tárbiyalarınıń wazıypaları.

Ádep-ikramlılıq tárbiyaların beriw jolları.

Estetikalıq tárbiya

Estetikalıq tárbiyası haqqında túsiniq. Estetikalıq dene tárbiyalarınıń wazıypaları. Estetikalıq dene tárbiyalarınıń beriliw jolları.

Ekologiyalıq tárbiya.

Ekologiyalıq tárbiya haqqında túsiniq. Ekologiyalıq tárbiyanıń tiykarǵı wazıypaları. Ekologiyalıq tárbiyanı ámelge asırıw jolları.

Dene tárbiyası

Dene tárbiyası haqqında túsiniq. Dene tárbiyasınıń wazıypaları. Dene tárbiyasınıń beriliw jolları.

Shańaraq tárbiyası tiykarları

Shańaraq tárbiyası haqqında túsiniq. Shańaraq tárbiyasınıń wazıypaları. Tárbiyasınıń beriliw jolları.

Didaktikanıń tiykarǵı wazıypaları

Didaktikanıń payda bolıwı, Oraylıq Aziya pedagog alımlarınıń didaktika haqqındaǵı pikirleri. Didaktikanıń rawajlanıwı. Didaktikalıq tiykarǵı túsiniqler.

Oqıtıw protsessiniń mánisi.

Oqıtıw protsessi haqqında túsiniq. Oqıtıw protsesiniń atqaratuǵın xızmetleri.

Oqıtıw protsesiniń qarama- qarsılıqları. Oqıwshılardıń bilimdi iyelewiniń tiykarǵı basqıshları. Oqıwshılardıń oqıw motivleri, onı rawajlandırıw.

Oqıtıw printsipleri, nızamlıqları hám qaǵıydaları haqqında túsiniq.

Oqıtıw printsipleri haqqında túsiniq.

Oqıtıw printsiplerin klassifikatsiyalaw.

Oqıtıw printsiplerine sıpatlama. Oqıtıw metodları, quralları

Oqıtıw metodları, quralları haqqında túsiniq. Oqıtıw metodların klassifikatsiyalaw. Oqıtıw metodlarına sıpatlama. Oqıw quralları, olarǵa qoyılatuǵın gigenalıq talaplar.

Oqıtıw islerin shólkemlestiriw.

Oqıtıw islerin shólkemlestiriw haqqında túsiniq. Oqıtıw islerin shólkemlestiriw túrleri . Sabaq túrleri, qurılısı. Dástúriy hám dástúriy emes sabaqlar.

Oqıwshılardıń úydegi oqıw islerin shólkemlestiriw hám basshılıq etiw .

úlgermewshiliktiń aldın alıw .

Mektep tálimi mazmunı

Mektep tálimi haqqında túsiniq. Mektep oqıw pánleriniń bilim beriwshilik, tárbiyalıq, rawajlandırıwshılıq áhmiyeti. Mektep oqıw jobası, baǵdarlaması, sabaqlıqlarınıń dóziliw prinsipleri.

Oqıwshılar bilimin tekseriw hám bahalaw

Oqıwshılar bilimin tekseriwdiń hám bahalawdiń pedagogikalıq áhmiyeti.

Bilimdi tekseriwge hám baxalawǵa qoyılatuǵın talaplar. Bilimdi tekseriwdiń hám baxalawdiń túrleri. Bilimdi tekseriw hám baxalaw ólshemleri.

Mektepte oqıw –tárbiya jumısların qadaǵalaw.

Mektepte oqıw –tárbiya jumısların qadaǵalaw haqqında túsiniq. Oqıw-tárbiya jumısların qadaǵalaw barısında materiallar toplaw hám talıqlaw. Oqıw-tárbiya jumısların qadaǵalawda inspektorlardıń atqaratuǵın xızmetleri.

Ádebiyatlar:

1. Мирзиёев Ш.М. Танқидий тахлил қатъий тартиб интизом ва шахсий жавобгарлик ҳар бир раҳбар фаолиятини кундалик қондаси бўлиши керак Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамасининг 2016 йил якунлари ва 2017 йил истиқболларига бағишланган мажлисидаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг нутқи //Халқ сўзи газетаси 2017 йил 16 январ №11.
2. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. “Ўзбекистон” 2016.
3. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олийжаноб халқимиз билан бирга қўрамиз. “Ўзбекистон” 2017
4. Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёев 2017—2021 йилларда Ўзбекистонни ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракат стратегияси. 7 январ 2017 йил.
5. Davletshin M.G. «Umumiy psixologiya» T.: TDPU 2002
6. Климов Е.А «Психология» Спб.: Реч 2000.
7. Шакирова Г.М. “Общая психология” Т.: ТГПУ 2000.
8. Psychology as the Behaviorist Views it John B. Watson (1913) First published in Psychological Review, 20, 158-177
9. Michael W. Eysenck, Mark T. Keane Cognitive psychology. Psychology press USA, 2005 130 bet
10. J. A. Groegerd, Memory and Remembering (1997)
11. Гиппенрейтпер Ю. Б, Введение в общую психологию: Курс лекций: Учебное пособие для вузов. — М.: ЧеРо, 1997.
12. Davletshin M.G Umumiy psixologiya T-2002 y
13. Джемс В. Психология.- М., 1991
14. Дружинин В. Н. Психология общих способностей. — 2-е изд. — СПб.: Питер, 1999.
15. Karimova V.M. Psixologiya T-2002 y
16. Кузмина Н. В. Способности, одаренность, талант учителя. — Л., 1985.
17. Маклаков А.Г Общая психология М.; “Питер” 2003
18. Немов Р. С. Психология: Учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3-х кн. Кн. 19. Общие основы психологии. — 2-е изд. — М: Владос, 1998.
20. Общая психология: Курс лекций/ Сост. Е.И.Рогов.-М.: Владос, 1995
21. Psixologiya qisqacha izohli lugat T-1998 y
22. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. — СПб.: Питер, 1999.
23. Теплов Б. М. Избранные труды: в 2-х т. Т. 1. — М.: Педагогика, 1985.
24. Turgunov Q. Psixologiya terminlarining ruscha-ózbekcha izohli lugati T; "Óqituvchi" nashriyoti 1975 y
25. Umumiy psixologiya (A.V.Petrovskiy tahriri ostida) T; "Óqituvchi" 1992 y
26. Goziev E.G Umumiy psixologiya 1-2 kitob T-2002 y
27. Pedagogika. M.Toxtaxodjaevaning umumiy tahriri ostida (Darslik). – Т., 2010.

28. Ibragimov X.I., Abdullayeva Sh.A. Pedagogika nazariyasi (o'quv qo'llanma). - T., 2008.
29. Хошимов К., Нишонова С., Иномова М., Хасанов Р. Педагогика тарихи (ўқув кўлланма). – Т., 1996.
30. Hoshimov K., Nishonova S. Pedagogika tarixi (Darslik).. – T., 2005.
31. Хошимов К., С.Очил. Ўзбек педагогикаси антологияси. – Т., 2010.
32. Слостенин В.А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н. Общая педагогика (Учебное пособия). – М., 2003.
33. Подласый И. П. Педагогика. В 2-х кн. (Учебное пособия). – М., 2003.
34. Латышина Д.И. История педагогики. (Учебное пособия). – М., 2003.

Elektron tálim resurslari

- 1.<http://books.google.co.uz/books/S.K.Mangal>
- 2.www.tdpu.uz
- 3.www.pedagog.uz
- 4.www.ziyonet.Uz
- 5.www.lex.uz;
- 6.www.bilim.uz;
- 7.www.gov.uz;

5A110903 – Ta’lim muassasalarining boshqaruvi

Dúziwshi: M.Pazilova – Pedagogika kafedrası baslıǵı p.i.k., dotsent.

Pikir beriwshi: Z.Sherimbetova – Psixologiya kafedrası baslıǵı ps.i.k., dotsent.

KIRISIW

Basqariw sistemasi –bul jámaat hayatiniń obrazi, onıń psixologiyalıq iqlimi sipatında integrativ xarakterge yie bolıwshi hám basqariwdiń tiykarǵı sostav bólekleri(sub’ektler, maqset, mazmun hám xizmet usillari, múnásibet)tiń ózara háreketi sharayatında bir qatar waziypalardi atqariwshi bir pútin sotsial mexanizm.

Bolajaq pedagoglarǵa óz qánigeligi boyınsha bilim aliw dawamında, olardıń kásiplik qánigeligin, bilim, kónlikpe qábiletlerin asirip baradi.

Bilimlendiriw mekemelerinin’ basqariliwi- tálim dizimi hám oni basqariwǵa qoyılǵan zaman talaplari;

- Jas awladti milliy gárezsizlik ruwxında tárbiyalaw; milliy tálim-tárbiya tiykarında sabaqlıqlar, oqiw-metodikaliq qollanbalar jaratiw;

- Ózbekstan Respublikasi Konstitutsiyasi hám nizamlari tiykarında qalıplesken tálim dizimin basqariw printsipleri;

- Basqariwdiń házirgi dáwirdegi maqset hám waziypaların, basqariw turlerin hám metodlarin ;

- Basqariwdi shólkemlestiriw hám rejlestiriliwi.

Bul qa’nigelikti toliq iyelew dawamında toliq úyrenip bariw ushin talaba orta mektep, arnawli tálim hám joqarǵı tálimniń ádepnama, uliwma pedagogika, tálim tariyxi, pedagogikalıq sheberlik, jańa pedagogikalıq texnologiya, sotsial pedagogika hám pedagogikalıq sotsiologiya hám psixologiya pánlerin jaqsi ózlestirip bariwlari kerek .

Bul dastúr basqariw hár qanday jámiyetti turmistiń bárshe tarawlarına tán bolǵan náirse esaplanadi. Házirgi sharayattaǵı basqariw sotsiallıq hám jeke múlkke tiykarlangan.

Basqariw aldına qoyılǵan maqset miynetkeshlerdiń materiallıq hám ruwxiy mútájliklerin rawajlandiriw hám qalıplestiriwden ibarat. Jámiyetti miynetkeshlerdiń ózleri, ishshiler, diyqanlar hám ziyalılar basqaradi. Basqariw olardıń máplerin kózlegen halda ámelge asiriladi.

Soni da aytiw kerek, házirgi kúndegi basqariw birinshi gezekte insanlardıń ekonomikalıq hám materiallıq jaǵdayin jámiyetlik iskerligin olardi qádiriyatlarimiz ruwxında tárbiyalawdi názerde tutadi.

Jámiyetimizdiń rawajlanıwi joqari aqliy potentsialǵa iye bolǵan jámiyetimiz aǵzalariniń oy-órisi, ruwxiy mádeniyati qanshelli joqari bolsa, sonshelli joqari dárejede ámelge asiriladi. Jámiyetlik tárbiyani, ilim beriwdi, xaliqqa mádeniy xizmet kórsetiwdi ilimiy tiykarda basqariw zárúrligi áne sonnan kelip shıǵadi.

Jámiyettiń ruwxiy turmisiin basqariw aldına qoyılǵan maqset bolsa ilim aǵartıwshılıqti, mádeniyatti, hár tárepleme kamal tapqan, joqari dárejedeги pán hám aqilli jetilissen insanlardı tárbiyalap jetistiriwden ibarat.

Soni da aytip ótiw kerek, basqariw rawajlaniwiniń hár qanday basqishinda jámiyetke tán bolǵan ishki qásiyet bolip, bul qásiyet uliwma qásiyetke iye bolǵang halda insanlardıń sotsial jámiyetshilik miynetinen, turmis hám miynet protsessinde óz-ara baylanista bolıw, óz materiallıqń hám ruwxıy iskerliginiń ónimin almastiriw zárúrliginen kelip shıǵadı.

Miynet jámiyetlik miynet bolǵan, házir de sonday hám bunnan bilay da hámıyshe jámiyetlik miynet bolip qala beredi. Insanlar tábiyatiniń qudiretli jetiliskeń ráwishte qarama-qarsi turis, tábiyattan tirishilik quralların óndirip aliw ushin dúnyaga kelgen waqıtlarınan baslap-aq birgelikte miynet qiliwleri, jámaát bolip birlesiwleri lazim boldi. Biraq tártip, miynet bolmasa, insanniń jámiyettegi ornı hám waziypalari tayin bolmasa, miynet jámaáti bolıwi múmkin emes. Tábiyiy basqariwsız, belgili tártipti ornatpastan hám qollap quwatlamastan turip, miynet iskerligin, ásirese keń orınlarda ámelge asirip bolmaydı.

Adamlardıń tek miynet iskerligi emes, bálkim olardıń jámiyetlik minez-xulqi da tártipke salıp turiliwi kerek. Qullasi basqariw hár qanday jámiyetke, sotsial turmistiń bárshe tarawlarına tán bolǵan náirse.

TIYKARG'I BO'LIM

Pedagogika teoriiyasi pa'ni boyınsha temalar

Pedagogikanın' pa'ni, waziypalari, ilim-izertlew metodlari

Pedagogika ha'm onın' pa'ni, Ta'rbiya ja'miyetlik qubılıs. Ta'rbiyanın' tariyxıy xarakterı. Pedagogikanın' ilim-izetlew metodlari.

Kadrlar tayarlaw milliy bag'darlaması. Pedagogikalıq ka'siptin' ja'miyettegi ornı.

Kadrlar tayarlawdın' milliy bag'darlaması. Kadrlar tayarlawdın' milliy modeli.

Oqıwshı shaxsının' rawajlanıwı, ta'rbiyası ha'm qa'liplesiwı . Shaxstın' rawajlanıwı, ta'rbiyası, qa'liplesiwı haqqında tu'sinik. Oraylıq Aziya oyshılları shaxstı qa'liplestiriw faktorlari haqqında. Oqıwshı shaxsının' rawajlandırıw ha'm qa'liplestiriw faktorlari (na'sillik, ortalıq ta'rbiya). Oqıwshının' jetik insan bolıp qa'liplesiwinde onın' jedelli xızmeti, qarım- qatnaslarının' a'hmiyeti.

Oqıwshılardı ta'rbiyalawdın' ma'nisi ha'm printsipleri

Oqıwshılardı ta'rbiyalawdın' o'zine ta'n o'zgeshelikleri. Ta'rbiya printsiplerin klassifikatsilaw. Ta'rbiya printsipleri sıpatlama.

Oqıwshılar ja'ma'a'tin ta'rbiyalaw ha'm sotsiallıq jedellestiriwdi arttırıw.

Oqıwshılar ja'ma'a'ti haqqında tu'sinik. Oqıwshılar ja'ma'a'ti tu'rleri. Oqıwshılar ja'ma'a'tinin' sho'lkemlesiw ha'm rawajlanıw basqishlari. Oqıwshılar ja'ma'a'tin jedellestiriw jollari.

Ta'rbiya metodlari

Ta'rbiya metodlari haqqında tu'sinik. Ta'rbiya metodların klassifikatsiyalaw. Ta'rbiya metodlarına sıpatlama.

Ilimiy dunyag'a ko'z-qarastı rawajlantırıw

İlimiy dünyag'a ko'z-qarastı rawajlandırırw. Oqıwshılardıń aqıl ta'rbiyası

Puqaralıq ha'm huqıq ta'rbiyaları

Puqaralıq ha'm huqıq ta'rbiyaları haqqında tu'sinik. Puqaralıq ha'm huqıq ta'rbiyalarınin' wazıypaları. Puqaralıq ha'm huqıq ta'rbiyaların beriw jolları.

Miyнет ha'm ekonomikalıq ta'rbiya.

Miyнет ha'm ekonomikalıq ta'rbiyalar haqqında tu'sinik. Miyнет ha'm ekonomikalıq ta'rbiyalardıń tiykarg'ı wazıypaları. Miyнет ha'm ekonomikalıq ta'rbiyalardı a'melege asırırw jolları.

A'dep-ikramlılıq ta'rbiyası

A'dep-ikramlılıq haqqında tu'sinik. A'dep-ikramlılıq ta'rbiyalarınin' wazıypaları.

A'dep-ikramlılıq ta'rbiyaların beriw jolları.

Estetikalıq ta'rbiya

Estetikalıq ta'rbiyası haqqında tu'sinik. Estetikalıq dene ta'rbiyalarınin' wazıypaları. Estetikalıq dene ta'rbiyalarınin' beriliw jolları.

Ekologiyalıq ta'rbiya.

Ekologiyalıq ta'rbiya haqqında tu'sinik. Ekologiyalıq ta'rbiyanın' tiykarg'ı wazıypaları. Ekologiyalıq ta'rbiyanı a'melge asırırw jolları.

Dene ta'rbiyası

Dene ta'rbiyası haqqında tu'sinik. Dene ta'rbiyasının' wazıypaları. Dene ta'rbiyasının' beriliw jolları.

Shan'araq ta'rbiyası tiykarları

Shan'araq ta'rbiyası haqqında tu'sinik. Shan'araq ta'rbiyasının' wazıypaları. Ta'rbiyasının' beriliw jolları.

Didaktikanın' tiykarg'ı wazıypaları

Didaktikanın' payda bolıwı, Oraylıq Aziya pedagog alımlarının' didaktika haqqındag'ı pikirleri. Didaktikanın' rawajlanıwı. Didaktikalıq tiykarg'ı tu'sinikler.

Oqıtıw protsessinin' ma'nisi.

Oqıtıw protsessi haqqında tu'sinik. Oqıtıw protsesinin' atqaratug'ın xızmetleri.

Oqıtıw protsesinin' qarama- qarsılıqları. Oqıwshılardıń bilimdi iyelewinin' tiykarg'ı basqıshları. Oqıwshılardıń oqıw motivleri, onı rawajlandırırw.

Oqıtıw printsipleri, nızamlıqları ha'm qag'ıydaları haqqında tu'sinik.

Oqıtıw printsipleri haqqında tu'sinik.

Oqıtıw printsiplerin klassifikatsiyalaw.

Oqıtıw printsiplerine sıpatlama. Oqıtıw metodları, quralları

Oqıtıw metodları, quralları haqqında tu'sinik. Oqıtıw metodların klassifikatsiyalaw. Oqıtıw metodlarına sıpatlama. Oqıw quralları, olarg'a qoyılatug'ın gigienalıq talaplar.

Oqıtıw islerin sho'lkemlestiriw.

Oqıtıw islerin sho'lkemlestiriw haqqında tu'sinik. Oqıtıw islerin sho'lkemlestiriw tu'rleri . Sabaq tu'rleri, qurılısı. Da'stu'riy ha'm da'stu'riy emes sabaqlar.

Oqıwshılardıń u'ydegi oqıw islerin sho'lkemlestiriw ha'm basshılıq etiw .
u'lgermewshiliktin' aldın alıw .

Ta'lim sistemasin basqariw pa'ni boyınsha temalar:

Ta'lim sistemasin basqariw pániniń predmeti, waziypalari hám metodlari.

Ta'lim sistemasin basqariw teoriyalariniń rawajlanıw basqishlari. Ta'lim sistemasin basqariw túsiniǵı. Ta'lim sistemasin basqariw mánisi hám qáliplesiwi. Ta'lim sistemasin basqariw ` predmeti, maqset hám waziypalari. Pedagogik menejmenttiń ilimiy-izertlew metodlari.

Ta'lim sistemasin basqariw ózgeshelikleri.

Sistema, pedagogik sistemia hám didaktik sistema túsiniǵleri. Pedagogik basqariwdiń sistemali klassifikatsiyasi. Pedagogik sistemaniń sostav bólekleri. Basqariw modellari.

Ta'lim mekemesin basqariwdiń uliwma tiykarlari.

Ta'lim mekemesin basqariw printsipleri. Basqariwda motivatsiya ha'm marapattin' ornı. Basqariwg'a tiyisli zamanago'y jantasiwlar. Kvalimetriya metodi tiykarında ta'lim-tarbiya sapasin basqariw.

Ta'lim mekemesinde pedagogik sistema ha'm ilimiy basqariw ob'ekti sipatında.

Ta'lim mekemesi pedagogik sistema sipatında. Pedagogik sistemaniń ha'reketlendiruwshi faktorlari. Pedagogik sistemani a'melge asiriwdin' siyasiy-pedagogik ha'm waqıt penen baylanisli shart-sharayatlari. Pedagogik sistema du'zilisinin' sostav bo'lekleri.

Ta'lim mekemesinde basshiliq etiwdin' basqariw ma'daniyati.

Basqariw ma'deniyatinin' tiykarǵı sostav bo'lekleri. Ta'lim mekemesi basshi xizmetkerlerdin' waziypalari, huquq ha'm majburiyatlari.

Ta'lim mekemesi ishki basqariw funksiyalari.

Ta'lim mekemesi ishki basqariwda pedagogik analiz. Maqset qoyiw ha'm rejelestiriw ta'lim mekemesi menejmentinin' waziypasi sipatında. Ta'lim mekemesi menejmentinde sho'lkemlestiriw waziypasi. Ta'lim mekemesi ishki qadag'lawi.

Siyasiy institutlardin' ta'lim sistemasin basqariwdag'i ózara hamkorligi.

Basqariw protsesinde ta'lim muassasasi ha'm mahalla institutinin' hamkorlig'i. Basqariw protsesinde nodavlat ha'm notijorat sholkemleri menen baylanislardi jolg'a qoyiw mexanizmi.

Ta'lim mekemesi xizmetkerlerinin' bilimin jetilistiriw formalari ha'mde olardi attestatsiyadan ótkeriw.

Ta'lim mekemesindegi metodik isler pedagogik ma'deniyatti asiriw faktori sipatında. Ta'lim mekemesinde metodik islerdi sho'lkemlestiriwdin' tiykarǵı formalari. Pedagogik xizmetkerlerdi attestatsiyadan ótkeriw.

Ta'lim mekemesinde innovatsion protsesler.

Innovatsiya ta'lim mekemesi menejmenti na'tiyjeliginin' muhim sharti. Ta'lim mekemesi innovatsion xizmetin sho'lkemlestiriv kriteriyalari analiz etiw kriteriyalari. Ta'lim mekemesi innovatsion xizmetti diagnoz etiw.

Ta'lim sistemasinda marketing.

Ta'lim tarawindag'I marketing – mutaxassis kadrlar tayyarlawg'a bólgan talap ha'mmu'ta'jliklerdi qandiriwg'a qaratilg'an xizmet ekanligi. Ta'lim xizmatleri marketingi tu'rleri. Ta'lim xizmetleri marketingi strategiyasi, onin' basqiwleri. Ta'lim xizmetleri bazarin eyielewdin' ma'nisi. Ta'lim xizmetleri bazarin rawajlantirivh mazmuni. Ózbekistanda ta'lim xizmetleri tarawin basqariwdin' ózine ta'nlikleri. Ta'lim mekemelerinde ta'lim xizmetlerin sho'lkemlestiriv bag'darlari ha'm turleri.

Ta'lim sistemasin qarji menen ta'minlew.

Ta'lim sistemasin qarji menen ta'minlew mazmuni. Ta'lim mekemeleri byudjetten tis mablag'inin' sho'lkemlesiw. Ta'lim mekemelerin byudjetden tis xizmetin basqariw.

Mektep ta'limi mazmuni

Mektep ta'limi haqqında tu'sinik. Mektep oqıw pa'nlerinin' bilim beriwshilik, ta'rbiyalıq, rawajlandırıwshılıq a'himiyeti. Mektep oqıw jobası, bag'darlaması, sabaq lıqlarının' d6ziliw prinsipleri.

Oqıwshılar bilimin tekseriw ha'm bahalaw

Oqıwshılar bilimin tekseriw din' ha'm bahalaw din' pedagogikalıq a'himiyeti. Bilimdi tekseriwge ha'm baxalawg'a qoyilatug'ın talaplar. Bilimdi tekseriw din' ha'm baxalaw din' tu'rleri. Bilimdi tekseriw ha'm baxalaw o'lshepleri.

Mektepte oqıw –ta'rbiya jumısların qadag'alaw.

Mektepte oqıw –ta'rbiya jumısların qadag'alaw haqqında tu'sinik. Oqıw-ta'rbiya jumısların qadag'alaw barısında materiallar toplaw ha'm talıqlaw. Oqıw-ta'rbiya jumısların qadag'alawda inspektorlardın' atqaratug'ın xızmetleri

Paydalanilgan a'debiytlar dizimii

8. Педагогика. М.Тохтажоджаеванинг умумий тахрири остида (Дарслик).-Т., 2010.

9. Ибрагимов Х.И., Абдуллаева Ш.А. Педагогика назарияси (ўқув қўлланма).-Т., 2008.

10. Ҳошимов К., Нишонова С., Иномова М., Ҳасанов Р. Педагогика тарихи. – Т.: Ўқитувчи, 1996.

11. Ҳасанбоев Ж., Ҳасанбоева О., Ҳомидов Ҳ. Педагогика тарихи. – Т.: Ўқитувчи, 1997.

12. Сафо Очил., Ҳошимов К. Ўзбек педагогикаси антологияси. – Т.: Ўқитувчи, 1999.

13. Ҳошимов К., Сафо Очил. Ўзбек педагогикаси антологияси. – Т.: Ўқитувчи, 2010.

14. Хасанбоев Ж, Тўракулов Х., Хайдаров М., Хасанбоева О. Педагогика фани-дан изохли луғат. – Т.: Фан ва технология, 2008.
15. Djuraev R.X., Turgunov S.T. Tálim menejmenti. – Т.: Voris, 2006.
16. Sharifxo'jaev M., Abdullaev Yo. Menejment. Darslik. –Т.: Wqituvchi, 2001.
17. Sharifxo'jaev M., Abdullaev Yo. Menejment: 100 savol va javob. – Т.: Mehnat, 2000.
18. Виханский О.С., Наимов А.И. Менеджмент: Учебник – М.: Экономит, 2006.

Qóshimcha adabiyotlar

1. Инновационный менеджмент: Учебник / Под. ред. Горфинкеля В.Я. – М.: Вузовский учебник, 2006.
2. Егоршин А. П. Управление персоналом: Учеб. Для вузов 3-е изд. – Нижний Новгород.: НИМБ, 2001.
3. Peregudov L.V., Saidov M.X. Oliy tálim menejmenti va iqtisodiyoti. – Т.: Moliya, 2002.
4. Ishmuhamedov R.J., Abduqodirov A.A., Pardaev A.X. Direktorning ish kitobi (amaliy tavsiyalar). – Т.: 2007.
5. Гавриленко В.М., Водопянов В.П. Менеджмент - М.: Книга-сервис, 2003.
6. Гулямов С. С., Семенов Б.Д. Основы современного менеджмента. – Т.: 1997.
7. Веснин В.Р. Менеджмент для всех. – М.: Юрист, 1994.
8. Виханский О.С. Статегическое управление. – М.: Гардарики, 1999.

Elektron ta'lim resurslari

1. www.tdpu.uz
2. www.pedagog.uz
3. www.Ziyonet.uz
4. www.edu.uz
5. [tdpu-INTRANET. Ped](#)

5A111201 – O‘zbek tili va adabiyoti

Tuzuvchi: S.Matyakupov – NDPI, O‘zbek adabiyoti kafedrası mudiri, f.f.n., dotsent.

Taqrizchilar: Sh.Yuldasheva – NDPI, O‘zbek tili kafedrası mudiri, p.f.n., dotsent
I.Qurbonboev – Qoraqalpoq davlat universiteti O‘zbek tili va adabiyoti kafedrası mudiri, f.f.n., dotsent.

KIRISH

O‘zbek tili va adabiyoti qadimiy va boy tarixga ega bo‘lib, uning shakllanishida qadim turkiy, mumtoz adabiyotimizning Mahmud Qoshg‘ariy, Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yugnakiy, Atoiy, Sakkokiy, Lutfiy kabi namoyandalarning xizmati va qoldirgan merosi muhim o‘rin egallaganini qayd etish joiz. O‘zbek adabiy tili, ayniqsa, XIV-XV asrlarda – Amir Temur va temuriylar davrida rivojlanishning yangi, yuksak bosqichiga ko‘tarildi. Buyuk shoir va mutafakkir Alisher Navoiy umumbashariyat madaniy xazinasidan munosib o‘rin olgan o‘lmas asarlarini aynan ona tilimizda bitib, uning shuhratini butun olamga yoydi. Ana shu bebaho meros asosida ma‘naviy yetuk, barkamol avlodni tarbiyalash, zamon talablariga javob bera oladigan malakali milliy kadrlar tayyorlash islohotlarning mohiyatini tashkil etadi. O‘zbek tili va adabiyoti mutaxassislari zimmasiga esa milliy tilimiz va adabiyotimizni yanada rivojlantirish, ona tilimizning jamiyat hayotida tutgan mavqeyini yuksaltirish, uning tarixiy taraqqiyoti, bugungi holati, istiqboli bilan bog‘liq masalalarni ilmiy asosda chuqur o‘rganish kabi qator vazifalar yuklatiladi. Ayniqsa, ona tili va adabiyotini jahon andozalariga mos keluvchi zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida chuqur o‘rgatish, o‘zbek tili va adabiyotining asl tabiati va xususiyatlarini to‘la aks ettiradigan mukammal akademik va o‘quv grammatikalarini yaratish masalasida soha uchun nazariy va amaliy ko‘nikmaga ega bo‘lgan mutaxassislarni tayyorlash dolzarblik kasb qiladi.

ASOSIY QISM

Til va adabiyot xazinasini, tarixiy taraqqiyoti, hozirgi o‘zbek tilining strukturaviy va sistemaviy xususiyatlari, tarixiy ildizlari va dialektal asoslari, fonetik va fonologik, grafik va orfografik tizimlari, talaffuz me‘yorlari, lug‘at boyligi, morfologik va sintaktik qurilishlari, ularning tadrijiy rivoji bo‘yicha nazariy bilimlar va ularni tadqiq qilish usullari.

HOZIRGI O‘ZBEK ADABIY TILI FANI BO‘YICHA MAVZULAR

Fonetikaning predmeti, maqsadi va vazifalari. Fonetik tizimning segment va supersegment biriliklari, ularning shakllantiruvchi va tanituvchi funksiyalari.

Fonetikaning tadqiqot maqsadi va usuliga ko‘ra turlari: umumiy fonetika, xususiy fonetika (tavsifiy fonetika, tarixiy fonetika), qiyosiy fonetika eksperimental (instrumental) fonetika.

Fonetikaning to‘rt aspekti: Fizik-akustik aspekt. Anatomik-fiziologik aspekt. Perseptiv aspekt. Lingvistik-funksional aspekt.

Fonologiya. Fonema, uning differensial (farqlanadigan) va integral (farqlanmaydigan) belgilari. Fonologik zidlanishlar, ularning turlari: bir o'lovli, ko'p o'lovli, proporsional, ekvipolent, privativ va gradual (pog'onali) oppozitsiyalar.

Korrelyatsiya bir farqlanish belgisi asosida tarkib topgan ikki va undan ortiq zidlanishlar qatori sifatida. Vokalizm va konsonantizm tizimlarida korrelyatsiya turlari.

Fonema ottenkalari fonemalarning talaffuzdagi real ko'rinishlari ekanligi. Fonema va ottenkalar o'rtasidagi umumiylik va xususiylik munosabatlari. Ottenkalar tasnifi: majburiy ottenkalar (kombinator, pozitsion ottenkalar), individual ottenkalar va fakultativ ottenkalar. Ottenka, variant va variatsiya tushunchalari o'rtasidagi munosabatlar.

Transkripsiya, uning turlari: fonetik va fonematik transkripsiyalar, ularning adabiy-orfografik yozuvdan farqlari.

Hozirgi o'zbek tili vokalizmi. Unlilar tasnifi. Ayrim unlilar tavsifi. Unlilarning kombinator va pozitsion xarakteristikasi. Unli fonemalarning kombinator va pozitsion ottenkalari (allofonlari).

Hozirgi o'zbek tili konsonantizmi. Undosh fonemalarning fokuslari. Bir fokusli va ikki fokusli undoshlar.

Undosh fonemalar tasnifi: artikulyatsiya o'rniga, artikulyatsiya usuliga, un paychalari ishtirokiga hamda ovoz bilan shovqin munosabatiga ko'ra undoshlarning turlari. Undosh fonemalar tasnifi.

Tilning fonetik sathidagi divergensiya va konvergensiya jarayonlari. Undoshlarda kuchli va kuchsiz pozitsiyalar.

Fonetik hodisalar, ularning turlari. Kombinator omillar ta'sirida sodir bo'ladigan hodisalar: assimilyatsiya, akkomodatsiya, ularning turlari. Nazalizatsiya. Pozitsion omillar ta'sirida sodir bo'ladigan hodisalar: reduktsiya, ochiq bo'g'indagi unlilarda sifat o'zgarishi, ayrim jarangli undoshlarning so'z oxirida jarangsizlanishi.

Turkiy so'zlarning an'anaviy fonetik tarkibiga moslashish: proteza, epenteza, epiteza.

Fonetik hodisalarning boshqa turlari: tovush tushishi (prokopa, sinkopa, apokopa, eliziya sandxi hodisasi, aferezis, gaplogiya), tovushlarning o'rin almashinuvi (metateza), dissimilyatsiya, geminatsiya, degeminizatsiya, sinerezis, spirantizatsiya va boshqalar.

Bo'g'in (sillabema). Bo'g'in tuzilishi. Bo'g'in markazi. Bo'g'in tiplari: berkitilgan bo'g'in, berkitilmagan bo'g'in, ochiq bo'g'in, yopiq bo'g'in. Bo'g'in tiplarining yangi tasniflari. Bo'g'inning til va nutqdagi ahamiyati.

Urg'u (aksentuatsiya). Urg'u tiplari: so'z urg'usi, uning fonetik tabiatiga, tushadigan o'rniga va harakat qilish belgisiga ko'ra turlari (dinamik urg'u, erkin urg'u, ko'chadigan urg'u, ko'chmaydigan urg'u); sintagma urg'usi, uning mezonlari; ayiruv urg'usi (logik urg'u va emfatik urg'u). Urg'uning til va nutqdagi roli.

Intonatsiya (intonema), uning prosodik elementlari: nutq melodikasi, nutq ritmi, temp, nutq intensivligi, nutq tembri, pauza. Intonatsiya turlari: tugallangan intonatsiya, tugallanmagan intonatsiya, darak intonatsiyasi, so‘roq intonatsiyasi, undov intonatsiyasi, chaqiruv (undash) intonatsiyasi, sanash intonatsiyasi va boshqalar. Intonatsiyaning gap va nutqdagi roli.

Grafika va orfografiya. Grafika haqida ma’lumot: grafikaning muayyan til birliklarini (fonema, aktsentema, intonema, leksema, morfemalarni) yozuvda ifodalash uchun maxsus shakllantirilgan optik-grafik belgilar tizimi ekanligi. Grafemaning bilateral (ifoda va mazmun planlariga ega) belgi sifatidagi tavsifi. Bu belgining mazmun planida til birliklarining kodlashtirilishi. Grafema va fonema o‘rtasidagi umumiy va xususiy jihatlar. Grafemalarning tildagi muqobili (kodlashtirilgan referenti) va yozuvdagi vazifalariga ko‘ra tiplari: fonografema, prosodemografema, logografema, orfografik belgi va signalizatorlar.

Fonografemalar, ularning ifoda planiga (harflar miqdoriga) ko‘ra turlari: monograflar va poligraflar. Mazmun planiga (kodlashtirilgan fonema miqdoriga) ko‘ra fonografemalarning turlari: monofonemali va polifonemali (bifonemali) grafemalar.

Prosodemografemalar tovush tilning ritmik-intonatsion vosialarini (urg‘u, ohang, melodika, pauzalarni) yozuvda ifodalash uchun xizmat qiluvchi noharfiy belgilar guruhi ekanligi, ularning turlari (urg‘u belgisi, tinish belgilari).

Logografemalar va morfografemalar tilning ma’noli birliklarini (leksema va morfemalarni) ifodalash uchun xizmat qiluvchi optik-grafik belgilar sifatida: raqamlar (arab va rim raqamlari), simvollar.

Orfografik belgilar (defis) va signalizatorlar (ayirish belgisi, yumshatish belgisi, tutuq belgisi, razryadka, kursiv va boshqalar).

Yangi (lotincha) o‘zbek yozuvining grafik tizimi, uning harfiy va noharfiy belgilari. Yangi (lotincha) o‘zbek yozuvi grafik tizimining amaldagi (kirillcha) o‘zbek yozuvi grafik tizimidan farqlari.

Orfografiya yozuv tizimining ikkinchi komponenti (birinchisi-grafika) ekanligi, uning to‘g‘ri yozish me‘yorlarini belgilaydigan qoidalardan iboratligi. Orfografiya va grafika o‘rtasidagi farqlar: grafemalarning kodlashtirishga, orfogrammalarining esa tanlashga asoslanganligi.

Orfografiya prinsiplari: fonetik, fonematik, morfologik, grafik, tarixiy-an’anaviy, ramziy (simvolik, differensial), shakliy-an’anaviy va semantik-uslubiy prinsiplar.

Imlo qoidalari. Kirillcha o‘zbek yozuvining imlo qoidalari. Lotincha o‘zbek yozuvining imlo qoidalari.

Hozirgi o‘zbek adabiy tili yozuv tizimlari haqida tarixiy-xronologik ma’lumot.

Orfoepiya. Orfoepiya haqida ma’lumot. Unli tovushlar orfoepiyasi. Undosh tovushlar orfoepiyasi. So‘z qismlari talaffuzi. Boshqa tillardan o‘zlashtirilgan ayrim so‘zlar orfoepiyasi.

Orfoepiyaning adabiy til faoliyatida tutgan o‘rni, uning fonetika, grafika va orfografiya bilan aloqasi.

Leksikologiya. Leksikologiyaning ob'ekti, predmeti va vazifalari. Lug'at tarkibi, uning taraqqiyoti va lug'at tarkibining rivojida lisoniy (lingvistik) va nolisoniy(ekstralingvistik) omillarning ishtiroki.

Leksikologiyaning turlari: umumiy va xususiy leksikologiya. Diaxron (tarixiy) va sinxron (hozirgi yoki tasviriy) leksikologiya. Leksikologiyaning semasiologiya, onomasiologiya, etimologiya, frazeologiya, so'z yasalishi kabi hodisalar bilan aloqasi.

So'z va uning asosiy mohiyati. Leksik mazmunli va grammatik mazmunli so'zlar. Leksema til birligi sifatida. Leksemaning ifoda hamda mazmun plani. Leksemaning semantik tarkibi. Leksik ma'no va qo'shimcha ottenkalar. Emotsional-ekspressiv bo'yoqdorlik, uslubiy baho haqida ma'lumot. Leksik ma'noning semantik tarkibi. Leksik ma'no tarkibga ajraladigan til birligi sifatida. Leksik ma'no va semantik qism (sema). Komponent tahlil haqida ma'lumot. Ideografik sema. Umumiy (integral, mushtarak), differentsial (farqlovchi) semalar. Tildagi barcha leksik birliklarni tematik, leksik-semantik guruhlariga ajratishda integral semaning ahamiyati.

Konnotativ semalar. Termin nominativ birlik sifatida va uning mazmun plani.

Leksik ma'no va leksik qo'llash. Leksemaning uzual hamda okkazional ma'nolari haqida ma'lumot. Okkazional ma'nolarning yuzaga kelishi.

Bir ma'nolilik (monosemiya) va ko'p ma'nolilik (polisemiya). Leksik ma'no taraqqiyotiga olib keluvchi nolisoniy va lisoniy omillar. Leksik ma'no taraqqiyotiga olib keluvchi metafora, funktsiyadoshlik, metonimiya, sinekdoxa usullari haqida ma'lumot. Yangi leksik ma'noning evfemizm natijasida hosil bo'lishi. Leksik ma'no taraqqiyotiga olib keluvchi lisoniy omillar sifatida: ellipsis hamda kalkalash usullari haqida ma'lumot.

Leksik ma'no taraqqiyoti natijalari. Leksema tarkibidagi leksik ma'nolarning hajmiy va miqdoriy o'zgarishlari. Leksik ma'no hajmining kengayishi va torayishi. Leksema tarkibidagi leksik ma'nolarning miqdoriy o'zgarishlariga olib keluvchi hodisalar. Leksik ma'noning turlari. Hozirgi va avvalgi leksik ma'no. Bosh va hosila; to'g'ri va ko'chma; nominativ (nomlovchi) va figural (majoziy) ma'nolar haqida ma'lumot. Etimologik ma'no. Ma'no etimoni va shakl etimoni. Ilmiy etimologiya, soxta etimologiya va xalq etimologiyasi o'rtasidagi farqlar.

Sinonimiya. Sinonimiyaning ko'rinishlari. Leksik sinonimlar, sinonimik qator, dominanta. Leksik sinonimlarning turlari: 1) ideografik sinonimlar; 2) uslubiy sinonimlar; 3) nutqiy sinonimlar; 4) kontekstual sinonimlar; 5) absolyut sinonimlar (yoki leksik dubletlar). Leksik sinonimlarning paydo bo'lishi. Sinonimiya va polisemiya. Sinonimlarning tildagi ahamiyati.

Antonimiya. Lug'aviy antonimiya. Leksik antonimiya va antonimik juftlik. Kontekstual antonimiya. Antonimiya va enantiosemiya, antonimiya va polisemiya. Antonimlarning uslubiy ahamiyati.

Omonimiya. Omonimiyaning ko'rinishlari. Leksik omonimlar. Omoformalar. Omonimiya va polisemiya. Omonimlarning yuzaga kelishi. Omonimlarning ahamiyati. Omonimiyaga yondosh hodisalar: 1) omofonlar; 2) omograflar.

Paronimiya, giponimiya, graduonimiya, partonimiya. O'zbek tili leksikasida o'z va o'zlashgan qatlamlar. O'z va o'zlashgan qatlamlarning o'ziga xos xususiyatlari. Tojikcha o'zlashmalar va ularning o'ziga xos xususiyatlari. Arabcha o'zlashmalar va ularning o'ziga xos xususiyatlari. Ruscha o'zlashmalar va ularning o'ziga xos xususiyatlari. Leksema o'zlashtirish. Leksema o'zlashtirishning ijtimoiy-tarixiy sabablari. Leksema o'zlashtirish yo'llari: 1) jonli so'zlashuv orqali; 2) bosma manbalar orqali; Leksema o'zlashtirish usullari: 1) o'zicha olish; 2) kalkalab olish. Kalkaning ko'rinishlari: 1) grammatik kalka (to'liq kalka, yarim kalka); 2) semantik kalka. So'z o'zlashtirishning so'z qo'llashlan farqi.

Leksemalarning ishlatilish doirasi: dialektizmlar, kasb-hunar leksikasi, jargonlar, argonlar, vulgar birliklar. O'zbek tili leksikasida eskirish va yangilanish jarayonlari. Zamonaviy qatlam. Eski qatlam: istorizmlar va arxaizmlar. Yangi qatlam: neologizmlar.

Emotsional-ekspressivlik jihatdan o'zbek tili leksikasi. Nutq ko'rinishlariga ko'ra o'zbek tili lug'aviy birliklari.

Frazeologiya. Frazeologiyaning predmeti. Frazemaning ko'chma ma'noli turg'un konstruksiya ekanligi. Frazemaning ifoda va mazmun plani. Frazeologik ma'no va uslubiy bo'yoq.

Frazeologik monosemiya va polisemiya. Frazemalarning semantik turlari: frazeologik butunlik va frazeologik chatishmalar.

Frazemalarning shakl va ma'no munosabatlariga ko'ra turlari. Frazeologik omonimiya, sinonimiya, variatsiya, antonimiya, ularning uslubiy tavsifi.

Frazemalarni ishlatilish doirasi va zamoniyligi. Zamoniylilik belgisiga ko'ra istorizm, arxaizm va neologizmlarga bo'linishi.

Leksikografiya. Leksikografiya haqida ma'lumot. Lug'atlarning ko'zlangan maqsadga ko'ra tiplari: qomusiy (entsiklopedik) lug'atlar va lisoniy (lingvistik) lug'atlar.

Entsiklopedik lug'atlarning turlari: universal entsiklopediyalar va soha entsiklopediyalari.

Lingvistik lug'atlarning turlari: Umumiy lug'atlar va xususiy (maxsus) lug'atlar.

Tanlangan tillar miqdoriga ko'ra lug'at turlari: bir tilli, ikki tilli va ko'p tilli lug'atlar. Izohli va izohsiz lug'atlar.

Obyektiga ko'ra lug'at turlari: terminologik lug'atlar, frazeologik lug'atlar, orfografik lug'atlar, orfoepik lug'atlar, toponimik lug'atlar, sinonimlar lug'ati, chastota lug'ati, dialektologik lug'atlar, tarixiy lug'atlar, baynalminal so'zlar lug'ati, teskari lug'atlar, etimologik lug'at va boshqalar. Lug'at maqollarini joylashtirish tartibi va maqola sxemalari. O'zbek lug'atchiligi tarixidan qisqacha ma'lumot.

Morfemika va so'z yasalishi

Morfemika grammatikaning alohida bir bo'limi ekanligi. Morfema so'zning ifoda planida tovushdan keyin turadigan semantik- morfologik birlik ekanligi.

Soʻzning morfem tarkibi: soʻzda morfemalar chegarasini aniqlash. Morfemalar chegarasini aniqlashda chogʻishtirishning ahamiyati. Soʻzning oʻzak va affiks morfemalardan tarkib topishi.

Oʻzak va affiks morfema. Oʻzak morfema soʻzning leksik maʼnosini bildiradigan asosiy qismi ekanligi. Asosiy morfema hamda ergash morfema yoki yordamchi morfema terminlari haqida.

Oʻzak tilida affiks morfemalarning belgilari. Oʻzbek tilida affiks morfemalarning vujudga kelishi. Affiks morfemalarning tasnifi, turlari. Affiks omonimiya, sinonimiya, antonimiya.

Soʻzning morfem tarkibida oʻzgarishlar. Bunday oʻzgarishlarga olib keluvchi omillar. Affikslar qoʻshish bilan sodir boʻladigan oʻzgarishlar. Soddalanish hodisasi haqida maʼlumot. Morfologik qayta boʻlinish hodisasi. Qoʻsh qoʻllanish hodisasi (pleonazm).

Soʻz yasalihi. Soʻz yasalihi tilshunoslikning ayrim bir boʻlimi ekanligi. Soʻz yasalihi tilshunoslikning fonetika, leksikologiya, grammatika kabi boʻlimlari bilan uzviy bogʻliqligi.

Hozirgi (sinxron) va tarixiy (diaxron) soʻz yasalihi haqida.

Soʻz yasalihi strukturasi. Soʻz yasalihi strukturasi morfem strukturadan hamda morfologik strukturadan farqi. Yasovchi asos va yasovchi affiks, ularning oʻziga xos xususiyatlari. Qoʻshma affikslar haqida maʼlumot. Yasama leksemaning tuzilishiga koʻra sodda va qoʻshma turlari.

Soʻz yasalihi usullari. Affiksatsiya usuli. Fonetik usul. Sintaktik-leksik usul. Semantik usul. Kompozitsiya usuli.

Soʻz turkumlarida soʻz yasalihi. Soʻz turkumlarida soʻz yasalihi haqida umumiy maʼlumot. Ot, sifat, feʼl, ravish soʻz turkumlarida soʻz yasalihi. Ravish yasalihi haqidagi zamonaviy qarashlar.

Grammatika. Grammatika tilshunoslikning bir qismi ekanligi. Grammatika tilning grammatik qurilishiga xos boʻlgan qonun-qoidalarini oʻrganuvchi soha ekanligi: a) tilning grammatik qurilishi va tovush tomonining oʻzaro munosabati; b) tilning grammatik qurilishi va sostavi.

Grammatik maʼno, grammatik shakl, grammatik kategoriya haqida maʼlumot.

Leksik maʼno va grammatik maʼno. Grammatik maʼnoning turlari: 1) umumiy kategorial maʼno; 2) soʻzning leksik maʼnosiga qoʻshimcha tarzda maxsus shakllar orqali ifodalanadigan maʼno. Grammatik kategoriyalar.

Grammatika morfologiya va sintaksisni oʻz ichiga oladi. Soʻz va uning shakllari. Sintaktik shakl, analitik shakl, juft va takroriy shakl.

Morfologiya. Morfologiyaning soʻz haqidagi grammatik taʼlimot ekanligi. Morfologiya va leksikologiya. Morfologiya va sintaksis. Soʻzning morfologik strukturasi. Soʻzning morfologik strukturasi shakl yasalihi asos boʻlgan komponent bilan shakl yasovchi komponentdan (affiks yoki yordamchi soʻzdan) iborat boʻlishi. Shakl yasalihi asosining tub soʻz, sodda yasama soʻz, qoʻshma soʻz shakllarida boʻlishi. Soʻz shaklining asosi soʻz birikmasiga teng kelishi.

Soʻzning leksik-grammatik kategoriyalari. Soʻzlarni turkumlarga ajratish prinsiplari.

Ot so‘z turkumi.Otlarning ma‘noga ko‘ra turlari. Otning grammatik kategoriyalari: son kategoriyasi, egalik kategoriyasi, kelishik kategoriyasi.

Sifat so‘z turkumi. Sifatlarning semantik turlari, gapdagi vazifasi. Sifatlarning otlashishi va ravish vazifasida kelishi. Sifat darajalari. Sifatlarning tuzilishiga ko‘ra turlari.

Son so‘z turkumi. Sonning morfologik xususiyatlari. Sonning ma‘no turlari. Sonning hisob (numerativ) so‘zlari bilan qo‘llanishi. Sonning sintaktik xususiyatlari. Sonning tuzilishiga ko‘ra turlari. Çonlarning otlashuvi.

Olmosh so‘z turkumi.Olmoshning ma‘no va grammatik belgilari.

Olmoshning turlari. Olmoshning tuzilish jihatdan turlari. Boshqa turkum so‘zlarining olmoshga ko‘chishi (pronominalizatsiya) haqida.

Fe‘l so‘z turkumi. Mustaqil fe‘llar va yordamchi fe‘llar. To‘liqsiz fe‘llar. Tuslanishli va tuslanishsiz fe‘llar. Fe‘lning grammatik kategoriyalari: Bo‘lishli-bo‘lishsizlik, daraja, mayl, zamon, shaxs-son kategoriyalari.

Fe‘lning funksional shakllari.

Ravish so‘z turkumi. Ravishlarning ma‘nosi va morfologik xususiyatlari. Ravishlarning ma‘no turlari. Ravishlarda daraja.

Yordamchi so‘zlar. Ko‘makchi haqida tushuncha. Ko‘makchining vazifasi. Sof ko‘makchilar va sof otlar.

Bog‘lovchilar, ularning vazifasi va turlari. Yuklamalar, ularning vazifasi va turlari.

Modal so‘zlar. Modal ma‘nolarning ifodalanishi, usullari: morfologik, sintaktik, leksik usullar. Modal so‘z va kirish so‘z tushunchalari.

Undov so‘zlar. Undovlarning turlari: his-hayajon undovlari. Buyruq-xitob undovlari.

Taqlid so‘zlar. Tovushga taqlid so‘zlar, obrazga taqlid so‘zlar.

Konversiya va uning ko‘rinishlari. So‘z turkumlarining o‘zaro bir-biriga ko‘chishi. Mustaqil so‘z turkumlari va yordamchi so‘z turkumlarida ko‘chish hodisasi.

Sintaksis. Sintaksis predmeti. Sintaksis grammatikaning so‘zlar va gaplarning o‘zaro aloqasini, gap bo‘laklari, so‘z birikmalari, gap va nutqning yirik parchasi bo‘lgan matnni o‘rganuvchi bir qismi. Sintaksisning morfologiya, leksikologiya va fonetika bo‘limlari bilan bog‘liqligi. Sintaksisning tarkibiy qismlari. Sintaktika, semantika va pragmatika. Sintaktik aloqa vositalari:formal vositalar, leksik-grammatik vositalar, pozitsion vosita va intonatsion vosita.

Sintagmatik va paradigmatic munosabatlar. Shakliy va mazmuniy sintagmatik munosabat.

Sintaktik munosabatning turlari - mazmuniy sintagmatik munosabat: predikativ munosabat va nopredikativ munosabat. Atributiv, obyektli va relyativ munosabat. Kopulyativ munosabat. Introdaktiv munosabat: vokativ munosabat, modal munosabat. Predikativ munosabatning ifoda shakllari. Birlamchi va ikkilamchi predikativlik.

Shakliy sintagmatik munosabat - sintaktik aloqa: tenglanish va tobelanish. Ochiq va yopiq tenglanish. Tobe aloqa. Koordinativ va subordinativ

aloqa. Moslashuv, boshqaruv va bitishuv.

Soʻz birikmasi. Soʻz birikmasi sintaktik birlik sifatida. Soʻz birikmasi bir soʻzning boshqa soʻzga qoʻshilish imkoniyati- valentligiga tayanishi. Soʻzning 3 xil valentligi: sintaktik, semantik va leksik valentlik. Soʻz birikmasi va sintagma. Soʻz birikmasi va sintagmaning bir-biriga oʻxshash tomonlari va farqi. Sintagmalanish nutqning grammatik, mazmun jihati bilan bogʻlangan hodisa ekani. Soʻz birikmasining maʼnosi va vazifasi. Erkin va turgʻun birikmalar. Erkin soʻz birikmalarining turgʻun birikmalardan farqi. Soʻz birikmasining morfologik tabiatiga koʻra turlari: otli birikma, feʼlli birikma va ravish-sifatli birikma koʻrinishida kelishi. Soʻz birikmasining struktural xususiyatlari: sodda birikma va murakkab birikma.

Gap. Gapning semantik strukturasi. Predikativlik. Gap mundarijasining real voqelik bilan aloqadorlik hodisasi predikatsiya hisoblanishi. Predikativlik modallik, zamon va shaxs-son kategoriyalari bilan bogʻliqligi. Modallik gap mundarijasining voqelikka munosabatini ifodalashi, zamon (aytilayotgan fikrning nutq momentiga boʻlgan munosabati)ni bildirish, shaxs yesa harakat bajaruvchisini koʻrsatishi. Gapdagi predikativlikni ifodalovchi shakllar tizimi gapning paradigmasi hisoblanishi. Gapning grammatik kategoriyalari: grammatik shaxs kategoriyasi, grammatik zamon kategoriyasi, kommunikativ kategoriyasi, ifoda maqsadi kategoriyasi, modallik kategoriyasi.

Gapning intonatsion xususiyatlari. Ogʻzaki nutqda gapning grammatik-fikriy bir butun ekanligini intonatsiya bildirishi. Soʻz, soʻz birikmasi va gapni farqlovchi asosiy vositalardan biri intonatsiya ekanligi.

Gaplarning tasnifi. Gaplarning kuzatilgan maqsadga koʻra turlari: darak gap, soʻroq gap, buyruq va istak gaplar. Har bir turning oʻziga xos grammatik va intonatsion xususiyatlari. Har bir turda modallik xususiyatlarining ifodalanishi.

Gaplarning tuzilish jihatdan turlari: sodda va qoʻshma gaplar. Sodda gaplarning yigʻiq gap va yoyiq gap turlari. Qoʻshma gap, uning sodda gapdan farqi, turlari.

Gaplarning emotsionallikka (his-hayajonni ifodalashiga) koʻra turlari. Undov gaplarning grammatik, intonatsion xususiyatlari.

Gaplarning modallikka koʻra turlari: tasdiq va inkor gaplar. Bunday gaplarning oʻziga xos xususiyatlari.

Sodda gaplarning grammatik asosga koʻra turlari. Eganing ishtirokiga koʻra egasiz (bir sostavli) va egali (ikki sostavli) gaplarga ajratilishi. Bir sostavli gaplar tushunchasining yangicha talqini.

Sodda gap. Yigʻiq va yoyiq gaplar.

Sodda gap sintaksisi. Boʻlaklanish. Sintaktik boʻlaklanish. Sintaktik va morfologik shakllar. Sintaktik aloqaga kirishadigan va sintaktik aloqaga kirishmaydigan sintaktik shakllar. Gap boʻlaklari. Gap boʻlaklarining leksik-grammatik xususiyatlari. Logik boʻlaklar va grammatik boʻlaklar. Gap boʻlaklarining tasnifi. Bosh boʻlaklar va ikkinchi darajali boʻlaklar. Gap boʻlaklari talqiniga turlicha yondashuvlar. Kesim gapning asosiy uyushtiruvchi markazi ekanligi.

Bosh bo‘laklar. Kesim nutq predmetining belgisini tasdiq yoki inkor yo‘li bilan anglatadigan bo‘lak ekani. Kesim-predikativ markazni tashkil qiluvchi bosh bo‘lak. Kesimlarning morfologik ifodasiga ko‘ra turlari: ot-kesimlar, fel-kesimlar. Kesimning tuzilishiga ko‘ra turlari: sodda kesim, sostavli kesim va murakkab kesim. Mustaqil va nomustaqil kesimlar.

Murakkab kesimlar. Bog‘lama. Fel bo‘lmagan so‘zlar bilan birga kelib, kesimni shakllantirish, predikativlikni ko‘rsatish, modallik, zamon, mayl, shaxs-son ma’nolarini ifodalash uchun qo‘llanishi. Kesimning ega bilan moslashuvi.

Ega gapdagi fikr qaratilgan predmetning nomi ekanligi. Ega harakatini bajaruvchi shaxsning nomi yoki kesim ifodalangan holat yoki belgi qarashli predmet nomini bildirishi. Ega va subyekt. Eganing turli so‘z turkumlari bilan ifodalanishi. Eganing qo‘llanmaslik holatlari. Eganing kesim bilan shaxs va songa ko‘ra mos bo‘lishi. Eganing birikmali (yoyiq) kelishi.

Egasiz gaplar o‘z logik-grammatik xususiyatiga qarab egali gaplardan farqlanishi. Egasiz gaplarning turlari: shaxsi aniq gaplar, shaxsi noma’lum gaplar, shaxsi umumlashgan gaplar, shaxssiz gaplar, nominativ gaplar, vokativ gaplar. Bo‘laklarga ajralmaydigan gaplar, ularning mazmunga ko‘ra turlari.

Ikkinchi darajali bo‘laklar. Ularning gapdagi semantik va leksik-grammatik xususiyatiga ko‘ra tasnifi: aniqlovchi, to‘ldiruvchi, hol.

Aniqlovchi predmetning sifati, xususiyati miqdori yoki qarashliligi kabi turli belgilarini anglatuvchi ikkinchi darajali bo‘lak yekanligi. Aniqlovchining gapda konstruktiv bo‘lak bo‘la olmasligi.

Aniqlovchining ifodalanishi. Birikmali qo‘llanishi. Aniqlovchining turlari: sifatlovchi aniqlovchi, qaratqich aniqlovchi.

Sifatlovchili birikma qismlari bitishuv yo‘li bilan birikib atributiv munosabatini ko‘rsatishi. Qaratqichli birikma qismlari moslashuv yo‘li bilan birikib, atributiv munosabatini ko‘rsatishi.

Izohlovchi predmetni boshqacha nom bilan atash uchun qo‘llanadigan aniqlovchining alohida turi ekanligi. Izohlovchining turlari. Izohlovchining turli ma’no ifodalashi.

To‘ldiruvchi predikatning obyekt valentligini ifodalaydigan ikkinchi darajali bo‘lak ekanligi. To‘ldiruvchi hokim bo‘lagiga kelishik yordamida va ko‘makchi bilan bog‘lanishi va ularning semantikasi. Mustaqil va nomustaqil to‘ldiruvchi. To‘ldiruvchining turli so‘z turkumlari bilan ifodalanishi. To‘ldiruvchining vositasiz, vositali turlari, har ikki turning ma’nosi va qo‘llanishidagi o‘ziga xos tomonlari. Funksional va nofunksional to‘ldiruvchilar

Hol. Kesimga tobe bo‘lib, harakatning bajarilishidagi turli holatlarni bildiradigan ikkinchi darajali bo‘lak ekanligi. Hol va to‘ldiruvchi. Holning turli so‘z turkumlari bilan ifodalanishi. Holning turlari: ravish holi, o‘rin holi, payt holi, sabab holi, maqsad holi, miqdor-daraja holi.

Determinant bo‘laklar. Ularning gap tarkibidagi qo‘llanish xususiyati. Funksional va nofunksional hollar

Gap bo‘laklarining tartibi. O‘zbek tilidagap bo‘laklari tartibi. Gap bo‘laklari tartibi va aktual bo‘laklanish. Erkin tartib. Inversiya, uning turli

ko‘rinishlari.

To‘liq va to‘liqsiz gaplar. Sodda gap va uning bo‘laklarida sintaktik nomoslik. Shakliy va mazmuniy nomoslik. To‘liqsiz gapning qo‘llanishida o‘ziga xos mazmun va grammatik xususiyatlar mavjudligi.

Murakkablashgan sodda gaplar. Sodda gapni murakkablashtiruvchi vositalar: uyushiq bo‘laklar, ajratilgan bo‘laklar, undalmalar, kirish va kiritmalar, yordamchi so‘zlar, o‘ram (oborot)lar.

Uyushiq bo‘lakli gaplar, turli gap bo‘laklarining uyushib kelishi. Uyushiq bo‘laklarda egalik, kelishik va son ko‘rsatkichlarining qo‘llanishidagi o‘ziga xos xususiyatlar. Uyushiq bo‘laklarda umumlashtiruvchi birliklar. Uyushiq bo‘laklarni biriktiruvchi yordamchilar.

Ajratilgan bo‘lakli gaplarning shakliy va mazmuniy xususiyatlari. Ikkinchi darajali bo‘laklarning ajratilib qo‘llanishi.

Undalmali gaplar, tarkibida mazmunan bog‘lanib, grammatik aloqaga kirmaydigan so‘z va so‘z birikmalarining ishtirok etishi. Undalma vazifasida keladigan so‘zlar. Undalmalarning tuzilishiga ko‘ra turlari.

Kirish va kiritma konstruksiyali gaplar. Ular so‘zlovchining fikrga turli munosabatini bildirib, gap bo‘laklari bilan grammatik aloqaga kirishmasligi. Kirish konstruksiyalarning ma‘no turlari. Kiritma konstruksiyalar. Ularning turli mazmun ifodalashi va kirish konstruksiyalardan farqi.

Qo‘shma gap. Qo‘shma gaplarning shakliy va mazmuniy xususiyatlari. Qo‘shma gap qismlarini o‘zaro bog‘lovchi vositalar: bog‘lovchi, ko‘makchi, yuklama, kelishik shakllari; fe‘lning shart va buyruq mayli shakllari, nisbiy so‘zlar, intonatsiya va boshqalar. Qo‘shma gapning tuzilishiga ko‘ra turlari: ikki komponentli qo‘shma gaplar, ko‘p komponentli (murakkab) qo‘shma gaplar.

Ikki komponentli qo‘shma gaplarning turlari: bog‘langan qo‘shma gap, ergashgan qo‘shma gap. Qo‘shma gaplarning yordamchi vositalarsiz birikishi.

Bog‘langan qo‘shma gaplar. Ochiq va yopiq strukturali bog‘langan qo‘shma gaplar. Erkin va turg‘un pozitsiyali bog‘langan qo‘shma gaplar. Bog‘langan qo‘shma gap komponentlarining teng bog‘lovchilar shu bog‘lovchi vazifasidagi yuklamalar, bo‘lsa, esa yordamchilari orqali birikishi. Ularning semantik xususiyatlari.

Ergashgan qo‘shma gaplar. Bosh va ergash gaplarning shakllanishi va intonatsion jihatdan farqi. Ergash gapni bosh gapga biriktiruvchi vositalar: ergashtiruvchi bog‘lovchilar, havola bo‘laklar, ko‘makchili qurilmalar, yuklamalar, fe‘l shakllari. Ergash gaplarni tasnif qilishda ularning mazmuni, tuzilishi va sintaktik xususiyatining asosga olinishi.

Havola bo‘lakli qo‘shma gaplar. Bir havola bo‘lakli va ikki havola bo‘lakli qo‘shma gaplar. Simmetrik va asimmetrik havola bo‘laklar. Havola bo‘lakli qo‘shma gapning turlari: ega ergash gapli qo‘shma gap, kesim ergash gapli qo‘shma gap, to‘ldiruvchi ergash gapli qo‘shma gap, aniqlovchi ergash gapli qo‘shma gap, hol ergash gapli qo‘shma gaplar va ularning mazmuniy-shakliy qurilishi.

Hol ergash gapli qo‘shma gaplar. Payt ergash gapli qo‘shma gap, o‘lchov-

daraja ergash gapli qo'shma gap, chog'ishtirish-o'xshatish ergash gapli qo'shma gap, o'rin ergash gapli qo'shma gap,

Shartlanganlik munosabatli qo'shma gaplar va uning turlari: sabab ergash gapli qo'shma gap, maqsad ergash gapli qo'shma gap, shart ergash gapli qo'shma gap qo'shma gap, to'siqsiz ergash gapli qo'shma gap, natija ergash gapli qo'shma gap.

Bog'lovchisiz qo'shma gap. Bunday qo'shma gap komponentlarini biriktiruvchi asosiy vosita intonatsiya yekanligi. Tarkibidagi qismlarning munosabatiga ko'ra bunday qo'shma gapning turlari: bog'langan qo'shma gapga sinonim tur, ergashgan qo'shma gapga sinonim tur. Birinchi turda tenglanish intonatsiyasidan tashqari umumbo'laklar (payt hollari, aniqlovchilar)ning komponentlarini biriktirishdagi roli. Ergashgan qo'shma gaplarning yordamchilarsiz qo'llanish holatlari. Bog'lovchisiz qo'shma gaplar punktuatsiyasi.

Murakkab qo'shma gaplarning uch va undan ortiq qismdan tashkil topishi. Murakkab qo'shma gaplarning komponentlari orasidagi munosabatga ko'ra turlari: tenglanish orqali tuzilgan murakkab qo'shma gaplar, ergashish orqali tuzilgan murakkab qo'shma gaplar (bir necha ergash gapli, bir necha bosh gapli qo'shma gap). Tenglanish va ergashish orqali tuzilgan murakkab qo'shma gaplar (aralash qo'shma gaplar).

Tenglanish orqali tuzilgan murakkab qo'shma gaplarda biriktiruvchi vositalar: teng bog'lovchilar, yuklamalar va tenglanish intonatsiyasining mavjudligi.

Tenglanish va ergashish orqali birikadigan murakkab qo'shma gaplar (aralash tipdagi qo'shma gaplar). Ular tarkibidagi komponentlarni biriktiruvchi vositalar.

Ko'p komponentli qo'shma gap komponentlarining murakkab holda kelishi, ularning boshqa komponentlar bilan munosabati va turli ko'rinishlari.

O'zga gapli qurilma. O'zga gapning turlari: ko'chirma gap, o'zlashtirma gap. Ko'chirma gaplarning tuzilishi: muallif gapi va ko'chirma gap. Ko'chirma gapning so'z, gap yoki bir necha gaplardan tashkil topishi.

Muallif gapi tarkibida kesim vazifasida keluvchi nutq fe'llari. Ko'chirma va muallif gaplarining turli tartibda kelishi.

O'zlashtirma gap. O'zlashtirma gap bilan ko'chirma gapning farqi va o'xshash tomonlari. Ko'chirma gaplarni o'zlashtirma gapga aylantirishda yuz beradigan o'zgarishlar.

Punktuatsiya. Punktuatsiya haqida tushuncha. O'zbek tili punktuatsiyasi asoslari. Tinish belgilarining turlari va ishlatilish qoidalari.

O'ZBEK ADABIYOTI TARIXI FANI BO'YICHA MAVZULAR

Mumtoz adabiyot istilohi, uning ma'no ko'lami. Sharq xalqlari mumtoz adabiyotida mushtaraklik va o'ziga xoslik, o'zaro ta'sir masalalari. O'zbek mumtoz adabiyoti Sharq adabiyoti kontekstida. Mumtoz adabiyotda sujetlarning, janrlarning ko'chishi va o'zbek mumtoz adabiyotida qat'iylashuvi.

Mumtoz adabiyotdagi davriy o'zgarishlar va bularning sabablari. O'zbek mumtoz adabiyotini davrlashtirish masalasi. Adabiy-badiiy hodisalar davrlashtirishning muhim mezonlari. Adabiyot tarixi jamiyat tarixi tarkibida. Adabiyotshunoslar tomonidan taklif etilgan davrlashtirish prinsiplari.

Mumtoz adabiyotni o'rganishning metodologik asoslari va uni tadqiq etish metodlari. Shu kungacha qo'llanilgan tadqiqot metodlari. Adabiy tahlil usuli. Qiyosiy-tarixiy metodning mumtoz adabiyotni o'rganishdagi afzalliklari. Mumtoz badiiy asarlarni talil qilishda yangi metod va yondashuvlar.

Mumtoz adabiyotning paydo bo'lishi va shakllanishi. Mumtoz adabiyotning paydo bo'lishi va shakllanishidagi asosiy omillar: mifologiya va uning yozma adabiyot taraqqiyotidagi o'rni, xalq og'zaki ijodi va mumtoz adabiyot munosabati, tarjima adabiyoti va mumtoz adabiyot. Islomgacha bo'lgan turli diniy oqimlar (zardushtiylik, moniylik, buddaviylik va b.)ning yozma adabiyot yuzaga kelishidagi roli.

Mumtoz adabiyotning falsafiy-nazariy manbalari, jumladan, diniy manbalar, irfon va falsafa, tarix va boshqa ijtimoiy fanlar bilan aloqadorligi. Qur'oni karim va hadisi sharif badiiy ijodning bosh manbasi sifatida. Didaktik adabiyot va uning vakillari.

Arabiy va forsiy tillardagi adabiyotning turkiy tildagi mumtoz adabiyotning shakllanishidagi roli.

Turonzamindagi XI asrgacha bo'lgan forsiy tildagi adabiyotning turkiy adabiyot taraqqiyotidagi roli.

Tasavvuf. Tasavvuf maktablari. Uning san'at va adabiyotga ta'siri. Mumtoz adabiyotning taraqqiy etishida tasavvufning o'rni va ahamiyati.

Forsiy va turkiy shoirlar (adiblar) ijodidagi mushtarak jihatlar. Adabiy ta'sir masalasi. Zullisonaynlik an'analari. Har ikki tilda yaratilgan mumtoz asarlarda yagona adabiy prinsip va me'yorlarga amal qilinishi.

Didaktik asarlar. Didaktik asarlar ("Kalila va Dimna", "Chor Darvesh", "Guliston" (Sa'diy), "To'tinoma", "Bahoriston" (Jomiy) va boshqalar); **badiiy bo'lmagan asarlar, jumladan, geografiyaga oid** ("Ajoyib ul-buldon", "Hudud ul-olam...", "Safarnoma", "Qandiya" va boshqalar), **tarixga oid** ("Ta'rix Bal'amiy/ "Tarixi Tabariy" tarjimalari, "Tarixi Buxoro"(Narshaxiy), "Ta'rix Bayhaqiy" va boshqalar) va boshqa turli mavzulardagi asarlar, jumladan, **tazkiralalar va siyosiy-axloqiy mavzudagi asarlar** ("Qobusnoma" (Kaykovus), "Siyosatnoma" (Nizom ul-mulk), "Navro'znoma" (Umar Hayyom), "Chahor maqola" (Nizomiy Aruzi Samarqandi), "Hadoyiq us-sehr fi daqoyiq ush-she'r" (Rashididdin Vatvot), "Tazkirat ul-avliyo" (Attor), "Fi hi mo fih" (Rumiy) "Lubob ul-albob" (Avfiy) , "Tazkirat ush-shuro" (Davlatshoh Samarqandiy) va boshqalar.)

Mumtoz she'r. Mumtoz she'rning mumtoz nasrdan farqli jihatlari. Mumtoz she'rning shakllanishi. Aruz she'r sistemasi haqida umumiy ma'lumot. Qofiya va bayt, qofiya va band. An'ana va o'ziga xoslik – mumtoz adabiyotdagi eng muhim adabiy hodisa. O'zbek mumtoz adabiyotining tur va janrlari. Lirik tur. Lirik turga mansub janrlar. O'zbek mumtoz adabiyotida ularning barqarorlashi va tadrijiy takomili. Devon, bayoz va tazkiralalar – mumtoz adabiyotni o'rganishda muhim manbalar. Devon, bayoz tuzish va tazkirachilik tarixidan.

Mumtoz adabiyotda an'anaviy mavzu va obrazlar. O'zbek mumtoz adabiyotida obrazlar tizimi (lirik asar, epik asar misolida). An'anaviy obrazlar

genezisi va rivojlanishi tadriji. Sharq adabiyoti uchun umumiy bo'lgan obrazlar tasnifi va tavsifi. Ramz va timsollar olami. O'zbek mumtoz adabiyotida majoz tarixi. Badiiy matn talqinida ramz va timsollarning muayyan adabiyotgan daxldorligini e'tiborga olish zarurati. Rang, son, tabiat ashyolariga oid ramziy timsollar va ularning ma'nolari.

Epik she'riyat. Xamsachilik an'anasi. Firdavsiy va epik she'riyat. "Xamsa" – mumtoz janr sifatida. Xamsanavislik an'anasining tadrijiy takomili. Xamsanavislik: mavzu, g'oya va obrazlar tizimi. "Xamsa"lardagi mushtarak va farqli jihatlar.

Mumtoz adabiyotda badiiy uslub tushunchasi. Mumtoz adabiyotdagi asosiy uslubiy yo'nalishlar. Xuroson, iroq, hind uslublari. Uslublar sintezi.

Mumtoz adabiyotda she'riy va nasriy uslub, "xos uslub" va "omma uslubi" haqida tushuncha (Miyon Buzruk). Mumtoz adabiyotda "turkiston uslubi" va "xuroson uslubi"ning shakllanishi va rivoji.

Xalq kitoblarining paydo bo'lish sabablari va adabiy jarayon. Xalq kitoblari va ijodkor shaxsiyati. Xalq kitoblarida folklor syujetlari va individual ijod o'rtasidagi munosabatlar. "Xalq adabiyoti" tushunchasi.

Eski o'zbek tilidagi filologik asarlar va ularning mumtoz adabiyotni o'rganishda muhim manbalar ekanligi. Misr mamluklar davlatida eski o'zbek tilida yaratilgan filologik asarlar: Abu Hayyonning "Kitob al-idrok li-lison al-atrok" (XIII – XIV asrlar). O'rta va Markaziy Osiyoda yaratilgan filologik asarlar: To'le' Imon Hiraviyning "Badoi' al-lug'at", "Abushqa"lug'atlari, ularda o'zbek mumtoz adabiyoti manbalaridan berilgan ma'lumotlarning muhimligi; Muhammad Yoqub Chingiyning "Kelurnoma", Muhammad Rizoning "Muntaxab ut-tavorix", Mehdixonning "Sanglox", Fatxali Kojarning "Lug'ati atrokiya" va b. lug'atlarning o'zbek mumtoz adabiyoti tarixi uchun muhim manba ekanligi.

Adabiy ilmlar va ularning tasnifi. She'r ilmi mohiyati. Ilmi bade', ilmi maoniy, ilmi balog'a, ilmi aruz, ilmi qofiya va Sharq adabiyotshunosligi. Ilmi adab – Sharq adabiyotshunosligining asosi. Forobiyning she'r, uning hosil bo'lish qonuniyatlari va insoniyat tomonidan qay darajada, qay holatda qabul qilinishi ilmi adabning o'ziga xos ko'rinishi ekani.

O'zbek mumtoz adabiyotining dunyo miqyosida o'rganilishi. O'zbek mumtoz adabiyotining Rossiyada va Yevropada o'rganilish tarixi: "Qutadg'u bilig", "Devonu lug'atit-turk", "O'g'uznoma" va boshqa asarlar rus sharqshunoslari (XIX-XX asrlar) diqqat markazida. Abulg'ozining "Shajarai turk" asari tarjimasini, nashrlari va o'rganilishi (XVIII–XIX asrlar). O'zbek mumtoz adabiyotiga oid boshqa manbalarning tarjimalari va faksimil nashrlari. O'zbek mumtoz adabiyoti manbalarini o'rganishda I. Berezin, N.Katanov, B.A.Dorn (XIX asr), V.V.Bartold, YE.E.Bertels, I.V.Stebleva va boshqa sharqshunoslarning xizmatlari. Dunyo adabiyotshunosligida mumtoz adabiyotga munosabat.

O'zbek mumtoz poetikasi asoslari. Mumtoz poetika haqida umumiy ma'lumot. Ilmlar uchligi va ularning mumtoz poetikani o'rganishdagi ahamiyati. Adabiy va tarixiy manbalarda mumtoz poetikaga doir qarashlar. Balog'at ilmi.

Uning tarixi va tadrijiy takomili. Fasohat. Ilmi bayon. Balogʻat ilmida tashbeh. Haqiqat va majoz. Istiora. Arabiy manbalarda balogʻat ilmiga berilgan baho.

Forsiy manbalarda balogʻat ilmi. Balogʻat ilmining sof adabiyotshunoslikdagi talqini. Ilmi aruz, ilmi badeʻ, ilmi qofiya.

Mumtoz adabiyotda adabiy turlar va sheʻr navʻlari. Adabiy tur tushunchasi va uning ifodalanish shakllari (nasr, nazm). Baytli sheʻr shakllari. Gʻazal, qasida va mustazod janrlari. Kichik lirik janrlar tavsifi.

Musammatlarning shakliy xususiyatlari. Mustaqil va tazmin musammatlar. Taxmis va tasdislarning yaratilish xususiyatlari.

Ham bayt, ham bandga asoslangan sheʻr shakllari. Masnaviy -voqeaband sheʻr uchun asos sifatida. Tarkibband va tarjiʻband haqida umumiy maʼlumot.

Aruz nazariyasi asoslari. Choʻziq, qisqa va oʻta choʻziq hijolar haqida maʼlumot. Asliy va tarmoq ruknlar. Taqtiʻ va uning aruz nazariyasidagi oʻrni. Vazn va mumtoz janrlar munosabati. Tuyuq, ruboiy va mustazod janrlarining vazn xususiyatlari.

Ilmi badiʻ yoki badiiy sanʼatlar talqini. Ilmi badiʻ yoki badiiy sanʼatlar talqini. Mumtoz manbalarda ilmi badiʻga doir qarashlar. Badiiy sanʼatlar tasnifi. Lafziy sanʼatlar haqida maʼlumot. Ularning oʻziga xos xususiyatlari. Takrorga asoslangan sanʼatlar. Maʼnaviy sanʼatlar haqida maʼlumot. Ularning sheʻr tashbeh, talmeh, mubolagʻa, tanosub mumtoz adabiyotning tayanch badiiy vositalari sifatida. Lafzi-yu maʼnaviy sanʼatlar. Ularning ham shakl, ham maʼnoga aloqador ekanligi. Tajnis, iyhom, tazod sanʼatlarining mumtoz sheʻriyatdagi oʻrni.

Ilmi qofiya haqida maʼlumot. Mumtoz manbalarda ilmi qofiyaga doir qarashlar. Qofiya unsurlari. Mumtoz qofiya turlari. Qofiyaning oʻzak tarkibiga koʻra farqlanuvchi turlari. Mujarrad, muassas, murdaf va muqayyad (qaydli) qofiyalar. Qofiyaning tuzilishiga koʻra turlari. Mutlaq va muqayyad qofiyalar.

Qadimgi davr adabiyoti. Eng qadimgi davrlardan X asrgacha boʻlgan adabiyot. Turonzamin qadimgi madaniy markazlardan biri sifatida. Qadimgi davrlardan eramizning VIII asrigacha Markaziy Osiyoda yashagan xalqlar madaniyati, yozuvi va sanʼati. Qadimgi shumer madaniyati va turkiy qavmlar tarixi. “Bilgamish” dostonining turkiy xalqlar eposiga munosabati.

Eng qadimgi ogʻzaki adabiy yodgorliklar. Ularning asosiy manbalari. Mif va afsonalar qadimgi hayot aksi, tabiat haqidagi tasavvurlarining badiiy ifodasi ekanligi. Mif va afsonalarda badiiy xayolotning oʻrni. Xitoy manbalarida Markaziy Osiyo xalqlariga doir maʼlumotlar.

Qahramonlik eposi. Markaziy Osiyo eposlar vatani ekanligi. Sharq epik adabiyotining mashhur qahramonlari. Qadimgi qahramonlik eposining yunon manbalari orqali yetib kelgan namunalari: «Toʻmaris», «Shiroq». Xalq qissalari haqida maʼlumot. Iskandar toʻgʻrisidagi qissalar.

Uygʻur yozuvidagi yodgorliklar. «Devonu lugʻotit turk» asari orqali bizgacha yetib kelgan badiiyat namunalari. Alp Ertoʻnga marsiyasi. Qadimgi afsona va qoʻshiqlar poetikasi. «Devonu lugʻotit turk»da munozara janrining ilk ildizlari. «Devon»dagi xalq maqollari poetikasi.

Moniylik mazmunidagi turkiy adabiyot. Moniy va uning ta'limoti xususiyatlari. Moniylik – zardushtiylikning mahsuli sifatida. Moniylik she'rlarining mavzui. «Xuastuanift» (Moniylarning tavbanomasi) asarining o'ziga xos xususiyatlari.

Budda mazmunidagi turkiy adabiyot. Markaziy Osiyoda buddaviylikning xos xususiyatlari. «Oltun yoruq», «Shahzoda va bars» afsonalari.

Yozma yodgorliklar

Qadimgi yodgorliklarning yozuv xususiyatlari. Ieroglifik va piktografik yozuvlar. Mixxatlar va runiy yozuvdagi ilk manbalar. «Avesto» yodgorligi (er.av.VII asr) zardushtiylikning muqaddas kitobi ekanligi. «Avesto» qadimgi mif va afsonalar majmui sifatida. Zardusht shaxsi haqidagi ma'lumotlar. Uning tarkibiy tuzilishi. Asosiy qism va Zandlar. «Avesto»ning ilmiy-tarixiy qimmati. «Avesto»ning o'rganilishi tarixidan. «Avesto» adabiy manba sifatida. Asardagi yetakchi qahramonlar va timsollar. «Avesto»ning badiiy xususiyatlariga doir.

O'rxun-Enasoy obidalari (VI-VIII asrlar) adabiy manba sifatida. Yodgorliklarning yaratilish tarixi va tarqalish o'rni. Ularning kashf etilishiga oid ma'lumotlar. Bilga xoqon yodgorligida Vatan daxlsizligi uchun kurashning aks etganligi. Kul Tegin yodgorligi. O'rxun-Enasoy toshbitiklari adabiy manba sifatida. Toshbitiklarning til xususiyatlari, adabiy qimmati. O'rxun-Enasoy yodgorliklarining janr xususiyatlari: tarixiy-qahramonlik dostonlari, qo'shiq va yig'i janrlari. Toshbitiklar va turkiy xalqlar og'zaki ijodi o'rtasidagi munosabat. O'rxun-Enasoy yodgorliklarida mifologik tasavvurlar. To'nyuquq bitigi. Unda shaxs va millat erki. Irq bitigi (Ta'birnoma) adabiy manba sifatida.

Islom madaniyatining shakllanishi va musulmon intibohi (renessansi). Somoniylar, saljuqiylar, g'aznaviylar va qoraxoniylar davrida islomiy madaniyat. Hadis to'plash an'anasi va unda turkistonlik buyuk muhaddislarning roli. Imom Buxoriy va at-Termiziy. «Al-jome'u-s-sahih» va «Shamoyili Muhammadiyya» asarlari. IX-X asrlarda arab tilining madaniy hayotga faol aralashuvi.

Arab va fors tillaridagi adabiyot. Turkiy xalqlarning arab va fors tillarida ijod etishi. Markaziy Osiyo buyuk allomalar vatani: Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Ibn Sino asarlarida adabiyot masalalari. Badiiy asarlar va tazkirachilik. Abu Mansur as-Solibiy va uning «Yatimatu-t-dahr» asari. Chag'oniyon adabiy muhiti.

XI-XIII asrlar adabiyoti. XI-XIII asrlarda Markaziy Osiyoda madaniy hayot. Turkiy tilning yangi adabiy bosqichga ko'tarilishi. Qoraxonlilar davrida turkiy madaniyatning taraqqiyoti. Bolasog'un va Koshg'ardagi madaniy hayot. Turkiy dostonchilik maktabining vujudga kelishi. Badiiy asarlarda Qur'oni karim va Hadisi sharif sharhlari.

Mahmud Koshg'ariy va uning “Devonu lug'oti-t-turk” asari. “Devonu lug'oti-t-turk” – adabiy manba sifatida.

Yusuf Xos Hojib hayoti va ijodining manbalari. “Qutadg'u bilig” hamda ijtimoiy-siyosiy va falsafiy masalalar. Dostonda axloqiy va estetik qarashlar. Doston janrlari: masnaviy, qasida, to'rtlik va g'azal unsurlari. Asarning ahamiyati.

Ahmad Yugnakiy hayoti va ijodining manbalari. Adib Ahmad Yugnakiy hayoti va ijodining o'rganilish tarixi. "Hibatu-l-haqoyiq" asari. Asar mavzui va tarkibi. Hadislar asosida badiiy asar yaratish an'anasi. Asarning badiiy xususiyatlari.

Xoja Ahmad Yassaviy ijodi. Turkiy she'riyatda hikmat janrining shakllanishi. "Devoni hikmat" asari va uning tarkibi. Yassaviy izdoshlari. Sulaymon Boqirg'oniy asarlari. "Boqirg'on kitobi" mundarijasi.

XIV-XVI asrlar adabiyoti. davr madaniy hayotiga sharh. Turkistonda tasavvufning vujudga kelishi va tarqalishi. Tasavvuf tarixida irfon bosqichi. Ibrohim Adham, Shaqiq Balxiy va Imom G'azzoliy asarlari. Ilk turk mutasavviflari ijodi. Yassaviylik tariqati va uning adabiy manbalari. Kubroviyya tariqati va bu tariqatning badiiy ijodda aks etishi. Adabiy janrlar va ularning taraqqiyoti.

Nosiriddin Rabg'uziy hayoti va ijodining manbalari. Adib ijodining o'rganilish tarixidan. Payg'ambarlar tarixi asosida yaratilgan asarlar. "Qisasi Rabg'uziy" ("Qisasu-l-anbiyo") asarining tarkibi. Asar tarkibidagi hikoya va mumtoz she'riy janrlar.

Sayfi Saroyi ijodi. Shoir lirikasining mundarijasi va badiiy xususiyatlari. "Suhayl va Guldursun" dostoni. "Gulistoni bi-t-turkiy" asari. Ma'rifiy-ta'limiy adabiyot.

Haydar Xorazmiy ijodi. Shoir hayoti va ijodining manbalari. "Maxzanu-l-asror" dostoni va Nizomiy ijodiga munosabat. Dostonning kompozitsion qurilishi va syujeti.

Xorazmiy va uning "Muhabbatnoma"si. Asar tarkibi va janr xususiyatlari. **Durbek ijodi.** "Yusuf va Zulayho" dostoni. Doston muallifligi masalasi. Badiiy adabiyotda "Qissayi Yusuf" sujeti.

Qutb hayoti va ijodining manbalari. "Xisrav va Shirin" dostonining yaratilish tarixi, nusxalari. Asar syujeti, voqealar silsilasi va asosiy qahramonlari.

Atoyi ijodiy merosining o'rganilish tarixidan. Atoyining lirik merosi. Lirikasining mavzular ko'lami va timsollar olami. Atoyi she'riyatida majoz va haqiqat.

Sakkokiy hayoti va ijodining o'rganilish tarixi. Adabiy merosi. Turkiy qasidachilik taraqqiyotida Sakkokiyning o'rni. Sakkokiy lirikasining mavzulari va timsollar tizimi.

Gadoiy hayoti va ijodining o'rganilish tarixi. Gadoiyning ijodiy merosi. Gadoiy she'riyatining mavzulari, mundarijasi va janr xususiyatlari.

Lutfiyning ijodiy faoliyati. Lutfiy va Navoiy munosabatlari. Lutfiy lirikasi, janr xususiyatlari. Turkiy she'riyatda tuyuq janrining takomili. Lutfiy she'riyatida badiiy mahorat. Lutfiyga nisbat berilgan asarlar.

Husayniy lirikasining manbalari. Husayniy va Alisher Navoiy munosabatlariga doir. "Risola" asari va uning mundarijasi. Husayniy lirikasining badiiy xususiyatlari. Alisher Navoiy Husayn Boyqaro haqida.

Alisher Navoiy ijodiy merosi.

Uning turkiy xalqlar adabiyotida, umuman jahon adabiyotida tutgan o'rni.

Bobur hayoti va ijodining o'rganilish tarixi. Shoirning hayoti va ijodiy faoliyati aks etgan manbalar. Bobur she'riyati. Devonining janr xususiyatlari. Badiiy mahorati.

«Boburnoma»ning janr xususiyatlari. Uning adabiy-ilmiy qimmati. Asardagi timsollar. Badiiy xususiyatlari. Asarning ahamiyati.

Ilmiy va falsafiy merosi. “Aruz risolasi”da turkiy aruz masalalari. “Mubayyin” ta’limiy-tasavvufiy asar sifatida. “Validiyya” asarida Xoja Ahror Valiy ta’limoti.

XVII asrdan XIX asrning ikkinchi yarmi (1865-yil)gacha bo‘lgan davr adabiyoti. Davr madaniy hayotiga sharh. Siyosiy hayotdagi beqarorlik va sulolalar almashinuvi. Adabiy hayotning o‘ziga xos xususiyatlari. Xonliklar markazlarida adabiy muhitning shakllanishi va taraqqiyoti.

Adabiy hamkorlik va tarjima adabiyoti. Adabiyotda zullisonaynlik an’ansi. Muhojirlik adabiyoti.

Tarixnavislik. O‘tmish tarixnavisligi va uning davom ettirilishi. Tarixnavislikka alohida e’tibor. Xondamirning “Habibus siyar” va “Siyaru-l-muluk” asarlari. Tarixiy asarlarning yangilanish xususiyatlari.

Tazkiranavislik. Davr tazkiranavisligining o‘ziga xos xususiyatlari. Hasanxoja Nisoriy “Muzakkiri ahbob” asarining ilmiy qimmati. Asarda XVI asr madaniy hayotini aks ettirish tamoyillari. Mutribiy, Maliho Samarqandiy, Qori Rahmatulloh Vozeh, Fazliy Namangoniy, Ahmad Tabibiy tazkiralari. Tazkiralarda adabiy siymolar tavsifi. Tazkira janrida adabiyotshunoslik takomil bosqichlarining ifodalanishi.

Buxoro adabiy muhiti. Buxoro adabiy muhitining xos xususiyatlari. **Shayboniyxon hayoti va ijodi.** Shoir devoni va uning janr xususiyatlari. Asarlarining mavzu va g‘oyaviy ko‘lami. Shoir dunyoqarashi va tariqati. Shayboniyxon ijodida lirik qahramon tabiati. She’riy mahorat qirralari.

Muhammad Solih ijodi. «Shayboniynoma» jangnoma tipidagi doston sifatida. Asar mazmuni, tarixiy shaxslar va badiiy timsollar.

Xoja ijodi. Hayoti va ijodi. Hikoyalari. “Gulzor” va “Miftohul adl” asarlarining talqini.

Qul Ubaydiy hayoti va ijodi manbalari.

Ubaydiy merosi. “Kulliyot”ining yaratilish tarixi va janr xususiyatlari. Shoirning she’riy janrlar takomilidagi o‘rni. Qul Ubaydiy she’riyatida lirik qahramon tabiati. Dunyoqarash va tariqat masalalari. Shoir masnaviylari. Ularning mavzu va g‘oyaviy qamrovi. Shoir merosining timsollar olami.

Turdi ijodi. Shoir hayoti voqealarining asarlari asosida tiklanishi. Turdi she’rlarining janr xususiyatlari. G‘azal va muxammaslari. Subhonqulixon haqidagi hajviyasi. Asarda madaniy hayot tasviri.

Mashrab hayoti va ijodi manbalari. Mashrabshunoslik tarixidan. Tazkiralardagi ma’lumotlar. «Qissayi Mashrab» asarining shoir dunyoqarashi va hayotini o‘rganishdagi ahamiyati. She’riy merosi. Mashrab lirik merosining mavzu doirasi. Asarlarida qalandariylik tariqatining aks etishi. She’riyatida ilohiy ishq talqini. Timsollar olamining o‘ziga xos jihatlari.

Mashrab taxallusli shoirlar. “Mabdai nur” va “Kimyo” asarlari, ularning muallifligi masalasi.

So’fi Olloyor hayoti va asarlari. “Sabot ul-ojizin” asarida ma’rifiy masalalar. Ma’rifiy risolalarida naqshbandiylik ta’limotining yangilanishi.

Xiva adabiy muhitidagi madaniy hayot. Adabiy muhit va uning o‘ziga xos jihatlari. Zullisonaynlik va Navoiy an’alarining davom ettirilishi. Devon tuzish an’alarining takomillashtirilishi. Janrlar poetikasi. Tarixnavislik. Tarjima maktabining o‘ziga xosligi, takomillashuv tamoyillari. Bayozchilik, tazkiranavislik va noshirlikning taraqqiy etishi.

Abulg‘ozi Bahodirxon hayoti va ijodiy merosi. Abulg‘ozining ijtimoiy hayotdagi mavqei. Tarixiy asarlari. “Shajarayi tarokima” asari. Uning yozilish va o‘rganilish tarixi. Asarning ilmiy-badiiy qimmati. «Shajarayi turk» asari qomusiy ma’lumotnoma ekanligi. Asarning o‘zbek adabiyoti tarixidagi ilmiy-badiiy maqomi. Timsollar silsilasi. Adib mahorati masalasi.

“Manofe’ ul-inson” asarining qo‘lyozma nusxalari. Asarning yaratilish tarixi, sabablari. Asarning tuzilish xususiyatlari va ahamiyati.

Nishotiy hayoti va ijodi manbalari. Hayoti va adabiy merosi. She’riy devoni va bayozlar. Ularning qo‘lyozmalari. Shoir she’riyatining mavzu va g‘oyaviy qamrovi. Lirik qahramon tabiati. Asarlarining falsafiy asoslari. She’riy mahorati. «Qushlar munozarasi» asarida an’ana va yangilik. Ramziy timsollar talqini. «Husnu Dil» dostonining timsollar olami va ramziylik. Ularning nomlanish tarixi va talqini. Shoirning she’riy mahorati qirralari.

Andalib hayoti va ijodi. Tarjimai holi. Adabiy merosi. Doston va masnaviylari. “Zaynul arab”, “Yusuf va Zulayxo”, “Layli va Majnun” dostonlari. Dostonlar syujeti. Qur’oni Karim va hadis g‘oyalarining talqini. Andalib dostonlarining timsollar olami. Ularning o‘ziga xos jihatlari. Shoir asarlariga xalq og‘zaki ijodining ta’siri. She’riy mahorat masalalari.

Shermuhammad Munisning ijodiy faoliyati. Adabiy, ilmiy merosi. Devonlarining tuzilish tarixi va qo‘lyozma nusxalari. «Munisul ushshoq» devoni. Devon tartibida an’ana va janrlar tarkibi. Shoir ijodida ularning takomillashuvi. Lirik qahramon tabiati. Timsollar olami. Badiiy xususiyatlari.

Munisning ilmiy merosi. “Savodi ta’lim” risolasi. Uning ilmiy-badiiy qimmati. Tarixiy asarlari. Tarjimalari. Adib ijodining o‘zbek adabiyoti tarixidagi maqomi.

Ogahiy hayoti va ijodi manbalari. O‘rganilish tarixi. Shoirning adabiy-ilmiy merosi. “Ta’vizul oshiqin” devoni. Qo‘lyozma nusxalari. Devonda debochaning o‘rni. Janrlar tarkibi. Mavzular doirasi va g‘oyaviy ko‘lami. Shoirning timsol qo‘llash mahorati. She’riyatida Alisher Navoiy ijodiga munosabat. Devondagi asarlar badiiyati.

Ogahiy – tarixnavis. Tarixiy asarlarining qomusiy tabiati haqida. Ularning ilmiy va badiiy qimmati. Xorazm tarjima maktabida Ogahiyning o‘rni. Tarjimalarining ahamiyati.

Qo‘qon xonligidagi madaniy hayot. O‘rganilishi. Adabiy muhitning shakllanishi va o‘ziga xos xususiyatlari. Amiriyning adabiy muhit asoschisi va

rahnamosi sifatidagi maqomi. Janrlar poetikasi. Adabiy muhitda xalq og‘zaki ijodiga munosabat masalasi. Tarixnavislik, she‘riyat, nasr, matbaa ishlari, adabiy hamkorlikning noyob mahsullari yaratilishi.

Tazkiranavislikning yangi shakllari. Fazliy Namangoniy rahbarligida tuzilgan tazkira. “Majmuai shoiron”ning o‘zbek adabiyoti tarixidagi o‘rni. Tuzilishi va janrlar tarkibi. G‘oziy ijodi. “Yusuf va Zulayxo” dostoni. Satirik va yumoristik asarlar. Maxmur adabiy merosi.

Xo‘janazar Huvaydo hayoti va ijodi. Lirik merosi. Devonining tuzilishi va janriy tarkibi. Shoirning dunyoqarashi va badiiy mahorati. «Rohati dil» dostoni. Asarning tuzilishi. Asar kompozitsiyasida hikoyatlarning o‘rni. Timsollar olami. Huvaydoning dostonnavis sifatidagi mahorati.

Amiriy hayoti va ijodi manbalari. O‘rganilish tarixi. Adabiy maktab asoschisi ekanligi. Tarjimai holi. Amiriy devoni. Devon qo‘lyozmalari. Asarlarining ko‘lami va janr xususiyatlari. Devonda debochanning o‘rni. She‘rlarining mavzu doirasi va g‘oyaviy qamrovi. An‘ana va yangilik. Timsollar olami. Lirik qahramon tabiati. Badiiy mahorati.

Gulxaniy hayoti va ijodi. O‘rganilish tarixi. She‘riy merosi. Janrlar tarkibi. Mavzu ko‘lami. Timsollar mohiyati. «Zarbulmasal» asari. Asar tarkibi va majoziy tabiati. Badiiy xususiyatlari. Gulxaniyning «Zarbulmasal»da timsol yaratish mahorati. Badiiy san‘atlarning qo‘llanish tamoyillari.

Uvaysiy hayoti va ijodi. O‘rganilish tarixi. Adabiy merosi. She‘riyatining mavzu va g‘oyaviy ko‘lami. Shoira ijodida ishq talqini. Ijtimoiy hayotga munosabati. Asarlarining timsollar olami. Lirik qahramon tabiati. Uvaysiylik bilan munosabat masalasi. Badiiy san‘atlarni qo‘llash mahorati. «Shahzoda Hasan» va «Shahzoda Husayn» dostonlari. Dostonlarning syujet va kompozitsiya jihatdan o‘ziga xosligi. Shoiraning dostonnavislikdagi mahorati.

«Voqeoti Muhammadalixon» (tugallanmagan) asari. Asarning tarixiy ahamiyati. Timsollar ko‘lami.

Mohlaroyim Nodira hayoti va ijodi. Shoiraning davlat arbobi sifatidagi faoliyati. Tarjimai holi. Nodira va Umarxon munosabatlari. Uvaysiy bilan munosabatlari. Nodiraning she‘riy merosi. Devondagi g‘azal, muxammas, ruboiy, fard kabi janrlar tabiati. Nodira she‘riyatining mavzu qamrovi. Ishq va sadoqat, visol va hijron tarannumi. Lirik qahramon tabiatining rang-barangligi. She‘riyatining timsollar ko‘lami. Badiiy san‘atlarni qo‘llash mahorati.

Muhammad Alixon (Xon) ijodi. Davlat arbobi sifatidagi faoliyati. Tarjimai holi. Muhammad Alixon ijodida Navoiy va Fuzuliy an‘analari. Fuzuliy g‘azallariga tazmin va taxmislar. Devonining janriy tarkibi. She‘riy mahorat qirralari. She‘riyatining tasavvufiy asoslari.

Milliy uyg‘onish davri o‘zbek adabiyoti. (1865-yildan 1929-yilgacha). Davr adabiyotining ilk bosqichi – yangicha ma‘rifatparvarlik adabiyoti: manbalari, yuzaga kelishi.

Xalq ozodlik harakatlari adabiyotning bosh mavzusi sifatida. Adabiy janrlar va vaznlarning yangilanishi. Yangicha yo‘nalishdagi hajvchilik: she‘riy manzumalar, sayohatnomalar, maktubotlar turkumi. Toshkent va boshqa markaziy

shaharlarda bosmaxonalarning vujudga kelishi, matbuotning yo'lga qo'yilishi, o'qitish tizimidagi yangiliklar va mustamlaka o'lkada yangicha ma'rifatparvarlikning vujudga kelishi. Tarjimachilik rivoji. Sharq va G'arb adabiyotidan tarjimalar.

Komil Xorazmiy ijodiy merosining o'rganilishi tarixi. Tarjimai holi. Komil yirik madaniy tadbirlar tashkilotchisi sifatida. Toshkent safari (1991). Komil ijodida yangicha ma'rifatparvarlik. Hayotining oxirgi yillari, fojiasi. Komil va Feruz munosabatlarining yangicha talqini. Ijodiy merosi, lirikasi, hajviyoti, tadqiqotlari. Bastakor, musiqashunos va tarjimonlik faoliyati.

Feruz adabiy merosi. Shoir ijodini o'rganish tarixidan. Tarjimai holi. Adabiyot va san'at rahnamosi. Feruz–musiqashunos, sozanda va bastakor, san'atkor hamda talabchan muxlis. Maorif homiysi va taraqqiyparvar. Ilk matbaachilik va adabiy meros targ'ibidagi xizmatlari. Feruz va Rossiya istilochilik siyosati. Feruz va Xorazm adabiy muhiti.

Ahmad Tabibiy. Hayoti va ijodi. Tabibiy va mumtoz adabiyot. "Majmuat ush-shuaro" tazkirasi. Lirik merosi. "Vomiq va Uzro" dostoni. Tabibiyning san'at, musiqa, xattotlik sohasidagi faoliyati, o'zbek madaniyati tarixidagi o'rni.

Muqimiy hayoti va adabiy merosi o'rganilishi tarixi. Tarjimai holi. Toshkentdagi hayoti (1887, 1892, 1899-yillar). Hayotining so'nggi yillari. Ijodiy merosi: lirikasi, hajviyoti. Shoir satirasida siyosiy mavzu. Yumorlari. ("Ot", "Ko'sa" turkumlari). "Sayohatnoma"lari. Muqimiy ijodida maktub janri. Muqimiyshunoslik.

Furqatning tarjimai holi. Farg'ona hamda Toshkent davri faoliyati. Furqatshunoslik tadriji. Yangicha ma'rifatparvarlik faoliyati. Rus mustamlaka siyosatiga munosabati. Furqat va jadidchilik. Tasavvuf ta'limotiga oid qarashlari. Chet ellardagi faoliyati. Ijodiy merosi: lirikasi, manzumalari va nasriy asarlari. Publitsistikasi.

Is'hoqxon Ibrat – ma'rifatparvar shoir, publitsist, tarixshunos, tilshunos olim, sayyoh, ilk o'zbek matbaachilaridan biri sifatida. Hayoti va ijodi. Chet ellarga sayohati. "Usuli jadid" maktablarini ochishi. "Matbaai Ishoqiya", "Kutubxonai Ishoqiya"ning vujudga kelishi. Matbuotda chop etilgan asarlari. Ilmiy faoliyati. Rus bosqiniga munosabati. Ibratshunoslik.

Fazlulloh Almaiy ijodiy merosi.

Lirikasi. Tarjimalari ("Kalila va Dimna"). Hikoyalaridan namunalar. Almaiyning o'zbek tarjima adabiyotida tutgan o'rni.

Karimbek Kamiy. Shoir ijodiga munosabat masalasi. Tarjimai holi. Kamiy va Toshkent adabiy muhiti. Ma'rifat mavzuidagi she'rlari. Hajviyoti. Tarjimalari. Kamiy dunyoqarashi. Shoir ijodida tasavvufiy unsurlar. Diniy mavzu. Jadidcha va qadimcha qarashlari.

Milliy va ijtimoiy kurashlar davri adabiyoti. XX asr boshlari Turkistonda ijtimoiy-siyosiy, madaniy hayot. Jadidchilik. Turkistonda jadidchilikning rivojlanish bosqichlari. Davrlashtirish tamoyillari. Ma'rifiy islohotlar davri. Ijtimoiy-siyosiy va mafkuraviy kurashlar davri.

Madaniy-adabiy hayot (1905-1917). “Usuli jadid” maktablari. Milliy matbuot. Xayriya jamiyatlari va boshqa turli ma’rifiy tashkilotlar. Yangi milliy teatr. Badiiy adabiyot. Adabiy tanqid. Badiiy tarjimachilik.

Ijtimoiy-tarixiy voqealar. 1917-yil fevral inqilobi va uning Turkistondagi aksadosi. Milliy ozodlik va mustaqillik uchun kurash g’oyalari. “Turkiston muxtoriyati”. Mafkuraviy buhronlar. Adabiy-madaniy harakatchilik. 20-yillar matbuoti va adabiyoti. O‘zbek romanchilik maktabi. Milliy dramaturgiya. Teatr va adabiy tanqidchilik. Sho‘rolarning adabiyotni mafkuraviy kurashlar vositasiga aylantirish siyosati.

Ismoilbek Gasprinskiy hayoti va faoliyati. Jadid maktablarining ta’ sischisi. Gasprinskiy va Turkiston. "Tarjimon" gazetasida Turkiston hayotining yoritilishi. Badiiy asarlarida Turkiston mavzusi. Adabiy-estetik qarashlari.

Mahmudxo‘ja Behbudiy hayoti va faoliyatining o‘rganilish tarixi. Tarjimai holi. Turkistonda jadid maktablarining targ‘ibotchisi va tashabbuskorlaridan biri. Behbudiy va Turkiston milliy matbuoti. Ijodiy merosi. “Padarkush” p’ esasi. Publitsistikasi. Adabiy-estetik qarashlari. “Sayohat xotiralari”.

Abdulla Avloniy. Avloniyshunoslik. Hayoti sahifalari. “Shuhrat” gazetasini chiqarishi. Yangi maktablar tashkil etishi. Ijtimoiy faoliyati. Avloniy – aktyor, rejissyor, teatr badiiy rahbari, dramaturg, tarjimon. Ijodiy merosi. Pedagogik asarlari, she’riyati, dramalari, publitsistikasi. Til, adabiyot, san’at, matbuot, maorif muammolariga oid maqolalari. “Afg‘on kundaliklari” – o‘zbek publitsistika va memuar adabiyot namunasi.

Tavallo hayoti sahifalari. Vaqtli matbuotdagi ishtiroki. Ijodi. “Ravnaq ul-islom” to‘plami. Tavallo va Munavvarqori, Behbudiy munosabatlari. She’rlarining badiiyati. Hajviyoti va publitsistikasi. Tavallo va tatar adabiyoti.

Sirojiddin Sidqiy. Merosining o‘rganilishi. Hayoti va ijodiy faoliyati. Ilk bosma kitoblari. Birinchi jahon urushi va shoirning unga munosabati. She’rlarida mardikorlik voqealari talqini. 1917-yil va Sidqiy. "Rabo(t)chilar namoyishi", "Rabo(t)chilar kelishi", "Toza hurriyat", "Rusiya inqilobi" asarlari. 1917-yildan keyingi hayoti va ijodi.

So‘fizoda. Ijodining o‘rganilishi tarixi. Tarjimai holi. Hajviyalari. So‘fizoda va ozarboyjon mutafakkirlari. So‘fizodaning “usuli savtiya” maktablari ochishi. Matbuotdagi ishtiroki. Ma’rifatparvarlik yo‘nalishidagi she’rlari. Lirikasi.

Abdurauf Fitrat hayoti va ijodining o‘rganilishi tarixi, manbalari. Tarjimai holi. Ijodiy merosi. She’riyati. Nasriy asarlari. Dramalari. Tilshunoslik merosi. Adabiyot nazariyasiga oid ishlari. Qadimgi turkiy yodgorliklarga doir tadqiqotlari. Sharq mumtoz adabiyoti namoyandalari merosiga oid ilmiy ishlari. Tarixiy asarlari.

Hamza Hakimzoda Niyoziy ijodining yangicha talqini. Tarjimai holi. Adabiy merosi. “Devoni Nihoniy”da mumtoz she’riyat an’analari va novatorlik. She’rlarida milliy uyg‘onish g‘oyasi. Hamza nasri va jadidchilik. “Yangi saodat” milliy romani. Dramalari. **Abdulla Qodiriy hayoti sahifalari.** Ijodiy merosi. “Baxtsiz kuyov” p’ esasi. Jadidchilik va Abdulla Qodiriy hikoyalari. Hajviy asarlari. Birinchi roman – “O‘tkan kunlar”ning yaratilishi. “Mehrobdan chayon”

romani. Bu romanlarning turkiy xalqlar adabiyotiga ta'siri. Abdulla Qodiriyning 30-yillardagi ijodida zamonasozlik mayllari, buning sabablari.

Cho'lponning tarjimai holi. Jadidchilik va Cho'lpon she'riyati. Shoirning o'zbek she'r tizimidagi islohotlari. Hikoyalari. Dramalari. "Kecha va kunduz" romani. Romanning o'zbek realistik nasri shakllanishi va taraqqiyotidagi ahamiyati.

G'afur G'ulom hayoti va ijodi. G'afur G'ulom o'zbek adabiyotining yetuk amoyondalaridan biri sifatida. Tarjimai holi va adabiy merosi haqida ma'lumot. G'ulomning 20-30- yillardagi ijodi. G'afur G'ulom hikoyalarida satira va yumor. Adibning publitsistik qarashlari. G'afur G'ulom qissalari. "Shum bola" - yumoristik asar. G'afur G'ulom qissalarida davr va shaxs fojiasi. G'.G'ulom she'riyatida falsafiy teranlik va badiiy mukammallik. Shoir ijodida zamonaviylik va shaxsga sig'inish motivlari. Bu holning sabab va oqibatlari. Mustaqillik yillarida G'.G'ulom ijodiga yangicha munosabat.

Oybek hayoti va ijodi. Adibning adabiy merosi haqida ma'lumot. Oybek lirikasining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari. Oybekning 30-yillar ijodi. Oybek dostonlari ijtimoiy hodisalarning badiiy talqini. Oybek tarjimalari. Oybekning adabiy-estetik qarashlari. Oybek- romannavis. "Qutlug' qon" romanida davr va shaxs fojiasi. "Navoiy" tarixiy romanida ulug' alloma obrazi. Adabiyotshunos olim sifatidagi faoliyati. Oybekning ilmiy-ijodiy merosi.

Hamid Olimjon hayoti va ijodi. H.Olimjon-baxt va shodlik kuychisi. X.Olimjon – tarjimon, adabiyotshunos. Hamid Olimjonning ertak va dostonlari. Hamid Olimjon ijodida xalq og'zaki ijodining o'rni. Hamid Olimjon lirikasida tabiat tasviri. Hamid Olimjonning "Muqanna" dramasida vatanparlik motivlari. "Jinoyat" dramasida davr va shaxs fojiasi. Shoir ijodiga yangicha yondashuvlar.

Abdulla Qahhor hayoti va ijodi. A.Qahhor-hikoyanavis. O'tmish mavzudagi hikoyalarida davr va shaxs tasviri. Zamonaviy mavzudagi hikoyalarida optimistik ruhning aks etishi. A.Qahhor romannavis. "Sarob" romani tevaragidagi bahslar. A.Qahhor - tarjimon. Adibning estetik qarashlari. "Yoshlar bilan suhbat" asarida yozuvchi adabiy estetik qarashlarining namoyon bo'lishi.

Usmon Nosir hayoti haqida ma'lumot. Uning fojiali qismati va ijodiga bo'lgan yangicha munosabat. U.Nosir dostonlari davr ziddiyatining o'ziga xos oynasi. U.Nosir - dramaturg. Usmon Nosir – mohir tarjimon. Usmon Nosir she'riyatida jo'shqinlik.

Maqsud Shayxzoda hayoti va ijodi. Shoirning 30-yillar she'riyati. Tragediyada zohiriy va botiniy konflikt. Dramatik asarlarida tarixiy shaxslar talqini. Urush yillariga xos jangovor lirika. "Toshkentnoma" dostonining badiiy talqinlari. Shayxzoda-yirik adabiyotshunos olim, mohir pedagog sifatida.

Mirtemir hayoti va ijodi. Shoir ijodida davr ziddiyatlarining tasviri. SHoir ijodida tabiat lirikasi. Mirtemir – tarjimon. Shoir ijodida shaxsiy kechinmalar ifodasining lirik tasviri.

Zulfiya hayoti va ijodi. Shoira she'riyatida hijron va sadoqat motivi. Baxt va sevgi, g'am-xijron shoira lirikasining qo'sh qanoti sifatida. "Xotiram siniqlari" poemasi.

Said Ahmad hayoti va ijodi. S.Ahmad romanlarida realistik hayot tasviri. “Ufq” trilogiyasi o‘zbek xalqining milliy turmush tarzi va mehnatkash xalq hayotini ifodalovchi asar. Said Ahmad - hikoyanavis, dramaturg. Adib ijodida istiqloq davri imkoniyatlarining aks etishi. Said Ahmad satirik va yumoristik asarlar ustasi. Prozada tragik fojeliqning lirik ifodasi.

Odil Yoqubov hayoti va ijodi. O.Yoqubov asarlarida ma'naviyat masalasi – bosh pafos sifatida. O.Yoqubov romanchiligi. Tarixiy romanlarda hayot haqiqati va badiiy to‘qima. Adibning istiqloq davri ijodida ruhiyat manzaralarining kashf etilishi. “Alvido, Moriko” qissasi, “Bir koshona sirlari” dramasida inson ruhiyati kechinmalari tasviri.

Pirimqul Qodirov hayoti va ijodi. P.Qodirov qissalarida shaxs va ma'naviyat masalalarining yoritilishi. P.Qodirov mahoratli romannavis. Bobur hayoti va faoliyatini o‘rganishda adib ijodining tutgan o‘rni. “Ona lochin vidosi” romanida temuriylar qismatining yangicha talqinlari. P.Qodirov - adabiyotshunos olim va munaqqid.

Erkin Vohidov hayoti va ijodi. E.Vohidov she'riyatida an'ana va novatorlik «Yoshlik» devoni va zamonaviy g‘azalchilik muammolari. Shoir dostonlarida shaxs erki va ma'naviyat, ma'rifat masalalarining yoritilishi. E.Vohidovning istiqloq yillari davridagi ijodi.

Abdulla Oripov hayoti va ijodi. A.Oripov she'riyatida badiiy mukammallik va falsafiy teranlik. A.Oripov – tarjimon. A.Oripovning istiqloq yillari davridagi ijodi. Shoir dramatik dostonlarida ma'naviyat masalasining badiiy talqini. “Haj daftari” turkumiga kiruvchi she’rlarida islomiy-axloqiy masalalarning yoritilishi.

O‘tkir Hoshimov hayoti va ijodi. O‘.Hoshimov – mahoratli romannavis. “Ikki eshik orasi” va “Tushda kechgan umrlar” romanlari urush muammosining insoniyat boshiga keltirgan fojialari va milliy o‘zlikni anglash, ma'naviy qadriyatlar muammosini badiiy talqin qiluvchi asarlar. «Dunyoning ishlari» qissasida Ona siymosining badiiy talqini. O‘tkir Hoshimov – publisist.

Shukur Xolmirzaev hayoti va ijodi. Sh.Xolmirzaev – hikoyanavis. Ramziy va fantastik tasvirning realizm bilan uyg‘unlashuvi tasvirning o‘ziga xosligi sifatida. Shukur Xolmirzaev romanlarida inson konsepsiyasi. Davr va shaxs muammosi. Insonni anglashga urinish.

Tog‘ay Murod hayoti va ijodi. Adib ijodida milliylikning o‘ziga xos shaklda namoyon bo‘lishi. Asarda sujet va kompozitsiya yaratishdagi novatorlik. Adib qissalarida surxon koloritining yoritilishi. Milliy va ma'naviy qadriyatlar masalasining adib ijodida zuhur topishi. Adib romanlarida shaxs fojiasi talqini. Xalq fojiasining badiiy bo‘yoqlarda aks etishi.

Rauf Parfi ijodiy merosi. Rauf Parfi – iste’dodli shoir. Rauf Parfi she’rlarida Vatan, millat va erk mavzusi. Muhabbat tarannumi. Shoir she’rlarida timsol va tashbehlarning qo‘llanilishi. Rauf Parfi ijodining tanqidchilikda o‘rganilishi.

Shavkat Rahmon ijodi. Shavkat Rahmon – shoir va tarjimon. Shavkat Rahmon ijodining tadrijiy takomili. Shoir she’riyatining mavzu ko‘lami, g‘oyaviy-

badiiy xususiyatlari. Shoir she'riyatida Vatan ozodligi, erk mavzusi, millat dardining badiiy ifodasi. Inson ruhiyatining o'ziga xos talqinlari.

Usmon Azim ijodi. Usmon Azim – iste'dodli shoir, dramaturg va adib. Shoirning “Uyg'onish azobi”, “G'ussa”, “Baxshiyona”, “Saylanma”, “Fonus”, “Yurak”, “Jimlik” kabi she'riy kitoblari. Shoir she'rlarining mavzu ko'lami. Vatan, ozodlik, inson ruhiyati evrilishlarining badiiy timsol va tashbehlarda ifodalanishi. Shoir she'rlarida xalqona ohang. “Baxshiyona” turkumi.

Usmon Azim dramalari. Ijtimoiy muammolarning badiiy ifodasida ijodkor mahorati.

Asosiy adabiyotlar

1. Jamolxonov H. Hozirgi o'zbek adabiy tili. –Toshkent:O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2013.
2. Rahmatullayev Sh. Hozirgi adabiy o'zbek tili. - Toshkent: Universitet, 2006.
3. Mahmudov N., Nurmonov A. O'zbek tilining nazariy grammatikasi.- Toshkent, 1995.
4. Sayfullayeva R. va b. Hozirgi o'zbek adabiy tili. –Toshkent, 2009.
5. Saparniyozova M., Ahmedova N. Hozirgi o'zbek adabiy tilidan amaliy va laboratoriya mashg'ulotlari. –Toshkent, 2010.
6. Sapayev Q. Hozirgi o'zbek adabiy tili. - Toshkent, 2009.
7. Hojiyev A. O'zbek tili morfologiyasi, morfemikasi va so'z yasashining nazariy masalalari. -Toshkent: Fan, 2010.
8. Sirojiddinov Sh. O'zbek mumtoz adabiyotining falsafiy sarchashmalari. – T.: Yangi asr avlodi, 2011.
9. O'zbek mumtoz adabiyoti namunalari / Majmua. (1-2–jildlar) Tuzuvchi, izoh va sharhlar muallifi: N.Rahmonov. – T.: Fan, 2005, 2007.
10. O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi (Alisher Navoiy davri). O'quv qo'llanma. D.Yusupova.– T.:Akademnashr, 2013.
11. Qosimov B. Milliy uyg'onish. –T.: Ma'naviyat, 2002.
12. Milliy uyg'onish davri o'zbek adabiyoti. Darslik –T.: Ma'naviyat, 2004.
13. Vohidov R. Eshonqulov H. O'zbek adabiyoti tarixi. –T.: Sharq, 2006
14. Orzibekov R. O'zbek adabiyoti tarixi. T., Adabiyot jamg'armasi. T., 2006.
15. Adizova I. O'zbek adabiyoti tarixi. – T.: 2009.
16. Qosimov B. va boshq. Milliy uyg'onish davri o'zbek adabiyoti. T., Ma'naviyat, 2004.
17. Mirzaev S. XX asr o'zbek adabiyoti. – T., Yangi asr avlodi. 2005.
18. Karimov N. XX asr adabiyoti manzaralari. –T.: Sharq, 2008

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Jamolxonov H., Jamolxonova M. Hozirgi o'zbek tili. Metodik qo'llanma. - Toshkent, 2007.
2. Jamolxonov H., Sapayev Q. Imlo muammolari. O'quv qo'llanma. – Toshkent, 2008.
3. Rahmatullayev Sh. O'zbek tilining yangi alifbosi va imlosi. – T.: Universitet, 1999 (qayta nashri - 2002).
4. Hojiyev A. O'zbek tili so'z yasash tizimi. – Toshkent: Fan, 2007.

5. Orzibekov R. O‘zbek adabiyoti tarixi. O‘quv qo‘llanma. - Samarqand: 2005.
6. Vohidov R., Eshonqulov H. O‘zbek mumtoz adabiyoti tarixi. O‘quv qo‘llanma. – T.: O‘zYU Adabiyot jamg‘armasi nashriyoti, 2006.
7. Adizova I. O‘zbek mumtoz adabiyoti tarixi. O‘quv qo‘llanma. - T.: 2006.
8. Fitrat. Tanlangan asarlar. 2-jild. - T.: Ma’naviyat, 2000.
9. Rahmonov N. Ruhiyatdagi nur murodi. - T.: 2002.
10. Abdurahmonov A. Turkiy adabiyotning qadimgi davri. - T.: 2005.
11. Sharq mumtoz poetikasi H.Boltaboev talqinida. – T.: O‘zbekiston Milliy entsiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2008.
12. Qosimov B., Dolimov U. Ma’rifat darg‘alari. - T.: O‘qituvchi, 1990.
13. O‘zbek milliy uyg‘onish adabiyotiga materiallar. - T.: Universitet, 2004.
14. Yusupov Sh. Furqat yo‘llarida. –T.: Adabiyot va san’at, 1984.
15. Jumaxo‘ja Nusratullo. Feruz–madaniyat va san’at homiysi. –T.: Fan, 1995.
16. G‘anixo‘jaev F. Ahmad Tabibiy (hayoti va ijodi). –T.: Fan, 1970.
17. To‘laboev O., Karimbek Kamiy. O‘zbek tili va adabiyoti, 1993, 4-son.
18. Karimov G‘.O‘zbek adabiyoti tarixi. 3-kitob. –T., 1975.
19. Yusupov Sh. Xudoyorxon va Furqat. –T.: Sharq, 1997.
20. Jabborov N. Vatan ishtiyoqin tortaram. // Tafakkur, 2002, 1-son, 48-57-betlar.
21. Jabborov N. Ma’rifat nadir. T.: Ma’naviyat, 2010.
22. Dolimov U. Ishoqxon Ibrat. Istiqlol fidoyilari. –T.: Sharq, 1994.
23. Rizaev Sh. Jadid dramasi. –T.: Sharq, 1997.
24. Qosimov B. Izlay-izlay topganim. –T.: Adabiyot va san’at, 1983.
25. Jalolov A. XIX asr oxiri va XX asr boshlaridagi o‘zbek adabiyoti. – T., 1991.
26. G‘aniev I. Fitrat. E’tiqod, Ijod. –T., 1994.
27. Boltaboev H. XIX asrning oxiri XX asrning boshlarida dramaturgiya. –T., 1993.
28. Qo‘shjonov M. O‘zbekning o‘zligi. –T., 1994.
29. Qodiriy H. Otam haqida. –T.: Adabiyot va san’at, 1983.
30. Normatov U. Qodiriy bog‘i. –T., 1995.
31. Boltaboev H. Fitrat va jadidchilik. -T., 2007.
32. Karimov B.Abdulla Qodiriy. -T., Fan, 2006.
33. Dolimov U. Turkistonda jadid maktablari. -T.: Universitet, 2006.
34. Milliy uyg‘onish va o‘zbek filologiyasi masalalari.-T.: Universitet, 1993.

5A111301 – Ona tili va adabiyoti (Qoraqalpoq tili va adabiyoti)

Tuzuvchilar: K.Allambergenov – Nukus DPI, Qoraqalpoq adabiyoti kafedrası mudiri, f.f.d., professor.

M.Bekbergenova – Nukus DPI, Qoraqalpoq adabiyoti kafedrası dotsenti, f.f.n.,

E. Allanazarov – Nukus DPI, Qoraqalpoq tili kafedrası mudiri, f.f.n.

Taqrizchi: K.Palimbetov – Nukus DPI qoshidagi PKQTMO instituti dotsenti, f.f.n.dotsent

KIRISIW

Qaraqalpaq tili hám ádebiyatı boyınsha dúzilgen baǵdarlama Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq instituti **5A111301 – Ana tili hám ádebiyatı (Qaraqalpaq tili hám ádebiyatı)** qánigeligi boyınsha magistraturaǵa kiriwshi talabanlarushın arnalǵan. Baǵdarlamada házirgi qaraqalpaq tiliniń strukturalıq hám sistemalıq qásiyetleri, tariyxıy tamırları hám dialektologiyalıq tiykarları, fonetikalıq hám fonologiyalıq, grafikalıq hám orfografiyalıq sistemaları, aytıw normaları, sózlik baylıǵı, leksikalıq, morfologiyalıq hám sintaksislik qurılısları, olardıń rawajlanıwı boyınsha teoriyalıq bilimler berip barıladı.

Baǵdarlamanı dúziwden maqset talabanlarǵaqaraqalpaq tiliniń fonetikalıq qásiyetlerin, sóylew normaları, sózlik baylıǵı, imla qaǵıydaları hám grammatikalıq qurılısı tiykarınan teoriyalıq bilim beriw, olardıń awızeki hám jazba sawatın ósiriw hám sawatlılıǵın asırıw, jetilistiriw (bunda latin jazıwına tiykarlanǵan imlanı da ózlestire alıw), leksikalıq, morfologiyalıq, sintaksislik jaqtan teoriyalıq hám ámeliy bilim payda etiw.

Qaraqalpaq ádebiyatı tariyxınıń rawajlanıwıwınıń tiykarǵı basqıshların, onıń kórneklı wákılleriniń shıǵarmaları boyınsha túsinikler beriledi. Erte dáwirdegi qaraqalpaq ádebiyatınıń rawajlanıwınıń ózine tán nizamli qubılısları. Qaraqalpaq ádebiyatı tariyxı pání erte dáwirdegi qaraqalpaq ádebiyat hám XIV ásirdeń XX ásirge shekemgi ádebiyattı úyreniwge qatnası, ǵárezsizlik dáwiri ádebiyatınıń rawajlanıw ózgeshelikleri qamtıp alınadı. Qaraqalpaq ádebiyatı tariyxı ádebiyat teoriyası tiykarlarında úyreniledi.

Tiykarǵı bólim

Qaraqalpaq tili hám ádebiyatınıń tiykarların, awızeki hám jazba normaların puxta ózlestiriw procesinde pedagogikalıq institutlardıń qaraqalpaq tili hám ádebiyatı qánigeligi ushın dúzilgen sabaqlıq, qollanbalardıń materiallarına dóretiwshilik kóz-qarastan qaraw talap etiledi. Sonday-aq qaraqalpaq tiliniń mámleketlik til huqıqın alıwı hám bilimlendiriw haqqındaǵı Nızam materiallarına súyeniw menen baylanıslı bolǵan ózgerisler kirgiziw talap etiledi. Usılardan kelip shıǵıp, qaraqalpaq tilin oqıtıwdıń tiykarǵı wazıypalarına tómendegiler kirgiziledi.

HÁZIRGI QARAQALPAQ ÁDEBIY TILI BOYÍSHA TEMALAR MAZMUNÍ

Fonetikanıń izertlew aspektleri. Seslerdiń izertlewdiń fraezologiyalıq, akustikalıq hám lingvistikalıq tárepleri. Fonetikanıń akustikalıq tárepi: ses ırǵaǵı, ses kúshi, ses tembri (qońıraw), seslerdiń sozımlılıǵı, rezonanslıq qubılıslar. Fonetikanıń fiziologiyalıq tárepi: sóylew aǵzaları: háreketsheń (dawıs shımdılıǵı til, kishkene til, menen qosa jumsaq tańlay) hám háreketsheń emes sóylew aǵzaları (tisler, qattı tańlay). Seslerdiń jasalıwında sóylew aǵzalarınıń xızmeti. Fonetikanıń lingvistikalıq tárepi: fonema haqqında túsinik. Fonema hám ses, fonemanıń renkleri (ottenoklar).

Qaraqalpaq tili seslik dúzilisin izertlewdiń teoriyalıq derekleri. Seslerdiń basqa til birliklerinen ayırmashılıqları, gáp, sóz dizbegi, sóz, morfema, fonema, (ses). Til sesleriniń materiallıq-akustikalıq hám ideyalıq-mánilik tárepleri. Tildegi ulıwmalıq seslik qubılıslar. Sóylew aǵımın dara seslerge bóliw. Tildiń fonemalıq quramın anıqlaw. Fonemanıń sistema dúziwge qatnası.

Dawıslı hám dawıssız fonemalar. Dawıslılardıń fonologiyalıq sıpatlaması. Dawıslılardıń fonemalıq quramı hám sisteması. Diftonglar. Ayırım diftonglardıń quramı (ıy, iy, uw, úw). Ayırım ashıq diftonglardıń quramı (ye, wo, wó). Dawıslı seslerdiń fonetikalıq sıpatlaması. Dawıslılardıń artikulyaciyalıq jaqtan til aldı, til wortası hám aralas dawıslılar bolıp bóliniwi, akustikalıq jaqtan birinshi hám yekinshi formantlar jiyiligine qaray dawıslılardıń bóliniwi. Dawıslılardıń klassifikaciyası.

Dawıssızlardıń fonologiyalıq sıpatlaması. Dawıssızlardıń fonemalıq quramı, wolardıń wózgeriw hám rawajlanıw tariyxınan maǵlıwmat. Dawıssız seslerdiń jasalıwı. Dawıssızlardıń fonemalıq sisteması. Qabatlasqan dawıssızlar. Dawıssız seslerdiń artikulyaciyalıq hám akustikalıq sıpatlaması. Erinlik dawıssız fonemalar: b, p, w, m, v, f, til aldı dawıssızlar: t, d, s, sh, j, n, l, r, c til ortası dawıssızı: y; til artı dawıssız fonemalar: q, d, k kishkene tillik: q, g, x, n kómekey h dawıssız fonemalarınıń klassifikaciyası. Qaraqalpaq tiliniń tiykarǵı nızamları.

Seslerdiń fonetikalıq wózgerisleri. Kombinatorlıq hám spontanlıq ózgerisler. Qaraqalpaq tilinde singarmonizm. Singarmonizm-qaraqalpaq tiliniń tiykarǵı seslik nızamı. Qaraqalpaq tilinde singarmonizمنىń tábiyatı. Buwın qurılısındaǵı singarmonizm. Singarmonizm hám jazıw. Singarmonizm niń fonologiyalıq xızmeti. Dawıslılar singarmonizmi. Tańlaw únlesligi hám erin únlesligi. Dawıssızlar singarmonizmi. Buwın quramındaǵı dawıssızlar singarmonizmi. Dawıssız fonemalardıń singarmonizmlik reńkleri. Morfemalar shegarasındaǵı dawıssızlar singarmonizmi. Toliq assimilyaciya hám bir jaqlı assimilyaciyası. Ilgerli hám keyinli tásir. Dissimilyaciya qubılısı. Sóz qurılısındaǵı ayırım seslik qubılıslar: redukciya, eliziya, epenteza, proteza, epiteza, metateza.

Buwın hám pát. Buwın hám onıń jasalıwı. Sózlerdi buwınǵa bóliw. Buwınıń túrleri. Sırttan kirgen sózlerdi buwınǵa bóliw hám onıń túrleri. Qaraqalpaq tilinde sózlik pát, túrkiy tillerdegi páttiń ózgesheligi. Sózdegi páttiń ornı. Qaraqalpaq tilinde pát túsetuǵın hám túspeytuǵın buwınlar hám sózler. Tiykarǵı hám kómekshi pát.

Orfoepiya. Orfoepiya haqqında túsinek. Ayırım dawıslı seslerdiń aytılwı. Ayırım dawıssız seslerdiń aytılwı.

Jazıw hám imla. Jazıw hám wonıń áhmiyeti. Awızsha hám jazba sóylewdiń ózlerine tán ayırmashılıqları. Jazıwdıń tariyxı. Jazıw hám wonıń quralları, qádeleri. Álipbe. Qaraqalpaq álipbesiniń tariyxıy qáiplesiw jaǵdayları. Qaraqalpaq tiliniń imlası hám onıń tiykarǵı principleri. Fonetikalıq, morfologiyalıq (etimologiyalıq), tariyxıy (dástúriy) principler. Differenciya principini haqqında. Ayırım háriplerdiń jazılıwı. Túbir hám qosımtalardıń jazılıwı. Kómekshi hám qospa sózlerdiń jazılıwı. Sózlerdiń qosılıp hám bólek jazılıwı. Defis arqalı jazılatuǵın sózler. Bas háriplerdiń jazılıwı. Sózlerdi ótkermelew.

Leksika (sózlik quram) hám leksikologiya haqqında maǵlıwmat. Qaraqalpaq tiliniń leksikasınıń rawajlanıwı, izertleniwı.

Leksikologiyaniń tarawları. Diaxroniyalıq (tariyxıy) leksikologiya. Sinxroniyalıq (házirgi) leksikologiya.

Sóz – til hám sóylewdiń yeń áhmiyetli hám tiykarǵı birligi.

Sózdiń leksikalıq hám grammatikalıq mánisi. Bir mánili hám kóp mánili sózler. Sózdiń tuwra hám awıspalı mánisi.

Sóz mánisiniń awıstıw túrleri: metonimiya, sinekdoxa. Sóz mánisiniń tarawı hám keńeyiwı.

Qaraqalpaq tilinde sózlerdiń forma hám máni qatnaslarına bola túrleri haqqında ulıwma maǵlıwmat.

Omonimler, olardıń kóp mánili sózlerden (polisematizmlerden) ayırmashılıǵı sinonimler (mániles sózler) hám sinonimiya qatarı. Omonim, sinonim, antonimlerdeń tiykarǵı túrleri hám sóylewde qollanıw qásiyetleri, paronomiya.

Tariyxıy shıǵısı boyınsha házirgi qaraqalpaq ádebiy leksikası: túrkiy tillerine ortaǵ sózler, qaraqalpaq tiline tán sózler, parsı-tájik, arab tilinen ózlestirilgen sózler, rus tilinen hám rus tili arqalı basqa tillerden ózlestirilgen sózler. Házirgi qaraqalpaq tili leksikasınıń quramı, ulıwma qollanıwshı leksika, dialektlik leksika-dialektizmler, kásiplik sózler termin hám terminlerdeń leksikası, (atamalar leksikası). Jargon hám argolar.

Qaraqalpaq tiliniń passiv leksikası, neologizmler (jańadan payda bolǵan sózler). Gónergen sózler.

Emocionallıq-ekspressivlik jaqtan qaraqalpaq tili leksikası, ulıwma qollanıwshı emocional-ekspressivlik boyawsız hám boyawlı sózler. Stillik jaqtan qaraqalpaq tili leksikası stiller aralıq leksika.

Frazeologiya. Frazeologiya haqqında maǵlıwmat. Frazeologizm til hám sóylew birligi sıpatında. Frazeologiyalıq birliklerdeń mánisine qaray tiykarǵı túrleri hám belgileri.

Leksikografiya. Leksikografiya haqqında ulıwma maǵlıwmat. Sózlikler hám wolardıń tipleri. Enciklopediyalıq, lingvistikalıq sózlikler. Bir tillik hám eki tillik lingvistikalıq sózlikler. Bir tillik lingvistikalıq sózliklerdeń tipleri. Túsindirmeli sózlik, sinonimler, omonimler, antonimlerdeń túsindirme sózlikleri, Frazeologiyalıq sózlikler.

Morfemika hám morfema haqqında ulıwma maǵlıwmat. Morfema hám wonıń túrleri: túbir morfema hám kómekshi morfema. Kómekshi (affiks) morfemalardıń xızmetine qaray túrleri: sóz jasawshı, sóz wózgertiwshi, forma jasawshı; wornına hám mánisine qaray túrleri: suffiks, postfiks, fleksiya; dúzilisine qaray túrleri: ápiwayı affiksler, qospa affiksler. Tariyxıy túbir haqqında túsinik. Morfemalar arasındaqı qatnaslar: morfemalıq omonimiya, morfemalıq sinonimiya, morfemalıq antonimiya. Nol` forma.

Sózdiń tiykarı. Dórendi emes, dórendi hám dóretiwshi tiykarlar. Sózdiń morfemalıq qurılısındaǵı ózgerisleri: sińisiw, jılısıw, dekorrelyaciya haqqında maǵlıwmat, onıń kelip shıǵıw sebepleri.

Sóz jasalıw – til biliminiń ayrıqsha tarawı, wonıń fonetika, leksikologiya, grammatika sıyaqlı til biliminiń tarawları menen baylanısı. Sóz jasaw sisteması. Sóz jasalıw qurılısı. Sóz jasaw mánisi. Sóz jasaw tipi. Sóz jasaw usılları: affiksaciya, sóz qosılıw, leksika-semantikalıq, leksika-sintaksislik usıl.

Morfonologiya. Morfonema, submorf. Morfonologiyalıq qubılıslar.

Sózdiń analizi: morfemalıq, morfonologiyalıq hám sóz jasalıw boyınsha tallaw.

Sóz shaqaplarınıń jasalıwı. Sóz shaqaplarında sózlerdiń jasalıwı haqqında ulıwma maǵlıwmat.

Atlıqtıń jasalıwı. Affiksaciya usılı, atlıq jasawshı jasawshı ónimli hám ónimsiz affiksler. Cóz qosılıw usılı: qurama, jup, tákirar, birikken, qısqarǵan, qospa atlıqlar; Substantivaciya, leksikalizaciya. Atlıqtıń subyektiv baha formaları.

Kelbetliktiń jasalıwı. Affiksaciya usılı. Kelbetlik jasawshı jasawshı ónimli hám ónimsiz affiksler. Sóz qosılıw usılı: jup, tákirar, birikken, qurama kelbetlikler. Adektivaciya.

Feyildiń jasalıwı. Affiksaciya usılı: feyil jasawshı ónimli hám ónimsiz affiksler. Sóz qosılıw usılı, qospa feyiller, feyildiń analitikalıq forması. Kómekshi feyiller.

Ráwishtıń jasalıwı. Affiksaciya usılı. Ráwish jasawshı ónimli hám ónimsiz affiksler. Sóz qosılıw usılı: qurama, jup, tákirar, birikken ráwishler. Adverbializaciya.

Grammatika - til biliminiń bir tarawı, onıń tildiń grammatikalıq qurılısına tán bolǵan nızam-qaǵıydalardı úyreniwshi sistema ekenligi. Morfologiya haqqında ulıwma maǵlıwmat. Sózdiń grammatikalıq mánileri, onı bildiriwshi qurallar. Grammatikalıq forma, ańlatılıw usılları. Grammatikalıq kategoriyalar: leksikalıq hám grammatikalıq máni. Sóz shaqapları, onıń klassifikacijalanıw principleri: leksika-semantikalıq, formal-semantikalıq (morfologiyalıq), funkcionalsemantikalıq (sintaksislik). Qaraqalpaq tilindegi sóz shaqapları sisteması. Mánili sóz shaqapları (atawıshlar hám feyil). Predikativler. Kómekshi sózler. Modal sózler. Tańlaqlar. Eliklewishler.

Atlıq. Atlıqlardıń grammatikalıq mánisi, morfologiyalıq belgileri, sintaksislik ózgeshelikleri.

Atlıqtıń leksika-grammatikalıq túrleri: galabalıq hám menshikli; konkret hám abstrakt: dara, jámlewshi, zatlıq; betlik hám betlik emes; anıq hám anıq emes atlıqlar. Atlıqlarda jınıslıq mániniń bildiriliwi.

Atlıqtıń morfologiyalıq kategoriyaları: San kategoriyası. Tartım kategoriyası: konkret, abstrakt tartım; daralıq hám sheriklik tartım. Seplik kategoriyası: Grammatikalıq, keńislik seplik. Atlıqtıń sepleniwi: jay, tartımlı, almasıqlıq sepleniw. Sepliklerdegi sinonimiya.

Kelbetlik. Ózine tán mánisi, morfologiyalıq ózgeshelikleri, sintaksislik xızmeti. Semantikalıq túrleri: sapalıq, qatnaslıq kelbetlik. Dáreje kategoriyası: jay, salıstırıw, arttırıw. Kelbetliklerdiń atlıqlasıwı.

Sanlıq. Ózgeshelikleri. Túrleri: san mánisindegi sózler, yesaplıq (numerativ) sózler, san mánisindegi turaqlı sóz dizbekleri. Qurılısına qaray: jay, qospa sanlıqlar. Mánisine qaray: yesaplıq, qatarlıq sanlıqlar.

Almasıq. Grammatikalıq mánisi, atlıqlasıw wózgesheligi, gáptegi xızmeti. Mánisi boyınsha túrleri: betlew, siltew, soraw-qatnas, ózlik, jámlew, belgilew, belgisizlik, bolımsızlıq. Pronominalizaciya.

Feyil. Grammatikalıq ózgeshelikleri (morfologiyalıq belgileri, sintaksislik xızmetleri). Awıspalı, awıspasız feyiller. Dáreje kategoriyası: aktiv dárejeler: tıp, sheriklik, ózlik; passiv dárejeler: ózgelik, belgisiz.

Mánili feyiller, onıń semantikası. Kómekshi feyiller, mánileri hám xızmetleri. Tolıqsız feyil.

Betlik hám betlik emes feyiller. Feyildiń funkcional formaları (betlik emes feyiller): háreket atı, kelbetlik feyil, hal feyil.

Betlik feyiller. Feyildiń grammatikalıq kategoriyaları: bolımlı, bolımsız. Bet-san kategoriyası. Feyildiń betleniwi

Meyil kategoriyası: buyırq, shárt, tilek, anıqlıq.

Máhál kategoriyası: ótken, házirgi, keler máhál, olardıń sintetikalıq, analitikalıq formaları mánileri.

Ráwısh, onıń morfologiyalıq jaqtan ózgermeytuǵını, mánisi boyınsha túrleri. Dáreje kategoriyası: jay, salıstırıw, arttırıw dárejesi

Bayanlawıshlıq sóz shaqabı. Qollanıw mánisine qaray: barlıqjoqlıq mánili sózler, minnetlilik mánili sózler.

Kómekshi sózler, wolarıń formalıq jaqtan ózgermewi.

Tirkewish. Grammatikalıq mánileri hám xızmetleri. Shıǵısına qaray túrleri: tıpkilikli, atawısh, feyil tirkewishleri, seplikler menen qollanıwı: ataw, barıs, tabıs, shıǵıs, sepliklerindegi sózlerdi basqarıp keletuǵın tirkewishler; kómekshi atawıshlar.

Dáneker. Xızmetine qaray túrleri: dizbeklewshi, baǵındırıwshı. Dizbeklewshi dánekerler: biriktiriwshi, qarsılas, awıspalı, gezekles. Baǵındırıwshı dánekerler: sebep, nátiyje, shárt dáneker. Qurılısına qaray túrleri: dara, birikken, qurama dáneker; dánekerlik xızmettegi sózler.

Janapay. Shıǵısına qaray túrleri: tıpkilikli, qalıplesken janapay. Dúzilisine qaray: dara hám quramalı janapay. Mánisine qaray túrleri: qosımsha máni beriwshi janapaylar: anıqlaw, kúsheytıw, sheklew janapayları; modallıq janapaylar: soraw,

maqullaw, biykarlaw, salıstırıw, modal, buyırıq janapay. Emocional janapaylar. Forma jasawshı janapaylar. Janapaylardıń orfografiyası.

Modal sózler. Modal mánileriniń ańlatılıw usılları. Ózgeshelikleri. Mánisine qaray túrleri: jekke mánili, komponentlik modal sózler. Qurılısına qaray túrleri. Sintaksislik ózgesheligi. Modal sóz hám kiris sóz túsinipleri

Tańlaq. Mánisi boyınsha túrleri: emocional, imperativ, etiketlik tańlaq. Qurılısı boyınsha túrleri. Sintaksislik xızmetleri.

Eliklewish. Mánisi boyınsha túrleri: seske hám kóriniske eliklewishler. Fonetikalıq ózgesheligi. Grammatikalıq ózgesheligi. Qurılısına qaray túrleri: dara, jup, tákirar.

Sintaksis haqqında túsiniplik. Sóz dizbegi hám gáp. Sózlerdiń óz-ara sintaksislik baylanısları. Sintaksislik baylanıstıń túrleri. Jay gáp. Mazmunı hám dúzilisi boyınsha túrleri. Qospa gáp. Bağıınıńlı hám dizbekli qospa gápler.

Sintaksistiń tiykarı – gáp haqqındağı ilim. Sintaksis grammatikanıń sózler hám gáplerdiń wóz-ara baylanısın, gáp aǵzaları, gáp hám sóylewdiń kólemli birligi bolǵan tekstti úyreniwshi bir bólegi. Tekst óz quramında bólim, abzac – grafikalıq bóleklerden quralıwı, ayırım óz temalargá iye bolıwı, sóylewdiń tekst kórinisinde payda bolıwı. Teksttiń túrleri: mikrotekst hám makrotekst.

Sintaksis tildiń morfologiya, leksikologiya hám fonetika bólimleri menen baylanıslığı.

Sintaksistiń tiykarǵı birligi – gáp, sóz dizbekleri – gáptiń quramına kiretuǵın járdemshi birlik. Gáptiń sintaksiklik birlikleri. Gápte sózlerdi biriktiriw wazıypasın worınlawshı qurallar: sóz formaları (sintaksislik affiksler), kómekshi sózler (sintaksislik – leksikalıq qurallar), orın tártibi hám intonaciya.

Sintaksislik baylanıstıń túrleri: predikativlik baylanıs hám predikativlik emes baylanıs. Predikativlik baylanıs gápti, predikativlik emes baylanıs sóz dizbegin payda etedi.

Sintaksislik qatnaslar. Sózlerdiń atributivlik, obiektlik hám relyativlik qatnasları bolıp, sóz dizbeklerin payda etedi. Predikativlik qatnaslardıń gápti payda yetiwi.

Gpammatikalıq qurallar. Betlik, kóplik, tartım, seplik qosımtaları, kómekshi sózler, intonaciya, sózlerdiń orın tártibi.

Tiykarǵı sintaksislik birlikler. Sóz dizbegi, jay gáp, qospa gáp hám tekst. Bul sintaksislik birlikler wózine tán grammatikalıq wózgesheliklerge iye.

Sóz dizbegi - eki yamasa bip neshe mánili sózlerdiń grammatikalıq baylanısınan dúziletuǵın sintaksislik birlik, predikativlikke iye emes, pikir tiyanaqlılıǵın bildire almaydı.

Jay gáp - bir yamasa bir neshe sózlerden dúzilip, pikir tiyanaqlılıǵın bildiretuǵın predikativlik sintaksislik birlik. Gáptiń tiykarǵı belgisi predikativlik bolıp, gáplik intonaciyaǵa iye boladı.

Qospa gáp - eki yamasa bir neshe jay gáplerdiń mánilik hám grammatikalıq baylanısınan dúziletuǵın sintaksislik birlik. Qospa gáptiń quramındağı hár bip jay gáp pikir tiyanaqlılıǵına iye boladı.

Tekst- mánilik hám dúzilislik jaqtan baylanısqañ bir tutas sóylem birliđi. Teksttiñ kólemi hár qıylı bolıp keledi. Birewleri qısqa, al birewleri kólemli bolıp keliwi múmkin.

Sintaksis tórt toparǵa bólinip úyreniledi: 1. Sóz dizbegi sintaksisi. 2. Jay gáp sintaksisi. 3. Qospa gáp sintaksisi. 4. Tekst sintaksisi.

Sintaksislik birliklerdi úyreniw baǵdarları. Struktura-semantikalıq hám semantika-strukturalıq baǵdar.

Sintaksislik kateoriyalar. Bet, máhál, modallıq.

Gáptiñ bas aǵzaları. Baslawısh, bayanlawısh. Olardıñ túrleri, ańlatılıwı.

Gáptiñ yekinshi dárejeli aǵzaları. Toliqlawısh, anıqlawısh, pısıqlawısh. Olardıñ túrleri, ańlatılıwı.

Bir bas aǵzalı gápler. *Feyil bir bas aǵzalı gápler (iyesi belgili, iyesi belgisiz, iyesi ulıwmalasqañ, iyesiz gápler).* *Atawısh bir aǵzalı gáp.*

Basqañ gápi hám wonıñ beriliwi. *Tuwra gáp hám avtor gápi. Ózlestirilgen gápler.*

Qospalanǵan jay gápler. Feyil toplamlı jay gápler (Kelbetlik feyil toplamlı, hal feyil toplamlı, háreket atı feyil toplamlı, shárt meyil toplamlı). Qaratpalar, kirisler sózler, kiris dúzilimler, ayırımnanǵan aǵzalar, birgelkili aǵzalar.

Qospa gápler: dizbekli qospa gápler, baǵınıñqılı qospa gápler.

QARAQALPAQ ÁDEBIYATÍ TARIYXÍ HÁM ÁDEBIYAT TEORIYASÍ BOYÍSHA TEMALAR MAZMUNÍ

Qaraqalpaq xalıq awızeki dóretwshiligi. Qaraqalpaq folkloriniñ-derekleri. Jiynaliw hám izertlew máseleleri. Ertedegi qaraqalpaq folkloriniñ úlgileri, olardıñ ulıwma türk tilles xalıqlarǵa ortaqa bolǵan jazba esteliklerde saqlanıwi.

Qaraqalpaq folkloriniñ klassifikaciyasi. Q.Ayimbetov, O.Kojurov klassifikaciyasi. N.A.Baskakovtiñ klassifikaciyasi. N.Dáwqaraev klassifikaciyasi. Qaraqalpaq folklorin klassifikaciya-lawdıñ jaña úlgisi. Folklordi úyreniwde klassifikaciyanıñ áhmiyeti.

Qaraqalpaq xalıq qosıqları. Aytımlar hám aytis. Qosıqtıñ anıqlaması. Xalıq qosıqlariniñ payda bolıwi, ózgeshelikleri. Qosıqlardıñ túrleri.

Sheshenlik sózler. Shayırlar aytisi hám juwap qosıqqa, rifmalasqañ sózlerden qurılsa, sheshenlik sózler tereñ mánili, qara sózler dizginine, sheshenlik, tereñ oylılıq penen tabılǵan kórkem sózlerge qurılıwi. Sheshenlik sózler óz aldına janr.

Jumbaqlar hám jańiltashlar. **Jumbaqlardıñ anıqlaması. Onıñ dórew derekleri, tariyxi. Jańiltashlar. Jańiltashtıñ janrlıq ózgeshelikleri, qurılısı, mazmuni.**

Naqil-maqallar. **Naqil-maqallardıñ anıqlaması. Olardıñ payda bolıw derekleri. Qaraqalpaq naqil-maqallariniñ jiynalıwi, járiyalanıwi, izertleniwı, naqıllardi klassifikatsiyalaw.**

Ertekler. Erteklerdiñ anıqlaması. Erteklerdiñ payda bolıwi hám rawajlanıwi. Qaraqalpaq ertekleriniñ jiynalıwi, bastırılıp shıǵıwi, izertleniwı, basqa tillerge awdarılıwi.

Añizlar (Legendalar), mifler hám ápsanalar, Kúldirligi sózler (Anekdotlar). Ráwiyatlar haqqında. Ráwiyatlardıń payda bolıwı. Qaraqalpaq ráwiyatlarınıń jıynalıwı hám bastırılıp shıǵıwı. Ráwiyatlardıń ózgeshelikleri, tariyxiy haqıyqatlıq hám qiyal.

Kúlkili sózler. Kúlkili sózler haqqında túsiniq, anekdot janrınıń ózgeshelikleri. Qaraqalpaq anekdotlarınıń jıynalıwı hám bastırılıp shıǵarılıwı. Anekdotlardıń mazmunı, tapqırılıqtı ótkiri házil-dálkeq penen beriw.

Ápsanalar (mifler). Ápsana haqqında túsiniq.

Tolǵawlar. Tolǵawlar qaraqalpaq folkloriniń óz aldına bir janrı.

Dástanlar. Dástanlar haqqında ulıwma túsiniq. Dástanlardıń dóreliwı, tariyxiy dáwir menen baylanısı, dástanlardıń jıynalıwı, basıp shıǵarılıwı, basqa tillerge awdarmaları. Dástanlar boyınsha izertlewler. Dástanlardıń klassifikatsiyası.

Qaraqalpaq folklorin dóretywshiler hám atqariwshilar. Buringi dáwirdegi qaraqalpaq folklorin aktiv atqariwshilar hám dóretywshiler: qosıqshilar, juwabiy, sheshen, ertekshi, qatıqulaq adamlar. Qissaxanlar, baqsi, jirawlar, xalıq shayırları.

Folklor hám ádebiyat. Folklorlıq uzaq waqıtlardan beri ádebiyat penen qatnası, óz-ara baylanısı. Eskiden qalǵan jazba esteliklerdegi folklorlıq elementler. Folklor menen ádebiyattıń tıǵız baylanısında jazıwshınıń sheberlik mektebiniń payda bolıwı. Qaraqalpaq ádebiyatınıń jetilisiw hám rawajlanıwında qaraqalpaq folkloriniń roli, áhmiyeti.

Erte dáwirdegi qaraqalpaq ádebiyatı. Túrkiy xalıqlarǵa ortaq jazba ádebiy estelikler. Orxon-Enisey jazıwları. Orxon-Enisey jazba esteliklerin úyreniwde V.Tomsen, V.V.Radlov, P.M.Melioranskiy, A.Geykel, Yu.Nemat, S.E.Malov, I.V.Stebleva usaǵan alimlardıń ilimiy xızmetleri.

Orxon-Enisey jazıwları-tariyxiy estelik.

«Oǵuznama». «Oǵuznama» túrkiy xalıqlardıń mádeniyati tariyxında áhmiyetli orınlardı iyeleytuǵın shıǵarma ekenligi.

Qorqıt ata kitabı («Kitabı dedam Korkut»). Qorqıt ata kitabı («Kitabı dedam Korkut») oǵuz-qıpshaqlardıń qaharmanlıq dástanı.

«Devonuluǵat it túrk» shıǵarması. Mahmud Qashǵariydiń ómirihámonıń «Devanuluǵatıt túrk» shıǵarmasınıń jazıp alınıwı, járiyalanıwı, izertleniw haqqında maǵlıwmatlar.

Yusup Has Hajib hám onıń «Kutadgu bilig» shıǵarması. Yusup Has Hajibtiń «Kutadgu bilig» shıǵarmasınıń izertleniw haqqında, nusqaları hám járiyalanıw máseleleri. Shıǵarmanıń ideya-tematikalıq ózgesheligi, obrazları, didaktika máselesi.

Xoja Axmed Yassawiy «Devani hikmet». Xoja Ahmed Yassawiydiń ómiri. Tasawwif-sufizm ádebiyatı haqqında túsiniq. Xoja Axmed Yassawiydiń «Devani hikmet» qosıqlar toplamı.

Axmed Yugnakiy «Hibat ul haqoyıq» shıǵarması. Ahmed Yugnakiydiń ómiri. «Hibat ul haqoyıq»tiń ideyalıq baǵıtı, bilim haqqında sóz etiwı. Ilim márifatti dóretpeniń oraylıq máselelerinen biri etip alıwı.

«Kodeks kumanikus»–qıpshaqlar sózligi. Kitaptıń jazıp alınıwı, izertleniwı.

Xorezmiy (XIV ásir) «Muhabbatnama» dástani. Xorezmiydiń ómiri hám dóretiwshiligi. «Muhabbatnama»niń izertleniwi..

Dospanbet jiraw dóretiwshiligi. Dospanbet jiraw XVI ásirdeń bas gezinde jasaǵan belgili sóz sheberleriniń biri. Dospanbet jiraw haqqında dáslepki maǵliwmat

Múyten jiraw. Múyten jiraw haqqında maǵliwmatlar. Múyten jirawdıń tolǵawları hám olardıń tematikalıq-ideyalıq baǵdarları. Múyten jirawdıń didaktikalıq, sociallıq temalardaǵı tolǵawları.

XVIII ásirdegi qaraqalpaq ádebiyatı. Dáwirge tariyxıy, siyasiy-jámıyetlik, ekonomikalıq hám mádeniy sipatlama. XVIII ásirdeń ortalarında qaraqalpaqlar arasında bolıp izertlew jumislari.

Jiyen jirawdıń ómiri hám dóretiwshiligi. Jiyen jiraw XVIII ásirdegi qaraqalpaqlardıń Xorezmge kelip ornalasqannan keyingi birinshi shayiri–Jiyen shayir hám jiraw ekenligi. Jiyen jirawdıń XVIII ásirde xalıq awızeki dóretpeleri menen jazba ádebiyatın baylanıstırıwdaǵı roli. Jiyen jirawdıń ómiri. Jiyen jiraw dóretpelerinde tolǵaw, tariyxıy jirdiń kópligi.«Posqan el» tariyxıy jiriniń ideyalıq mazmunı. «Ulli taw» shıǵarması, tariyxıy jirdiń jazılıwi.

XIX ásir qaraqalpaq ádebiyatı. Dáwirge sipatlama. XVIII ásirdeń aqiri XIX ásirdeń baslarında qaraqalpaqlardıń jasaǵan orınları hóm tariyxıy turmıs.

Kúnxoja Ibrayim uliniń ómiri hám dóretiwshilik xızmeti. Kúnxoja shayir Ibrayim uliniń jasaǵan zamani, ádebiy ortalıǵı. Kúnxoja shayirdiń ómiri haqqında maǵliwmatlar. Kúnxoja shayir dóretpeleriniń jıynalıwi, baspada járiyalanıwi, izertleniwi máseleleri.

Ájiniyaz Qosibay uliniń ómiri hám dóretiwshilik joli. Ájiniyaz shayirdiń XIX ásirdegi qaraqalpaq klassikalıq shayırlarınıń biri ekenligi. Ájiniyaz shayir dóretpeleriniń jıynalıwi, járiyalanıwi, izertleniwi. Ájiniyazdıń lirikası. «Bozataw» shıǵarması. «Qız Meńesh penen aytısı».

Berdaq shayir Ğarǵabay uliniń ómiri hám dóretiwshilik joli. Berdaq shayir XIX ásir qaraqalpaq klassik ádebiyatınıń tiykarin salıwshılardıń biri. Shayirdiń ómiri, ádebiy ortalıǵı. Berdaq shayir dóretpeleriniń jıynalıwi, basıp shıǵarılıwi, izertleniwi.

Shayırlar aytısı. Aytıs haqqında túsinik. Jazba realistlik ádebiyattaǵı aytıs hám onıń túrleri.

Ótesh Alshinbay uliniń ómiri hám dóretiwshilik joli. Ótesh Alshinbay uli XIX ásir qaraqalpaq klassik ádebiyatınıń tiykarin salıwshılardıń biri. Ótesh Alshinbay uli dóretpeleriniń jıynalıwi, baspada basıp shıǵarılıwi hám izertleniw máseleleri.

Gúlmurat shayirdiń ómiri hám dóretiwshiligi. XIX ásirdegi Gúlmuratıń ádebiyatta tutkan ornı. Gúlmuratıń lirik shayir ekenligi.

Saribay shayirdiń ómiri hám dóretiwshiligi . XIX ásir qaraqalpaq ádebiyatında Saribay shayirdiń timsalshil shayir ekenligi. Timsallıq shıǵarmalarınıń ózine tán ózgesheligi.

Qaraqalpaq klassik ádebiyatınıń jazba ádebiyatlıq xarakterı. Ádebiyat tariyxındaǵı qaraqalpaq jazba ádebiyatı haqqındaǵı hár qiyli pikirler. 1959-jilǵı

baspa sózdegi jazba ádebiyat haqqında bolǵan diskussiyalar haqqında. Házirgi dáwirdegi ádebiy, ilimiy konferentsiyalar. XVIII-XIX ásir qaraqalpaq ádebiyatı tariyxiniń milliy jazba ádebiyat ekenligi.

XIX ásirdiń aqiri XX ásirdiń basındaǵı qaraqalpaq ádebiyatı. Dáwirdiń jámiyetlik-siyasiy, mádeniy jaǵdayları. Usı dáwirdegi talant wákilleriniń dóretiwshilik baǵdarları, izertleniw jaǵdayları haqqında. Annaqul Mámbetxoja ulı, Qulmurat Qurbanalı ulı, Ábdıqádir Bekimbet ulı, Qorazbek Razbek ulı hám t.b. Qissaxanlıq mektepleriniń shólkemlestiriliwi, olardıń aǵartıwshılıq xızmetleri, awıllıq mektepler, meshit-medreselerdiń xalıq mádeniy turmisındaǵı orni.

Qazi Máwlik, S.Májitov, Q.Áwezov hám t.b. aǵartıwshılıq xızmetleri. Dáwirge tariyxıy sipatlama.

Annaqul Mámbetxoja ulı. Shayirdiń ómiri hám dóretiwshiligi. Lirikalıq shıǵarmalarında jámiyetlik-siyasiy kóz-qaraslar.

Qulmurat Qurbanalı ulı. Shayirdiń ómiri hám ádebiy xızmeti. Lirikalıq shıǵarmalarında filosofiya, didaktika hám táriyp janriniń rawajlanıwi, qosıqlariniń kórkemligi.

Bekjan Nurim ulı. Ómiri hám dóretpeleri. Shayir shıǵarmalarınıń ideyalıq, tematikalıq, kórkemlik ózgeshelikleri.

Sidiq Toqpan ulı. Ómiri hám dóretiwshiligi. Shayir lirikasınıń tematikasi, qosıqlariniń ideyalıq mazmunı, yumor-satiralıq shıǵarması. «Sidiq penen aytısı» shıǵarmasınıń ideyalıq mazmunı.

Ábdıqádir Bekimbet ulı. Ábdıqádir shayirdiń ómiri hám dóretiwshiligi. Shayir hám qissaxan sipatında xalıqtıń ruwxıy hám mádeniy turmisındaǵı xızmeti.

Qorazbek Razbek ulı. Shayir hám qissaxan Qorazbek Razbek uliniń ómiri hám dóretiwshiligi. Shayirdiń milliy oyaniw dáwiri ádebiyatında tutqan orni.

Qazi Máwlik Bekmuhammed ulı. Shayirdiń ómiri hám dóretiwshilik joli. Qissaxanlıq mektebin shólkemlestiriwi, Shimbayda mektep hám kitapxana ashiwi hám xalıqtıń mádeniy turmisındaǵı xızmeti.

Ayapbergen Musaev. Ayapbergen Musaevtiń ómiri hám ádebiy xızmeti. Qissaxan shayir sipatında aǵartıwshılıq xızmetleri. Lirikalarınıń tematikalıq hám kórkemlik ózgeshelikleri.

Sápiwra Jayilbek qizi Sápiwra Jayilbek qiziniń ómiri hám dóretpeleri haqqında túsiniw. Lirikalarınıń tiykarǵı ideyalıq baǵdari.

Abbaz Dabilov Shayir hám qissaxan Abbaz Dabilovtiń milliy oyaniw dáwiri qaraqalpaq ádebiyatında tutqan orni. Shayirdiń Qaraqum iyshan hám Ayimbet iyshan medreselerinde tálim aliwi, onıń aǵartıwshılıq xızmetleri. Abbaz Dabilovtiń lirikaları, tematikasi hám kórkemlik ózgeshelikleri.

* * *

Milliy oyaniw dáwiriniń ádebiyatı. XX ásir basındaǵı tariyxıy, siyasiy jámiyetlik sotsiallıq hám ádebiy, mádeniy jaǵdaylar. XX ásirdiń basındaǵı tariyxıy waqiyalar. 1914-1916-jıllardaǵı xalıq azatlıq kóterilisleri. XX ásirdiń basındaǵı ádebiy ómir, ádebiy ortalıq. Jadidler háreketi.

Jigirmalanshi jillardaǵı qaraqalpaq ádebiyatınıń tiykarǵı ózgesheligi. Poeziya, proza, dramaturgiya. XX ásirdeń 18-20-jillarındaǵı jámiyetlik ózgerisler. Jańa oqıw sistemasiniń payda bolıwı. 20-jillardaǵı jetekshi janr poeziya bolǵanlıǵı.

Qasim Áwezov. Qasim Áwezovtıń ómiri hám dóretiwshilik joli haqqında maǵlıwmat.

Ayapbergen Musaev. Ómiri hám dóretiwshiligi haqqında maǵlıwmat. A.Musaevtıń keńes húkimeti ornatilǵannan keyingi dáwirdegi dóretiwshiligi. Qaraqalpaq folklori hám milliy klassikalıq poeziya dástúrlerin jańa dáwirdegi poeziyaǵa jalǵastırıwı. «Táriyp» qosıǵı.

Seyfulǵabit Májitov qaraqalpaq ádebiyatınıń iri wákili. Ómiri hám dóretiwshiligi haqqında maǵlıwmat. Ádebiy miyrasi. Turkstan jadidleri menen baylanıslılıǵı. Jadid ideyaların xalıq arasında taratıwshı. S.Májitovtıń birinshi qaraqalpaq sabaqlıǵınıń avtorı. S.Májitovtıń lirikasında aǵartıwshılıq ideyalarınıń sáwleleniw ózgesheligi.

Otızınshi jillardaǵı qaraqalpaq ádebiyatı (poeziya, proza, dramaturgiya). Dáwirdeń siyasiy-ekonomikalıq hám jámiyetlik jaǵdayları. 1930-jillardaǵı ádebiyat hám mádeniyatta payda bolǵan ózgerisler.

Abbaz Dabilov. Qaraqalpaq ádebiyatınıń jetekshi wákili sipatında. Ómiri hám ádebiy miyrasi haqqında maǵlıwat.

Sadiq Nurimbetov. Qaraqalpaq ádebiyatınıń iri shayırlarınıń biri. Ómiri hám dóretiwshiligi. Ádebiy miyrasi haqqında maǵlıwmat. S.Nurimbetov - xalıq poeziyası dástúrin dawam ettirip rawajlandırǵan shayır. Shayir poeziyasında táriyp janrınıń rawajlanıwındaǵı ózgesheligi. S.Nurimbetov–sheber qıssaxan.

Nájim Dáwqaraev. Ómiri hám dóretiwshiligi. Dáslepki qosıqlarında hám gúrrińlerinde dáwir nápesi. 50-jillardaǵı poemasındaǵı kórkem izlenisler. N.Dáwqaraev qaraqalpaq prozasındaǵı dáslepki gúrrińlerdeń avtorı. Gúrrińlerindeǵı tariyxıyılıq. N.Dáwqaraev qaraqalpaq milliy ádebiyatınıń qalıplesiwinde úlken úles qosqan ullı insan. N.Dáwqaraev – dramaturg. «Alpamis» p`esasında el birligi, ǵárezsizlik ideyasınıń jırlanıwı. N.Dáwqaraev qaraqalpaq filologiyası iliminiń tiykarin salıwshı, ádebiyatshı alim. Túrkiy tilles xalıqlarında birinshi ilim doktorı. N.Dáwqaraev – dilmash. Kórkem awdarmadaǵı xızmeti.

Mirzaǵalıy Dáribaev. Qaraqalpaq ádebiyatınıń iri wákılleriniń biri sipatında. Ómiri hám dóretiwshiligi.

Ekinshi dúńya júzlik uris dáwirindeǵı hám uristan sońǵı dáwirdeǵı qaraqalpaq ádebiyatı. Uris dáwirindeǵı qaraqalpaq ádebiyatınıń janrları, jawingerlik, watan súyiushilik janrındaǵı ocherk hám maqalalarınıń payda bolıwı. Publitsistika janrınıń jańalanıwı. «Xat» janrınıń jańasha formada rawajlanıwı.

Jolmurza Aymurzaev. Ómiri hám dóretiwshiligi, ádebiy miyrasi haqqında maǵlıwmat. Shayirdiń 30-jillardaǵı poeziyası. Uris dáwirindeǵı poeziyasında jawingerlik, publitsistikalıq ruwxın jetekshi orında bolıwı.

Urıstan sońǵı dáwirdeǵı dóretiwshiliginde kórkem sheberlik. J.Aymurzaevtıń prozalıq shıǵarmaları, romanlarında turmis haqıyqatlıǵı. Dramalıq shıǵarmaları. J.Aymurzaevtin dóretiwshiliginiń izertleniw máseleleri.

Ámet Shamuratov. Ómiri hám dóretiwshiligi, miyraslari haqqında maǵliwmat. Á.Shamuratovtıń lirikalarında tuwǵan el, ata mákanǵa muhabbat sezimleri. Uris dáwirindegi lirikalarında patriotlıq pafos. Á.Shamuratov qaraqalpaq ádebiyatında jana janrdıń dóretiwshisi. «Meniń jolbarislar menen ushırıwlarım» ertek-povestinde insan hám tábiyat problemi. Á.Shamuratovtıń dramalıq shıǵarmaları. «Qiriq qız» p`esasi. Á.Shamuratovtıń kórkem awdarmalarınıń ózgeshelikleri.

Tilewbergen Jumamuratov. Ómiri hám dóretiwshiligi, miyraslari haqqında maǵliwmat. Shayir poeziyasında kórkem sheberlik máselesi. Lirikasındaǵı filosofiyalıq, publitsistikalıq oydıń tereńligi, tuwǵan jerge, elge tereń súyispenshilik, sadıqlıq sezimleri. T.Jumamuratovtıń satıralıq shıǵarmaları. T.Jumamuratovtıń poemalarınıń xalıq awızeki dóretiwshiligi menen baylanisi, kórkemligi. «Makar`ya sulıw» dóretpesiniń kórkem-ideyaliq, janrlıq ózgeshelikleri. T.Jumamuratovtıń dramaları. T.Jumamuratovtıń dóretiwshiliginiń izertleniwi.

1960-90-jillardaǵı qaraqalpaq ádebiyatı. 1960-90-jillardaǵı qaraqalpaq ádebiyatınıń rawajlanıwınıń baslı baǵdarları, janrlıq jaqtan keńeyiwi, formalıq jaqtan ósiwi. T.Qayıpbergenov, I.Yusupov, K.Sultanov, Sh.Seytov, T.Mátmuratov, G.Esemuratova, M.Nizanovlardıń dóretiwshiligindegi kórkem izlenisler. 60-70-jillardaǵı qaraqalpaq poeziyasındaǵı milliy ózgesheliklerdiń sáwleleniwi. Qaraqalpaq prozasındaǵı jańa baǵdarlar. Kórkem prozada dáwir mashqalalarınıń kórinisi, tábiyat, insan, ekologiya problemaları. Dramaturgiyanıń rawajlanıw baǵdarları. Ádebiyattanıw iliminiń rawajlanıw baǵdarları.

Ibrayim Yusupovtıń ómiri hám dóretiwshiligi, shıǵarmaları haqqında maǵliwmat. Shayir poeziyasınıń janrlıq hám kórkem-ideyaliq ózgeshelikleri, lirikasındaǵı formalıq izlenisler. Rubayılarındaǵı filosofiyalıq oylardıń tereńligi, sonetlerindegi tereń milliylik. Shayir lirikasındaǵı Watan sezimleri. «Tuwilǵan jer», «Watan», «Qara tal», «Awıl-awıl» hám t.b. qosıqlarındaǵı tuwilǵan jerge muhabbat sezimleri. I.Yusupov poeziyasınıń milliy ózinshelikleri. «Qaraqalpaqtı kóp maqtama kózimshe», «Kún shıǵıs jolawshısına», «Shógirme», «Qirǵawıl», «Seksewil» hám t.b. qosıqlarınıń kórkemlik ózgeshelikleri. Shayir lirikasında zaman, turmis, insan haqqında oy pikirler. «Kewil-kewilden suw isher», «Poshsha torǵaydıń ólimi», «Bir adamdı bir adam», «Alasar qus ángimesi», «Tók tawındaǵı oylar» qosıqlarındaǵı filosofiyalıq tereńlik. I.Yusupov poemalarınıń janrlıq ózgeshelikleri, fantastikalıq, miflik súwretlew. «Máńgi bulaq», «Mámelek oy», «Poseydonniń gázebi» poemaları. «Tumaris» poemasındaǵı tariyxıy hám kórkemlik. I.Yusupovtıń gúrrińleri hám ocherkleri, publitsistikası. I.Yusupovtıń dilmashlıq ózgeshelikleri. I.Yusupovtıń dóretiwshiliginiń izertleniwi.

Tólebergen Qayıpbergenov. Ómiri hám dóretiwshiligi, miyraslari haqqında maǵliwmat. T.Qayıpbergenov gúrrińlerinde turmis haqıyqatlari hám sheberlik máselesi. T.Qayıpbergenov povestleri. Uris dáwirindegi povestlerinde kórkem psixologizm. T.Qayıpbergenov prozasında xarakterdiń jasalıw ózgeshelikleri. T.Qayıpbergenovtıń tariyxıy dóretpeleri. Romanlarında tariyxıy tulǵalardıń obrazları. T.Qayıpbergenov prozasındaǵı formalıq izlenisler. «Qaraqalpaqnama»,

«Kózdín qarashígi», «Qálbimniń qamusi» shıǵarmalari. Jaziwshiniń dóretiwshiliginde dáwir qaharmaniniń obrazın jasaw koncepciyasi. Kórkem awdarmalari. Jaziwshi dóretiwshiliginiń izertleniwi.

Karamatdin Sultanov. Ómiri hám dóretiwshiligi, miyrasları haqqında maǵliwmat. K.Sultanovtıń ocherk hám gúrrińlerinde dáwir haqıyqatlıǵınıń súwretleniwi. «Aq dár`ya» romanındaǵı uris haqıyqatlıǵınıń súwretleniwi hám kórkem sheberlik, psixologiyalıq hám lirikalıq súwretlew. K.Sultanovtıń «Ájiniyaz» dóretpesinde tariyxıy ádebiy tulǵa obrazın jasaw ózgeshelikleri. K.Sultanovtıń jaziwshiliq stiliniń ózgeshelikleri. Dóretiwshiliginiń izertleniui.

Tólepbergen Mátmuratov . Ómiri hám dóretiwshiligi, miyrasları haqqında maǵliwmat. T.Mátmuratovtıń lirikasında tereń lirizm hám romantikalıq súwretlew. T.Mátmuratovtıń poemalarında tereń gumanizm, joqari ádep-ikramlılıqtıń súwretleniwi. «Jaqsı adamniń júregi» poemasi. «Meniń juldizim» poemasındaǵı miflik súwretlew. Shayir poeziyasında kórkem sheberlik máselesi. Dóretiwshiliginiń izertleniwi.

Gúlaysha Esemuratova. Ómiri hám dóretiwshiligi, miyrasları haqqında maǵliwmat. G.Esemuratovaniń prozasiniń ózgeshelikleri hám kórkem sheberlik. «Jiyren» povestindegi qaharmanniń ishki dúńyasın sáwlelendiriwdegi ayirmashılıqları. G.Esemuratovaniń prozasında 80-90-jillardaǵı jańa izlenisler. «Gónergen súrenler», «Miń da bir keshirim» povest`lerindegi dáwir haqıyqatlıǵı. G.Esemuratova dóretiwshiliginiń izertleniwi.

Ǵárezsizlik dáwirindegi qaraqalpaq ádebiyatı. Dáwirge tariyxıy, siyasiy, ádebiy, mádeniy xarakteristika, ǵárezsizlik ideologiyasi. Ádebiyattaǵı jańa baǵdarlar. Xalıqtıń milliy ózgeshelikleriniń, dástúr, úrp-ádetleriniń qayta tikleniwi. Qaraqalpaq poeziyasında ǵárezsizlik temasi. I.Yusupov, T.Qabulov, X.Dáwletnazarov, N.Tóreshova, K.Karimov, G.Nurlepsova, S.Ibragimov poeziyasında dáwir nápesi. Ǵárezsizlik dáwirinde qaraqalpaq prozası. Á.Paxratdinovtıń «Sóylenbegen tariyx» romani. Ǵárezsizlik dáwirindegi qaraqalpaq dramaturgiyası. Ǵárezsizlik dáwirindegi qaraqalpaq ádebiy sini. Qaraqalpaq ádebiyattanıw iliminiń rawajlanıw baǵdarları.

Balalar ádebiyatı. Balalar ádebiyatı- qaraqalpaq ádebiyatı tariyxiniń tiykarǵı ajıralmas bir bólegi sipatında. Balalar ádebiyatı, balalar hám jas óspirimler ushin kórkem dóretpeler. Balalar ádebiyatındaǵı didaktika hám kórkemliktiń qalıplesiw mashqalası. Balalar ádebiyatı rawajlanıwiniń tiykarǵı basqıshları.

Ádebiyattanıw. Ádebiyattanıw - kórkem ádebiyat haqqındaǵı ilim.

Kórkem ádebiyat haqqında túsiniq.

Kórkem ádebiy obraz. Obraz hám obrazlılıq Obrazdın túrleri.

Kórkem shıǵarmada mazmun hám forma. Mazmun hám formanıń baylanısı.

Kórkem ádebiy shıǵarmanıń teması hám ideyası. Tema haqqında túsiniq. Ideya hám estetikalıq ideal.

Kórkem ádebiy shıǵarmanıń syujeti hám kompoziciyası. Syujet haqqında túsiniq. Kórkem ádebiy shıǵarmada konflikt. Konflikttıń túrleri. Syujettiń tiykarǵı elementleri. Syujet hám fabula. Kompoziciya. Kompoziciyalıq qurallar.

Kórkem shıǵarmanıń tili.

Kórkemlew quralları. Kórkem shıǵarma tiliniń leksikası. Sózlerdiń tiykarǵı hám awıspalı mánilerde qollanıwı. Troplar hám onıń túrleri: Metafora, sinekdoxa, metonimiya, giperbola, litota, allegoriya, simvol, ironiya, perifraz, evfemizm, teńew hám epitet.

Qosıq qurılısı.

Ádebiy jónelis haqqında túsinik.

Kórkem ádebiy janrlar, túrler hám formalar.

Kórkem ádebiy metod hám stil.

Tiykarǵı ádebiyatlar

1. Bekbergenov A. Qaraqalpaq tilinde so'zlerdin' jasali'wi'. N., 1979.
2. Bekbergenov A. Qaraqalpaq tilinin' stilistikasi'. No'kis, 1990.
3. Da'wletov A. Qaraqalpaq tiliniń fonetikası. No'kis, 2012.
4. Ha'zirgi qaraqalpaqtilinin' fonetikasi'. No'kis, Qaraqalpaqstan, 2012.
5. Ha'zirgi qaraqalpaq' debiytilinin' grammatikasi' (So'zjasali'wha'm morfologiya). N., 1994.
6. Ha'zirgi qaraqalpaq tili. N., 2010.
7. Мақсетов Қ. Қарақалпақ халқыныңкөркемауызекидөретпелери. - Нөкис, «Билим». 1996.
8. Мәмбетов К. Ерте дәуірдеги қарақалпақ әдебияты. Нөкис, «Билим», 1992.
9. Мәмбетов К. Әдебиат теориясы. -Нөкис, «Билим», 1995.
10. Пахратдинов Ә. «XIX әсирдиң ақыры XX әсирдиң басындағы қарақалпақ әдебияты тарийхы» Нөкис, «Билим», 1996.
11. Пахратдинов Ә, Алламбергенов К, Бекбергенова М. XX әсир қарақалпақ әдебияты тарийхы, Нөкис, «Билим», 2011.

Qosımsha ádebiyatlar

1. Paxratdinov Q., Seytnazarova N. Qaraqalpaq tilinde so'z jasawshi' affiksler. No'kis, 2010.
2. Paxratdinov Q., Seytqasi'mov D. Qaraqalpaq tilindegi kelbetlik jasawshi' affiksler. No'kis, «Bilim», 2013
3. Pirmiyazov Q. Qaraqalpaqtilinin' lingvistikali'q terminologiyasi'. No'kis, 1984
4. Seydullaeva D.Yu. Qaraqalpaq tilindegi kiris so'zler, kiris so'z dizbekleri ha'm kiris ga'pler. Toshkent 2007.
5. Дәўқараев Н. Шығармаларының толық жыйнағы. III том. Нөкис, 1979
6. Жәрімбетов Қ. XIX әсир қарақалпақ лирикасының жанрлық қәсийетлери хәм раўажланыў тарийхы. Нөкис, «Билим», 2004.
7. Оразымбетов Қ. Хәзирги қарақалпақ лирикасының киши формаларының эволюциясы хәм типологиясы. Нөкис, «Билим», 2004.
8. Алламбергенов К. Миф, ертеқ, тарийх хәм дәстан. (Ер Едиге, «Едиге» дәстаны хәм Алтын Орда, Маўереннахр дәўири тарийхының гейпара мәселелери). -Нөкис, НМПИ баспасы, 2014

5A111301 – Ona tili va adabiyoti (Rus tili va adabiyoti)

Составитель: Г.Ж.Алламуратова – доцент кафедры русского языка и литературы НГПИ, к.ф.н.

Рецензенты: Турабаева Н.А. – ст.преп. кафедры русского языка и литературы НГПИ им.Ажинияза к.ф.н.
Кабулова Л.Т. – к.ф.н., доцент кафедры русского языка и литературы КГУ имени Бердаха

Введение

Данная программа разработана в соответствии с Законом Республики Узбекистан «Об образовании», Национальной программой по подготовке кадров, с постановлением Кабинета Министров Республики Узбекистан за №393 от 20 июня 2017 года «Об утверждении положения о приеме в высшие учебные заведения, переводе, порядке восстановления и отчисления».

Программа составлена для того чтобы оценить знания, умения, навыки абитуриента по научной, научно-педагогической деятельности. Насколько абитуриент, поступающий в магистратуру по специальности русский язык и литература знает теоретические вопросы по «Современному русскому литературному языку», «Истории русской литературы».

Основная часть

Программа по дисциплине «Современному русскому языку»

ФОНЕТИКА

Фонетика как наука о звуковой стороне языка. Понятие о структуре языка. Функции звуковой стороны языка. Звуки речи и звуки языка. Связь фонетики с другими разделами языкознания. Место фонетики в науке о языке. Три аспекта изучения звуков. Артикуляционный, акустический и лингвистический аспекты изучения звуков речи. Акустические свойства звуков речи. Различия звуков по высоте, силе, длительности, тембру. Роль резонаторов при образовании звуков. Тоны и шумы. Артикуляционная характеристика звуков речи. Понятие об артикуляции. Речевой аппарат, его устройство и функции различных его частей.

Классификация звуков русского языка

Гласные и согласные, их артикуляционные и акустические различия. Состав и система гласных и согласных звуков. Классификация гласных и согласных звуков.

Синтагматика и парадигматика фонетических единиц

Звуки речи в речевом потоке. Понятие фонетической позиции.

Редукции первой и второй степени. Количественная и качественная редукции.

Позиционные изменения гласных. Аккомодация как результат совпадения рекурсии одного звука и экскурсии другого звука.

Понятие ассимиляции. Полная и неполная ассимиляция. Прогрессивная

и регрессивная ассимиляция. Контактная и дистактная ассимиляция.

Диссимиляция. Диереза. Эпентеза. Протеза. Ассимиляция по звонкости и глухости. Ассимиляция по твёрдости и мягкости.

Фонетическое членение речи.

Сегментные и суперсегментные фонетические единицы

Фраза, речевой такт, фонетическое слово, слог, звук как сегменты речевого потока. Ударение и интонация как суперсегментные единицы.

Слог

Понятие слога и его различные теории. Артикуляционная и акустическая характеристика слога. Слоговые и неслоговые звуки. Типы слогов: прикрытые и неприкрытые, открытые и закрытые.

Основной закон построения слога. Слогоделение внутри слога в русском языке. Колебания в слоговых границах. Слогоделение на стыке слов.

Ударение

Ударение как суперсегментный элемент. Типы ударения (словесное, синтагматическое и выделительное). Словесное ударение. Фонетическая природа ударения. Фонетические средства, характеризующие ударение. Место ударения в слове. Побочное ударение. Синтагматическое и выделительное ударение. Фонетические признаки синтагматического ударения. Выделительное ударение (логическое и эмфатическое). Признаки логического ударения. Фонетические средства эмфатического ударения.

Интонация

Функции интонации: тактообразующая и фразообразующая, смыслоразличительная, эмоциональная.

Фонология

Понятие фонемы. Фонологическая позиция: сильные и слабые. Доминанта, варианты, вариации фонем, аллофоны.

Русские фонологические школы. Московская (МФШ) и Петербургская (ПФШ) фонологические школы. Спорные вопросы фонологии.

Содержание термина «фонема». Фонема в трактовке И.А.Бодуэна де Куртенэ. Фонема в трактовке Петербургской фонологической школы (ПФШ). Фонема в трактовке Московской фонологической школы (МФШ). Понятие гиперфонемы.

Фонологическая система русского языка. Дифференциальные и интегральные признаки фонем. Состав и система гласных и согласных фонем. Синтагматика и парадигматика фонем. Фонема – минимальная единица звукового строя языка. Фонология – учение о фонеме – является дисциплиной функциональной фонетики. Дифференциальные признаки фонемы. Коррелятивная и некоррелятивная оппозиции. Различение фонем в слабой и сильной позиции. Варианты и вариации фонем.

Орфоэпия

Дисциплина и задачи курса. Значение орфоэпических норм. Стили произношения: академический (высокий, книжный). Причины отступлений

от литературного произношения. Варианты литературных произносительных норм.

Вариантность гласных. Вариантность согласных. Исторические основы русского литературного произношения.

Произношение отдельных грамматических форм. Особенности произношения заимствованных слов. Тенденции развития современных произносительных норм.

Графика

Дисциплина и задачи курса. Основные исторические изменения в русской графике и орфографии.

Графема и буква. Состав современного русского алфавита. Названия букв.

Фонематический и позиционный принципы русской графики. Обозначение на письме фонемы «j». Обозначение на письме твёрдости/мягкости согласных. Гласные буквы после шипящих и Ц. Значение согласных букв. Значение букв ь и ъ. Значение гласных букв.

Слоговой принцип русской графики. Соотношение между буквами и звуками. Слоговой принцип русской графики. Удобство слогового принципа русской графики. Отступления от слогового принципа графики.

Орфография

Дисциплина и задачи курса. Разделы русской орфографии. Основные исторические изменения в русской графике и орфографии. Принципы русской орфографии: морфологический, традиционный, фонетический. Дифференцирующее написание. Слитное, дефисное и раздельное написание. Прописные и строчные буквы. Синтаксический, морфологический, семантический и словообразовательный принципы их употребления.

Перенос части слова на другую строку. Его фонетический и морфематический принципы. Другие основания правил переноса. Графические сокращения. Принципы и типы графических сокращений.

ЛЕКСИКОЛОГИЯ

Лексикология – наука о словарном составе языка. Словарный состав языка как лексико-фразеологическая система. Основные разделы лексикологии: семасиология, ономасиология, этимология, фразеология, лексикография. Два подхода к изучению лексики – синхронический и диахронический.

Связь лексики со словообразованием, морфологией и синтаксисом. Лексико-фразеологическая система современного русского языка.

Парадигматические сигматические отношения в русской лексики и фразеологии. Слово в языке и речи. Словари как один из источников изучения русской лексики.

Слово как основная номинация единица языка

Дифференциальные признаки слова: цельнооформленность, воспроизводимость и идеоматичность. Структура слова: форма (означающее) и значение (означаемое). Варианты слова.

Лексическое и грамматическое значение слова. Ономазиология и семасиология как разделы лексической семантики.

Структурно-семантическая характеристика слова

Внутренняя форма слова. Семасиологическая структура значения слова: денотативное, сигнификативное и коннотативное значения. Структура лексического значения: семема и сема. Сема как минимальный компонент значения слова. Семный анализ слова.

Семантическая структура слова в современном русском языке

Слова однозначные и многозначные. Многозначное слово как система значений (лексико-семантических вариантов). Типы лексических значений в многозначном слове: немотивированное и мотивированное; основное и производное; свободное и связанное (фразеологически связанное и конструктивно ограниченное).

Многозначное слово как система значений

Прямые и переносные значения. Метафора как вид переноса наименования, её разновидности. Узуальные и окказиональные метафорические переносы. Метонимия как вид переноса наименования. Окказиональные метонимические переносы. Синекдоха как вид переноса наименования.

Лексическая позиция как контекстное проявление значения слова (сильная и слабая позиция слова).

Парадигматические отношения в лексике.

Омонимия

Омонимия и полисемия. Омонимический ряд и разновидности омонимов. Лексические омонимы: полные и частичные. Омоформы, омофоны, омографы. Пути появления омонимов. Словари омонимов.

Синонимия

Понятие синонимического ряда, его доминанты. Типы синонимов: семантические, градационные, стилистические, абсолютные. Типы синонимов по структуре: однокорневые, разнокорневые. Узуальные и окказиональные синонимы. Синонимия и полисемия. Словари синонимов.

Антонимия

Антонимический ряд. Разнокорневые и однокорневые антонимы. Узуальные и окказиональные антонимы. Антонимия и полисемия. Словари антонимов.

Паронимия

Понятие паронимов. Способы различения слов-паронимов. Словари паронимов.

Гиперо-гипонимия как родово-видовое взаимодействие слов

Гиперо-гипонимический ряд и его семантическая структура:

гиперонимы и гипонимы. Тематический ряд как объединение слов с дисциплинаной лексико-семантической общностью.

Ономастика как раздел лексикологии

Антропонимы и топонимы. Ономастические словари.

Социально-функциональная лексика русского языка

Общеупотребительная лексика. Лексика ограниченного употребления.

Профессиональная и специальная лексика. Термины. Терминологические словари.

Диалектная лексика. Типы диалектизмов: фонетические, лексические, словообразовательные, морфологические, этнографические. Диалектные словари.

Функционально-стилевая характеристика лексики русского языка

Межстилевая лексика. Стилистически окрашенная лексика. Лексика книжного и разговорного стилей.

Официально-деловая, научная и публицистическая лексика. Разговорная лексика, её разновидности. Просторечная лексика, её особенности. Вульгаризмы.

Стилистическая характеристика лексики русского языка. Стилистическая нейтральная и стилистически отмеченная (экспрессивная и эмоционально-оценочная) лексика. Виды эмоционально-оценочной лексики.

Активная и пассивная лексика современного русского языка

Современная лексика.

Устаревшие слова и их виды: архаизмы и историзмы.

Разновидности архаизмов: фонетические, лексические, семантические, словообразовательные, морфологические.

Неологизмы, их разновидности: узуальные и окказиональные. Пути образования новых слов и значений в современную эпоху.

Исторические словари. Слова устаревших слов. Словари новых слов. Словари новых слов и значений.

Лексический состав современного русского языка с точки зрения происхождения

Лексика исконно русская и заимствованная.

Основные пласты исконно русской лексики: общеславянская, восточнославянская, собственно русская.

Старославянизмы. Признаки старославянизмов.

Иноязычные слова в русском языке. Источники и время заимствования. Калькирование и его виды. Полукальки.

Экзотизмы, варваризмы.

Этимологические словари. Словари иностранных слов.

Фразеология, её дисциплина и задачи

Дисциплина и задачи фразеологии. Словосочетания свободные и связанные. Фразеологизм и слово. Фразеологизм как составная целостная единица языка. Дифференциальные признаки фразеологизма: идиоматичность, связанность значения, раздельнооформленность,

воспроизводимость, постоянство лексико-грамматического словаря. Фразеологизм и слово. Фразеологизм и свободное словосочетание слов.

Классификация фразеологизмов по семантической слитности компонентов. Структурные типы фразеологизмов

Семантические типы фразеологизмов: сращение, единство, выражения, сочетания и их дифференциальные признаки. Семантическая структура фразеологизма: фразеологизмы однозначные и многозначные. Структурные типы фразеологизмов: глагольные, именные, наречные и другие.

Парадигматические отношения во фразеологии

Фразеологические омонимы и свободные словосочетания слов. Синонимия фразеологизмов и слов. Структурные типы фразеологизмов – синонимов: одноструктурные и разноструктурные. Фразеологическая антонимия. Структурные типы фразеологизмов-антонимов: одноструктурные и разноструктурные.

Классификация фразеологизмов по стилистическим признакам, по сфере возникновения, по языковым источникам

Функционально-стилевая характеристика русской фразеологии: межстилевые, книжные, разговорные и просторечные фразеологизмы.

Активная и пассивная фразеология.

Фразеологизмы русского языка с точки зрения происхождения. Исконно русская и заимствованная фразеология. Фразеологические словари.

Теоретические основы русской лексикографии

Типы словарей. Энциклопедические и лингвистические словари. Важнейшие толковые словари, принципы их построения.

СЛОВООБРАЗОВАНИЕ

Словообразование как учение о системе морфем, морфемном составе русского языка (морфемика) и о способах образования слов (деривация).

Связь словообразования с другими разделами языкознания – фонетикой, лексикологией, морфологией, синтаксисом, а также прикладными науками – орфографией, культурой речи, стилистикой.

Морфемика современного русского языка

Понятие морфемики. Морфемика как учение о минимальных значимых частях слова – морфемах.

Понятие морфемы и морфемной структуры слова

Виды морфем. Морф и морфема. Алломорфы. Варианты морфемы.

Классификация морфем по различным признакам (роли, значению, месту, функции, реализации – свободные и связанные, материально выраженные и нулевые).

Корневые и служебные морфемы. Виды аффиксов: префикс (приставка), суффикс, постфикс, флексия.

Особенности аффиксов и префиксов. Аффиксоиды. Квазиморфемы. Радиксоиды. Унификсы. Унирадиксоиды. Конфиксы.

Асемантические части слова: соединительные элементы, интерфиксы,

тематические гласные. Продуктивность и регулярность морфем.

Структурно-семантические взаимоотношения между морфемами.

Омонимия, синонимия, антонимия и многозначность морфем.

Морфемы исконные и заимствованные.

Структура русского слова

Основа и окончание. Понятие основы. Основа слова как базовый компонент его словообразовательной структуры.

Нечленимые и членимые основы. Степень членимости основ. Членимость и производность основ и их соотношение.

Типы основ. Непроизводная (немотивированная), производная (мотивированная), производящая (мотивирующая) основы.

Соотношение производящей и производной основ.

Признаки производных основ. Свободная и связанная основы. Простая и сложная основы. Прерывистая основа.

Слитные и составные слова

Сочетаемость служебных морфем с основами.

Морфонологические явления на стыке морфем: чередование фонем (альтернация), интерфиксация, наложение морфем (аппликация, интерференция), разновидность гаплогогия; усечение морфемы.

Понятие морфемы, субморфа.

Изменения в морфемной структуре слова: опрощение, или интеграция; переразложение; усложнение, декорреляция, а также замещение и диффузия.

Морфемный и этимологический анализы слов

Морфемный состав слова. Морфемный анализ (цели, задачи, принципы, схема и методика проведения), его связь со словообразовательным анализом и с орфографией.

Типы морфемных словарей. Этимологический анализ. Этимологические словари.

Словопроизводство. Словообразование (деривация)

Деривация как процесс создания новых слов (комбинация морфем) на базе имеющегося в языке строительного материала и существующих словообразовательных моделей. Словообразующие и формообразующие аффиксы

Характеристика словообразующей функции аффиксальных морфем (префиксов, суффиксов, постфиксов, интерфиксов). Валентность морфем.

Производное слово как лингвистический феномен.

Словообразовательное значение и словообразовательный формант.

Понятие мотивации (словообразовательная выводимость, производность).

Определение формальных и семантических отношений между мотивирующей и мотивированной основами (мотивационная парадигма).

Расхождение в формальной и смысловой соотнесённости.

Множественность мотиваций.

Виды производности (прямая, переносная) и степени.

Словообразовательный тип (СТ)

Характеристика СТ по трём существенным признакам: общности части речи мотивирующего слова, словообразовательного форманта и словообразовательного значения.

Определение признаков СТ как классификационной единицы: отнесенность к лексической или синтаксической деривации, продуктивность, регулярность, транспозиционные / нетранспозиционные, модификационные / мутационные.

Способы синхронного словообразования

Классификация способов образования слов: морфологический и неморфологический.

Разновидности морфологического способа: аффиксальные и неаффиксальные.

Типы аффиксального способа: несмешанные (чистые) и смешанные (комбинированные).

Чистая аффиксация: суффиксация, нулевая суффиксация, префиксация, постфиксация.

Смешанные виды аффиксации: префиксально-суффиксальный способ (конфикс, или циркумфикс), префиксально-суффиксально-сложный способ, префиксально-суффиксально-постфиксальный, префиксально-постфиксальный, суффиксально-постфиксальный способы, префиксация в сочетании с суффиксацией, в том числе нулевой, сложносуффиксальный способ, сложение в сочетании с нулевой суффиксацией, сокращение с суффиксацией, сокращение с префиксацией и суффиксацией, сращение с суффиксацией.

Неаффиксальные способы образования слов: сложение (в том числе чистое сложение, словосложение, или сложносоставной, и основосложение), аббревиация (или сложносокращенный способ), сращение, усечение (или сокращение), редеривация (обратное словообразование), конверсия (субстантивация).

Неморфологические способы образования слов: лексико-семантический, лексико-синтаксический, морфолого-синтаксический.

Калькирование.

Новые продуктивные способы словообразования: усечение производящей основы по аббревиатурному типу (только у имен существительных), телескопический (или вставочный) способ как разновидность аббревиации.

Строение системы синхронного словообразования

Комплексные	единицы	синхронного	словообразования:
словообразовательная	пара	(словообразовательный	квадрат),
словообразовательный	тип,	словообразовательная	модель,
словообразовательный	ряд,	словообразовательная	группа,

словообразовательная категория, словообразовательная цепь (словообразовательный шаг и словообразовательное разветвление), словообразовательная парадигма (три класса производных слов: узуальные, потенциальные, окказиональные слова), словообразовательное гнездо (родственные или однокоренные слова), словообразовательные микросистемы (классы) (отсубстантивные, отадективные, отглагольные, отнаречные).

Словообразовательная структура слова

Словообразовательный анализ (цели, задачи, принципы, схема и методика проведения), на основе которого осуществляется морфемное членение слова.

Типы словообразовательных словарей.

Словообразование частей речи

Словообразование имён существительных. Морфологические и неморфологические способы образования существительных. Виды морфологического словообразования существительных. Аффиксальные способы образования существительных (суффиксальный, префиксальный, префиксально-суффиксальный). Безаффиксный способ образования существительных. Образование сложных имен существительных. Аббревиация.

Словообразование имён прилагательных. Морфологические и неморфологические способы образования прилагательных. Виды морфологического образования прилагательных (суффиксальный, префиксальный, префиксально-суффиксальный, сложение).

Аффиксальные способы: суффиксация (в том числе «степени качества»), префиксация, префиксально-суффиксальный способ, флексийный, префиксально-флексийный и сложно-флексийный способ, постфиксация.

Безаффиксные способы: сложение (чистое, сложно-суффиксальный, в том числе нулевой) и (специфический) сращение, или лексико-синтаксический (в том числе с суффиксацией) и сложносоставной способ, а также адъективация.

Словообразование глаголов. Аффиксальные способы образования глаголов: префиксальный суффиксальный, префиксально-суффиксальный, постфиксальный, суффиксально-постфиксальный, префиксально-постфиксальный, префиксально-суффиксально-постфиксальный. Сложение.

Словообразование наречий. Аффиксальные способы: суффиксация (в том числе «степени качества») и префиксально-суффиксальный способ, префиксально-флексийный (бесфлексийный), префиксация, постфиксация.

Отдельные случаи безаффиксного способа: сложение (в том числе чистое), сложение с суффиксацией и сложение с префиксацией и суффиксацией, сложно-флексийный (бесфлексийный).

Разновидность морфолого-синтаксического способа – адвербиализация.

Словообразование числительных, местоимений, предикативов, модальных и служебных слов и междометий.

Способы образования числительных: суффиксация и сложносоставной способ, префиксация и постфиксация, чистое сложение, флексийный и сложно-флексийный способы.

Способы образования местоимений – префиксация, суффиксация, постфиксация.

Способы образования предикативов (слов категории состояния) – конверсия, префиксация, суффиксация.

Способы образования модальных слов. Аффиксальные: суффиксация, префиксация, префиксально-суффиксальный способ. Безаффиксные: сращение и конверсия.

Способы образования предлогов – сложение, сращение, конверсия, суффиксация.

Способы образования союзов – сращение, сложносоставной способ, конверсия.

Способы образования частиц – сращение, сложение (сложение с аффиксацией), конверсия.

Способы образования междометий – аффиксация, безаффиксные – сращение, сложение и конверсия.

МОРФОЛОГИЯ

Морфология как грамматическое учение о слове и его формах.

Дисциплина морфологии. Грамматические категории русского языка. Грамматические значения слова и способы их выражения.

Определение дисциплины морфологии. Грамматическая форма: синтетическая и аналитическая. Грамматическое значение (общее и частное). Формообразование и словоизменение. Средства выражения грамматических значений (окончание, формообразующие аффиксы, супплетивизм основ, ударение, служебные слова, порядок слов). Грамматическая категория. Словоизменительные и классификационные категории.

Грамматическая парадигма. Виды парадигм (полная и неполная, компактная и рассеянная, глагольная и именная, словоизменительная и словообразовательная). Связь морфологии с другими разделами языка.

Понятие частей речи. Вопрос о принципах классификации частей речи в русском языке. Части речи самостоятельные (знаменательные) и служебные. Их функции в предложении.

Имя существительное

Лексико-грамматические разряды существительных, их семантические и грамматические признаки

Лексико-грамматические разряды существительных (определение). Наричательные и собственные имена существительные, их значение и грамматические признаки. Одушевленные и неодушевленные имена существительные, их семантика и грамматические признаки. Соотношение между категорией одушевленности/неодушевленности в грамматике и понятиями живого и неживого в природе. Конкретные и отвлеченные имена существительные, их семантика и грамматические признаки. Собираательные,

вещественные имена существительные, их семантика и грамматические признаки. Взаимосвязь лексико-грамматических разрядов имен существительных.

Морфологические категории имён существительных

Грамматические категории имен существительных (род, число, падеж). Категория рода имен существительных как классификационная категория. Грамматическое содержание категории рода. Средства выражения рода имен существительных (морфологические, лексические, словообразовательные, синтаксические). Род и пол одушевленных существительных. Род неодушевленных существительных.

Родовая парадигма имён существительных

Распределение имен существительных по родам (м.р., ж.р., ср.р.), существительные общего рода. Род несклоняемых существительных. Род сложносокращенных слов. Колебания в роде имён существительных.

Категория числа имён существительных

Значение форм категории числа. Категория числа как словоизменяемая категория. Способы и средства выражения грамматического значения числа имени существительного. Числовая парадигма. Существительные, не имеющие числовой парадигмы: существительные *singulariatantum*, существительные *pluraliatantum*. Переносное употребление форм числа имен существительных.

Категория падежа имён существительных

Падеж как словоизменяемая грамматическая категория. Падежная парадигма. Основные значения падежей и их синтаксические функции. Способы и средства выражения падежных значений. Синтетический способ выражения падежей (окончания, мена ударения, чередование звуков). Аналитический способ выражения падежей (предлоги).

Склонение имён существительных

Склоняемые и несклоняемые имена существительные. Субстантивное склонение имен существительных. I, II, III типы субстантивного склонения в школьной и вузовской грамматике. Адъективное склонение. Смешанное склонение. Разносклоняемые имена существительные. Существительные вне типов склонения (существительные *pluraliatantum*). Существительные с нулевой парадигмой склонения.

Имя прилагательное

Категориальное значение имени прилагательного. Морфологические признаки имени прилагательного (род, число, падеж, краткость–полнота, степени сравнения). Синтаксические функции прилагательного (определение, именная часть составного сказуемого).

Лексико-грамматические разряды имён прилагательных

Разряды прилагательных как категориальный признак. Качественные прилагательные, их значение и лексико-грамматические особенности. Относительные и притяжательные прилагательные, их лексические и грамматические свойства. Переход одних разрядов прилагательных в другие.

Краткие формы и степени сравнения качественных прилагательных

Полные и краткие формы прилагательных. Образование кратких форм. Семантические, морфологические и синтаксические различия полных и кратких форм. Усеченные формы прилагательных. Система степеней сравнения. Формы сравнительной степени (синтаксические и аналитические), их значение и образование. Формы превосходной степени (аналитические и синтетические), их значение и образование. Элятив. Суперлятив. Формы субъективной оценки качественных прилагательных.

Склонение прилагательных

Типы склонения. Адъективное склонение. Склонение качественно-относительных прилагательных. Разновидности склонения качественно-относительных прилагательных (твердый, мягкий, смешанный варианты). Склонение притяжательных прилагательных с основной на *-j* (й). Склонение притяжательных прилагательных на *-ов, -ев, -ин*. Нулевой тип склонения.

Имя числительное

Категориальное значение числительных. Грамматические и словообразовательные признаки числительных. Структура числительных (простые, сложные, составные числительные). Разряды числительных. Количественные числительные: семантика, морфологические и синтаксические особенности.

Склонение числительных

Образцы склонения числительных. Склонение числительного **один**. Склонение числительных **два, три, четыре**. Склонение числительных от **пяти до двадцати и тридцать**. Склонение числительных **сорок, девяносто, сто**. Склонение числительных от **пятидесяти до восьмидесяти**. Склонение числительных **двести, триста, четыреста**. Склонение числительных от **пятисот до девятьсот**. Склонение числительного **тысяча**. Склонение числительных **миллион и миллиард**.

Дробные числительные

Дробные числительные: семантика, структура, синтаксические свойства.

Собирательные числительные

Собирательные числительные: семантика, особенности употребления, основные признаки, образование.

Порядковые числительные

Вопрос о порядковых числительных в русской грамматической науке. Семантика и грамматические признаки порядковых числительных. Образование порядковых числительных. Особенности употребления числительных в русском языке.

Связь числительных с существительными.

Вопрос о неопределенно-количественных словах

Связь числительных с существительными. Количественно-именные сочетания. Синтаксические функции числительных в предложении. Вопрос о

неопределенно-количественных словах.

Местоимение

Значение местоимений. Разряды местоимений по соотносительности с другими частями речи: местоимения-существительные, местоимения-прилагательные, местоимения-числительные, местоимения-наречия.

Категории рода, числа, падежа, одушевленности/неодушевленности местоимений-существительных.

Зеркальные категории и формы местоимений-прилагательных и местоимений-числительных.

Разряды местоимений по значению (личные, лично-указательные, возвратное, притяжательные, указательные, определительные, вопросительные, относительные, отрицательные).

Особенности склонения и употребления местоимений

Склонение и употребление личных и лично-указательных местоимений. Вопрос о местоимениях **мы, вы, она, оно, они**. Синтаксические функции личных и лично-указательных местоимений. Особенности склонения и синтаксическая функция возвратного местоимения **себя**. Склонение притяжательных местоимений. Склонение местоимений остальных разрядов. Неполная парадигма склонения отрицательных местоимений **некого, нечего**. Особенности склонения относительно-вопросительных местоимений **сколько, столько**, их синтаксическая функция.

Глагол

Глагол как часть речи. Семантика глагола. Категориальное значение глагола.

Морфологические категории (вид, залог, возвратность, число, лицо, время, наклонение, род) и формы глагола.

Синтаксические категории (лицо, время, наклонение) и формы глагола. Синтаксические функции глагола в предложении.

Спрягаемые и непрягаемые формы глагола.

Инфинитив как исходная форма глагола

Спрягаемые (личные) формы глагола. Непрягаемые (неличные) формы глагола. Инфинитив. Образование. Суффиксы инфинитива (**-ть, -ти, -чь, -чи**). Грамматические значения инфинитива. Синтаксическая функция инфинитива в предложении. Основа инфинитива как формообразующая платформа.

Вид глагола как грамматическая категория

Вид глагола как грамматическая категория. Совершенный вид. Несовершенный вид. Система вида глагола в русском языке. Видовая парадигма. Способы образования видовой пары (приставочный, суффиксальный, чередование суффиксов, мена ударения, усечение основы, супплетивный).

Двухчленные и многочленные видовые корреляции. Глаголы, не имеющие видовой пары. Одновидовые глаголы совершенного вида. Одновидовые глаголы несовершенного вида. Двувидовые глаголы. Категория

вида в глаголах движения.

Категория способа глагольного действия. Категория вида и ее отношение к категории способа глагольного действия.

Категория залога

Вопрос о залоговой парадигме в русском языке. Залог как грамматическая категория. Залог как двучленная оппозиция. Залог как трехчленная оппозиция. Залог и переходность глагола.

Грамматическое значение действительного и страдательного залога и способы их выражения. Действительный залог. Страдательный залог. Средневозвратный залог. Залог как словоизменительное и классификационное значение. Глаголы, не имеющие залоговых значений.

Возвратность как грамматическая категория

Категория возвратности. Формальный показатель возвратности: его многозначность и омонимичность. Образование возвратных глаголов.

Грамматическое значение возвратных глаголов, образованных от переходных глаголов.

Лексико-грамматические разряды возвратных глаголов (собственно-возвратные, общевозвратные, взаимно-возвратные, косвенно-возвратные, активно-безобъектные, произвольного действия).

Наклонение как морфологическая и синтаксическая категория

Наклонение как грамматическая категория. Изъявительное наклонение (индикатив) в глагольных формах и в предложении.

Повелительное наклонение. Состав форм повелительного наклонения и их образование. Значение форм повелительного наклонения.

Сослагательное наклонение глагола. Способы образования сослагательного наклонения. Значение форм сослагательного наклонения. Нейтрализация форм наклонений.

Время как морфологическая и синтаксическая категория

Время как морфологическая и синтаксическая категория. Система времен глагола.

Настоящее время глагола. Формы настоящего времени, их значение, образование и употребление. Основа настоящего времени как формообразующая платформа.

Прошедшее время глагола. Формы прошедшего времени, их значение, образование и употребление.

Будущее время глагола. Будущее время и вид глагола. Синтетические и аналитические формы будущего времени, их значение, образование и употребление.

Употребление временных форм в переносном значении.

Категория лица

Лицо как грамматическая категория глагола. Система форм категории лица. Соотношение категории лица с категориями вида, наклонения, времени. Способы выражения личных форм (синтетический, аналитический, смешанный). Значения форм лица. Типы личных парадигм (полные,

неполные, избыточные).

Классы глаголов. Спряжение глаголов. Глаголы I спряжения. Глаголы II спряжения. Разноспрягаемые глаголы. Безличные глаголы, их семантика и парадигматика. Безличная форма. Личные глаголы в безличном значении. Отношение «безличности» к семантике глаголов, связанной с наличием субъекта.

Причастие и деепричастие как особые формы глагола.

Причастие как особая форма глагола

Причастие как особая форма глагола. Глагольные признаки причастий. Признаки прилагательных у причастий. Состав причастных форм. Действительные причастия, их образование. Страдательные причастия, их образование. Краткие формы страдательных причастий, их образование и употребление. Соотношение причастия и временных форм глагола. Функции причастий в предложении.

Деепричастие как особая форма глагола

Деепричастие как особая форма глагола. Глагольные признаки деепричастий. Признаки наречий у деепричастий. Состав деепричастных форм. Образование деепричастий совершенного и несовершенного вида. Особенности образования деепричастий от двувидовых глаголов. Функции деепричастий в предложении. Переход причастий и деепричастий в другие части речи.

Наречие как часть речи

Наречие как часть речи. Категориальное значение морфологические и синтаксические признаки наречий. Разряды наречий по семантике. Определительные наречия, их разряды (качественные, количественные, образа и способа действия, сравнительно-уподобительные, совместности). Обстоятельственные наречия, их разряды (наречия места, времени, причины, цели). Грамматические свойства наречий на -о. Степени сравнения наречий. Формы сравнительной степени (синтетические и аналитические).

Категория состояния как часть речи

Категория состояния как часть речи. Лексико-семантические особенности слов категории состояния. Морфологические признаки категории состояния. Синтаксические особенности категории состояния. Семантические разряды слов категории состояния. Группы слов категории состояния в зависимости от соотношения с другими частями речи. Отличие категории состояния от кратких прилагательных, наречий на -о, имен существительных, модальных слов.

Служебные слова.

Модальные слова, их разряды и синтаксические особенности

Особенности служебных слов. Их отличие от знаменательных слов.

Модальность как понятийно-грамматическая категория. Средства выражения модальности: лексические, морфологические, синтаксические. Определение модальных слов. Разряды модальных слов. Синтаксические особенности модальных слов, их функции в предложении.

Предлоги, их структура и семантика

Предлоги как часть речи. Значение предлогов. Образование предлогов. Предлоги первообразные и производные. Структурные типы предлогов (простые, сложные, составные). Особенности употребления предлогов с падежными формами.

Союзы, их семантика и структурные типы

Союз как часть речи. Значение союзов. Семантические союзы. Синтаксические союзы. Структурные типы союзов по происхождению (первообразные и производные), по морфологическому составу (простые и составные), по характеру синтаксических отношений (сочинительные и подчинительные). Группы сочинительных и подчинительных союзов. Союзные слова.

Частицы, их структура, семантика, функции

Частицы как часть речи. Семантика частиц. Разряды частиц по семантике и функциям (смысловые, эмоционально-экспрессивные, модальные; формообразующие и словообразующие). Строение частиц (непроизводные и производные).

Междометия

Междометие как часть речи. Разряды междометий по значению (эмоциональные и побудительные), по структуре (непроизводные и производные). Звукоподражание как часть речи. Значение и грамматические особенности звукоподражаний. Связь звукоподражаний с другими частями речи.

СИНТАКСИС

Дисциплина и задачи синтаксиса современного русского языка

Синтаксические средства русского языка. Основные синтаксические единицы: словосочетание (СС), простое предложение (ПП), сложное предложение (СП). Грамматические значения синтаксических единиц. Связь синтаксиса с морфологией и лексикой.

Словосочетание

Понятие о словосочетании. Подчинительные и другие сочетания слов. Простые и сложные СС.

Типы СС по структуре, главному слову, смысловым отношениям, типу подчинительной связи. Типы СС по главному слову: именные, прономинативные, глагольные, адвербиальные. Типы СС по смысловым отношениям: атрибутивные, объектные, субъективные, комплетивные, обстоятельственные. Три вида подчинительной связи: согласование, управление, примыкание.

Предложение

Отличие предложения от словосочетания. Признаки предложения. Предикативная основа. Связь между главными членами между главными членами предложения. Парадигма предложения. Понятие о структурной схеме предложения.

Типология простых предложений (ПП). ПП двусоставные и односоставные. Распространенные и нераспространенные. Восклицательные и невосклицательные, повествовательные, вопросительные и побудительные.

Простые предложения (ПП). Главные члены ПП

Связь главных членов ПП. Способы выражения подлежащего одним словом и сочетанием слов. Нестандартные формы выражения подлежащего.

Классификация сказуемого: простое глагольное; составное глагольное, составное именное, сложное. Осложненные формы 6 их типов сказуемого.

Второстепенные члены предложения

Типология второстепенных членов. Определение согласованное и несогласованное. Приложение. Дополнение прямое и косвенное. Обстоятельство образа действия, меры и степени, места, времени, причины, цели, условия, уступки.

Полные/неполные простые предложения

Контекстуально- и ситуативно-неполные ПП. Эллиптические предложения.

Односоставные предложения, их структурные типы.

Синонимия односоставных и двусоставных ПП

Односоставные предложения определено-личные, неопределенно-личные, обобщенно-личные, безличные, инфинитивные, номинативные. Генитивные и вокативные.

Типы нечленимых предложений. Генитивные и вокативные предложения.

Простое осложнённое предложение (ПОП).

Однородные члены предложения, их связь

Блок однородных членов. Сочинительный ряд, его типы. Открытые/закрытые сочинительные ряды.

Виды сочинительных отношений (соединительные, разделительные, противительные, градационные, пояснительные, присоединительные).

Вопрос об однородных сказуемых. Однородные и неоднородные определения.

Обособленные члены предложения

Условия обособления. Синтаксические, морфологические и семантические условия обособления.

Полупредикативные обособленные члены.

Обособленные определения, приложения, обстоятельства.

Поясняющие и уточняющие члены. Понятие о полупредикативных членах ПП.

Сложное предложение (СП)

Структура СП. Типология СП. Разграничение ПП и СП. Элементы структуры СП.

Грамматическое значение СП. Свободные и несвободные по структуре СП. Свободные и бессоюзные СП.

Сложносочинённое предложение (ССП)

Средства связи частей в ССП. ССП открытой и закрытой структуры. Смысловые отношения между частями. Типология ССП. Структурно-семантические типы ССП (соединительные, противительные, разделительные, градационные, пояснительные, присоединительные).

Сложноподчиненное предложение (СПП)

СПП расчлененные/нерасчлененные структуры. Средства связи частей, семантика и позиция придаточной части в разных типах СПП.

Гибкость/негибкость структуры.

Типология СПП.

СПП нерасчлененной структуры

СПП с придаточными изъяснительно- и сравнительно-объектными, присубстантивно-атрибутивными, местоименно-союзные СПП, местоименно-соотносительные СПП.

СПП расчлененной структуры

СПП с придаточными следствия, условия, уступки, распространительно-присоединительными, причины, цели, сравнения, места, времени.

Бессоюзное сложное предложение (БСП)

Элементы структуры БСП. Типы БСП по характеру смысловых отношений между частями. БСП открытой и закрытой структуры. Синонимия ССП, СПП, БСП. Графические схемы ССП, СПП, БСП.

Многочленное сложное предложение (МСП). Разновидности МСП

Многочленные СП. МСП с разными видами связи.

МСПП. Способ связи главной и придаточных частей в МСП: однородное/неоднородное соподчинение придаточных, последовательное подчинение придаточных. Уровни членения в МСП по доминирующей связи графические схемы многочисленных СПП, их графические схемы.

Сложные формы монологической и диалогической речи

Признаки монологической и диалогической речи. Сложное синтаксическое целое (ССЦ). Композиция ССЦ (зачин, развитие темы, концовка). Связь между П в ССЦ: цепная и параллельная связь.

Абзац как композиционно-стилистическая единица. Соотношение абзаца и ССЦ.

Способы передачи чужой речи

Способы передачи чужой речи. Прямая и косвенная речь. Перевод прямой речи в косвенную речь. Несобственно-прямая речь. Цитация и её формы.

Пунктуация

Принципы русской пунктуации. Основные функции знаков препинания.

Программа по дисциплине «История русской литературы» Фольклор как искусство слова

Специфика фольклора. Состав и классификация жанров фольклора. Зарождение науки о фольклоре. Теория заимствования. Собираание и изучение фольклора. Русская обрядовая поэзия

ИСТОРИЯ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ IX – XVIII ВЕКОВ

История древнерусской литературы

История возникновения и развития древнерусского государства. Летописание, как один из видов литературного творчества. Летописные списки и своды. «Повесть временных лет» история создания, списки, содержания, фольклорные мотивы, культурно-историческое значение произведения. Идеал как главный тип изображения человека в литературе древней Руси. Характеристика жанров древнерусской литературы.

«Сказание о Борисе и Глебе» – образец древнерусской житийной литературы, наличие в нем агиографических элементов и элементов воинской повести.

«Слово о полку Игореве» выдающийся памятник древнерусской литературы. Гипотезы об авторе. Переводы «Слова» на современный русский и узбекский языки. Князь Святослав Киевский, причины идеализации. Князь Игорь и Всеволод как воплощение воинской храбрости. Образ Ярославны. Роль картин природы в общей концепции «Слова».

«Моление Даниила Заточника», как начало изображения личности в древнерусской литературе. Воинские повести, «Задонщина».

Стиль «плетение словес». Возникновение литературного стиля «плетение словес». Причины его возникновения и характер проявления в литературных памятниках этого времени. «Хождение за три моря Афанасия Никитина». Образ автора, новизна содержания и стиля произведения. Реальные сведения об Индии XV века. «Повесть о Петре и Февронии». Попытка создать характер в «Повести». Феврония - представитель народных низов. Мудрость и животворящая сила любви Февронии. Превосходство героини над сословием бояр, антибоярская позиция автора произведения.

Литературный стиль иосифлян и заволжских старцев. Тема власти и судьбы русского государства в публицистике XVI века: Максим Грек, Андрей Курбский, Иван Грозный, Иван Пересветов. Утверждение неограниченной власти царя в письмах Ивана Грозного к Андрею Курбскому. Литературная деятельность митрополита Даниила и Максима Грека. Литературный стиль Максима Грека: композиционная четкость, логичность и аргументированность в изложении, строгость в подборе лексики, философизм, новые для русской литературы образные приемы. Начало книгопечатания в Москве. Иван Федоров – первопечатник.

Особенности литературной борьбы этого времени. Бытовые повести, изображающие процесс пробуждения личности, борьбы нового со старым в представлении о быте русских людей. Сатирическая повесть о Фроле Скобееве. Новые социально-бытовые повести «Повесть о Горе-Злочастии», «Повесть о Савве Грудцыне»

«Повесть о Ерше Ершовиче», «Повесть о куле и лисице», «Повесть о

Шемякином суде», и др. Монолог и диалог – средство создания облика героя. Тема ценности маленького человека. Церковная реформа XVII века, раскол в русской церкви и его сущность. Жизнь и литературная деятельность протопопа Аввакума. Жизнь и творчество Симеона Полоцкого. Карион Истомин и Сильвестер Медведев ученики и продолжатели Полоцкого. Возникновение виршей в конце XVII века.

История русской литературы XVIII века

Петровские реформы. Театр и драматургия. Феофан Прокопович публицист, драматург, поэт и теоретик. Своеобразие русского классицизма. Творчество А.Д.Кантемира. Характеристика сатир. «Письмо Харитона Макентина к приятелю о сложении стихов русских». Творчество В.К.Третьяковского. Теоретические споры между Третьяковским, Ломоносовым и Сумароковым. Философские воззрения Ломоносова. Труды Ломоносова по филологии «Письмо о правилах российского стихотворения», «Риторика», «Предисловие о пользе книг церковных в российском языке». Ломоносов – родоначальник новой русской поэзии XVIII в. «Ода на взятие Хотина». Поэтика оды «На день восшествия на престол императрицы Елизаветы Петровны 1747 года». Философские оды: «Утреннее размышление о Божьем величии», «Вечернее размышление о Божьем величии при случае великого северного сияния». Стихотворный диспут в «Разговоре с Анакреоном» как утверждение гражданской поэзии. Творчество А.П. Сумарокова. Доктрина русского классицизма в работах Сумарокова «О русском языке», «О стихотворстве». Отражение жанров классицизма в творчестве А. Сумарокова. Комедии А. Сумарокова. Появление сатирических журналов как новый этап идеологического развития русского общества XVIII в. Творческий путь Д.И.Фонвизина. Пьесы Д.Фонвизина. Творчество Я.Б.Княжнина. Трагедия «Вадим Новгородский» (летописные источники, образная система). В.Капнист – старик. «Сатира» (жизнь столичного дворянства, образ маскарада, образ судьбы), «Ода на рабство», «Ода на истребление в России звания раба». Комедия сатира «Ябеда» (сюжет, проблематика, образная система). Мировоззрение Г. Державина. Державин и классицизм. Классификация од Державина. Влияние поэзии Державина на Батюшкова, Рылеева, Кюхельбекера, Тютчева, Языкова, Пушкина. А. Радищев как представитель художественной литературы конца XVIII века. Сказочная поэма «Бова». Радищев и Новиков. Лирико-биографическая повесть «Дневник одной недели». Новаторство Радищева. Ранний период творчества Крылова. Лирика «Отъезд из деревни», «Уединение», «На случай грозы в деревне». Драматургия И. Крылова. Сатирические журналы. Творчество Н. Карамзина. Ранние произведения («Евгения и Юлия») Карамзин и Шекспир («Поэзия», «Письма русского путешественника»), перевод трагедии («Юлия и Цезарь»). Сентиментализм и его проявление в повестях Карамзина.

ИСТОРИЯ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ XIX ВЕКА (I половина)

Социально-исторические условия на рубеже XVIII и XIX вв. Влияние войны 1812 г. и Декабристского восстания на развитие литературы первой половины XIX века.

Основные литературные направления, их взаимодействие и борьба по идейным и литературно-эстетическим вопросам. Возникновение романтизма. Различные течения в русском романтизме. Определяющая роль В. Жуковского в зарождении и развитии русского романтизма.

Общественно-исторические причины возникновения «легкой поэзии», ее социальная направленность и роль в литературном процессе начала XIX века. Значение Батюшкова в развитии «легкой поэзии».

В.А. Жуковский (1783-1852). Период сентиментализма. Тематика, речевые, стиховые и жанровые особенности ранних стихотворений. Переход к романтизму. Его связи с западноевропейским романтизмом. Идеино-эстетический анализ баллад. Изображение внутреннего мира человека. Гибкость, напевность, музыкальность стиха. Элегичность и этико-психологическая сущность романтизма Жуковского.

К.Н. Батюшков (1787-1855). Элементы сентиментализма и классицизма в ранних стихах Батюшкова. Преобладающий пафос стихов – жизнеутверждающая романтика земных благ и наслаждений. Батюшков – ведущий представитель «легкой поэзии». Эпикурейско-гедонистический характер «легкой поэзии» Батюшкова. Неудовлетворенность окружающей социальной действительностью и уход в мир, созданный мечтой. Своеобразие художественной формы поэзии Батюшкова. Специфика образа лирического героя, обращение к реальной действительности, пластичность и ясность образов, обогащение поэтического языка.

И.А. Крылов (1769-1844). Путь Крылова к реалистической басне (его деятельность в качестве драматурга, журналиста, прозаика). Социально-сатирические начала его басен. Проблематика басен: социально-политическая, морально-философская, социально-бытовая. Крылов – новатор басенного творчества. Сравнение его басен с баснями Эзопа и Лафонтена. Анализ структуры басни по разным ее уровням: содержанию, поэтической речи, стиху, жанровому своеобразие.

К.Ф. Рылеев (1795-1826). Общественно-политическая деятельность. Идеинная эволюция. Образ поэта-гражданина («Державин», «Послание к Н. Гнедичу», «Боян»), сатира «К временщику». Думы Рылеева, их гражданственность и патриотизм. Жанр, средства типизации героев, композиция, язык, стих. Поэма «Войнаровский». Проблематика, ведущие идеи, сюжет и основные герои. Идеализация Войнаровского и Мазепы.

А.С. Грибоедов (1795-1829). Идеино-художественное формирование Грибоедова. Путь писателя к критическому реализму. «Горе от ума» – новый этап в развитии драматургии. Проблематика и идейный смысл комедии, выражение в ней идей декабризма. Сатирическое изображение старого московского дворянства. Смысл конфликта Чацкого с фамусовской Россией.

Политическая злободневность комедии. Образ Софьи. Молчалин и Софья. Стилизовое своеобразие комедии, использование элементов классицизма, черты просветительского реализма. Социально-политическая и любовно-бытовая коллизия в пьесе, их взаимосвязь. Сценическая история «Горе от ума», русские писатели и критики о пьесе.

А.С. Пушкин (1799-1837). Пушкин – родоначальник новой русской литературы и создатель современного русского литературного языка. Идеи и художественное формирование Пушкина. Лицейский период. Поиски собственного пути. Ведущие мотивы творчества: назначение поэта, вольнолюбие, патриотизм, дружба, любовь.

Петербургский период. Пушкин и декабристы. Поэма «Руслан и Людмила». Новаторство Пушкина в создании образов, в их речевой характеристике, в композиции, в стихе. Жанровое своеобразие. Связь «Руслана и Людмилы» с устной поэзией.

Период южной ссылки. Свообразие романтизма в творчестве Пушкина. Основные мотивы в поэзии. Южные поэмы. Пафос социального протеста, борьба за свободу личности. Реалистические тенденции южных поэм. Поэма «Цыганы». Ее переходный характер от романтизма к реализму. Антибайронический и антирусоистский характер содержания поэмы. Образ Алеко.

Михайловский период. Трагедия «Борис Годунов». Ее новаторский характер. Национально-историческая проблематика трагедии. Разоблачение боярства и самодержавия. Воплощение идеи о решающей роли народа в историческом развитии. Реалистическая многосторонность раскрытия действующих лиц. «Борис Годунов» - первая реалистическая и подлинно народная историческая трагедия в мировой литературе. Реализм трагедии в изображении характеров, в композиции и языке.

Роман «Евгений Онегин» - этапное произведение в творчестве Пушкина. Социальная проблематика романа. Образ Онегина. Оппозиционность, противоречивость характера и его эволюция. Онегин – родоначальник типа «лишних» людей. Образ Татьяны как воплощение типа национального характера. Нравственное содержание жизни Татьяны. Взаимоотношения Татьяны и Онегина. Образ Ленского; легкая ирония в образе – свидетельство преодоления поэтом романтизма. Мастерство реалистической обрисовки действующих лиц. Глубина и широта типизации, бытописание, лирические отступления. Образ автора в романе. Особенности стиха. Жанровое своеобразие романа.

Реалистические поэмы Пушкина («Граф Нулин», «Домик в Коломне»). Ирония и юмор в творчестве Пушкина. Историко-героическая поэма «Полтава». Образ Петра 1. Композиция и язык поэмы.

«Маленькие трагедии». Их социально-философская и эстетическая проблематика, глубина психологического анализа, художественное мастерство

Творчество Пушкина 30-х годов. Развитие реалистического метода. Демократизация проблематики. Усиление социально-философских обобщений. Поэма «Медный всадник». Изображение противоречий, социальных контрастов Петербурга. Образ Евгения, его сущность. Проза Пушкина. Просвещенно-дворянский гуманизм «Повестей Белкина». Своеобразие их сюжетики, композиции, языка. Простота, лаконизм и художественная законченность. Роман «Дубровский». Тематика романа: расслоение дворянства. Образ Троекурова, старого и молодого Дубровских. Утверждение духовного величия, гуманности народа. Повесть «Пиковая дама». Тема власти денег. Образ Германа. Драматическая напряженность, психологическая глубина, стремительность развития сюжета. «Капитанская дочка». История создания. Жанр. Глубина и широта изображения. Художественные типы в «Капитанской дочке». Своеобразие их обрисовки.

М.Ю. Лермонтов (1814-1841). Формирование поэта. Лирика 1836-1841 гг. Ведущие мотивы лирики, скептические и пессимистические раздумья как форма социального протеста. Органическая сращенность любовной лирики с социально-политическими мотивами. Характер лирического героя. Поэма «Мцыри». Поэтизация свободолюбия, героизма в образе Мцыри. Романтическая форма поэмы. Поэма «Демон». Ее социально-философская сущность. Образ Демона – концентрация основных противоречий духовного самосознания эпохи. Идея богоборчества, тема гордого одиночества. «Песня про царя Ивана Васильевича» - историческая поэма в народном духе. Поэтизация сильных характеров.

Роман «Герой нашего времени». Основной идейный смысл романа. Особенности жанровой композиции. Система образов романа. Сущность и роль образов Вернера, Максима Максимовича, Грушницкого, Мэри. Печорин как социальный тип. Принципы типизации в романе. Связь Печорина с другими типами «лишних» людей русской литературы. Глубина реалистического раскрытия психологии действующих лиц.

Н.В. Гоголь (1809-1852). Идеино-эстетическое формирование писателя. «Вечера на хуторе близ Диканьки». Жизнеутверждающий, демократический пафос произведений. Религиозно-мистические и трагические мотивы некоторых повестей. Романтизм и реализм «Вечеров». Образ рассказчика.

«Миргород». Рост реалистических тенденций в стиле писателя. Обличение «пошлости пошлого человека», паразитизм «небокоптителей» и «существователей». Сатира и юмор писателя. Народно-патриотическая идея повести «Тарас Бульба». Поэтизация героизма в образах Тараса и Остапа.

Петербургские повести Гоголя – как высшее мастерство в изображении социальных противоречий. Реалистический гротеск в повести «Нос». Проблемы искусства в повести «Портрет». Разлад между пошлой действительностью и возвышенной мечтой в повести «Невский проспект»

Драматургия Гоголя. Основные принципы гоголевской теории драмы. «Ревизор» - сатира на самодержавно-бюрократический строй. Иронико-

сатирический и гиперболический характер изображения героев пьесы. Композиция и язык комедии.

«Мертвые души». Композиция поэмы. Основные образы, отражающие дворянско-поместную, чиновно-бюрократическую Россию. Идеинная и композиционная роль «Повести о капитане Копейкине». Юмор, сатира и лирические отступления, их взаимосвязь. Творческая трагедия Гоголя. Второй том «Мертвых душ». Его объективно-познавательные, сатирические элементы. Слабые стороны второго тома.

В.Г. Белинский (1811-1848). Творчество Белинского-критика и историка литературы. Глубокое постижение литературного процесса. Связь текущего литературного процесса с историей русской и западной литератур. Литературно-эстетическое значение годовых обозрений русской литературы. Статьи Белинского и творчестве Пушкина, Лермонтова, Гоголя.

История русской литературы XIX века (II половина)

Развитие капитализма в России. Углубление противоречий крепостного строя. Крымская война. Рост крестьянских бунтов. Крестьянская реформа 1861 года. Роль журналов «Современник», «Русское слово». Ведущая роль «Современника». Уход из журнала в конце 50-х годов ряда писателей с либерально - демократическими и консервативными взглядами. Судьба «Современника» в 60-е годы и его закрытие. Деятельность Н.Г. Чернышевского, Н. А. Добролюбова и Д.И. Писарева. Их роль в освободительном движении и общем литературном процессе. Расцвет критического реализма в 60-е годы. Проза М. Е. Салтыкова-Щедрина, поэзия Н.А. Некрасова и др. Рост демократической литературы: Г. Успенский, Н. Помяловский, Ф. Решетников и др. Драматургия 60-х годов: А.Н. Островский, А. Сухово-Кобылин. Реалистические произведения дворянских писателей: И.А. Гончарова, И.С. Тургенева, Ф.М. Достоевского, А.К. Толстого и др.

Иван Александрович Гончаров (1812-1891).

Жизнь, общественно-литературная деятельность писателя.

Идейно-тематическое содержание романа «Обыкновенная история». Основные образы: Александр и Петр Адуевы, Елизавета Александровна. Проповедь синтеза дворянской культуры и буржуазной деловитости. Художественные достоинства романа. В.Г. Белинский о произведении. Книга очерков «Фрегат « Паллада». Роман «Обломов». Основные образы: Обломов, Штольц, Ольга Ильинская, Захар, Пшеницына. Особенности композиции, использование писателем разнообразных художественно-изобразительных средств. Н. А. Добролюбов о романе. Роман «Обрыв». Художественное своеобразие романа. Споры о достоинствах произведения. Критическая статья Гончарова «Миллион терзаний». Место И.А. Гончарова в истории русской литературы

Иван Сергеевич Тургенев (1818-1883).

Жизненный и творческий путь писателя. «Записки Охотника». Идеино-тематическое содержание. Образы крестьян и дворян. Образ рассказчика, пейзаж, язык и стиль. Значение «Записок охотника» и отзывы Белинского.

Драматургия И.С. Тургенева. Идеино-художественное содержание пьес «Нахлебник», «Месяц в деревне». Роман «Рудин», его идейно-тематическое содержание. Основные образы: Дмитрий Рудин, Наталья Ласунская, Басистов. Противопоставление в романе лишнего человека Рудина практику Лежневу. Роман «Дворянское гнездо». Образы Федора Лаврецкого и Лизы Калитиной. Любовь в мире Тургенева, ее трагичность. Утверждение труда на благо народа, нравственного долга, морально облагораживающего искусства. Поэтизация любви, музыки и природы в произведении. Художественное своеобразие романа.

Роман «Накануне». Идеино-тематическое содержание романа. Основные образы: Елена Стахова, Дмитрий Инсаров, Шубин. Poleмика Тургенева с Добролюбовым. Идеинный раскол Тургенева с «Современником». Роман «Отцы и дети». Идеино-тематическое содержание. Образ Базарова как отражение в дворянской литературе 60-х годов разночинско-демократического движения. Базаров и русские естественники-материалисты. Противоречия, вобрисовке Базарова. Образы дворян. Своеобразие романа. Особенности его композиции, языка, стиля. Оценка Д.И. Писаревым. Роман «Дым». Социальная проблематика и идейный смысл произведения. Основные образы: Литвинов, Ирина. Народническое движение 70-х годов в романе. Образы Нежданова и Марианны. Тематика и проблематика стихотворений в прозе. Жанровое своеобразие, художественные достоинства, особенности языка и стиля. Роль и значение Тургенева для русской и мировой литературы

Николай Алексеевич Некрасов (1821-1877).

Жизненный и творческий путь писателя. Некрасов редактор и издатель журналов «Современник» (1847-1866), «Отечественные записки» (1868-1877). Первые поэтические опыты сборник стихов «Мечты и звуки». Оценка В.Г. Белинским. Творчество Некрасова 40-х годов. Сатирические произведения Некрасова «Современная ода», «Нравственный человек». Основные мотивы поэзии Некрасова 50-60-х годов. Сборник стихотворений 1856 г., его своеобразие и значение. Поэма «Мороз, Красный нос», ее идейно художественное содержание. Глубокое чувство трудовому народу и вера в его творческие силы в стихотворении «Железная дорога». Поэма «Кому на Руси жить хорошо». Широта изображения русского дореформенного и пореформенного крестьянства. Разнообразные пути протестантов: Савелий; Кудеяр. Правдолюбцы, отстаивающие интересы крестьянства: Ермил Гирин. Рядовые представители крестьянства Глеб. Матрена Тимофеевна и проблема счастья в поэме. Образ народного заступника Гриши Добросклонова. Художественное своеобразие поэмы. Использование разнообразных художественно изобразительных средств фольклора. Роль и значение творчества Некрасова в развитии русской литературы.

Николай Семенович Лесков (1831-1895)

Жизненный и творческий путь. Ссора писателя с революционно-демократическим лагерем. Причины разрыва писателя с бывшими

единомышленниками. Роман «Соборяне». Парадоксы русского национального характера. Темы святости и жестокости, их одновременного присутствия в душе человека.

Иррациональные и темные глубины русской души и русской жизни. «Тупейный художник», «Левша», «Леди Макбет Мценского уезда». Сказ, его роль и функции в мире Лескова.

Александр Николаевич Островский (1823-1886).

Жизненный и творческий путь драматурга. Новаторство Островского-драматурга. Обличительно-сатирический пафос первой пьесы «Свои люди - сочтемся». Критика купечества и темных сторон его жизни. Патриархальные начала жизни купечества как эстетический идеал автора. Дворянский герой в мире Островского. Насмешка над внешними формами европейской культуры в среде мещанства и купечества. Влияние идей славянофилов на пьесы «Не в свои сани не садись», «Не так живи, как хочется», «Бедность не порок». Идеализация и нигилизм патриархального купечества. Пьеса «Доходное место». Обличие в ней взяточничества и казнокрадства. Проблематика пьесы «Гроза». Основные образы: Катерина, Кулигин, Дикой, Борис, Кабаниха, Тихон. Особенности композиции, пейзажа, языка действующих лиц. Н.А. Добролюбов о пьесе «Гроза». Новые интерпретации драмы сегодня. Проблематика пьес Островского в 60-70-е годы. Сатирическое изображение отжившего, патриархального в пьесах - «Не все коту масленица», «Горячее сердце» и цивилизованного купечества «Последняя жертва», «Бесприданница». Пьеса-сказка «Снегурочка». Использование в ней богатства русского фольклора. Проблема искусства и образы актеров в драматургии Островского («Лес», «Без вины виноватые»). Роль А.Н. Островского в развитии русской драматургии и самобытного национального театра. Драматургические принципы писателя, язык его произведений. Островский и Малый театр. Островский и современный театр.

Литература 70-х годов. Особенности экономического и социально-политического развития страны в 70-е годы, вызванные выступлением народников. Жанры народнической прозы. Очерки Успенского, повести Н. Златовратского и др.

Михаил Евграфович Салтыков-Щедрин (1826-1889). Жизненный и творческий путь писателя. Повести «Противоречия» и «Запутанное дело». Особенности мировоззрения писателя в 60-е годы. Углубление реализма писателя в «Губернских очерках». Влияние на них Н.В. Гоголя. Салтыков-Щедрин в редакции «Современника». Щедринская сатира в 60-е годы. «История одного города» как сатира на самодержавный режим и бюрократию – и как прозрение новой эстетики, опыта модернизма. Роман «Господа Головлевы». Идеинный смысл и проблематика произведения. Распад семейных уз. Изображение экономического распада и морального вырождения дворянства. Образы представителей семьи Головлевых, их жизнь, быт, моральные устои. Образ Иудушки. Художественное мастерство писателя. Картины дворянского оскудения и вырождения, рост

экономической власти капиталистических «разуваевых» и «колупаевых» в «Убежище Монрепо».Салтыков-Щедрин - редактор «Отечественных записок».Разоблачение писателем западноевропейских порядков и буржуазной культуры («За рубежом»). Творчество писателя в 80-е годы.Обличение самодержавия, бюрократии, либерализма, ренегатства, обывательщины в «Сказках». Стилевое своеобразие сказок и их значение.Место и значение наследия Щедрина в истории русской литературы и русской критики.

Фёдор Михайлович Достоевский (1821-1881).

Жизненный и творческий путь писателя. Творчество Достоевского в 40-е годы. Повесть «Бедные люди». Идейный смысл и основные образы: Макар Девушкин, Варенька Доброселова, Горшков, господин Быков. Психологическое мастерство Достоевского в раскрытии внутреннего мира действующих лиц. Своеобразие их языка. Повесть в оценке Белинского. Тематика повестей «Двойник», «Господин Прохарчин», «Хозяйка», «Белые ночи»Участие Достоевского в кружке Буташевича-Петрашевского. Каторга и ссылка. «Записки из Мертвого дома». Творчество Достоевского после возвращения из ссылки. Формирование новой эстетики. Причины непонимания. Недоумение в отзыве Белинского. Идеино-художественное содержание романа «Униженные и оскорбленные».

Роман «Преступление и наказание». Проблематика романа. Образ Раскольникова. Социальные корни его теории. Тема сверхчеловека в русской и мировой литературе. Аргументы против теории и «диалектики». Образ Сони Мармеладовой. Изображение в произведении социальной несправедливости, человеческих страданий (Соня, Катерина Ивановна, Семен Мармеладов). Причастность злу страдающего и «маленького» человека. Образы моральных циников и хищников (Свидригайлов, Лужин, Алена Ивановна).Идейный смысл страшного сна Раскольникова. Образ следователя Порфирия Петровича. Открытия Достоевского о человеке. «Идеал Содомский и идеал Мадонны» - тема равной притягательности их для человека. Достоевский и модернизм. Роман «Идиот».Замысел писателя. Образ князя Мышкина, «положительно прекрасного человека». Скрытая полемика с Л.Толстым. Образы Настасьи Филипповны и Рогожина. Основная идея романа, его художественное своеобразие. «Братья Карамазовы».Замысел писателя. Проблематика романа. Эстетизация зла как тема романа. Фёдор Павлович Карамазов, его вызов гуманистическому сознанию. «Кромешники». Смердяков и смердяковщина. Образы братьев Карамазовых: Иван - воплощение идеи бунта, Алеша - идеи смирения и всепрощения, Митя - идеи двойственности человеческой природы. Роль «Легенды о великом инквизиторе» в художественном пространстве романа. Глава «Бунт», уровень постановки проблемы зла. Гуманизм и религиозное сознание. «Жестокий» ли талант у Достоевского. Роль Ф.М. Достоевского в развитии русской и мировой литературы.

Лев Николаевич Толстой (1828-1910).

Своеобразие жизни и творчества писателя. Раннее творчество трилогия «Детство», «Отрочество», «Юность». Проблема воспитания и нравственного самоусовершенствования. «Севастопольские рассказы». Изображение в них нравственного величия, героизма, патриотизма и духовной красоты русского народа. Глубина и мастерство психологического анализа. Повесть «Утро помещика». Тема поисков смысла жизни и решения социальных противоречий. Образы князя Нехлюдова и крестьян. Их взаимоотношения. Идея нравственного перерождения. Повесть «Казачи». Идея единения человека с природой, идеализация простых форм казачьей жизни и быта. Возвеличение людей труда, развенчание представителей господствующих сословий. Образы Оленина и Ерошки. Педагогическая деятельность Толстого в Яснополянской школе. «Война и мир» - философский, исторический, психологический и семейно-бытовой роман-эпопея. Особенности художественного стиля Толстого. Человек в мире Толстого. Система ценностей. Нравственный и эстетический идеал Толстого. История создания произведения. Мысль семейная в романе. Таинственные стихийные силы мироздания и человеческое своеволие. Изображение Отечественной войны 1812 года как войны народной. Вопрос о роли народных масс и личности в истории, отрицательное отношение писателя к захватнической войне. Сатирическое изображение придворной, светской и бюрократической среды. Развенчание Наполеона. Образ народного полководца Кутузова и противоречия в нем. Поиски смысла жизни Андреем Болконским и Пьером Безуховым. Образы служилого офицерства. Образы Наташи Ростовской, Марьи Болконской и Сони. Поэтизация героизма русского народа, изображение партизанского движения. Образы партизан. Образ Платона Каратаева. Отражения в нем мировоззрения Толстого. Художественное своеобразие романа. Обнажение внутреннего мира человека во всей его сложности. Значение романа, его влияние на мировую литературу. Л.Н. Толстой в 70-е годы Роман «Анна Каренина». Идеино тематическое содержание. Образы Каренина, Вронского. Сущность образа и трагедии Анны, суть ее конфликта с семьей и обществом. Отражение социальных и философских исканий писателя в образе Левина. Поиски писателя путем примирения сословных интересов помещиков и крестьян. Художественное мастерство Л.Н. Толстого-романиста. Драматургия Л.Н. Толстого («Власть тьмы»), («Плоды просвещения»). Их идейно - художественное содержание. Толстой в 90-е годы. Кризис. Роман «Воскресенье». Критика государственных форм и церкви, светской морали, бюрократического, судебного аппарата России. Образы революционеров. Образы главных героев: Нехлюдова и Масловой. Мастерство Толстого в раскрытии характеров. Сила и противоречивость романа. Обличие бесчеловечной жесткости и насилия над человеком в рассказе «После бала». Л. Толстой и мировая литература.

Антон Павлович Чехов (1860-1904).

Жизнь и творчество А.П. Чехова в 80-е годы. Его сотрудничество в юмористических журналах. Критика подхалимства и обывательщины в рассказах Чехова («Хамелеон», «Маска», «Толстый и тонкий», «Смерть чиновника»). Раздумья Чехова о русской жизни 90-х годов. Губительная сила пошлости и обывательщины в рассказе «Ионыч». Разоблачение добровольных охранителей полицейского режима в рассказе «Человек в футляре». Осуждение эгоистического собственнического счастья в рассказе «Крыжовник». Осуждение пассивного отступления перед злом в повести «Палата № 6». Предчувствие исторических перемен в последнем рассказе Чехова «Невеста». Драматургия Чехова Пьесы 900-х годов «Чайка» и «Вишневый сад», как наиболее значительные в драматургии Чехова. Тема искусства в пьесе «Чайка». Необходимость четкой идеи в художественном произведении. Пьеса «Вишневый сад». Образы Раневской, Гаева, Лопухина. Молодое поколение - Трофимов и Аня. Символическое значение вишневого сада. Оптимистическое звучание пьесы «Вишневый сад» (уверенность в неизбежности торжества новых, светлых начал). Новаторство Чехова - художника, драматурга. Чехов и МХАТ.

ИСТОРИЯ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ XX ВЕКА

Творчество А. Куприна. Тема «прозрения» в творчестве Куприна. Тема человек и природа в повести «Олеся». Повесть «Поединок». Проблематика и образы. Рассказы Куприна «Изумруд», «Гранатовый браслет». Эмиграция («Юнкера»). Возвращение на Родину.

Творчество И. Бунина. Литературные взгляды Ивана Бунина. Первые прозаические произведения И. Бунина («Вести с родины», «На край света», «Танька»). Новеллы о любви в сборнике «Темные аллеи». Роман «Жизнь Арсеньева».

Творчество М. Горького. Краткая историко-биографическая справка о писателе. Концепция человека и ее художественное воплощение в ранних рассказах Горького. Идеино-художественное своеобразие драматургии М. Горького.

Творчество А. Толстого. Начало творческого пути. Автобиографическая повесть «Детство Никиты».

Новокрестьянская поэзия 1910-х годов. Н.А. Клюев, С.А. Клычков, А. Ширяевец, П. Орешин. Поэзия С. Есенина. Поэзия русского модернизма. Доктрины русского символизма. Символисты первой волны – Мережковский, Минский, Гиппиус, Бальмонт, Сологуб. Младосимволисты – Блок, Белый, Волошин.

Александр Блок. Стихи о Прекрасной Даме. Поэтический кодекс символизма. Поэмы «Возмездие», «Соловьиный сад». Тема Родины в творчестве А. Блока («Русь», «Россия», «На поле Куликовом», «Рожденные в годы глухие», «Коршун» и др.)

Акмеизм. Теоретические положения акмеизма. Виднейшие представители школы. Лирика Н. Гумилева. Апология волевого начала,

представление о сильной личности, ее романтизации, изображение декоративно экзотического мира. Сборники «Путь конквистадоров», «Жемчуга», «Чужое небо». Особенности поэтического мира, художественное мастерство. Патриотическая тема в сборниках периода Первой Мировой войны «Колчан», «Костер». Чувство пессимизма, тревоги в жизни. Библейские мотивы в итоговой поэтической книге «Огненный столп». Трагическая гибель поэта. Лирика А. Ахматовой. Влияние акмеизма на раннее творчество А. Ахматовой. Характеристика творческой манеры: установка на реальность, деятельность, афористичность стиля, лейтмотивы и лейтобразы, повествовательный характер лирики, элементы сюжета, мифологемы. Судьба О. Мандельштама. Биографические сведения. Начало творческого пути в русле позднего упадочного символизма. Первый сборник «Камень» акмеистическая манера письма. Любовь, смерть, античность – три главные темы в книге «Yristia». Смена творческой манеры, уход в подсознательное, усложнение образной системы в последующих стихах. Противостояние поэта тоталитарной системе. Трагическая гибель поэта.

Русский футуризм. Понятие об авангарде и авангардистских течениях в искусстве. Теоретическое положение футуризма. Три школы русского футуризма. В. Хлебников – родоначальник русского футуризма, новаторство идейное и стилевое. Эгофутуризм – Игорь Северянин. Кубофутуристы: Маяковский, Каменский, Гуро, Д. Бурлюк, Крученых.

В. Маяковский. Теория футуризма и ее противоречивое воплощение в творческой практике Маяковского. Лирический герой, жизненная позиция поэт. Та и его персонажей, чувство одиночества («Владимир Маяковский», «Флейта позвоночник»). Поэма «Человек». Конфликт между старым и новым миром. Поэма «Облако в штанах» программное произведение поэта. Антимилитаристические стихи периода первой мировой войны («Мама и убитый немцами вечер», «Вам», «К ответу»). Совместная дискуссия о творчестве поэта. Поэты внелитературных групп: М. Волошин, М. Цветаева.

Модернистская проза начала XX века. Проблема художественного метода А. Ремизова. Композиционное своеобразие произведений, идейно-тематическое новаторство. Элементы натурализма, мистицизма, фантастики, экспрессионизма в творчестве А. Ремизова. Пессимистическое мировоззрение, утверждение действительности как сочетания божественного и дьявольского.

Проза Б. Зайцева. Начало творческого пути в литературном кружке «Среда». Пантеизм ранних рассказов, сочетание реализма, натурализма, импрессионизма. Совмещение субъективного и объективного начала в повествовании. Структурно-семантический анализ рассказа «Волки». Усиление религиозных мотивов в зрелом творчестве, отказ от модернистских экспериментов, переход к реализму. Эмигрантский период творчества Зайцева.

5A111601 – Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o`qitish metodikasi (mánaviyat asoslari)

Duziwshiler: J.Bazarbaev – Ájiniyaz atındađı NMPI “Milliy ideya, ruwxıylıq tiykarları hám huqıq tálimi” kafedrası professorı, filos.i.d. akademik

Z.Seitova – Ájiniyaz atındađı NMPI “Milliy ideya, ruwxıylıq tiykarları hám huqıq tálimi” kafedrası docenti, filos.i.k.

Pikir bildiriwshiler: M.A.Yakubov – Berdaq atındađı QMU “Social pánler” kafedrası professorı.

A.Embergenov – Ájiniyaz atındađı NMPI “Milliy ideya, ruwxıylıq tiykarları hám huqıq tálimi” kafedrası ađa oqıtıwshısı, filos.i.k.

Kirisiw

Joqarı tálimniń sınav dástúri 5A111601 – Social-gumanitar pánlerdi oqıtıw metodikasi (Ruwxıylıq tiykarları) magistratura qánigeligi boyınsha magistr tayarlaw tiykarđı tálim dástúrin ózlestiriwin ámelge asırıwda Ózbekstan Respublikası regionındađı joqarı tálim orınları ushın talaplar kompleksin kórsetedi.

Magistraturađa qabıl etiw tiyisli tálim bađdarları hám Ózbekstan Respublikası Joqarı hám orta arnawlı bilimlendiriw ministrliđi tárepinen belgilengen uqsas (magistraturađa qabıl boyınsha) joqarı tálim bađdarları dizimi boyınsha bakalavr dárejesine yamasa diplomlı qánige mamanlıđına iye bolđan shaxslar ortasında tańlaw tiykarında ámelge asırıldı.

Búgingi mámleketimizdegi gárezsiz, huqıqıy demokratiyalıq mámleket, erkin puxaralıq jámiyet qurıw jolındađı úlken jumislardıń ámelge asırılıwı insan áhmiyeti, onıń ekonomikalıq, sociallıq, insanıy múnásibetlerdi shólkemlestire alıwdađı túrli psixologiyalıq ózgesheliklerdiń teńsiz áhmiyetli ekenligin kúndelikli turmıs kórsetip tur.

Bađdarlamada Ózbekstan Respublikasınıń Birinshi Prezidenti Islam Karimovtıń milliy-ruwxıy tikleniw túsiniđi haqqındađı pikirleri, onıń Ózbekstandı jańalaw hám rawajlandırıw jolı:

- ulıwma insanıy qadriyatlarđa sadıqlıq;
- xalqımızdıń mádeniy miyrasın bekkemlew hám rawajlandırıw;
- insannıń óz imkaniyatların erkin kórsete alıw;

- watansúyiwshilik sıyaqlı negizlerge tiykarlanıwı haqqındađı koncepciyası ruwxıy tikleniwdiń, teoriyalıq-metodologiyalıq tiykarı ekenligi, Ruwxıylıq tiykarları pániniń predmeti, túsiniđleri olardıń óz ara múnásiybetleri hám rawajlanıw qásiyetleri, «Ruwxıylıq» túsiniđiniń áhmiyetin, ruwxıylıq hár bir insannıń ishki ruwxıyatınıń unamlı tárepleri, aqıl-zakovati, onıń óz-ózin ańlawı, anıq maqsetler sayın iskerlik kórsetiw potencialı ekenligi, insan hám jámiyet ruwxıy ómiri, onıń maqseti, kamil insan, iyman, isenimi pútin, erkin puqara

ruwxıylıgın qalıplestiriw hám jámiyet mánawiy tarawın rawajlandırıwı, insan shaxstın qalıplesiwi ruwxıylıqtın payda bolıwı menen baylanısı, ruwxıy, shaxs, millet hám jámiyet faktorlarına óz ara baylanıslığı. Ruwxıylıq rawajlanıwındağı milliy ruwxıy miyraslarǵa, onıń rawajlanıw tájiriybelerine tayanış hám milliy ruwxıy tásir kórsetiw, óz ara bayıtıw hám ulıwmainsanıy tárepleri, ózlestiriw nızamları, shaxstın óz-ózin ańlawı, bilimdanlıq, kewili páklik, saxıylıq, qayırqomlıq, iymanlılıq, hadallıq, isenimlik, diyanatlı, mehir-miriwbet, hújdanlılıq, rasgóylik, ádalatparwarlıq, ata-anaǵa húrmet, shańaraqqa sadıqlıq, milliy óz-ózin ańlaw, milliy maqtanış, milletparwarlıq, watansúywshilik, milliy til, milliy tariyx, ádebiyat, iskusstvo, úrp-ádetler, qádiriyatlardı ózlestiriw, mámleket tizimine húrmet, nızamlarǵa boysınıw, mámleket ishki hám sırtqı siyasatınan xabardar bolıw, ómirde bolatuǵın processlerde aktivlik kórsetiwlerdiń ruwxıy kategoriyaları ekenligi berilgen.

TIYKARǴI BÓLIM

Ruwxıylıqtın quramlıq bólimleri, múnásiyetleri hám rawajlanıw qásiyetleri.

Ruwxıy miyras, mádeniyat, qádiriyatlar, aǵartıwshılıq hám ideologiya ruwxıylıqtın quramlıq bólimi.

Ruwxıylıq miyras-ruwxıy rawajlanıwdıń uzaq dáwirler dawamında payda bolǵan, áwladtan-áwladqa baylıq sıpatında ótip barıwshı, insan aqıl-zakovati miywesi sıpatında keyingi awladlarǵa xızmet qılıwshı baylıq ekenligi.

Qádiriyat túsiniǵi. Onı jámiyet turmısınń tariyxıy rawajlanıw processinde qalıplesken hám rawajlanǵan ótmishte, házirgi kúnde hám keleshekte de sociallıq, ekonomikalıq, ruwxıy rawajlanıwǵa unamlı tásir etetuǵın, adamlar sanasına sińip, sociallıq áhmiyet kásip etetuǵın, materiallıq hám ruwxıy baylıq ekenligi. Onıń pútkil insan tárepinen, pán texnika, etikalıq, sana, óndiris hám basqa tarawlarda qolǵa kiritilgen jetiskenliklerinde sáwleleniwi. Milliy, diniy, regionallıq hám ulıwma insanıylıq qadriyatlar hám olardıń óz ara múnásiyetleri.

Mádeniyat túsiniǵi. Onıń insaniyat tárepinen jaratılǵan barlıq materiallıq hám ruwxıy baylıqlar jıyındısı. Aǵartıwshılıqtıń bilim hám ilimdi ańlatıwshı túsiniǵi. Aǵartıwshılıqtı rawajlandırıw, sawatxanlıq hám ilimiy potencialdın dárejesin kóteriwge baylanısı.

Ideologiya túsiniǵi. Onıń mámleket, jámiyet, millet, klass yamasa sociallıq toparlar máplerin sáwlelendiriwshı, qorǵawshı, siyasiy, huqıqıy, filosofiyalıq, diniy, teoriyalıq hám kóz-qaraslar dizimi. Milliy ideya hám milliy ideologiya, olardıń óz-ara qatnası. Milliy ideya hám milliy ideologiya milletti birlestiriwshı hám onı ulıwma milliy maqsetlerge baǵdarlawshı qúdiretli faktor.

Ruwxıy miyras, qádiriyatlar, mádeniyat, aǵartıwshılıq hám ideologiya sıyaqlı faktorlardıń shaxs, millet, mámleket hám jámiyet rawajlanıwındağı ornı hám áhmiyeti.

Ruwxıylıq, ekonomika hám olardıń óz ara baylanıslığı.

Ekonomika túsini. Onıń belgili sociallıq dúzimdegi óndiris qatnasları jıyındısı. Mútájlíkler, mápler insan ómirlik iskerligin háreketlendiriwshi kúsh. Ekonomikalıq mútájlíkler hám ruwxıylıq.

Ekonomikalıq turmıstı qalıplestiriw hám rawajlandırıw-ruwxıylıqtıń ózine tán forması. Ózbekstan Respublikasınıń Birinshi Prezidenti Islam Karimovtıń ekonomika hám ruwxıylıqtıń óz-ara baylanısı haqqındaǵı pikirleri.

Bazar ekonomikasın ruwxıylıq kóz-qarasınan talıqlaw. Ótiw dáwirinde júz beretuǵın ekonomikalıq qıyınshılıqlar sharayatında ruwxıylıq faktorları roliniń asıp barıwı sebepleri. Ruwxıylıq ekonomikalıq ómirde júz beretuǵın birlesken jinayatshılıq, dámegóyshilik, aldawshılıq, paraxorlıq sıyaqlı unamsız illetlerdi joq etiw, isbilermenlik, jaratıwshılıq, iskerlik, saxıylıq sıyaqlı unamlı pazıyletlerdi qalıplestiriwdi áhmiyetli faktori.

Ruwxıylıqtıń siyasat, huqıq hám hákimiyattaǵı ornı.

Ruwxıylıq, siyasat hám sociallıq hádiyse. Olardıń bir-birinen parqı, óz ara baylanıshlıǵı hám sociallıq funkciyaları. Siyasat hám siyasiy kóz-qaraslardıń ruwxıylıqqa tásiiri.

Siyasat, mámleket, klasslar, sociallıq toparlar, milletlerara qatnaslar dizimleri hám olardıń ruwxıy ólshemleri. Jámiyet turmısında siyasiy turaqlılıqtı támiynlewde ruwxıylıqtıń áhmiyeti, ruwxıylıqtıń shaxs siyasiy iskerligin asırıw faktori.

Ruwxıylıqta milliylik hám ulıwma insanıylıq.

Milliy ruwxıylıq túsini, onıń millet ruwxıyatı, milliy sana, turmıs tárizi, úrp-ádetler, dástúrler hám qádriyatlar menen baylanıslı. Milliy ruwxıylıqtıń ulıwma insanıy dárejesine kóteriliw koncepciyası.

Ulıwma insanıy ruwxıylıq túsini. Onıń barlıq milletler hám etnoslardıń ózine tán táreplerin ózinde qalıplestirgenligi hám mútájlíklerin, máplerin sáwlelendiriw.

Shıǵıs hám Batıs ruwxıyatı, olardıń milliy hám ulıwma insanıy ózgeshelikleri. Shıǵıs hám Batıs xalıqları ruwxıylıǵın bir-birine qarama-qarsı qoyıwǵa umtılıwlardıń unamsız áhmiyetleri.

Áyyemgi Oraylıq Aziya xalıqlarınıń qalıplesiw processleri.

Áyyemgi xalıq awızeki dóretpeleri hám jazba estelikleri. Oraylıq Aziya xalıqlarınıń ruwxıy turmısı, úrp-ádetleri hám morallıq pazıyletleriniń sáwleleniw.

Oraylıq Aziyadaǵı eń áyyemgi dinler hám olarda ruwxıylıq penen baylanıslı bolǵan ideyalar. Zorostrizm. «Avesto».

Monizm hám Mazdakizm táliymatlarında ruwxıylıq máseleleriniń talqılanıwı.

Islam dininde ruwxıylıq hám shaxs ruwxıy kórinisiniń talqılanıwı.

Islam hám ruwxıylıq. Onda ruwxıylıq túsini hám shaxstıń ruwxıy kórinisiniń ólshemleri. Sháriyatta huqıq hám morallıq ólshemlerdiń birligi. Islam dininde hadal hám haram, parız, súnnet, makruk, jaqsılıq hám jamanlıq, sawap hám gúna, dámegóyshilik hám paraxorlıq túsini.

Sufizm túsini hám onıń ruwxıy-ideyalıq tamırları. Teoriyalıq hám ámeliy sufizm. Sufizmniń tiykarǵı aǵımları hám olardıń ideyalıq mazmunı hám insanıń ruwxıy kamalatında tutqan ornı.

Ámir Temur hám temuriyeler dinastiyası dáwirindegi ruwxıylıq.

Ámir Temur ullı mámleketlik isker. Joqarı mánawiyat iyesi. Onıń ruwxıylıq hám mádeniyat gámxorshısı ekenligi. «Temur tuzukleri» shıgarmasında ruwxıylıq máseleleri hám onda kamil insan kórinisi pazıyletleriniń qoyılıwı.

Mırza Uluǵbek, Alisher Nawayı hám Mırza Babur temuriyler dinastiyası dáwirindegi ruwxıylıq, aǵartıwshılıq hám mádeniyat rawajlanıwında ullı xızmetler qılǵan mámleketlik isker ekenligi.

Jadidlerdiń aǵartıwshılıq háreketi hám onıń xalıq ruwxıylıǵın joqarılatıwda tutqan ornı.

Jadidshilik háreketiniń mazmunı onıń ulıwma xalıq ruwxıylıǵın kóteriwdеgi roli. Onda aǵartıwshılıq, insan erki, qádiri, milliy mápler ideyalarınıń qoyılıwı. Jadidlerdiń milliy baspa sóz, mádeniyat hám kórkem óner mekemelerin qalıplestiriwdеgi háreketleri.

Maxmudxoja Bexbudiy, Munavvar Qori Abdurashidxon, Abdulla Avloniy hám Xamza, Fitrat, Abdulla Qodiriy, Chwıpon sıyaqlı jadidshilerdiń bilimlendiriw tarawın reforma qılıw haqqındaǵı ideyaları, ámeliy háreketleri hám olardıń ruwxıylıqtı kóteriwdеgi roli.

Ruwxıy barkamal, kamil insan túsiniqleri. Ózbekstan Respublikasınıń Birinshi Prezidenti Islam Karimovtıń shıǵarmalarında barkamal insandı tárbiyalaw ideyaları.

Barkamal insan túsiniǵi. Ózbekstan Respublikasınıń Birinshi Prezidenti Islam Karimov tárepinen barkamal insan túsiniǵine berilgen táriyptiń mazmunı. Ol eń aldı menen, sanası joqarı, erkin pikirley alatuǵın, minez-qulqı menen ózgelege úlgi bola alatuǵın bilimli, aǵartıwshı insan ekenligi. Milliy ǵárezsizlik ideyasında kamil insan ideyasınıń talqılanıwı.

Ruwxıy barkamal kamil insandı tárbiyalaw zárúrliginiń artıp barıw sebepleri. Onda millet, mámleket hám ulıwma insaniyat aldında turǵan, úlken wazıypalar menen baylanıslı.

Watansúyiwshilik, insaniylıq hám óz milleti sadıqlıq shaxs ruwxıylıǵınıń ólshemi.

Watan hám watansúyiwshilik túsiniqleri. Ózbekstan Respublikasınıń Birinshi Prezidenti Islam Karimovtıń «Biz pidayı watansúyiwshilerge súyenemiz», «Bizden azat hám abat watan qalsın» hám «Watan sajdagoh sıyaqlı muqaddes» ideyalarınıń mazmunı, olardı jaslar ruwxıyatına sińdiriwdiń zárúriyatı. Milliy ǵárezsizlikti bekkemlew, watansúyiwshiliktiń hám millet súyiwshiliktiń áhmiyetli belgisi.

Insaniylıq túsiniǵi, onıń insan insańǵa dos, pikirles sıyaqlı pazıyletler.

Iyman, diyanat, ádalat, mehir-miriwbet, isenim, páklik, hadallıq hám sadıqlıq-shaxs ruwxıylıǵınıń pazıyletleri.

Iyman, diyanat, ádalat, mehir-miriwbet, isenim. páklik, hadallıq hám sadıqlıq túsiniqleri. Iyman shaxs ruwxıylıǵı kórinisiniń mazmunı. Iyman túsiniǵiniń islam táliymatında talqılanıwı. Mehir-miriwbet shaxs ruwxıylıǵınıń ajıralmas pazıyleti. Isenim insan sanası hám kóz-qarasında ornalasıp qalǵan hám ámelge asırılwı lazım bolǵan shaxstıń kúndelikli mútájine aylanǵan umtılw, háreketler dizimi hám ruwxıylıǵınıń ajıralmas bólegi.

Milliy ózlikti ańlau, óni bekkemlew hám milletleraralıq tatiwlıqtı tamiynlew shaxs ruwxıylıgınıń belgileri.

Milliy óz-ózin ańlaw túsiniǵı. Ana tili, tuwılıp ósken jerine, óz milliy ruwxıylıǵına, tariyxı, miyrası, úrp-ádetleri, dástúrleri hám qadriyatlarına sadıqlıǵın túsiniw jetiw.

Islam Karimovtıń «Elim dep, jurtım dep kúyip, janıp jasaw kerek» ideyasınıń milliy óz-ózin ańlawdı rawajlandırıwdaǵı áxmiyeti. Milletlerara tatiwlıq túsiniǵı. Mámlekette jasap atırǵan túrli millet wákillerine, olardıń qadriyatlarına, úrp-ádetlerine, miyraslarına, tariyxına húrmet bildiriw, olar menen doslıq, hámde insanıy qatnasıqlardı ornatiw, milletlerara tatiwlıqtı tamiynlewshi faktor hám shaxs joqarı ruwxıylıq pazıyleti.

Shaxs ruwxıylıǵın qáliplestiriwshi faktolar.

Shaxs ruwxıylıǵı hám onı qáliplestiriwde ata-ananıń juwapkershiligi. Mektepke shekemgi tálim mekemeleri, bilimlendiriw dizimi, máhálle, ádebiyat hám kórkem-óner, ǵalaba-xabar quralları, huqıqtı qorǵawshı shólkemler. Shaxs ruwxıylıǵın qáliplestiriwshi hám rawajlandırıwshi faktorlar.

Bimlendiriw dizimi shaxs ruwxıylıǵın qáliplestiriwdiń áxmiyetli faktor. Mektepke shekemgi tárbiya hám joqarı oqıw orınlarında ruwxıylıqtı qáliplestiriwdiń jolları hám metodları.

Ádebiyat hám kórkem-óner shaxs ruwxıylıǵın qáliplestiriw hám rawajlandırıwdiń áhmiyetli quralı.

Shaxs ruwxıylıǵın rawajlandırıwda mámleketlik, mámleketlik emes hám jámiyetlik shólkemlerdiń aktual wazıypaları. Ózbekstan Respublikasınıń Birinshi Prezidenti Islam Karimovtıń «Joqarı mánawiyat- jeńilmes kúsh» shıǵarmasında ruwxıylıqtı qáliplestiriw faktorları haqqındaǵı pikirleri.

Tiykargı ádebiyatlar:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. -Тошкент.: Ўзбекистон, 2017

2. Каримов И.А. Миллий истиқлол мафқураси - халқ эътиқоди ва буюк келажакка ишончдир. - Тошкент.: Ўзбекистон, 2000 й. 11-бет.

3. Каримов И.А. Биз танлаган йўл - демократик тараққиёт ва маърифий дунё билан ҳамкорлик йўли. 11-жилд. - Тошкент.: Ўзбекистон, 2003 й.

4. Каримов И.А. Ўзбек халқи ҳеч қачон ҳеч кимга қарам бўлмайди. - Тошкент.: Ўзбекистон, 2005 й.

5. Каримов И.А. Бизнесинг Бош мақсадимиз жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этишидир. - Тошкент.: Ўзбекистон, 2005 й.

6. Каримов И.А. Юксак маънавият - енгилмас куч - Тошкент.: Маънавият, 2008.

7. Каримов И.А. Энг асосий мезон - ҳаёт ҳақиқатини ақс этириш. Тошкент.: Ўзбекистон, 2009.

8. Каримов И.А. Асосий вазифамиз-ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтириш. Тошкент.: Ўзбекистон, 2010.

9. Каримов. И.А.Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси. Тошкент.: Ўзбекистон, 2010.

10. Каримов. И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. Тошкент.: Ўзбекистон, 2011й.

Sabaqlıq hám oqıw qollanbalar:

1. Отамуротов С, Раматов Ж., Хусанов С. Маънавият асослари. Ўқув қўлланма. А.Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти. Тошкент.: 2002.

2. Умаров Э., Абдуллаев М. Маънавият асослари. Ўқув қўлланма. Тошкент.: Чўлпон номидаги нашриёт матбаа ижодий уйи. -2006.

3. Имомназаров М., Саидов М. Миллий тараққиётнинг маънавий-ахлоқий асослари. Ўқув қўлланма. “Академия” Тошкент.: -2005.

4. Абдурахмонов М., Отамуротов С, Маънавий салоҳият. Ўқув қўлланма. Тошкент.: Университет. -2009.

5. Куранбоев Қ., Абдурахмонов М. Ўзбекистон Республикаси Президенти ИсламКаримовнинг “Юксак маънавият-енгилмас куч” асарини ўқитиш бўйича ўқув-услубийқўлланма. Тошкент.: -2010.

6. Ҳамдамова М. Маънавият асослари. Ўқув қўлланма. “Фан ва технология” нашриёти. Тошкент.: -2008.

Qosımsha ádebiyatlar:

1. Алиев А.. Истиқлол ва адабий мерос. Т., Ўзбекистон, 1997.

2. Отамуротов С, М.Абдурахмонов., Ш.Ризаев., Ўзбекистонда маънавият соҳасидагиислохотлар: ривожланиш босқичлари, эришилган натижалар ва истиқболи. Тошкент.:Академия-2010.

3. Махмудов Т. Мустақиллик ва маънавият. Ўзбекистон Республикаси ПрезидентиИслам Каримов асарлари асосида. - Тошкент.: Шарқ Нашриёти-матбаа акциядорликкомпанияси бош таҳририяти. - 2001 й.

4. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар. - Тошкент.: Ўзбекистон ,2000 й.

5. Ш. Қаҳҳарова. Глобал маънавият- глобаллашувнинг ғоявий асоси. Тафаккур нашриёти. Тошкент.: -2009.

6. Отамуратов С Глобаллашув ва миллат. Тошкент.: Янги аср авлоди. 2008 .

7. Базарбаев Ж. Руўхыйлық тийкарлары Нокис Қарақалпақстан 2009

8. Базарбаев Ж. Даналығы гөззаллыққа уласқан шайыр Нокис «Билим» 2008

9. Базарбаев Ж. Әдеп философиясы Нокис Қарақалпақстан 2010

10. Базарбаев Ж. Миллий идея - жол көрсетиўши жулдыз. Н.2010

10. Базарбаев Ж. Руўхыят тийкарлары Нокис Қарақалпақстан 2018

Электрон тәлим ресурслары:

1. “Xalq so`zi” gazetasi –[www info XS. Uz](http://www.infoXS.Uz).
2. “Turkiston” gazetasi - [www turkiston sarkor. uz](http://www.turkiston.sarkor.uz).
3. “Ma`rifat” jurnali - [www ma`rifat – inform](http://www.ma`rifat-inform).
4. “Jamiyat va boshqaruv” jurnali - [www rzult academy freenet uz](http://www.rzult.academy.freenet.uz).
5. “Moziydan sado” jurnali - [www moziy dostlink. Net](http://www.moziy.dostlink.net)
6. www.mfa.uz.
7. www.press-servise.uz.
8. www.literature.uz
9. www.Ziyonet.uz.

5A111701 – Tarbiya va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang'ich tálim)

Tuzuvchi: Z.Kurbaniyazova – Ajiniyoz nomidagi Nukus DPI Boshlang'ich ta'lim kafedrası mudiri, p.f.n, dotsent

Taqrizchilar: M.Pazilova – Pedagogika kafedrası mudiri, p.f.n.,dotsenti
S.Tajbenova – Boshlang'ich ta'lim kafedrası uqituvchisi p.f.f.d.,(PhD)

Kirish

Ushbu imtixon dasturi pedagogika institutining 5A111701-«Tarbiya va o'qitishning metodikasi va nazariyasi» (boshlang'ich ta'lim) magistratura mutaxassisligi bo'yicha mutaxassislik fanlari bo'yicha sinov imtixonlari variantlari uchun mo'ljallangan bo'lib, bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilari egallashi kerak bo'lgan barcha bilim, qobiliyat va ko'nikmalar majmuasini o'z ichiga oladi.

Dastur mutaxassislik fanlari bo'yicha Umumiy pedagogika, Ona tilini o'qitish metodikasi, Matematika o'qitish metodikasi, Tabiyatshunoslik va uni o'qitish metodikasi, Mehnat va uni o'qitish metodikasi fanlari bo'yicha nazariy bilimlar va amaliy ko'nikmalarni aniqlashdan iborat bo'lgan mavzular va savollar to'plamini qamrap olgan.

“Umumiy pedagogika” fani

“Umumiy pedagogika” fani Ta'lim-tarbiya nazariyasi, Pedagogika tarixi, Pedagogik mahorat va ijtimoiy pedagogika bo'limlarini o'z ichiga oladi.

Ta'lim-tarbiya nazariyasi

Pedagogika fan sifatida. Pedagogika fani, uning predmeti, metodologiyasi, ilmiy-tadqiqot obyekti, metodlari. “Ta'lim to'g'risida Qonun” va “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”. Ta'limning uzviyligi va uzluksizligi. Uzluksiz ta'lim. Pedagog kadr tavsifnomasi. Pedagogika fanining maqsadiga ko'ra tarmoqlari va boshqa fanlar aloqasi. Pedagogik antropologia. Shaxs haqida tushuncha. Xorijiy mamlakatlar ta'lim-tarbiya sohasi yuzasidan qisqacha izoh.

Rivojlanishning asosiy qonuniyatlari. Shaxsiy rivojlanish jarayoni shaxs shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar muhit, irsiyat, ta'lim tarbiya, shaxsiy faoliyat rivojlanishning yosh va individual xususiyatlari. Yosh bosqichlari. Akseleratsia rivojlanishning turli tumanligi individualligi

Didaktika va tarbiya nazariyasi. Didaktikaning vazifalari. Ta'limning rivojlanish yo'nalishlari: uzluksiz ta'lim konsepsiyasi, texnologiya ta'lim paradigmalari.

Ta'lim tamoyillarini tanlashga umumiy yondoshish. Didaktik prinsiplar (tamoyillar). O'qitish jarayoni, o'qitishning ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi vazifalari. Ta'limning psixologik, fiziologik asoslari.

Ta'limning mazmuni. O'quv jarayonning mazmuni. Maktabning o'quv rejasi. Dastur va dasturlarning mazmuni, maqsadi, funktsiya tizimi. Ta'lim tamoyillari. Tamoyil tushunchasi.

Ta'lim metodlari, vositalari va texnologiyalari. Texnologiyaning nazariy belgilari. Pedagogikada texnologiyaning maqsadlari, darslarda rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyasi. Interfaol ta'limning maqsad va vazifalari.

O'quv jarayonini tashkil etish turlari va shakllari. O'quv jarayonini tashkil etish haqida tushuncha. Dars tuzilmasi, uning qismlari va turlari. Dasturlar. Ta'limda sinf-dars tizimining vujudga kelishi. Dars – maktabda o'quv ishlarini tashkil qilishning asosiy shakli. Darsga qo'yiladigan talablar. Dars tizimi strukturasi elementlari va tiplari. Darslarning tiplari. Darsga qo'yiladigan psixologik talablar. Darslarning turlari. O'qituvchining darsga tayyorgarligi.

Ta'lim texnologiyalarining mazmuni. Ta'limda muammoli va axborot texnologiyalardan foydalanish. Muammoli ta'lim metodlari. Ta'lim jarayonida axborot texnologiyalari o'rni.

Ta'lim turlarining o'ziga xos xususiyatlari. Kreativ va muammoli ta'lim. Kreativ va muammoli ta'limning mohiyati. O'quvchilar ta'limiga muammoli yondoshishning xususiyatlari. Kreativ va muammoli ta'limning maqsadi. Muammoli vaziyatlarni yaratish va hal qilishning yo'llari. Muammoli ta'lim metodlari.

Tarbiya jarayoni. Tarbiya usullari haqida tushuncha. Tarbiya usullarining xilma-xilligi. Kichik maktab o'quvchilari bilan olib boriladigan tarbiyaviy tadbirlar turi, mazmuni ahamiyati. Tarbiya usullarining tasnifi. Tarbiya jarayonida innovatsiyalar.

Tarbiya qonuniyatlari va tamoyillari. Tarbiya qoidalari haqida tushuncha. Tarbiyaning turmush bilan bog'liqligi, diniy va dunyoviy xarakteri.

Oila tarbiyasi. Oilaning tasnifi, ularning rivojlanish yo'nalishlari. Oilaviy tarbiyaning psixologik, pedagogik asoslari. Oilaviy tarbiyaning an'anaviy metodlari. Bola tarbiyasida mahalla, maktab, oila hamkorligi. Oilada farzand tarbiyasidagi sharqona odatlar, bolalarni maktabga tayyorlashda ota-ona ma'suliyati.

Ma'naviy-axloq tarbiya. Ma'naviy-axloqiy tarbiyaning maqsad va vazifasi. Sharq pedagog allomalarining ma'naviy-axloqiy tarbiya haqidagi fikrlari. Axloqiy tarbiyada xalq pedagogikasi materiallaridan foydalanish.

Huquqiy tarbiya. Huquqiy tarbiyaning mazmuni. Huquqiy tarbiyaning maqsad va vazifalari. Huquqiy ta'lim-tarbiyani anglash. Huquqiy davlatni tuzishda huquqiy tarbiyaning ro'li. O'quv jarayonida o'quvchilarning huquqiy tarbiyasi.

Iqtisod va mehnat tarbiyasi. Iqtisod va mehnat tarbiyasining maqsad va vazifalari. Iqtisod va mehnat tarbiyasining boshlang'ich sinflarida o'qitiladigan fanlar bilan bog'liqligi. Iqtisodiy ta'lim va tarbiyaning inson kamolotidagi ahamiyati. Sharq mutaffakirlari iqtisod va mehnat tarbiyasi haqida.

Ekologik va nafosat tarbiyasi. Ekologik tarbiya, bugungi kunning dolzarb masalasi ekanligi. Ekologiyaning inson hayotida tabiatni saqlashdagi o'rni. Bolalarda tabiat o'simlik va jonivorlar dunyosiga muhabbatni tarbiyalash ularni tabiatni avaylashga o'rgatish.

Jismoniy tarbiya. Jismoniy tarbiya inson salomatligini mustahkamlovchi omil ekanligi. Jismoniy tarbiyaning mazmun mohiyati, maqsad va vazifasi.

Boshlang'ich maktabda badan tarbiya mashg'ulotlarni tashkil etish yo'llari. Sharq mutafakkirlari jismoniy tarbiyaning ahamiyati haqida.

Sinfdan tashqari tarbiyaviy ishlar. Sinf jamoani tashkil etish texnologiyasi Sinfdan tashqari tarbiyaviy ishlarning mazmuni va funksiyalari. Sinfdan tashqari ishlarni tashkil etish. Sinfdan tashqari tarbiyaviy ishlarning talablari.

Pedagogika tarixi

Pedagogika tarixi kursning maqsad va vazifasi. Qadimgi davrlarda madaniyat va pedagogikaning rivojlanishi. XIV-XV asrlarda Movarounnaxrda madaniyat va pedagogikaning yaratilishi. Pedagogika tarixi ijtimoiy, nazariy va amaliy fan ekanligi. Tarbiyaning kelib chiqishi, ijtimoiy va tarixiy taraqqiyoti. Qadimgi Gretsiyada ta'lim tarbiya. Ta'lim va tarbiyada xalq og'zaki ijodi.

VII-IX asrlarda ta'lim tarbiya. Qur'oni Karimda, Muhammad Mustafos.a.v.payg'ambarimizning hadislarida komil inson tarbiyasi. Hadisning paydo bo'lishi Hadis to'plamining asosiy yo'nalishi.

Sharq uyg'onish davrida ta'lim-tarbiya

Sharq uyg'onish davrining o'ziga xos xususiyatlari. Al-Xorazmiy didaktikasi. Abu Nasr Forobiy ta'lim-tarbiya haqida. Abu Rayxon Beruniyning pedagogik va ijtimoiy falsafiy qarashlari, yaratgan asarlari va undagi inson kamolotiga oid g'oyalar.

Temuriylar davrida madaniyat ta'lim-tarbiya masalalari. Movarounnaxrda ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy taraqqiyotning tarixiy rivojlanishi. Temur shaxsi. Temur saltanatining vujudga kelishi. Temurning "Tuzukot" asaridagi tarbiyaviy g'oyalar. Mirzo Ulug'bekning hayoti va ijodiy faoliyati.

A.Navoiyning ijodi va ma'rifatparvarlik faoliyati. A.Navoiyning hayoti, ma'rifatparvarlik, faoliyati, ijtimoiy – falsafiy dunyoqarashi. A.Navoiyning ta'lim-tarbiya haqidagi ta'limoti "Mahbub-ul qulub" asarida tarbiya muammosini qo'yilishi.

XIX-asrning oxiri XX asr boshlarida Turkistonda ijtimoiy pedagogik fikrlar. Turkiston o'lkasidagi ma'rifatparvar olim va shoirlarining hayoti ma'naviy merosining tarbiyaviy ahamiyati. Dastlabki maktablarning vujudga kelishi ularning mazmuni. Jadidlik oqimi namoyondalari: Ismoil Gaspirali, A.Munavvarqori,

A.Fitrat, M.Bexbudiy, A.Avloniylarning pedagogik me'rosi.

Chet-el va Rossiyadagi ilg'or pedagogik g'oyalar. Rus pedagog olimlarning ilg'or pedagogik qarashlari. K.D.Ushunskiyning pedagogik merosi. Rivojlangan xorijiy davlatlardagi ta'lim-tarbiya, maktab va maorif taraqqiyotining asosiy yo'nalishlari. AQShda ta'lim tizimini tuzilishi va o'ziga xos xususiyatlari. Yaponiyada ta'lim-tarbiya va uning o'ziga xos xususiyatlari. Fransiyada ta'lim tizimi. Germaniyada ta'lim tizimini rivojlanishi. Rivojlangan xorijiy davlatlar va mustaqil O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimidagi o'zaro hamkorlik masalalari.

Pedagogik mahorat va ijtimoiy pedagogika

Pedagogik mahorat fanning umumiy asoslari. Pedagogik mahorat haqida tushuncha, uning o'qituvchi faoliyatidagi o'rni va ahamiyati. O'qituvchi mehnati,

uning o'ziga xos xususiyatlari va ijtimoiy ahamiyati. Mustaqil O'zbekiston sharoitida "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun va "Kadrlar tayorlash milliy dasturi" da o'qituvchi shaxsiga qo'yiladigan talablar.

Pedagogik fikr tarixi va maktab amaliyotida o'qituvchi mahorati masalalari. Eng qadimgi davrlardan XII asrgacha bo'lgan davrlarda o'qituvchi – ustoz, shogird va ularning jamiyatdagi o'rni, mahorat haqidagi nazariyalar. Sharq donishmandlari va mutafakkirlaridan Kaykovus, Al-Xorazmiy, A.Farobiy, Ibn Sino, Yusuf Xos Hojib, M.Ulug'bek, A.Navoiy va boshqalarning ijodiy meroslarida mudarrisni tanlash, ularga qo'yiladigan talablar.

Pedagogik qobiliyat, qobiliyatning psixologik-pedagogik tasnifi. Pedagogik qobiliyatning asosiy turlari. Empatiya va persektiv qobiliyatlar. O'qituvchining irodasi, sabr-toqat, maqsadga intilish, o'z maqsadiga intilish, o'z maqsadiga erishishiga, ahdigga qat'iy ishonch, o'z-o'zini idora qilish va boshqacha ta'sir o'tkazish qobiliyati; his-tuyg'usi, kayfiyatini boshqara olishi, o'z zimmasiga javobgarlikni o'z bilishi, o'zida ijobiy holatni tashkil eta olish va boshqa qobiliyatlar. Boshlang'ich sinf o'qituvchisida shakllanishi va rivojlanishi zarur bo'lgan tashkilotchilik, kommunikativ, bilish va anglash qobiliyatlari.

Muloqot pedagogik mahoratning namoyonbo'lishidir. Ta'limda turli xildagi muloqotni tashkil etishda milliy madaniy asoslar va umuminsoniy qadriyatlar ustivorligi Sharqona tarbiya va uning muloqotga ta'siri. Muloqotga kirishishda o'zbek urf -odatlari, rasm-rusum va udumlar, ular haqidagi afsona, rivoyat, hikmatlardan foydalanish va boshlang'ich ta'lim tizimida ularni tatbiq etish usullari. Milliy madaniyatning muloqotga ta'siri.

Pedagogik nazokat va pedagogik odob-axloq. Pedagogik nazokat masalalarining tarixiy taraqqiyoti. Pedagogik nazokatning vazifasi. Pedagogik nazokatning me'yori: ixtisos sohasidagi burch, pedagogik adolat, ixtisosga doir vijdon va izzat- nafs, pedagogik oriyat.

Pedagogik texnika haqida tushuncha. Pedagogik texnikani shakllantirish uslublari. Pedagogik texnika vositasi – verbal va noverbal kommunikatsiya. Pedagogik texnikaning tarkibiy qismlari: O'qituvchining o'z xulqini, xatti-harakatlari, fe'l-atvorini boshqara olish qobiliyati bilan bog'liq bo'lgan ko'nikmasi; ijtimoiy- persektiv qobiliyati, nutq texnikasi.

Pedagogik faoliyatda uchraydigan qarama-qarshiliklar va ziddiyatlar. Pedagogik jamoa, o'qituvchi va o'quvchilar jamoasi, o'qituvchilar va ota- onalar jamoasi o'rtasida uchraydigan nizolar, ularni oldini olishda o'qituvchining pedagogik odobi, madaniyati va pedagogik bilimi.

Maktabshunoslik. O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimi haqida tushuncha. Ta'lim tizimini boshqarish. Maktab ishini boshqarish va unga rahbarlik qilish. Maktabning pedagogik jamoasi.

Ijtimoiy pedagogika faoliyat pedagogika fani sohasi sifatida. Ijtimoiy pedagogikaning tadqiqot ob'ekti va predmeti. Ijtimoiy pedagogikaning tamoyillari. Ijtimoiy pedagogikaning kategoriyalari. Ijtimoiy pedagogika fanining paydo bo'lishi va rivojlanishi.

Ijtimoiylashuv omillari va mexnazimlari. Shaxsni o'zini boshqarish mexanizmlari. Ta'lim-tarbiya bola (o'quvchi) shaxsni ijtimoiylashtirish omili sifatida. Bola (o'quvchi) shaxsning ijtimoiy sifatlari. Bola (o'quvchi) shaxsning ijtimoiylashuvi masala yuzasidan muammoli vaziyat.

Oila bilan olib boriladigan ijtimoiy-pedagogik faoliyat. Vasiylik va homiylik. Ijtimoiy pedagogik nuqtai nazardan oila turlari. Ijtimoiy pedagogning oilalar bilan olib boradigan ishlari shakl, metod va vositalari. Yetimlikning kelib chiqishi sabablari. Vasiylik va homiylik tushunchasi. Bola asrab olgan oila bilan olib boriladigan ijtimoiy-pedagogik faoliyat.

Deviant xulq –ijtimoiy-pedagogik muammo sifatida. Me'yori va me'yordan og'ish: tushuncha va tavsif. Me'yordan og'ish turlari. Deviyatsiya turlari. O'smirlarda deviant xulq-atvorning kelib chiqish sabablari.

Jinoyatchilik bolalarda g'ayriqonuniy hati-xarakterning namoyon bo'lishi shakli sifatida. Voyaga yetmaganlar jinoyatchilik muammosi. Voyaga yetmagan xuquq buzarlari uchun maxsus o'quv tarbiya muassasalari. Voyaga yetmagan xuquq buzarlari bilan olib boriladigan ijtimoiy pedagogik faoliyat

Zamonaviy maktab o'qituvchisining vazifalari. Pedagogning kasbiy fazilatlari. Pedagogik mahorat. Pedagoglik faoliyatida ijodkorlik. Psixologik - pedagogik bilimlar integratsiyasi. Ta'lim tizimi boshqaruvi.

Ta'lim tamoyillari. Tamoyil tushunchasi. Tamoyillarni tanlashga umumiy yondoshish. O'qitishning etakchi qoidalari. Ilmiylik tizimlilik, izchillik qoidasi. Ta'limning amaliyot bilan bog'liqligi qoidasi. Ta'limda omillik va faollik qoidasi. Tushunarlilik va mustahkamlik qoidasi. Ko'rsatmalilik qoidasi.

O'quv jarayonini tashkil etish shakllari. Ta'lim metodlari. O'quv jarayonini tashkil etishning shakllari haqida tushuncha. Ta'lim shakllari. Dars tuzilmasi qismlari va turlari. Dars turlari. Integrativ dars. O'quvchining darsga tayyorgarligi. Ta'lim metodlarining klassifikatsiyasi. Ta'lim metodlarining mohiyati va mazmuni. Insonparvarlik ruhida tarbiyalashga individual yondashish. Tarbiyaviy ta'sirning birligi.

ONA TILI O'QITISH METODIKASI

Ushbu dastur ona tili o'qitish metodikasining tarixi va rivojlanishi, ona tili ta'limi sohasini tashkil etish shakllari va mazmuni, o'qitish usullari kabi masalalarni qamrab olgan. Ushbu fan 5111700–Boshlang'ich ta'lim va sport – tarbiyaviy ish bakalavriat ta'lim yo'nalishida tahsil olayotgan talabalarga “Ona tili o'qitish metodikasi” kursi sifatida o'qitiladi.

1.1 Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi fanining predmeti va vazifalari. Ona tili o'qitish prinsiplari, ona tili o'qitish metodikasining tekshirish usullari.

II. Savod o'rgatish metodikasi.

2.1 Savod o'rgatish metodikasining maqsad va vazifalari. Savod o'rgatish metodikasining ilmiy, psixologik va lingvistik asoslari.

2.2 Savod o'rgatishda hozirgi zamon analiz-sintez tovush metodi. Bolalarning savod o'rgatishga tayyorgarligini o'rganish.

2.3 Savod o'rgatish jarayoni bosqichlari. Savod o'rgatishda tayyorlov davri, bu bosqichdagi o'qish va yozuv darslarining mavzulari hamda ish turlari.

2.4 Savod o'rgatishda mashq turlari. Savod o'rgatishda nutq o'stirish.

2.5 Savod o'rgatish davrida boshlang'ich yozuvga o'rgatish. Savod o'rgatish davrida o'qish va yozish darslari.

III. Husnixatga o'rgatish metodikasi.

3.1 Husnixatga o'rgatishning maqsad va vazifalari, ahamiyati.

3.2 Yozuvlar tarixidan ma'lumot.

3.3 Husnixatga o'rgatish tarixidan ma'lumot.

3.4 Husnixatga o'rgatishning gigiyenik shartlari.

3.5 Yozuv materiallari va qurollari.

3.6 Husnixatga o'rgatish tamoyillari.

3.7 Husnixatga o'rgatish usullari.

3.8 1-4 sinflarda husnixat darslari.

IV. Sinfda o'qish metodikasi.

4.1 Sinfda o'qish darslarining ta'limiy-tarbiyaviy ahamiyati va vazifalari. O'qish darslarining tarbiyalovchi imkoniyatlari. O'qish malakasi haqida tushuncha.

4.2 O'qish malakalarining sifatlari: tez, ongli, ifodali o'qish. O'qish malakalarini shakllantirish jarayonini takomillashtirish yo'llari. Ifodali o'qish metodikasining asoslari.

4.3 Boshlang'ich sinflarda badiiy asarni tahlil qilish. Badiiy asarni tahlil qilishning adabiy asoslari. Kichik yoshdagi o'quvchilarning badiiy idrok etishdagi psixologik xususiyatlari. Boshlang'ich sinflarda badiiy asar ustida ishlash jarayoni.

4.4 Har xil janrdagi asarlarni o'qitish metodikasining o'ziga xos xususiyatlari. Ertakni o'qish metodikasi. O'quvchilarni ertak janri bilan tanishtirish. O'quvchilarni ertakni o'qishga tayyorlash.

4.5 Hikoya janridagi asarni o'qitish metodikasi.

4.6 She'riy nutqning xususiyatlari. She'rni tahlil qilish uslubi. She'rni o'qitish darsida asosiy ish turi ifodali o'qish ekani. Lirik she'rni o'qishga tayyorlash.

4.7 Masal janridagi asarlarni o'qitish metodikasi.

4.8 Ilmiy-ommabop asarlarni o'qitish metodikasi.

4.9 Topishmoq, tez aytish, maqol janridagi asarlarni o'qitish metodikasi.

Doston janridagi asarlarni o'qitish metodikasi.

V. Sinfdan tashqari o'qish metodikasi.

5.1 Bolalarning mustaqil o'qishi haqida tushuncha, uning vazifalari. To'g'ri kitobxonlik faoliyatini shakllantirish tizimiga tavsifnoma. Boshlang'ich maktabda kitobxon o'quvchilarni shakllantirish bosqichlari.

5.2 Kichik yoshdagi o'quvchilarda kitobxonlik mustaqilligini shakllantiradigan mashg'ulot va darslar qurilishini asosiy turlari.

VI. Fonetika, grammatika, so'z yasalishi va orfografiyani o'rgatish metodikasi.

6.1 Kichik yoshdagi o'quvchilarda ilmiy dunyoqarash elementlarini shakllantirishda ona tilini o'rgatishning ahamiyati. Ona tilini o'rgatishning lingvistik asoslari. Boshlang'ich ta'limda ona tilini o'rgatish mazmuniga tavsifnoma.

6.2 Fonetika va grafika asoslarini o'rgatish usuliyati. Kichik yoshdagi o'quvchilarning ona tilini o'zlashtirishida fonetika bilimining ahamiyati. O'quvchilarda so'zning tovush va harf tarkibi haqidagi boshlang'ich tasavvurini shakllantirish.

6.3 O'quvchilarda grammatika va so'z yasalishiga oid tushunchalarni shakllantirishning metodik asoslari.

6.4 Grammatik tushunchaning mohiyati va uni kichik yoshdagi o'quvchilar o'zlashtirishidagi qiyinchiliklar. Tushunchani o'zlashtirish ustida ishlash jarayoni, uning shartli ravishda to'rt bosqichga bo'linishi.

6.5 Boshlang'ich sinflarda so'zning morfemik tarkibini o'rganish metodikasi. So'zning morfemik tarkibini o'rganish tizimi. O'zak va qo'shimcha ustida ishlashning mazmuni va metodikasi. So'z turkumlarini o'rganish bilan bog'liq holda so'zning tarkibi ustida ishlash.

6.6 So'z turkumlarini o'qitish metodikasi. Otni o'rgatish tizimi. Otning leksik va grammatik ma'nosi ustida ishlash. Otlarda son haqida tushunchani o'rganish metodikasi.

6.7 Otlarning egalik qo'shimchalari bilan o'zgarishini o'rganish.

6.8 Otlarning kelishik qo'shimchalari bilan turlanishini o'rgatish.

6.9 Boshlang'ich sinflarda sifatni o'rganish tizimi. Mavzuni o'rganishning vazifalari. Sifatni o'rganish jarayonida leksik-stilistik ishlar.

6.10 Boshlang'ich sinflarda sonni o'rganish tizimi. Mavzuni o'rganishning vazifalari.

6.11 Olmosh, kishilik olmoshlarini o'rganish metodikasi.

6.12 Boshlang'ich sinflarda fe'lni o'rganish tizimi. Fe'lni o'rganishning vazifalari. Fe'lni o'rganishda izchillik. Bo'lishli va bo'lishsiz fe'llarni o'rganish.

6.13 Fe'llarda zamon mavzusini o'rganish.

6.14 Fe'llarda shaxs-son qo'shimchalari. Fe'lni o'rganish jarayonida o'quvchilar nutqini o'stirish.

VII. Boshlang'ich sinflarda sintaksis va punktuatsiya elementlarini o'rganish.

7.1 Materiallarni sinflarga joylashtirish tizimi. O'quvchilarda asosiy sintaktik tushunchalarni shakllantirishning shart-sharoitlari. Kichik yoshdagi o'quvchilarni punktuatsiya bilan tanishtirish.

7.2 Orfografiyani o'rganish metodikasi. To'g'ri yozishni o'rgatish yo'nalishlari. Orfografik malakaning psixologik tabiati. Imlo qoidasi ustida ishlash metodikasi. Imloviy mashqlar.

7.3 Ona tilidan bilim, ko'nikma va malakalarni tekshirish. To'rt yillik boshlang'ich ta'lim "Ona tili" darslariga tavsifnoma. Ona tili darslari. Darsga umumiy tavsifnoma. Ona tili darslarining turlari va qurilishi.

VIII. Nutq o'stirish metodikasi

8.1 Kichik yoshdagi o'quvchilar nutqini o'stirish yo'llari va vazifalari. Nutq va uni o'stirish tushunchasi. O'quvchilar nutqiga qo'yilgan talablar. Nutq o'quvchilar tafakkurini o'stirishda muhim vosita.

8.2 Lug'at ustida ishlash. Maktabda lug'at ustida ishlashning asosiy yo'nalishlari. So'z ma'nosini tushuntirish metodikasi. O'qish, badiiy asarni qayta hikoyalash, materialni o'rganish, bayon va inshoga tayyorlanish bilan bog'liq holda o'quvchilar lug'atini faollashtirish yo'llari.

8.3 O'quvchilar nutqini o'stirish tizimida sintaktik ishlar. O'quvchilar egallaydigan sintaktik ko'nikmaning darajasi. Boshlang'ich sinflarda so'z birikmasi va nutq ustida ishlash. Gap ustida ishlash mashqlarining turlari.

8.4 Bog'lanishli nutq va uni o'stirish vazifalari. Bog'lanishli nutq haqida umumiy tushuncha. Bog'lanishli nutqdan mashq turlari. Bog'lanishli nutqqa oid aniq ko'nikmalar. Matn turlari.

8.5 Bog'lanishli nutq. Og'zaki qayta hikoya qilish va yozma bayon. Namunaviy matnni qayta hikoyalash va bayon yozishga qo'yilgan talablar. Qayta hikoyalash va bayonning turlari.

8.6 Bog'lanishli nutq. Og'zaki hikoya va yozma insho. Og'zaki va yozma insho turlari. O'quvchilar inshosini tahlil qilish va undan keyingi ishlar. Nutqiy xatolar va ularni bartaraf etish yo'llari. O'quvchilar yo'l qo'yadigan nutqiy xatolarning asosiy turlari, ularni to'g'rilash va oldini olish yo'llari.

IX. Boshlang'ich sinf ona tilidan sinfdan tashqari ishlar.

9.1 Ona tilidan sinfdan tashqari ishlar. Sinfdan tashqari ishlarning shakllari va vazifalari. Kuni uzaytirilgan guruhlarining ish turlari.

“Matematika o'qitish metodikasi” kursi

“Matematika o'qitish metodikasi” fani bakalavriatning “5111700 – Boshlang'ich ta'lim va sport-tarbiyaviy ish” ta'lim yo'nalishi bo'yicha tahsil olayotgan talabalarga shunday nom bilan o'qitiladi.

Mazkur kurs, eslatilgan ixtisoslik bo'yicha o'quv rejasida belgilangan matematika o'qitish metodikasi, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlashda eng muhim o'rinni egallab, bu fan yuzasidan o'qituvchining kompetentligi va intellektualligini tayyorlashda alohida o'rinni egallaydi. Umumiy o'rta ta'lim maktabi boshlang'ich sinflari, pedagogik kollejlarda matematikani samarali o'qitish, eng avvalo o'qituvchining bu fanlar yuzasidan erishgan bilimlari, malakalari va ko'nikmalari bilan belgilanadi.

I-BOB. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitishning umumiy masalalari.

Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi fan sifatida. Uning mazmuni va uzviyligi. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitishning tarbiyaviy, ta'limiy va rivojlantiruvchi maqsadi. Boshlang'ich sinflarda matematika fani tuzilishining o'ziga xos xususiyatlari, uning mazmuni. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasining didaktik tamoyillari va variativ o'qitish usullari. Bolalar bog'chasida va boshlang'ich sinflarda matematika o'qitilishi orasidagi uzviylik. O'qitish metodlari. Darslarda pedagogik texnologiya va axborot kommunikasion texnologiyalardan foydalanish. Matematik tushunchalar haqida

tasavvur hosil qilishda nazariy ma'lumotlarning o'rni. Ko'nikma va malaka hosil qilishda kursning amaliy yo'nalishi. Boshlang'ich sinf matematikasi va matematika o'qitishning kelgusi bosqichi orasidagi uzviylik. O'quvchilarning o'quv yili oxiridagi bilim, ko'nikma hamda malakalariga qo'yilgan dastur talablari asosida nazorat tahlili. Boshlang'ich sinfda matematika o'qitish metodi. Metod tushunchasi. Uning turlari va tasnifi. O'quv bilish faoliyatini tashkil qilish metodi va ular orasidagi bog'liqlik. O'quvchilarning mustaqil ishlari – o'qitish metodi sifatida. O'qitishni tashkil qilishda didaktik o'yin metodidan foydalanish. O'quvchilar bilimini o'zlashtirish samaradorligini aniqlash metodlari. Dasturlashtirilgan ta'lim. O'quvchilarning faollik darajasiga ko'ra qo'llaniladigan metodlar. Matematika darsida nazorat turlari va ularni tashkil qilish, o'quvchilarning daftar bilan ishlash metodlari.

Boshlang'ich sinfda matematika o'qitishni tashkil qilish shakllari. Boshlang'ich sinfda matematika darsining tuzilishi va dars tizimi. Dars, dars mazmuni, texnologik xaritalar tuzish. Muammoli dars va uni tashkil qilish usullari. Ta'limning darsdan tashqari yordamchi shakllari (to'garak, matematika kechasi va boshqa turlari); o'zlashtirmaydigan o'quvchilar bilan ishlash; o'quvchilar uy vazifalari, uni tashkil qilishga qo'yilgan talablar; o'quvchilar bilimini tekshirish metodlari; darsdan tashqari mashg'ulot turlari, boshlang'ichga xos tarixiy ma'lumotlar mazmuni. Iqtidorli o'quvchilar bilan ishlash. Ixtisoslashtirilgan boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish.

Matematikadan dars jarayonini yoritish uchun qo'llaniladigan o'quv vositalari va ularning vazifalari. Matematikadan Boshlang'ich sinflar uchun darsliklar, ularning mazmuni va tuzilishi. Turli metodik qo'llanmalar, ko'rgazmalar va ulardan foydalanish. O'qitish vositalardan ijodiy foydalanish va yasaladigan ko'rgazmali ko'rsatmalar. Boshlang'ich sinflarda fakul'tativ mashg'ulotlarni tashkil etish. Oz komplektli maktablarda matematika o'qitish xususiyatlari. Oz komplektli maktablarda matematika o'qitishni tashkil qilishning o'ziga xos xususiyatlari.

II-BOB. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitishning xususiy masalalari.

Boshlang'ich sinflarda nomanfiy butun sonlarni nomerlashga o'rgatish metodikasi. O'quvchilarni maktabgacha bo'lgan davrda matematik tayyorgarligi darajasini aniqlash va ularni tartibga solish. Nomerlashga o'rgatishga tayyorgarlik. Son va sanoq tushunchasini shakllantirish bosqichlari. O'nli sanoq sistemasi xususiyatlari va uning nomerlashga asos qilib olinishi. Kotsentrlar bo'yicha nomerlashga o'rgatish metodi. Darsni tashkil qilish, ko'rgazmalilik hamda didaktik materiallardan foydalanish. Raqamlashga o'rgatishda matematik diktantning o'rni.

Asosiy miqdorlar va ularni o'lchov birliklarini o'rgatish metodikasi. Boshlang'ich sinflarda o'rganiladigan asosiy miqdorlar: uzunlik, massa, narx, baho, vaqt, masofa, tezlik. Miqdorlarni o'lchash, o'lchov birliklarining turlari orasidagi bog'liqliklar va ular ustida amallar bajarishga o'rgatish metodikasi.

Nomanfiy sonlar ustida arifmetik amallarni o'rgatish metodikasi. Arifmetik amallarni o'rgatishning umumiy masalalari. Qo'shish va ayirish, ko'paytirish va bo'lish amali ma'nosini ochib berish va uni bosqichlab kotsentrlarda bajarilishini

o'rgatish. O'quvchilarning og'zaki va yozma hisoblash malakalarini shakllantirish. Qo'shish va ko'paytirish jadvallari va ularga mos ayirish va bo'lish hollarini o'rgatish. Og'zaki hisoblash texnologiyalari. Yozma hisoblash algoritmini o'rgatish. Hisoblash malakalarini tekshirish uchun nazorat ishlari. Hisoblashda o'quvchilar yo'l qo'yishi mumkin bo'lgan xatolarni aniqlash va uni bartaraf qilish yo'llari. Og'zaki va yozma hisoblashga doir didaktik (o'yinlar) topshiriqlar to'plamini tuzish.

Algebraik materiallarni o'rgatish metodikasi. Son va ifoda tushunchasi. Ifoda va sonli ifoda. O'zgaruvchi qatnashgan ifoda. Tenglik, tengsizlik. Sonli tenglik, tengsizlik va uni yechishga o'rgatish metodikasi. Tenglama va uni yechishga o'rgatish usullari.

Geometrik materiallarni o'rganish metodikasi. Figura (nuqta, kesma, ko'pburchak) tushunchasi haqida tasavvurni shakllantirish va ularni chizish, ayrim xossalari bilan tanishtirish metodikasi. Sodda geometrik yasash ishlari bilan tanishtirish, fazoviy tasavvurlarni rivojlantirish. Figuralarni farqlay olish, qismlarga bo'lish, qismlardan figuralar hosil qilish, ko'pburchaklar perimetri hamda yuzasini hisoblash, perimetr va yuza o'lchov birliklari va ular orasidagi bog'lanishga doir masalalar yechish.

Kasr tushunchasi bilan tanishtirish metodikasi. Ulush. Butunning ulushini topish. Ulushga ko'ra butunni topish. Maxraji 10 dan oshmagan kasrlarni taqqoslash. Maxrajlari bir xil bo'lgan kasrlarni qo'shish va ayirishning ma'nosi. Sonning kasr qismi va kasrga ko'ra sonni topishga doir masalalar yechish.

Arifmetik masalalar yechishga o'rgatish metodikasi. Masala va uning tarkibi. Sodda va murakkab masalalar. Masala tuzish va uni yechish. Masala yechishga o'rgatish bosqichlari va uning mantiqiy asosi. Masalalar turlari va ular ustida ijodiy ishlash. Konsentrlar bo'yicha masalalar yechish ustida ishlash. Masala yechishga o'rgatishning umumiy usullari ustida ishlash. To'g'ri to'rtburchak va kvadratning perimetrini, yuz o'lchov birliklari. Yuzlarni formula yordamida hisoblashga doir masalalar. Bir o'zgaruvchili tenglamalar bilan yechiladigan murakab masalalarni yechishga o'rgatish. Daromad va buromadga doir iqtisodiy sodda masalalar. Masalalarni tenglama va jadval tuzib yechish.

Matematika o'qitish metodikasining taraqqiyoti tarixi hamda uning kelajakda takomillashuvi va rivojlanish yo'llari. Matematika o'qitish metodikasining paydo bo'lishi, taraqqiyot bosqichlari asoschilari. Hozirgi zamonda fanning istiqboli.

“TABIATSHUNOSLIK VA UNI O‘QITISH METODIKASI” kursi

“Tabiatshunoslik va uni o'qitish metodikasi” kursi 5111700 - Boshlang'ich ta'lim va sport, tarbiyaviy ish” ta'lim yo'nalishida o'qitiladi. Ushbu dastur bo'lg'usi boshlang'ich sinf o'qituvchilariga tarbiyalovchi ta'lim sistemasini tushunib olish, tabiatshunoslikni o'qitish asoslarini, uning uchun xos bo'lgan shakl, metod va uslublarini, o'quvchilarning bilish faoliyatlariga rahbarlik qilishni o'rganib olishlariga yordam qilish kabi amaliy masalalarini o'z ichiga oladi.

Tabiatshunoslik va uni o'qitish metodikasikursining «Tabiatshunoslik metodikasini o'qitish ta'limoti rivojlanishining tarixi» mavzusidagi ma'ruza darsida

muammoli dars, «Boshlang'ich maktablarda tabiatshunoslik fanining mazmuni, o'quv dasturni rejalashtirish tamoyillari» darsida stol atrofidagi suhbat, «Boshlang'ich maktabda tabiatshunoslik kursini mazmuni va tabiatshunoslik tasavvurlarini shakllantirish metodik asoslari» darsida aqliy hujum, «Tabiatshunoslik fani bo'yicha o'quvchilar bilimlarini tekshirish» darsida didaktik o'yinlar usullaridan foydalaniladi. «Tabiatshunoslikni o'qitish metodikasi», «Tabiatshunoslikni o'qitish shakllari» va «Tabiatshunoslik bo'yicha sinfdan tashqari ishlar» mavzulariga bag'ishlangan mashg'ulotlar esa kompyuterlashtirilgan multimedia, hamda «PowerPoint» dasturlari asosida o'tkaziladi.

Konferetsiya, seminar, didaktik o'yinlar, muammoli topshiriq usullari hamda multimedia dasturlari «O'zbekistonning boshlang'ich maktablarida tabiatshunoslikning o'qitilishi», «Tabiatni o'qitish jarayonida o'quvchilarni har tomonlama tarbiyalash», «Hozirgi zamon tabiatshunoslik darslariga bo'lgan asosiy talablar», «Tabiatni o'rganishda sinfdan tashqari ishning ahamiyati», «O'quv-tajriba uchastkasida ishlash metodikasi» va «Kuzatish-tabiatni o'rganishdagi asosiy metoddir» mavzudagi amaliy mashg'ulotlarida qo'llaniladi.

Tabiatshunoslik va uni o'qitish metodikasi

Tabiatshunoslik va uni o'qitish metodikasi - pedagogik fan.

Tabiatshunoslik va uni o'qitish metodikasining predmeti, maqsad, vazifa va izlanishlar uslublari. Uning metodologik asoslari va boshqa fanlar bilan bog'lanishi. Tabiatshunoslikni o'qitish metodikasi sohasidagi tadqiqod metodlari. Tabiatshunoslikni o'qitish metodikasining pedagogika o'quv predmeti sifatida ilmiy – nazariy va amaliy yutuqlari, ta'limiy va tarbiyaviy ahamiyati. Tabiatshunoslikni o'qitish metodikasi sohasidagi zamonaviy muammolar. Tabiatshunoslikni o'qitish metodikasi kichik yoshdagi o'quvchilarni o'qitish, tarbiyalash va ularni rivojlantirish tizimi to'g'risidagi fan. Uning tarbiya sistemasidagi o'rni.

Tabiatshunoslik va uni o'qitish metodikasi ta'limotining shakllanishi va rivojlanishi.

V.F.Zuyev- tabiatshunoslik o'qitish metodikasi darsligining birinchi muallifi. A.Ya.Gerd - tabiatshunoslikni o'qitish metodikasining asoschilaridan biri. Tabiatshunoslikni o'qitish metodikasi ta'limotining shakllanishi. Tabiatshunoslikni o'qitishni rivojlantirishga hissa qo'shgan jahon metodistlarining ilg'or g'oyalari D.N.Kaygorodov, V.P.Vaxterov, L.S.Sevruk, I.I.Troyanovskiy, D.D.Semenov, I.I.Polyanskiy, B.E.Raykov, V.A.Gerd, K.P.Yagodovskiy, S.A.Pavlovich, M.N.Skatkin, P.A.Zavitaev, A.N.Nizovoy, Z.A.Klepinina, G.N.Akvileva, A.A.Pleshakov, F.Vinogradova va A.A.Vaxrushevlarning ishlari.

Vatanimizda tabiiy fanlarni o'qitishni takomillashtirishga hissa qo'shgan olimlar: Ye.M.Belskaya, A.G.Grigoryants, T.I.Isxakov, A.T.G'ofurov, A.E.Suxarev, R.A.Gurova, G.S.Noga, S.K.Xabirova, A.Qodirov, M.M.Mahkamovlarning ishlari. Tabiatshunoslikni o'qitish metodikasining zamonaviy rivojlanishi.

Quyosh sistemasi.

Koinot. Galaktika, uning turlari va tuzilishi. Yulduzlar tizimi. Quyosh sistemasi va sayyoralar. Merkuriy. Venera. Mars. Yupiter. Neptun. Saturn. Uran. Quyosh sistemasidagi sayyoralarning o'rganilganlik darajasi. Sayyoralarning qobiqlari. Sayyoralar va Quyosh orasidagi masofa. Yulduz, asteroid va meteoritlar.

Yer, uning shakli va harakati

Yer.Yerning shakli. Yerning o'z o'qi atrofida va Quyosh atrofida aylanishi. Kun va tun almashishi. Yil fasllarining almashishi.Ekvator. Meridian va parallel chiziqlari. Globus.Harita.Oy.Uning fazalari.

Yerning geografik qobig'i.

Gidrosfera. Suv – hayot manbai. Litosfera. Yadro. Mantiya. Foydali qazilmalar. Atmosfera. Havo gazlar aralashmasidan iborat bo'lib suv bug'larini hisobga olmaganida, kimyoviy tarkibi jihatidan barqaror materiyadi. Atmosfera (grekcha so'zdan olingan bo'lib, atmos-bug', sfera –shar, yani bug'li qobiq, yoki havo qobig'i demakdir) -saiyoramizni o'rab turuvchi va u bilan birgalikda harakterlanuvchi, hamda undan ketadigan turli hodisa va jayonlarda ishtirok etuvchi havo qobig'idir.

Tiriklik belgilari.

Hujayraning oziqlanishi, rivojlanishi va ko'payishi.

O'simliklar fiziologiyasi.

Botanika fanining vazifalari.Floraning inson hayotidagi axamiyati. O'simliklarning organlari. Generativ va vegetativ a'zolar. Gulli o'simliklarning ko'payishi. Ularining turlari, oilalari, xususiyatlari. O'simliklar hayotiy shakllari. Tuban o'simliklar. Yuksak o'simliklar.

Hayvonot olamining xilma xilligi

Zoologiya so'zi zoon - hayvon va logos - ta'limot, ya'ni fan degan ikkita grekcha so'zdan kelib chiqqan. Bu fan hayvonot olamining xilma-xilligi, tuzilishi, hayvonlarning hulq-atvori, ko'payishi, rivojlanishi, geografik tarqalishi va kelib chiqishini, shuningdek, ularning tabiatdagi va odam hayotidagi ahamiyatini o'rganadi.

Hayvonot olami. Bir xujayrali organizmlar. Hayvonot olamida sinf, tur va avlod. Baliqlar. Sudralib yuruvchilar. Qushlar. Sut emizuvchilar.

Boshlang'ich maktab tabiyatshunoslik fanining ta'limiy va tarbiyaviy vazifalari.

Tabiatshunoslikni o'qitishda o'quvchilarni ma'naviy, ahloqiy, aqliy, vatanparvarlik, ekologik, estetik, iqtisodiy, jinsiy, gigienik, mehnat va baynalminal tarbiyalash masalalari.

Ijodiy faoliyat tajribalari ijodiy va erkin fikrlashning asosi. Ijodiy faoliyat tajribalarini shakllantirish yo'llari. O'quvchilarda atrof-muhitga nisbatan ongli munosabatni tarkib toptirish. Qadriyatlar tizimi, tabiiy, moddiy, ma'naviy, milliy, umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish yo'llari.

Tabiatshunoslik ta'lim mazmunining tarkibiy qismlari. Tushunchalar, g'oyalar, nazariyalar. Asosiy g'oyalar va ularni o'quvchilar ongiga singdirish yo'llari. Umumbiologik va xususiy tushunchalar. Tushunchalarni shakllantirish va

rivojlantirish usullari. Asosiy tabiatshunoslik ko'nikmalar va malakalar, ularni tarkib toptirish yo'llari. O'quvchilar bilan o'lkashunoslik ishlarini olib borish.

Tabiatshunoslikni o'qitish tamoyillari va qonuniyati.

Tabiatshunoslikni o'qitishga qo'yiladigan zamonaviy talablar. Didaktik tamoyillari to'g'risida tushuncha. Ta'lim jarayonining yaxlitligi va tizimligi, o'qitishning muntazamligi va izchilligi.

O'qitish tamoyillari (ta'lim-tarbiya jarayonini demokratizatsiyalash va insonparvarlashtirish, ilmiylik, sistemalilik, fundamentallilik, ko'rgazmalilik, samaradorlik, onglilik, tushunarlik, ta'limni differentsiallashtirish va individuallashtirish, individual va guruhlarda o'qitishni uyg'unlashtirish, o'qitish maqsadi, mazmuni, vositalari, metodlari, shakllari va natijalarining birligi, baholash va o'zini-o'zi baholash)lari va qonuniyat (o'qitish maqsadi, mazmuni, vositalari, metodlari va shakllarining ijtimoiy muhitga bog'liqliligi, tarbiyalovchi va rivojlantiruvchi ta'lim, ta'lim-tarbiya jarayonini tahsil oluvchilarning faoliyati xarakteriga bog'liqliligi, pedagogik jarayon birligi va yaxlitligi, o'qitishning nazariy va amaliy birligi va uzviy bog'liqliligi, o'quv faoliyatini individuallashtirish va guruhli o'qitishni uyg'unlashtirish)lari. O'lkashunoslik qoidalari.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tabiatshunoslik tasavvur va tushunchalarni shakllantirishning metodik asoslari.

Tabiatshunoslik tasavvur va tushunchalarning shakllantirish asoslari. Tabiatshunoslik tushunchalarning klassifikatsiyasi. Boshlang'ich sinflarda tabiatshunoslik tasavvur va tushunchalarning sistemasi, ularni shakllantirish va rivojlanish sharoiti. Tabiatshunoslik tushunchalarning shakllantirish bosqichlari.

Tushunchalarning shakllantirish va rivojlanish usullari. Tabiatshunoslik tushunchalarni o'zlashtirish jarayoni (kuzatish, qabul qilish, konkretlashtirish, umumiyashtirish, aniqlash). Tabiat va atrofimizdagi olam haqida bilimlarni oshirishni izchilligi.

Umumiy, geografik va biologik tushunchalarni shakllantirish. Tabiatshunoslik tushunchalar, g'oyalar, nazariyalar. Asosiy g'oyalar va ularni o'quvchilar ongiga singdirish yo'llari. Umumtabiiy va xususiy tushunchalar. Tushunchalarni shakllantirish va rivojlantirish usullari.

Tabiatshunoslikni o'qitish metodlari.

Zamonaviy maktab tomonidan o'qitish metodlariga qo'yiladigan talablar. Talablarga ko'ra o'qitish metodlarni qo'llash to'g'risida O'zbekiston Respublikasi xujjatlari. O'qitish metodning modeli.

Dunyoni anglash metodlari va o'qitish metodlari. Metodlar klassifikatsiyasi bo'yicha munozaralar. Tabiatshunoslikni o'qitishda foydalaniladigan metodlar tasnifi. O'qitishning reproduktiv metodlari. Og'zaki (suhbat, hikoya, ma'ruza), ko'rgazmali (tabiiy, tasviriy, EXM dasturlari, multimedialar), amaliy (kuzatish, tajribalarni tashkil qilish) metodlar guruhi.

Og'zaki metodlar tasnifi, bayonning turlari (tasvirlash, tasniflash, aytib berish). Ularga qo'yiladigan talablar. Ko'rgazmali metodlar tasnifi. Ko'rgazmali qurollarni, tajriba, kino va videofilmlarni hamda sxemalarni namoyish qilish (ko'rsatish). Ularga qo'yiladigan didaktik talablar. Amaliy metodlar turlari va

tavsifi (qisqa va uzoq muddatli kuzatishlar, amaliy va laboratoriya ishlari, asbob-uskunalar bilan mustaqil ishlar). Jo'g'rofik maydoncha va tabiat burchagida kuzatish. O'quvchilar ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda amaliy ishlarning ahamiyati.

Tabiatshunoslikni o'qitishda zamonaviy pedagogik (didaktik-o'yinli, hamkorlikda o'qitish, muammoli, modulli ta'lim) va axborot texnologiyalaridan foydalanish.

Metodik uslublar. Ularning turlari, tabiatni, odamlar mehnatini o'rganishda xususiyatlari. Tabiatshunoslik metodlarini tanlash va o'quv jarayonida to'g'ri qo'llash.

Tabiatshunoslikdan o'quv ishlarini tashkil etish shakllari.

Dars-o'quv ishlarini tashkil etishning asosiy shakli. Tabiatshunoslik darslarining turlari. O'quv tarbiyaviy jarayonga tizimli yondashuvning mohiyati. Tabiatshunoslik darslariga qo'yiladigan didaktik, tarbiyaviy, psixologik va gigienik talablar. Zamonaviy dars tarkibi. Darsning tipi va tarkibining bog'liqligi. Darsning makro- va mikrostrukturasi. Har xil tipdagi darslarning strukturasi. Tabiatshunoslik darslarini takomillashtirish omillari.

Darsdan tashqari ishlar - o'quv ishlarini tashkil etishning zaruriy shakli. O'quv dasturlariga muvofiq holda tabiatda, tirik tabiat burchagida va maktab tajriba maydonida muayyan darsga mo'ljallangan o'quvchilarning individual va guruhli ishlarini tashkil etish. Darsdan tashqari ishlarning tarbiyaviy, ekologik yo'nalishlari. Dars, darsdan va sinfdan tashqari ishlarning o'zaro bog'liqligi.

Tabiatshunoslikdan sinfdan tashqari mashg'ulotlarning maqsadi, vazifalari, ta'lim-tarbiya jarayonidagi ahamiyati, ularning amaliy va ekologik yo'nalishi. Sinfdan tashqari mashg'ulotlarning turlari: o'quvchilar bilan yakka tartibda olib boriladigan, guruhli va ommaviy mashg'ulotlar. O'quvchilarning yakka tartibda ijodiy ishlarini tashkil etish, tirik tabiat burchagi, maktab tajriba maydonchasi, tabiatda va mustaqil ravishda tajribalar va kuzatishlar o'tkazish, kuzatish kundaligini yuritishni o'rganish. Tabiatshunoslik to'garaklarning didaktik maqsadi, vazifalari, mazmuni va mashg'ulotlarni tashkil etish metodikasi. Tabiatshunoslikdan ommaviy mashg'ulotlarning maqsadi, vazifalari, mazmuni.

Uy vazifasi - o'quvchilarning mustaqil tahsilining asosi. O'quvchilarning mustaqil ishi va tahsilini tashkil etishning samarali yo'llari. O'simliklar va hayvonlarni o'stirish, tajribalar qo'yish, darslik, qo'shimcha adabiyotlar bilan ishlash. Ijodiy daftardagi ish (qiziqarli materiallar, topishmoqlar, rebus, krossvord va chaynvordlar to'plash). Ekskursiyalarda to'plangan materiallardan applikasiya va gerbariyalar tayyorlash. Uy vazifalarini individuallashtirish.

Tabiatshunoslik o'qituvchisi (kasbiy tayyorgarligi, ijodiy va ijtimoiy faolligi, ma'naviy-ahloqiy sifatleri, g'oyaviy-siyosiy yetukligi)ga qo'yiladigan umumiy talablar. O'qituvchining darsga tayyorgarligi. Dars mazmuni va borishining mavzuning ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlarga mos kelishi. Darsning tuzilishini loyihalash. Dars ishlanmalarini loyihalashga qo'yiladigan talablar.

Dars mazmuniga bog'liq holda o'quv jihozlari, tarqatma va didaktik materiallar, kuzatish va tajriba o'tkazish uchun kerakli asboblarni tayyorlash.

Tabiatshunoslik fani bo'yicha o'quvchilar bilimlarini nazorat qilish va baholash.

Tabiatshunoslik darslarida boshlang'ich sinf o'quvchilar bilimlarini nazorat qilishni ahamiyati. Mavzu, chorak va yil yakunlarida o'tilgan o'quv materiallarni takrorlash va umumlashtirish. Umumlashtiruvchi darslarning mazmuni va o'tkazish metodikasi. O'quvchilarda umumlashtirish va izohlash ko'nikmalarini shakllantirish.

Bilimlarni tekshirish turlari. Og'zaki so'rash va yozma tekshirish. Individual, frontal va ommaviy so'rash. Bilimlarni yozma tekshirishda topshiriqlarning turlari. Laboratoriya va amaliy ish (o'zaro nazorat varag'i yordamida, EXMning nazorat dasturlari vositasida).

Bilim va ko'nikmalarini tekshirish tizimi (rasm, jadval, didaktik kartochkalar, dasturlashtirilgan topshiriqlarni tahlil qilish). Ijodiy daftar yuritish, amaliy masalalar yechish.

O'quvchilarni bilim va ko'nikmalarni baholash va tekshirish metodlari (tabiatshunoslik darslarida test topshiriqlari orqali o'tkaziladigan joriy nazorat; har chorak yakunida programmashtirilgan topshiriqlar, ijodiy daftardagi ishlarni tahlili asosida o'tkaziladigan tekshiruv; yillik bilim va ko'nikmalarni baholash). O'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini baholashga qo'yilgan metodik talablar.

Tabiatshunoslikni o'qitish vositalari.

Tabiatshunoslik o'quv xonasi va o'quv jihozlariga qo'yiladigan pedagogik, gigienik, estetik va psixologik talablar. Tabiatshunoslik xonasidagi jihozlar. O'qitish vositalarining hillari: tabiiy va tirik ob'ektlar (gerbariy, kolleksiya, chuchelolar, ho'l preparatlar, mikropreparatlar), tasviriy (jadvallar, sxemalar, xaritalar, mulyajlar, maketlar), ekran vositalari (o'quv vositalari, slaydlar, multimedialar) va ulardan foydalanish yo'llari. O'qitishning texnikaviy vositalari.

EXMning ko'rgazmali va nazorat dasturlari, elektron versiyalar va elektron darsliklardan tabiatshunoslik darslarida foydalanish. Tabiatshunoslikni o'qitishda multimedia (ovozli, matnli, ovoz-matnli, vizual uch ko'lamli - 3D)lardan foydalanishning afzalliklari.

Tabiatshunoslik darsliklari va ular bilan ishlash. Darslikdagi surat va topshiriqlar hususiyati. Darslikdagi rasmlarning didaktik roli. Suratlar, devoriy suratlar bilan ishlash metodikasining hususiyatlari. Harita - sxemalardan foydalanish metodikasi.

Jo'grofiya maydonchasi, o'quv-tajriba uchastkasi va tirik tabiat burchagini jihozlash va ularda mashg'ulotlarni tashkil qilish.

Jug'rofiya maydonchasida tabiatni o'rgatish usullari va uning ahamiyati.

Maktab tajriba maydonchasi va unda ishlarni tashkil etishga qo'yiladigan talablar. O'simliklarni tanlash, sarmahsul navlarini ekish va parvarish qilish. Maktab tajriba maydoni zoologiya bo'limini tashkil etish va jihozlash. O'quv-tajriba uchastkasining asbob-uskuna va vositalari. Maktab tajriba maydonidan

olinadigan materiallardan o'quv jarayonida foydalanish. Maktab tajriba maydonchasida o'tkaziladigan o'quv mashg'ulotlarining o'ziga hos xususiyatlari.

Tirik tabiat burchagi. Tirik tabiat burchagini tashkil etish, jihozlash, ularning tabiatshunoslikni o'qitishdagi ahamiyati. O'simliklar va hayvonlar tanlash va joylashtirish. Tabiat burchagini tashkil etish va jihozlashda o'lkashunoslik xususiyatlarni hisobga olish. Tirik tabiat burchagida o'quvchilarni tabiat bilan tanishtirish usullari va uning ahamiyati. O'simliklar va hayvonlarning tasnifini tuzish, ularni parvarish qilish. Tirik tabiat burchagida kuzatish va tajribalar o'tkazish, darsdan tashqari ishlarni tashkil etish.

Boshlang'ich maktabda o'lkashunoslik burchagi. O'lkaning o'simlik va hayvonot olami, davlat muhofazasidagi o'simliklar va hayvonlar. O'zbekistonning qizil Kitobi.

Boshlang'ich maktablarda tabiatshunoslik fanining mazmuni, o'quv dasturini rejalashtirish tamoyillari.

O'zbekistondagi ta'lim islohatlari, boshlang'ich sinflarda tabiatshunoslikni o'qitish holati, muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari. Boshlang'ich maktablarining tabiatshunoslik ta'limi kontsepsiyasi. Tabiatshunoslikdan davlat ta'lim standartlari mazmuni, tarkibiy qismlari, ta'lim mazmunining majburiy minimumi, har bir sinf bitiruvchilarning tayyorgarlik darajasiga qo'yiladigan minimal va maksimal talablar. Tabiatdan o'quv dasturining tahlili. Dasturning tuzilishi va mazmuni. Dasturning asosiy bo'limlari va ularning o'zaro bog'liqligi.

Maktab o'quv rejasida «Atrofimizdagi olam» predmetining o'rni. 1 va 2 sinfning atrofimizda olam o'quv dasturidan o'rin olgan atrof olam predmetlari, ularning hususiyatlari, tevarak-atrof bilan tanishish, tabiat va odamlar mehnatidagi mavsumiy o'zgarishlar kabi mavzular, vaqt taqsimoti, laboratoriya va amaliy mashg'ulotlar, ekskursiyalar. Asosiy tabiat g'oyalari, tushunchalar, ko'nikmalar va malakalar.

3-4 sinflarda tabiatshunoslikning mazmuni. Tabiatshunoslik kursining asosiy g'oyalari (jonli va jonsiz tabiatni birligi, jonajon o'lkamiz tabiati). Tabiatdagi fasllar almashuvi, turlarning hilma hilligi. O'quv dasturidan o'rin olgan mavzular, vaqt taqsimoti, laboratoriya va amaliy mashg'ulotlar, ekskursiyalar. Asosiy tabiat g'oyalari, tushunchalar, ko'nikmalar va malakalar.

O'quv dasturni rejalashtirish tamoyillari. Tabiatshunoslik kursini predmetlararo bog'liqligi. Maktabgacha ta'lim muassalari va boshlang'ich sinf tabiatshunoslik dasturlarining izchilligi. Tabiatshunoslikni maktabning boshlang'ich va yuqori sinf fanlari bilan predmetlararo boqliligi. O'quv materiallarni tanlashda o'lkashunoslik qoidalari.

Tabiatshunoslikdan laboratoriya va amaliy mashg'ulotlarning maqsadi, vazifalari, ta'lim-tarbiya jarayonida tutgan o'rni. Laboratoriya va amaliy mashg'ulotlarning sinflar bo'yicha mazmuni, tuzilishi va ularni o'tkazish metodikasi.

Atrofimizdagi olam va tabiatshunoslik darsliklari bilan tanishtirish va mazmunining tahlili.

Oz komplektlangan maktablarda tabiatshunoslikni o'qitishning

Hususiyatlari.

Oz komplektlangan maktablarda o'quv-tarbiya jarayonini tashkillashtirish hususiyatlari, dars o'tish tamoyillari va usullari. Tabiatshunoslikni o'qitishning sinflar bo'yicha tabaqalashtirilgan variantlari.

Oz komplektlangan maktablarda mustaqil mashg'ulotlarning o'rni. Mustaqil ishlarning turlari va ularni tashkil etish qoidalari.

Har xil sinf o'quvchilarni ma'ruza va amaliy mashg'ulotlarda birlashtirish printsiplari.

Oz komplektlangan maktablarda ekskursiyalar o'tkazish tartibi va qoidalari. Darslarni integratsiyalash – oz komplektlangan maktablarning asosiy tamoyillaridan biri.

Mehnat va uni o'qitish metodikasi

“Mehnat va uni o'qitish metodikasi” kursi 5111700 - Boshlang'ich ta'lim va sport, tarbiyaviy ish ta'lim yo'nalishida o'qitiladi. Ushbu fan dasturi mehnat ta'limining tarixi va rivojlanishi, bo'limlari, mehnat ta'limi sohasini tashkil etish shakllari va mazmuni, ish turlari bo'yicha darslarni tashkil etish va o'qitish usullari kabi bilimlarni qamrab olgan.

Fanni o'qitishdan maqsadi – talabalarni boshlang'ich sinflarda mehnat ta'limi fanining mazmuni va vazifalari, o'qitish usullari, ta'limiy vositalar bilan tanishtirish va ularni ta'lim jarayoniga tadbiq etish bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirishdir.

Fanning vazifalari- Boshlang'ich sinflarda mehnat ta'limi va tarbiyasining asosiy vazifalari o'quvchilarni mehnatga tayyorlash, bilim berish va umumta'lim maktablarining boshlang'ich sinflarida kasblar haqida ma'lumot berish izchilligini takomillashtirish, Davlat ta'lim standartlari talabi bo'yicha nazariy va amaliy bilimlar berish.

Mehnat va uni o'qitish metodikasi fani ta'lim metodikalari kursi fani hisoblanib, fanning asosiy ilmiy izlanishlari natijalariga tayangan holda, ilg'or o'qituvchilarning ish tajribasi bilan boyitilgan materiallar asosida yoritib beraladi. O'quvchilarni amaliy mehnatga tayyorlash va ularni mehnat malaka va ko'nikmalarini egallashlarini ta'minlaydi.

Mehnat ta'limining tarbiyaviy ahamiyati o'quvchilarda mehnatsevarlik, mas'uliyat, intizomlilik, burch hissi, jamoatchilik hissini tarbiyalashda, o'quvchilarning aqliy o'sishida eng muhim iroda va ahloqiy sifatlarning rivojlanishiga yordam beradi. O'quvchilar o'rtasida yo'lga qo'yilgan o'zaro yordam esa, ularda do'stlik, birodarlik, umumlashish, jamoatchilik kabi fazilatlarni tarbiyalaydi.

“Mehnat va uni o'qitish metodikasi” kursi

Mehnat ta'limi va tarbiyasining maqsad va vazifalari

Mehnat o'qitish metodikasi fanining vazifalari. Mehnat fanini o'qitishda metodik yondashuv. O'quvchilarni mehnatga axloqiy, ruhiy va amaliy tayyorlash. Mehnat darslarini tashkil qilish shakllari. Mehnatga munosabatni shakllantirish. Boshlang'ich mehnat elementlari bilan tanishtirish.

Mehnat va uni o'qitish metodikasi fanining nazariy va amaliy asoslari.

Mehnat va uni o'qitish metodikasi fanining o'qitish metodologiyasi. Mehnat fanini o'qitish tamoyillari. Mehnat ta'limi nazariyasining asosiy negizlari. Mehnat ta'limi va tarbiyasining uzviyligi.

Boshlang'ich sinflarda mehnat ta'limining mazmuni.

Boshlang'ich mehnat ta'limi DTS tahlili. O'quv fan dasturlarining mazmuni va ularning tahlili (1-4 sinflar kesimida). O'quv dasturining mazmuni va unga qo'yilgan talablar. Mehnat darslaridagi amaliy ish turlari va mazmuni.

Mehnat ta'limining shakl va metodlari.

Boshlang'ich sinflarda mehnat shakl va usullari. Metod tushunchalari, uning turlari. O'quv bilish faoliyatini tashkil qilish metodi va ular orasidagi bog'liqlik. O'quvchilarni mustaqil ishlashga o'rgatishning shakl va usullari, didaktik materiallardan foydalanish metodlari.

Mehnat darslarida qo'l mehnatidan foydalanish talablari

Boshlang'ich sinflarda qo'l mehnatiga o'rgatishni tashkil qilish shakllari. Qo'l mehnatiga o'rgatishda ish turlarining mazmuni. Mehnat samaradorligini oshirishda qo'llaniladigan talablar. Mavzuga mos o'qitish metodlari.

Boshlang'ich sinflarda mehnat darsining olib borilishi.

Boshlang'ich sinflarda mehnat darsining olib borilishi. Boshlang'ich sinflarda mehnat ta'limi tuzilishining o'ziga xos xususiyatlari va mazmuni. Barcha materiallarni o'rganishdagi uzviylik va uzluksizlik. Mehnat ta'limida nazariy bilimlarning o'rni.

Mehnat darslarida o'quv jarayonini tashkil etish.

O'quv jarayonini tashkil etish talablari. O'quvchilarda mehnat malaka va ko'nikmalarini shakllantirish. Nazariy va amaliy bilimlarni uzviy bog'lashda ko'rgazmali materiallarning ahamiyati.

Boshlang'ich sinflarda mehnat ta'limidan amaliy ishlar.

Boshlang'ich sinf mehnat darslarida amaliy ish turlari. Ish qurollaridan foydalanishda texnika xavfsizligi qoidalari. O'z-o'ziga xizmat ko'rsatish mehnati. Mehnat ish qurollari va ish materiallari bilan tanishtirish va ulardan foydalanish talablari.

Boshlang'ich sinf mehnat darslarida iqtisodiy tushunchalarni shakllantirish.

Boshlang'ich sinf o'quvchilariga iqtisodiy tushunchalarni shakllantirish. Mehnat darslarida iqtisodiy tushunchalarning uzviyligi. O'quvchilarda iqtisodiy faoliyatni

(tejamkorlik, tadbirkorlik) shakllantirish.

Mehnat darslarida ish unumini oshirish usullari.

Mehnat darslarida ish turlari. Ish unumini oshirish shakllari. Mehnat ish unumini oshirishni tashkil etish usul va vositalari. Mehnat malaka va ko'nikmalarini oshirish.

Mehnat ta'limi darslariga integratsion yondashuv.

Integratsiyalashgan ta'limning o'ziga xos xususiyatlari. Boshlang'ich sinf mehnat darslarida integratsiyalashgan ta'limdan foydalanishning metodik xususiyatlari. Integratsiyalashgan darslarning samaradorligini oshirish omillari.

Mehnat ta'limida sinfdan tashqari ishlar.

Sinfdan tashqari ishlarning maqsadi va vazifalari. Sinfdan tashqari ishlarning mazmuni. Sinfdan tashqari ishlarning shakllari (ommaviy ish, tarbiyaviy tadbirlar, musobaqalar, to'garak ishlari, mustaqil mashg'ulot).

Applikatsiya ishlarini bajarilishi va uning turlari.

Applikatsiya san'ati. Applikatsiya turlari (Geometrik shaklli applikatsiya. Geometrik figuralardan predmetli applikatsiyalar. Badiiy applikatsiyalar. Ko'p rangli applikatsiyalar) haqida tushuncha. Applikatsiya ishlarining mazmuni.

Mutafakkirlar merosida mehnat tarbiyasi.

Mutafakkirlar merosida mehnat tarbiyasining targ'ib etilishi. Mutafakkirlarning kasb-hunarga oid fikrlari. Kasb-hunarga yo'naltirishga oid o'yin va tadbir turlari.

Mehnat darslarida axborot texnologiyalaridan foydalanish

Axborot kommunikatsion texnologiyalari haqida ma'lumot. Mehnat ta'limi darslarida AKTdan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari. Amaliy mashg'ulotlar uchun taqdimot tayyorlash texnologiyalari.

Mehnat darslarini tashkil etish metodikasi.

Darsni rejalashtirish haqida tushuncha. Dars ishlanmasini tuzish texnologiyasi. Darsning maqsad va vazifalari, darsning jihozlari va dars jarayonini amalga oshirish texnologiyalari. Dars jarayonini taqsimlash bosqichlari. Texnika xavsizligi qoidalari.

Applikatsiya va mozaika bilan ishlash darslarini tashkil etish metodikasi.

Applikatsiya va mozaika san'ati haqida tushuncha. Applikatsiya va mozaika bilan ishlash texnologiyasi. Applikatsiya va mozaika bilan ishlash darslarini to'g'ri tashkil etish talablari. Applikatsiya va mozaika ishlarining o'quvchilar tarbiyasidagi ahamiyati. Texnika xavsizligi qoidalari.

Qog'oz va karton bilan ishlash darslarining mazmunini tashkil etish metodikasi.

Qog'oz va karton haqida ma'lumot. Qog'ozning ishlab chiqarishdagi o'rni. Qog'oz va karton turlari va xususiyatlari. Qog'oz va kartonga ishlov berish usullari. Qog'oz va karton bilan ishlash texnologiyasi. Ish joyini tashkil qilish talablari. Texnika xavsizligi qoidalari.

Turli xil materiallar bilan ishlash darslarini tashkil etish metodikasi.

Turli va tabiiy materiallar haqida tushuncha. Turli va tabiiy materiallarni to'plash va ishga tayyorlash. Turli tabiiy materiallardan (barglar, somon qalamchalari, yong'oq po'choqlari, patlar, o'simlik urug'lari va boshqa materiallar) applikatsiyalar va o'yinchoqlar yasash texnologiyasi. Ish joyini to'g'ri tashkil etish talablari. Texnika xavsizligi qoidalari.

Plastilin va loy bilan ishlash darslarini tashkil etish metodikasi.

Kulolchilik va haykaltaroshlik ishlari haqida ma'lumot. Plastilin va loyning tarkibi va xususiyatlari. Plastilin va loyga ishlov berish usullari. Plastilin va loy bilan ishlash darslarida ish o'rnini tashkil etish talablari. Plastilin va loy bilan ishlash darslari tashkil etish metodikasi. Plastilin va loy bilan ishlashda sanitariya-gigienik talablar.

Gazlama bilan ishlash darslarini tashkil etish metodikasi

Gazlama va ip turlari. Gazlamaning xususiyatlari. Gazlamaning sanoatda ishlab chiqarilishi. Gazlama bilan ishlash metodikasi. Gazlamaga ishlov berish (o'lash, andoza olish va qirqish) metodikasi. Gazlama bilan ishlashda ish joyini to'g'ri tashkil qilish talablari.

Yumshoq o'yinchoq yasash darslarini tashkil etish metodikasi

O'yinchoqlar haqida ma'lumot. O'yinchoq turlari. Yumshoq o'yinchoqlarni tayyorlash texnologiyasi. Yumshoq o'yinchoqlar uchun mato tanlash, andoza olish va tikish texnologiyasi. Yumshoq o'yinchoqlarni tayyorlashda ish joyini to'g'ri tashkil etish. Texnika xavfsizligi qoidalari.

Loyihalash va modellashtirish ishlari darslarini tashkil etish metodikasi.

Loyihalash va modellashtirish ishlari haqida ma'lumot. Loyihalash va modellashtirish ishlarining turlari. Modellashtirish elementlari bilan tanishtirish. Texnik rasm va chizmadan foydalanish qoidalari. Loyihalash va modellashtirish ishlarida ish joyini to'g'ri tashkil etish. Loyihalash va modellashtirish darslarida texnika xavfsizligi qoidalari.

Qishloq xo'jaligi mehnati darsining mazmuni va undan foydalanish usullari.

Qishloq xo'jaligi mehnati haqida tushuncha. Qishloq xo'jaligi mehnati ish turlarining shakllari (o'simliklarni parvarishlash, sug'orish, oziqlantirish, ko'chat o'tkazish). Qishloq xo'jaligi mehnati darslarida texnika xavfsizligi qoidalari.

Asosiy adabiyotlar

1. R.A.Mavlonova, O.To'rayeva, K.M.Xoliqberdiyev. Pedagogika.Darslik. T.:O'qituvchi 2008-yil.
2. R.A.Mavlonova, N.H.Vohidova, N.H.Raxmonqulova. Pedagogika nazariyasi va tarixi. Darslik T.: Fan va texnologiyalar. 2010-yil.
3. K.Xoshimov, S.Ochilov. O'zbek pedagogikasi antologiyasi. O'quv qo'llanma.T.:O'qituvchi 2010-yil.
4. R.A.Mavlonova, N.H.Vohidova, Ijtimoiy pedagogika. O'quv qo'llanma. T.: Noshir 2009-yil.
5. Qosimova K., Matjonov S., G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o'qitish metodikasi. –T.: Noshir, 2009. – 163 b.
6. G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Mamatova G., Boqiyeva H. Husnixat va uni o'qitish metodikasi. –T.: TDPU, 2009. – 70 b.
7. Матчанов С., Фуломова Х., Юлдашева Ш., А. Нисанбаева. Ана тілін оқыту әдістемесі. –Т.: ТДПУ, 2013. –277б.
8. Рахматуллаева Л.И. Методика преподавания родного языкародного языка. –Т.: Учебное пособие. Молия Иктисод, 2007.
9. Jumayev M.E, Tadjiyeva Z.G'. Boshlangi'ch sinflarda matematika o'qitish metodikasi. (O O'Y uchun darslik.) Toshkent. "Fan va texnologiya" 2005 yil.
10. Jumayev M.E, Boshlangi'ch sinflarda matematika o'qitish metodikasidan praktikum. (O O'Y uchun o'quv qo'llanma) Toshkent. "O'qituvchi" 2004 yil.

11. Jumayev M.E., Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasidan laboratoriya mashg'ulotlari. (O O'Y uchun o'quv qo'llanma) Toshkent. "Yangi asr avlodi" 2006 yil.
12. Tadjiyeva Z.G., Abdullayeva B.S., Jumayev M.E., Sidelnikova R.I., Sadikova A.V. Metodika prepodavaniya matematiki.-T.: Turon-Iqbol, 2011. 336s.
13. M.Nuritdinova. "Tabiatshunoslik o'qitish metodikasi" Toshkent, O'qituvchi 2005-yil.
14. P.Baratov, Yer bilimi va O'lkashunoslik. Toshkent, O'qituvchi 1990-yil.
15. A.Hamidov A. To'xtaev va boshqalar. Botanikadan o'qituvchilar uchun qo'llanma. Toshkent "O'qituvchi" 1999 yil.
16. Mavlonova R.A., Sanaqulov X.R., Xodiyeva D.P. Mehnat va uni o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma. T.: TDPU. 2007-yil.
17. Sanaqulov X.R., Xodiyeva D.P. Boshlang'ich sinflarda qo'zg'ozdan amaliy ishlar. O'quv-metodik qo'llanma. T.: Navro'z. 2013-yil.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. R.A. Mavlonova, D. Abdurahimova. Pedagogik mahorat. O'quv qo'llanma T.: Fan va texnologiya 2012-yil.
2. S. Nishonova, M. Imomova, R. Xasanov. Pedagogika tarixi. Darslik T.: O'qituvchi 1996-yil.
3. M. Ochilov. Muallim qalb me'mori. O'quv qo'llanma T.: O'qituvchi. 2004-yil.
4. N. Egamberdieva, Ijtimoiy pedagogika. Darslik. Alisher Navoiy nomidagi O'zMKNT. T.: 2009-yil.
5. Uzviylashtirilgan Davlat ta'lim standarti. -T.: Yangiyo'l poligraf service, 2010. - 42-46 b.
6. Uzviylashtirilgan o'quv dasturi. -T.: Yangiyo'l poligraf service, 2010. - 46-68 b.
7. Abdullayeva Q. va boshq. O'qish kitobi (2-sinf uchun darslik). -T.: O'qituvchi, 2010. - 192 b.
8. Abdullayeva Q. va boshq. 2-sinfda o'qish darslari. -T.: O'qituvchi, 2009. - 266 b.
9. Matchonov S. va boshq. O'qish kitobi (4-sinf uchun darslik). -T.: Yangiyo'l poligraf servis, 2009. - 266 b.
10. Umarova M., Sh. Hakimova. O'qish kitobi (3-sinf uchun darslik). -T.: Cho'lpon, 2008. - 240 b.
11. Umarova M., Sh. Hakimova. O'qish darslari (3-sinf uchun). -T.: Cho'lpon, 2008. - 126 b.
12. G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Shermatova U. 4-sinfda ona tili darslari. -T.: O'qituvchi, 2003.
13. Qosimova Q. "2-sinflarda ona tili darslari", T. "O'qituvchi", 1998 yil.
14. G'afforova T., Shodmonov E., Eshturdiyeva G. O'qish kitobi (1-sinf uchun darslik). -T.: Sharq, 2009. - 127 b.

15. G'afforova T., G'ulomova X. 1-sinfda o'qish darslari. –T.:Sharq, 2003. – 126 b.
16. Qosimova K., Fuzailov S., Ne'matova A. Ona tili (2-sinf uchun darslik). – T.:Cho'lpon, 2013. -127 b.
17. Fuzailov S., Xudoyberganova M. Ona tili (3-sinf uchun darslik). – T.:O'qituvchi, 2013. -143 b.
18. Ikromova R., G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Shodmonqulova D. (4-sinf uchun darslik). –T.:O'qituvchi, 2013. -190 b.
19. Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.- T.: «Sharq» nashriyot-matbaa kontserni, 1997.
20. Axmedov M., Abduraxmonova N.,Jumayev M.E. Birinchi sinf matematika darsligi. Toshkent. "Turon-iqbol" 2013 yil., 160 bet
21. Axmedov M., Abduraxmonova N.,Jumayev M.E. Birinchi sinf matematika darsligi metodik qo'llanma. Toshkent. "Turon iqbol" 2008 yil.,
22. S.Burhonov va boshq. Uchinchi sinf matematika darsligi. Toshkent. "Sharq" 2012 yil.
23. N.Bikbayeva To'rtinchi sinf matematika darsligi. Toshkent. "O'qituvchi" 2012 yil.
24. Jumayev M.E, Bolalarda boshlang'ich matematik tushunchalarni rivojlantirish nazariyasi va metodikasi. (KHK uchun) Toshkent. "Ilm Ziyoy" 2013 yil.
25. Jumayev E.E. Boshlangi'ch matematika nazariyasi va metodikasi. (KHK uchun) Toshkent. "Turon iqbol" 2012 yil.
26. Jumayev M.E. va boshq. Birinchi sinf matematika daftari.Toshkent. "Sharq" 2013 yil., 48 bet
27. Tadjiyeva Z.G' va boshqalar. Boshlangi'ch sinflarda matematikadan dars samaradorligini oshirishda tarixiy materiallardan foydalanish. Toshkent. TDPU, 2008., 96 bet
28. Mirzaxmatova Sh., Pulatova D. Tabiatshunoslik darslarida interfaol ta'lim (Uslubiy qo'llanma) –T.: "Yangi asr avlodi", 2011-yil. – 44 b.
29. Bahromov A.D. Tabiatshunoslik. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 4-sinfi uchun darslik. – T.: "Sharq", 2011-yil. – 120 b.
30. Umumta'lim maktablarining o'quv dasturlari (boshlang'ich sinflar)2012-yil.
31. Sanaqulov X.R., Xodiyeva D.P., Sanaqulova A.K. Mehnat ta'limi 2-sinf
32. darsligi. T.: Nafis bezak. 2012-yil
33. 2.Sanaqulov X.R., Xodiyeva D.P., Sanaqulova A.K. Mehnat ta'limi 3-sinf
34. darsligi. T.: Nafis bezak. 2012-yil.

Elektron ta'lim resurslari

1. www.ziyonet.uz
2. www.edu.uz
3. www.pedagog.uz
4. www.tdpu.uz
5. [tdpu-INTRANET. Ped](http://tdpu-INTRANET.Ped)

5A111801 – Tarbiya va tarbiya nazariyasi va metodikasi(maktabgacha tálím)

Du`ziwshi: G.Jumasheva – Mektepke shekemgi tálím kafedrası baslıđı,
p.f.n.,dotsenti

Pikir bildiriwshi: K.Bekniyazov – Maxsus sirtqi bo`lim boshlig`i f.f.n.

Kirisiw

Elimizdiń gárezsizlikke erisiwi menen tálím-tárbiya máselesine úlken dıqqat awdarılıp, túpkilikli reformalar ámelge asırılmaqta.

Búgingi kúnniń eń baslı wazıypalarınń biri jaslardı hár tárepleme, óz eliniń sadıq hám bilimli insanı etip tárbiyalaw máselesi bolıp tabıladı. Ásirese, bunday wazıypalardı ámelge asırıw, bilim hám tárbiya beriwdiń tiykarđı fundamenti bolğan mektepke shekemgi jas dáwirindegi balalardı tárbiyalawshı pedagoglar, psixologlar hám tárbiyashılardıń eń tiykarđı xızmeti bolıp esaplanadı. Sebebi, mektepke shekemgi jas dáwir, balalardıń eń sapalı hám tásirli bilim hám tárbiya alıwındađı eń tiykarđı dáwirdi óz ishine aladı. Demek, mektepke shekemgi jastađı balalardıń hár tárepleme bilim hám tárbiya alıwında, balalardıń bilim dárejesin hár tárepleme jetilistiriwde tárbiyashınıń tálím-tárbiya jumısları oğada áhmiyetli hám ullı.

Ózbekstan Respublikası Prezidenti Shavkat Mirziyoevtıń 2016-jıl 29-dekabr`de «2017-2021-jıllarda mektepke shekemgi bilimlendiriw sistemasın jáne de jetilistiriwdiń is-ilajları haqqında»đı qararı qabıl etildi. Usı qarar mektepke shekemgi bilimlendiriw sistemasın túpten reformalastırıw, onı zaman talapları tiykarında qayta shólkemlestiriw hám balalardı kámil insanlar etip tárbiyalaw ushın zárúr sharayatlar jaratıw imkaniyatın beredi.

Usı sebepli Prezidentimizdin` 2017-jıl 9-sentyabr`de «*Mektepke shekemgi bilimlendiriw sistemasın túpten jetilistiriw is-ilajları haqqında*»đı qararı qabıl etilgennen keyin, usı tálimdi jáne de rawajlandırıw hám jetilistiriw maqsetinde tiyisli wazıypalar belgilendi.

Bag`darlamada mektepke shekemgi pedagogika, balalar psixologiyası pa`nleri pedagogikalıq bilimler, oqıw ha`m ka`siplik xızmetin muwapıqlı iyelegen ha`mde insannın` jeke o`zgeshelikleri haqqındađı ko`z-qarasın qa`liplestiriwge, oqıw, aqılıy miynet ma`deniyati ha`m erkin oqıp bilim arttırıw ko`nlikpelerin rawajlandırıwg`a, kreativ usılların ha`m zamanago`y pedagogikalıq texnologiyalardı ta`lim-ta`rbiya protsessinde na`tiyjeli paydalanıp biliwge ja`rdem beredi ha`mde insan ha`m ja`miyettin` pedagogikalıq ta`biyatın biliwge tayang`an halda na`tiyjeli qararlar qabıl etiwge imkan tuwdıradı.

Tiykarg`ı bo`lim

Mektepke shekemgi pedagogika pa`ni boyınsha temalar

Mektepke shekemgi pedagogika pa`ni ta`lim-ta`rbiya nizimliliqlari menen jaqınnan tanistiriw, sonday aq ol mektepke shekemgi ta`limge qoyılğan talaplari,

printsipieri, mazmuni ha`m ta`rbiyasinin` qa`liplestiriw pedagogikalik tiykarlari aship beriledi.

- O`zbekistan Respublikasi xaliq bililendiriw dizimi ha`m onin` turleri
- Ta`rbiyashi ha`m onin` ja`miyette tutg`an orni
- Mektepke shekemgi pedagogika pa`ninin` predmeti
- Ta`rbiyanin` ja`miyetlik qublis ha`m pedagogikalik protsess eekenligi
- Erte jastag`i balalar ta`rbiyasi
- Bir jastag`i balalardin` rawajlaniwi ha`m ta`rbiyasi
- Eki jastag`i balalardin` rawajlaniwi ha`m ta`rbiyasi
- Ush jasli balalardin` rawajlaniwi ha`m ta`rbiyasi.
- Mektepke shekemgi jast`ag`i balanin` rawajlaniwi, ta`rbiyasi ha`m kamalati
- Salamat balani ta`rbiyalaw
- Mektepke shekemgi jastag`i balani aqiliy ta`rbiyaw
- Balalardi aqiliy ta`rbiyalaw ha`m olarg`a ta`lim beriwdin` teoriyalik

tiykarlari

- Aqliy ta`rbiya xa`m ta`limnin` mazmuni xa`m usillari
- Baqshada sensor ta`rbiya
- Aqiliy ta`rbiya h`a`m ta`lim metodlari
- Ekskursiya - bilim beriw forması
- A`dep-ikramlilik ta`rbiya
- Balalar ja`ma`a`tin qa`liplestiriw
- Watang`a muxabbatti ta`rbiyalaw h`a`m xalıqlar doslig`ı ta`rbiyası
- Balalar baqshasinda miynet ta`rbiyasinin` mazmuni
- U`lkenler miyneti menen tanıstırıw
- Balalar miynetin sho`lkemlestiriwdin` tiykar`ı formalari
- Estetikalik ta`rbiyanin` mazmuni, waziypalari h`a`m usillari
- Mektepke shekemgi ta`lim mekemelerinde balalardi estetikalik rawajlanıw

mu`mkinshilikleri

- Mektepke shekemgi jastag`ı balalardin` h`u`qiqiy ta`rbiyası
- Mektepke shekemgi jastag`ı balalardin` ekonomikalik ta`rbiyası
- Balalarg`a ekologiyalik ta`rbiya beriw
- Balalar baqshasinda oyın.Oyın balalar iskerliginin` tiykar`ı tu`ri.
- Oyının` balalar iskerligi sıpatında o`zgesheligi
- Basshinin` ta`rbiyalik islerge basshiliq etiwın qadag`alaw
- Mektepke shekemgi ta`lim boyınsha metodikalik jumislardi

sho`lkemlestiriw waziypalari, mazmuni ha`m formalari

Balalar psixologiyası pa`ni boyınsha temalar

«Balalar psixologiyası» pa`ni arqalı mektepke shekemgi ta`rbiya mekemelerindegi balalardin` psixologiyalik rawajlanıw nızamlıqların u`yreniw tiykar`ı maqsetlerinin` biri bolıp tabıladı.

-Balalar psixologiyası pa`ninin` predmeti.

- . -Balalar psixologiyasının` basqa pa`nler menen baylanısı.
- Balalar psixologiyasının` tariyxı
- Balanın` psixikasın u`yreniw printsipieri

- Psixologiyalıq izertlew jumısların o'tkeriw usılları.
- Balalar psixologiyasının' tiykarg'ı h'a'm ja'rdemii metodları
- Biogenetik h'a'm sjtsiogenetik bag'darları h'aqqında
- Psixikalıq rawajlanıwdın' teoriyaları
- S. L. Vigotskiy kontseptsiyasf. Jas basqıshları
- Balanın' ruh'xıy rawajlanıwının' ishki sebeplerine baylanıslı bolg'an ilimiy teoriyalar.
- Balanın' na'restelik da'wirinin' psixologiyalıq o'zgeshelikleri
- Go'deklik da'wirinin' tiykarg'ı o'zgeshelikleri
- Balanın' ju'rip u'yreniwi h'a'm h'a'm onın' balanın' rawajlanıwına ta'siri.
- Predmetli is-h'a'reket balanın' erte jas da'wirinde jetekshi xızmet tu'ri sıpatında
- Oyın- baqsha jasındag'ı balanın' jetekshi xızmeti sıpatında
- Oyın xızmetinin' teoriyası
- .- Balanın' ruwxıy rawajlanıwındag'ı oyının' a'h'miyeti.
- Baqsha jasında miynet xızmetinin' o'zgeshelikleri.
- Baqsha jasındag'ı balalardın' u'lkenler miynetine qatnası
- Miynet xızmet tu'rinin' balanın' ruxıyatına ta'siri.
- Oqıw xızmetine ulıwma xarakteristika.
- Oqıw xızmetinin' qa'liplesiwiniń da'slepki o'zgeshelikleri.
- Oqıw xızmetinin' rawajlanıwının' tiykarg'ı o'zgeshelikleri.
- Balanın' seziw qa'bilietinin' tiykarg'ı tu'rlerinin' rawajlanıwı h'a'm Erkin h'a'reketleniwi.
- Balada dıqqattın' rawajlanıwı
- Balanın' dıqqatın bekkemlestiriwshi usıllar
- Bala yadının' o'zgeshelikleri.
- Baqsha jasındag'ı balalardın' yadının' rawajlanıwı
- Ta'lim protsesinde sawat ashıwdı rawajlandırıw.
- Bala tilinin' qa'liplesiwiniń tayarlıq dawiri.
- .Bala rawajlanıwında u'lkenler menenqarım-qatnasının' ta'siri.
- 2 jastan 6 jasqa shekemgi oylawdı belgilewshi o'zgeshelikleri
- Obrazli asosning tafakkur rivojlanishidagi roli.
- Baladag'ı oylawdın' tu'rleri- ko'rgizbeli-h'a'reketli, so'ylew-logikalıq
- Erte balalıq da'wirinde balanın' o'z-o'zin an'lawı.
- Ontogenezda emotsiyalardın' h'a'm sezimlerden' rawajlanıwının' ulıwma nızamlıqları.
- Mektepke shekemgi jastag'ı balalardın' joqarı sezimlerden' rawajlanıwı.
- Baqsha jasındag'ı balalarda erkin h'a'reketleniw xızmetinin' qa'liplesiwi
- Erktin' rawajlanıwının' tiykarg'ı aspektleri.
- Balada biliw qa'biletlerin rawajlandırıw
- Arnawlı qa'biletlerdin' rawajlanıwı.
- Mektepke tayarlıq. Mektepke baratug'ın balalarg'a talaplar.
- Mektepke shekemgi intellektual tayarlıq. Erklik h'a'm sotsial tayarlıq
- Ha'r qıylı xızmet tu'rlerinde mektepke psixologiyalıq tayarlıqtın' qa'liplesiwi.
- Mektepke u'yrenisiwiniń qıyınshılıqları

- Balalar psixologiyasi pa'nin oqituv metodikn'asinin' tiykarg'i maqset h'a'm waziypalari.
- Pa'nin' du'zilisi h'a'm printsiplari.
- Oqiw protsesin sho'lkemlestirwdin' tiykarg'i formalari.
- Psixologiya pa'nin oqitwdin' metodlari h'a'm ma'seleleri
- Psixologiya pa'nin oqitwdin' na'tiyjeliligin asirw jollari h'a'm usillari.

Paydalanilg'an tiykarg'i sabaqlilar ha'm oqiw qollanbalardn' dizimi

1. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim tug'risida»gi Qonuni. T, 1997y., 29 avgust №463-1;
2. O'zbekiston Respublikasining «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi». T. 1997y., 29 avgust №463-1;
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 5 yanvardagi «Uzluksiz ta'lim tizimi uchun davlat ta'lim standartlarini ishlab chiqish va joriy etish twg'risida»gi 5-sonli qarori;
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «O'zbekiston Respublikasi Oliy va wrta mahsus ta'lim vazirligi faoliyatini takomillashtirish twg'risida»gi 2004 yil 20 iyulidagi 341-sonli Qarori;
5. O'zbekiston Mustaqillikka erishish ostonasida/ Karimov I.A 2011yil "O'zbekiston" nashriyoti. 440b
6. Sh. Mirziyoev 2017 yil 20 aprel', PQ-2909-sonli «Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari twg'risida»gi Qarori;
7. Sh. Mirziyoev 2017 – 2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor ywnalishi bwyicha Harakatlar strategiyasi;
8. Yusupova P. Maktabgacha tarbiya pedagogikasi. T.: O'qituvchi, 1993.
9. Xasanboeva O.U. va boshq. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. T.: Ilm ziyo, 2006.
10. Sh.A. Sodiqova "Maktabgacha pedagogika". "Tafakkur sarchashmalari", T.: 2013 y.
11. N.M. Kayumova "Maktabgacha pedagogika". "TDPU" nashriyoti, T.: 2013 y.
12. Nishonova Z.T., Alimova G.K. "Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi". T.: 2005 yil
13. Bogdanova. G Vozrastnaya i pedagogicheskaya psixologiya T.: TDPU -2003
14. Bolajon dasturi ,T: 2010 y.

Qosimsha a`debiyatlar

1. "Bolangiz maktabga tayyormi?" metodik qo'llanma, T.: 2001.
2. F. Qodirova, SH. Toshpo'latova, M.A'zamova. "Maktabgacha pedagogika". -T., "Ma'naviyat", 2013,
3. SH. Shodmonova. maktabgacha ta'lim pedagogikasi. fan va texnologiya. -T.: 2008.
4. E.G'. G'oziev Ontogenez psixologiyasi. Noshir, T.: 2010
5. M.G. Davletshin va boshqalar Yosh davrlar va pedagogik psixologiya. TDPU, T.: 2004
6. Nishonova Z.T., Alimova G.K. Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi. TDPU, T.: 2005

5A110301 – Aniq va tabiiy fanlarni o`qitish metodikasi (kimyo)

Tuzuvchi: A. Kaipbergenov – Ajiniyoz nomidagi Nukus DPI Kimyo oqitish metodikasi kafedrasini mudiri, t. f. d.

Taqrizchi: R. Qurbaniyazov – Berdoq nomidagi QDU Kimyoviy texnologiya kafedrasini dotsenti, t. f. n.

Kirish

Ushbu imtixon dasturi pedagogika institutining 5A110301 – Aniq va tabiiy fanlarni o`qitish metodikasi (kimyo) magistratura mutaxassisligi bo`yicha mutaxassislik fanlar bo`yicha sinash imtixanlari variantlari ushuni mo`ljallangan bo`lib, bo`lajak kimyogar o`qituvchilari egallashi kerak bo`lgan barcha bilim, qobiliyat va ko`nikmalar majmuasini o`z ichiga oladi.

Dastur Umumiy kimyo kursi bo`yicha fanlar bo`yicha nazariy bilimlar va amaliy ko`nikmalarni aniqlashdan iborat bo`lgan mavzular va savollar ko`pligini qamrap olgan.

Noorganik kimyo fani

1. Noorganik kimyo fanining maqsadi, vazifasi va ahamiyati. Noorganik kimyo fani va uning vazifalari. Materiya va modda. Kimyoning biologiya, fizika va boshqa fanlar bilan bog`liqligi.

2. Kimyoning shakllanishi va rivojlanish davrlari hamda unga mutafakkirlarining qo`shgan hissalarini.

3. Atom-molekulyar ta`limot. Kimyoning asosiy tushunchalari: atom, molekula va kimyoviy element haqida umumiy ma`lumot. Oddiy va murakkab modda. Allotropiya hodisasi. Atom va molekularlarning o`lchamlari va massalari.

4. Kimyoning asosiy tushuncha va qonunlari. Kimyoning asosiy qonunlari: moddalar massasining va energiyaning saqlanish qonunlari, massa va energiya orasidagi bog`lanish. tarkibning doimiylik qonuni. Dal`tonidlar va Bertollidlar. Gey-Lyussakning hajmiy nisbatlar qonuni. Avogadro qonuni. Gazning molyar hajmi. Ekvivalentlar qonuni.

5. Noorganik birikmalarning sinflariga bo`linishi va nomenklaturasi. Oddiy moddalar: metallar va metallmaslar. Murakkab moddalarning tarkibi bo`yicha sinflari. Binar (ikki elementli) birikmalar.

6. Kimyoviy reaksiyalar va ularning sinflari.

Kimyoviy reaksiya tenglamasi. Fizik va kimyoviy o`zgarishlar. Kimyoviy reaksiyalarning sinflarga bo`linishi. Ekzotermik va endotermik reaksiyalar haqida tushuncha.

7. Atom tuzilishi. Atomning murakkabligini isbotlovchi tajribaviy dalillar. Katod nurlari. Elektronning kashf etilishi. Radioaktivlik, α , β , γ – nurlarining tavsifi. Atom tuzilishi haqida Tomson modeli. Rezerfordning α -zarrachalarning tarqalishiga oid tajribalari. Atomning planetar modeli, uning vazifasi va kamchiliklari. Bosh (n), orbital (l), magnit (m) va spin (m_s) kvant sonlari. Mozli qonuni.

8. Atomning yadro zaryadi. Atom yadrosining proton, neytronlardan iborat dinamik sistema ekanligi. Yadro va termoyadro reaksiyalari. Tabiiy va sun'iy radioaktivlik.

9. D. I. Mendeleevning kimyoviy elementlar davriy qonuni va davriy sistemasi. Kimyoviy elementlarni sinflarga ajratish yo'lida olib borilgan dastlabki izlanishlar. Davriy qonunning kashf etilishi va elementlar davriy sistemasining tuzilish prinsipi. Davriy qonunning hozirgi zamon ta'rifi. Elementlarning s, p, d, f-oilalari. Elementlarning kimyoviy xossalari bilan ularning davriy sistemada joylashishi orasidagi bog'lanish.

10. Elementlarning davriy ravishda o'zgarmaydigan xossalari. Erkin atomlarning xossalari. Ionlanish potentsiali. Elektroniga moyillik. Elektromanfiylik. Atom va ion radiuslari. Atomlarning magnit xossalari. Ko'p elektronli atomlar. Klechkovski qoidasi.

11. Energiyaning muhim qiymatga intilish prinsipi, Pauli prinsipi va Gund qoidasi. Atom orbitallarining elektronlar bilan to'lib borish tartibi.

12. Kimyoviy bog'lanish to'g'risidagi tashvurning rivojlanishi va umumiy tavsifi. Kristall moddalarning tuzilish nazariyalari.

13. Kimyoviy bog'lanishning asosiy tavsifi: bog' uzunligi, energiyasi. Kimyoviy bog'lanishning asosiy turlari: kovalent va ion bog'lanish. Kovalent bog'lanish va uning kvant-mexanik talqin qilinishi. Kovalent bog'lanish turlari: qutbli va qutbsiz kovalent bog'lanish.

14. Atomlarning molekuladagi effektiv zaryadlari. Kovalent bog'lanishning hosil bo'lish usullari: toq elektronlarning juftlanishi va donor-akseptor bog'lanishning hosil bo'lish mexanizmi.

15. Kovalent bog'lanishning to'yinuvchanligi va yo'naluvchanligi. AOlarning gibridlanishi. Gibridlanish turlari va molekulalarning stereokimyosi s,p,d-bog'lanishlar. Bog'lanish tartibi.

16. Ion bog'lanish. Bog'lanishining yo'naluvchan, to'yinuvchan emasligi. Vodorod bog'lanish. Molekulararo o'zaro ta'sirlar: orientasion, dispersion va induksion o'zaro ta'sirlar.

17. Kristall moddalarning tuzilish nazariyalari. Kristall panjara tiplari. Atomli, metalli, ionli va molekulyar kristall panjaralar. Ularning tuzilishi va xossalari. Izomorfizm, polimorfizm.

18. Kimyoviy jarayon energetikasi va yo'nalishi

Kimyoviy reaksiyalarning issiqlik effekti. Kimyoviy birikmalarning hosil bo'lish issiqliklari. Gess qonunlari. Entalpiya va entropiya haqida tushuncha. Izobar – izotermik potentsial.

19. Kimyoviy reaksiyalar tezligi. Kataliz. Kimyoviy muvozanat. Kimyoviy reaksiya tezligi. Haqiqiy va o'rtacha tezlik. Reaksiya tezligining konsentrasiyaga bog'liqligi. Massalar ta'siri qonuni. Reaksiya tezligining haroratga bog'liqligi. Zanjir reaksiyalari haqida tushuncha. Kimyoviy reaksiyaning faollanish energiyasi.

20. Katalizatorlar va ularning turlari. Ingibitorlar. Fermentlar. Katalizning sanoatda qo'llanilishi. Qaytmas va qaytar reaksiyalar.

21. Kimyoviy muvozanat. Kimyoviy muvozanat konstantasi. Kimyoviy muvozanatni siljishi- Le-Shatel'ye prinsipi (reaksiyaga kirishuvchi moddalar konsentrasiyasining, temperaturaning bosimni o'zgarishi natijasida). Kimyoviy muvozanat haqidagi ta'limotning ahamiyati.

22. Eritmalar va ularning xossalari. Dispers sistemalarning umumiy tavsifi va ularning sinflarga bo'linishi. Muallaq sistemalar (suspensiya va emulsiyalar), kolloid eritmalar, chin eritmalar. Qattiq moddalarning suvda eruvchanligi.

23. Eruvchanlik koeffitsienti va uning haroratga bog'liqligi. Eruvchanlik egri chiziqlari. To'yingan eritmaning dinamik tizim ekanligi. O'ta to'yingan eritmalar. Eritmalardan moddalarning kristallanishi. Kristallgidratlar. Eritmalardan moddalarning qayta kristallga tushirish yo'li bilan tozalash.

24. Suyuqliklar va gazlarning erish qonuniyatlari. Eritmalarning konsentratsiyasi. Erigan moddaning massa ulushi. Foizli, molyar, normal va molyal konsentrasiyalar hamda ularning kimyodagi ahamiyati.

25. Elektrolitik dissotsilanish nazariyasi. Elektrolit va elektrolitmaslar. Elektrolitik dissotsilanish nazariyasining asosiy qoidalari. Dissotsilanish jarayonining energetikasi. Elektrolitik dissotsilanish darajasi. Kuchli elektrolitlar nazariyasi.

26. Elektrolitik dissotsilanish nazariyasi nuqtai nazardan kislotalar, asoslar, tuzlar. Gidroksidlarning asosli va kislota tipida dissotsilanishi. Amfoter gidroksidlar. Kislota va asoslarning protolitik nazariyasi. Elektrolitik dissotsilanish darajasi. Suvning elektrolitik dissotsilanishi.

27. Eritmalarda vodorod ionlari konsentratsiyasi. Vodorod ko'rsatkich. Ion almashinish reaksiyalari.

28. Tuzlar gidrolizi va uning mexanizmi. Tuzlar gidrolizining turlari. Gidrolizning biologik, kimyoviy jarayonlardagi va tog' jinslari minerallarini yemirilishidagi ahamiyati.

29. Kompleks birikmalar. A. Verner koordinasion nazariyasining asosiy qoidalari. Kompleks birikmalarning asosiy sinflari. Kompleks birikmalarning nomenklaturasi va izomeriyasi.

30. Oksidlanish-qaytarilish reaksiyalari. Elementlar atomlari oksidlanish darajasining o'zgarishi bilan va o'zgarmasdan sodir bo'ladigan reaksiyalar. Oksidlanish va qaytarilish jarayoni. Oksidlovchi va qaytaruvchilar. Oksidlanish-qaytarilish reaksiyalarining turlari.

31. Oksidlanish-qaytarilish reaksiyalari tenglamalarini tuzish usullari: elektron balans usuli. Metallarning elektrokimyoviy kuchlanishlar qatori.

32. Elektroliz- oksidlanish-qaytarilish jarayoni ekanligi. Suyuqlanmalar va eritmalarining elektrolizi. Elektroliz qonunlari.

33. Vodorod. Vodorod atomining tuzilishi. Vodorodning tabiatda tarqalishi. Vodorod molekulasining tuzilishi. Vodorodning laboratoriya va sanoatda olinishi. Vodorodning kimyoviy va fizikaviy xossalari.

34. Gidridlar va peroksidlar. Vodorodning kimyoviy jihatdan faolligi. Suv va uning xossalari. Vodorodning sanoatda va laboratoriyada qo'llanilishi.

35. Ftor, uning tabiiy birikmalari. Ftorning olinish usullari, fizikaviy va kimyoviy xossalari. Ftor birikmalari.

36. Xlor. Xlorning tabiatda uchrashi. Xlorning laboratoriya va sanoatda olinish usullari, fizikaviy va kimyoviy xossalari. Xlorning birikmalari.

37. Brom. Yod. Bu elementlarning tabiatda tarqalishi. Laboratoriyada va sanoatda olinish usullari. Oddiy moddalarning fizikaviy va kimyoviy xossalari. Bromid va yodid kislotalar, ularning xossalari, kislorodli birikmalari va qo'llanilishi.

38. VI guruhning asosiy guruhcha elementlari. Kislorod. Kislorodning fizikaviy va kimyoviy xossalari. Kislorodning tabiatdagi roli. Kislorod allotropiyasi.

39. Ozon. Uning xossalari va olinishi. Tabiatda hosil bo'lishi. Havo.

40. Oltinugurt va uning tuzilishi. Oltinugurtning tabiatda tarqalishi. Oltinugurtning vodorodli birikmalari. Vodorod sulfid, fizikaviy va kimyoviy xossalari. Sulfid kislota va uning tuzlari.

41. Oltinugurtning kislorodli birikmalari. Oltinugurt (IV) oksid, sulfit kislota va uning tuzlari. Tiosulfat kislota va tiosulfatlar, ularning amaliy ahamiyati. Oltinugurt (VI) oksid.

42. Sulfat kislota ishlab chiqarish. Sulfat kislotaning fizikaviy-kimyoviy xossalari, ishlatilishi. Pirosul'fat kislota. Persulfat kislota va uning tuzlari.

43. V guruhning asosiy guruhcha elementlari.

Azot. Tabiatda azot. Uning laboratoriya va sanoatda olinish usullari. Azotning vodorodli birikmalari.

44. Ammiak. Ammiakning laboratoriya, sanoatda olinish usullari va qo'llanilishi. Ammiakning fizikaviy va kimyoviy xossalari. Ammoniy ionining hosil bo'lishi. Ammoniy tuzlarining xossalari.

45. Gidrazin. Gidrazin molekulasining tuzilishi. Gidrazinning kimyoviy xossalari. Gidroksilamin. Azid kislota. Azotning kislorodli birikmalari. Olinishi va xossalari.

46. Nitrit kislota va uning tuzlari, kimyoviy xossalari. Nitrat kislotaning laboratoriya va sanoatda olinishi. Nitrat kislotaning kimyoviy xossalari. Zar suv va uning xossalari. Nitrat kislota tuzlari va ularning termik parchalanish mahsulotlari.

47. Azotning tabiatda aylanishi. Azotli o'g'itlar. O'zbekistonda azotli o'g'itlar ishlab chiqarishning rivojlanishi.

48. Fosforning eng muhim tabiiy birikmalari. Fosforning olinishi, allotropik shakl o'zgarishlari. Fizikaviy va kimyoviy xossalari. Fosforning vodorodli birikmalari.

49. Fosforning kislorodli birikmalari. Gipofosfit kislota. Gipofosfitlar. Fosfor (III) oksidi. Fosfat kislota. Fosfor (V) oksidi. Meta-orto- pirofosfat kislotalar. Ortofosfat kislota, sanoatda olinishi, hossalari, ahamiyati.

50. Fosfor galogenidlari. Fosfor va fosforli birikmalarning amalda qo'llanilishi. Fosforli o'g'itlar. O'zbekistonda fosforli o'g'itlar ishlab chiqarishning rivojlanishi.

51. Mishyak, sur`ma, vismut va ularning birikmalari hamda ularning ishlatilishi.

52. Uglerodning vodorodli va kislorodli birikmalari, Metallarning karbidlari. Uglerodning tabiatda aylanishi.

53. Kremniy va uning xossalari. Tabiatda uchrashi. Tabiiy silikatlar. Alyuminosilikatlar: dala shpatlari, slyudalar, asbest. Tabiiy silikatlarning yemirilishi. Kaolin.

54. Kremniyning sanoatda va laboratoriyada olinishi, qo`llanilishi. Kremniyning fizikaviy va kimyoviy xossalari. Kremniyning vodorodli birikmalari.

55. Silikat kislotaning olinishi va xossalari. O`zbekistonda shisha va keramika sanoati.

56. Germaniy, qalay, qo`rg`oshin va ularning birikmalari, olinishi. Allotropiyalari. Fizikaviy va kimyoviy xossalari. Germaniyning hozirgi zamon texnikasidagagi ahamiyati. Qalay, qo`rg`oshin (II, IV) birikmalari va ularning xossalari. Qo`rg`oshin (IV) birikmalarining oksidlovchi xossalari. Qalay, qo`rg`oshin va ularning birikmalarining xalq xo`jaligidagi ahamiyati.

57. VIII guruhning asosiy guruhcha elementlari

Bu elementlarning kashf qilinish tarixi. Nodir gazlar atomlarining elektron tuzilishi, ionlanish potentsiallari. Geliy, neon va argonning qo`llanilishi. Ksenon, kriptonning muhim birikmalari, qo`llanilishi.

58. Metallarning umumiy xossalari va olinish usullari. Metallar, ularning tuzilishi, ahamiyati. Metall kristall panjaralarining turlari. Metallarning umumiy fizikaviy va kimyoviy xossalari.

59. Metallar korroziyasi va unga qarshi kurashning asosiy usullari. Metallarning asosiy rudalari va ularni boyitishning muhim usullari. Rudalardan metallar olishda qo`llaniladigan muhim usullar. Elektroliz usulida metallar olish.

60. I guruhning asosiy guruhcha elementlari. Elementlarning yer qobig`ida tarqalishi, ularning eng muhim tabiiy birikmalari. Elektroliz usulida olinishi. Oddiy moddalarning fizikaviy va kimyoviy xossalari. Litiy, natriy, kaliy va ularning birikmalari va qo`llanilishi.

61. Soda, ichimlik sodaning olinishi. Kaliyli o`g`itlar.

62. II guruhning asosiy guruhcha elementlari

Element atomlari xossalarining tavsifi. Bu elementlarning eng muhim tabiiy birikmalari va olinishi. Berilliy, magniy va ularning xossalari.

63. Elementlarning birikmalari, gidridlari, oksidlari, gidroksidlari, peroksidlari va tuzlari. Kalsiy, uning xossalari, birirkmalari.

64. Suvning qattiqligi va uni yo`qotish usullari. Kalsiy va magniyning biologik ahamiyati.

65. Bor. Uning muhim tabiiy birikmalari, olinishi, allotropik shakl o`zgarishlari, fizikaviy va kimyoviy xossalari, ishlatilishi. Vodorodli birikmalarining tuzilishi, xususiyatlari, xossalari. Ortoborat kislota.

66. Alyuminiy, uning er qobig`ida tarqalishi, muhim tabiiy birikmalari, elektroliz usulida olinishi, fizikaviy va kimyoviy xossalari.

67. Alyuminotermiya. Alyuminiy va uning qotishmalari, ishlatilishi. Muhim birikmalari: oksid, gidroksid, alyuminatlari va tuzlarning olinishi, xossalari va amaliy ahamiyati.

68. Davriy sistemaning qo‘shimcha guruhchasi elementlari. d va f elementlar xossalarining umumiy tavsifi. Asosiy va qo‘shimcha guruhchalar elementlari, atomlari, oddiy moddalari va birikmalari xossalarini taqqoslash.

69. Mis, Ularning tabiatda uchrashi, olinishi, fizik va kimyoviy xossalari, birikmalari. O‘zbekistonda mis va ular birikmalarini ishlab chiqarish. Mis ularning qotishmalari va birikmalarning amaliy ahamiyati.

70. Kumush, oltin. Ularning tabiatda uchrashi, olinishi, fizik va kimyoviy xossalari, birikmalari. O‘zbekistonda oltin, kumush va ular birikmalarini ishlab chiqarish. Kumush, oltin, ularning qotishmalari va birikmalarning amaliy ahamiyati.

71. II guruhning qo‘shimcha guruhcha elementlari. Bu elementlar atomlarning tuzilishi va xossalari. Rux ularning tabiatda uchrashi, olinish usullari. Fizikaviy va kimyoviy xossalari, muhim birikmalari: oksidlari, gidroksidlari, tuzlari va kompleks birikmalari. Ularning olinishi va xossalari. Ruxning Respublikamizdagi zahiralari va ishlab chiqarilishi, ishlatilishi.

72. Kadmiy, simob. Ularning tabiatda uchrashi, olinish usullari. Fizikaviy va kimyoviy xossalari, muhim birikmalari: oksidlari, gidroksidlari, tuzlari va kompleks birikmalari. Ularning olinishi va xossalari. Simob (I-II) birikmalari. Kadmiy, simobning Respublikamizdagi zahiralari va ishlab chiqarilishi, ishlatilishi.

73. VI guruhning qo‘shimcha guruhcha elementlari. Xrom, uning tabiiy birikmalari, fizikaviy va kimyoviy xossalari. Xrom (II, III) birikmalari: oksidlari, gidroksidlarining kislota-asos xossalari, tuzlari. Ularning olinishi va kimyoviy xossalari.

74. Xrom (III) ning kompleks birikmalari. Xrom (VI) oksidi va xromat kislotalari, ularning olinishi, xossalari, tuzlari. Xrom qotishmalari va birikmalarining ishlatilishi.

75. Molibden va volfram. Tabiiy birikmalardan molibden va volfram olinishi. Molibden, volfram va ular qotishmalarining xossalari, O‘zbekistonda ishlab chiqarilishi. Molibdat va volframat kislotalar va ularning tuzlari.

76. VII guruhning qo‘shimcha guruhcha elementlari. Marganes, texnesiy, reniy elementlari atomlarining elektron tuzilishlari va umumiy xossalari. Marganes, tabiiy birikmalari, olinishi, fizikaviy va kimyoviy xossalari.

77. Marganes (II, IV) birikmalari, oksidlari, gidroksidlarining kislota-asos xossalari, tuzlari. Marganes (VI, VII) birikmalari. Manganat va permanganat kislotalar va ularning tuzlari. Marganets, uning qotishmalari va birikmalarining ishlatilishi.

78. Temir oilasi elementlari. Temir, uning er qobig‘ida tarqalishi, muhim tabiiy birikmalari. Cho‘yan ishlab chiqarish va cho‘yandan po‘lat hosil qilishda sodir bo‘ladigan kimyoviy jarayonlar. Qora metallurgiya sanoati. Temir qotishmalari.

79. Temirning fizikaviy va kimyoviy xossalari. Temir (II-III) birikmalari: oksidlari, gidroksidlari, tuzlari. Ularning olinishi, xossalari. Temir (VI) birikmalari, xossalari. Ferratlar. Temirning kompleks birikmalari.

80. Platina oilasi elementlari. Platina oilasi metallarining fizikaviy va kimyoviy xossalarining o'ziga xosligi. Elementlarning muhim birikmalari va kompleks birikmalari, ishlatilishi.

Organik kimyo fani

1. Organik kimyoning predmeti va vazifalari, vujudga kelish tarixi. A. M. Butlerovning kimyoviy tuzilish nazariyasi. Organik birikmalar molekularini tasvirlash usullari, molekulyar, struktura va elektron formulalar. Uglerod skeleti tiplari – atsiklik, siklik va geterotsiklik birikmalar.

2. Izomeriya va gomologiya. Izomerlarning turlari. Organik birikmalarning asosiy sinflari va funksional guruhlari. Uglerod birikmalarda kimyoviy bog'larning hosil bo'lishi. Lyuisning elektron formulalari, organik birikmalardagi kimyoviy bog'larning turlari

3. Alkanlar. Gomologik qatori, izomeriyasi, olinish usullari: (Sabate-Sanderan reaksiyalari, Fisher-Tropsh, Kolbe, Vyurs) reaksiyalari

4. Alkanlarning kimyoviy xossalari (alkanlarning erkin radikallar bilan reaksiyalari, nitrolash, oksidlash)

5. Siklopalkanlar, olinish usullari: Lebedev, Reppe, Frennd yoki Gustavson, Konner, Uilson, Vislitsenus va Perkin usullari

6. Sikloalkanlarning kimyoviy usullari va ayrim vakillarining ishlatilishi

7. Alkenlarning gomologik qatori, izomeriyasi, qo'shbog' hosil bo'lishi usullari – alkanlarning degidrogenizatsiyasi, uchbog'ning qisman gidrogenlanishi, degidrogalogenlash. Alkenlarning kimyoviy xossalari: birikish, polimerlanish, oksidlanish, ozonlanish, alkillash, izomerlanish reaksiyalari

8. Dienlar. 1,3-dienlar va ularni olish usullari – degidrogenlash, degidrogalogenlash, degidratatsiya reaksiyalari, kimyoviy xossalari: birikish reaksiyalari, diyen sintezi,

9. Alkinlar. Alkinlarning olinish usullari va kimyoviy xossalari. Atsetilenidlarning hosil bo'lishi.

10. Uglevodorodlarning galogenli hosilalari (galoidalkillar). To'yingan uglerod atomida nukleofil o'rin olish va eliminlanish reaksiyalari

11. Aromatik uglevodorodlar (arenlar). Benzol va uning tuzilishi. Kekule formulasi. Benzolning molekulyar orbitallari. Aromatik uglevodorodlarning olinish usullari

12. Benzolning kimyoviy xossalari. Elektrofil o'rin olish reaksiyalari – mexanizmi haqida umumiy tasavvur, π va σ -komplekslar. Alkilbenzollar va ularning olinishi usullari (benzolni alkillash, xlormetillash, atsillash, Vyurs-Fittig reaksiyasi).

13. Bir atomli spirtlar, ularning izomeriyasi, olinishi, kimyoviy xossalari. Spirtlarning nukleofil xossalari. Spirtlarning oksidlanishi.

14. Ikki atomli spirtlar, olinishi, Kimyoviy xossalari, oksidlanishi, pinakon qayta guruhlanishi.
15. Ko'p atomli spirtlar. To'yinmagan spirtlar. Olinishi, kimyoviy xossalari
16. Fenollar (gidroksiarenlar), va ularning klassifikatsiyasi, olinishi, fenollarning gidrosil guruh hisobidan reaksiyalari
17. Fenollarning elektrofil reagentlar bilan ta'siri: galogenlash, nitrolash, sulfolash, atsilxloridlar yoki karbon kislotalarning angidridlari.
18. Aldegid va ketonlarning klassifikatsiyasi, karbonil gruppaning elektron tuzilishi, uning qutblanishi. Aldegid va ketonlarning olinishi
19. Oksobirikmalarning kimyoviy xossalari. Aldegid va ketonlarning karbonil gruppasiga nukleofil reagentlarning birikishi, keto-yenol tautomeriyasi va oksobirikmalarning u bilan bog'liq bo'lgan xossalari – aldol-kroton kondensatsiyasi, uning kislotali va asosli katalizdagi mexanizmi. Oksobirikmalarning oksidlanish-qaytarilish reaksiyalari.
20. Alifatik monokarbon kislotalar, ularning klassifikatsiyasi, Olinish usullari.
21. Karboksil gruppasining tuzilishi. Vodorod va karboksil guruhining almashinishi bilan boradigan reaksiyalari. Galogen angidridlar va kislota angidridlari, xossalari
22. Alifatik dikarbon kislotalar, ularning olish usullari va kimyoviy xossalari.
23. Aromatik dikarbon kislotalar. Ftal kislota uning olinishi, kimyoviy xossalari
24. To'yinmagan bir asosli karbon kislotalar: akril va metakril kislotalar sintezi
25. Alifatik aminlar, aminlarning asos va kislota xossalari, aminlarning oksidlanishi va galogenlanishi.
26. Aromatik aminlar, ularning olinishi. Aromatik aminlarning benzol halqasida elektrofil o'rin olish reaksiyalari. Aromatik aminlarning amino guruh ishtirokidagi reaksiyalari
27. Aromatik nitrobirikmalar, olinishi. Kimyoviy xossalari
28. Gidroksikislotalarning kimyoviy xossalari. Degidratatsiya reaksiyasi, va uning karboksil va gidrosil gruppalarining o'zaro joylashishiga qarab o'tishi.
29. Aromatik gidroksikislotalar – fenolyatlarni karbonizatsiya qilish orqali olish, oddiy va murakkab efirlarni olish.
30. Karbon kislotalarning murakkab efirlari, laktonlar, murakkab efirlarning nukleofil o'rin olish reaksiyalari, sovunlanish, qayta eterifikatsiya reaksiyasi, atsiloin kondensatsiyasi.
31. Karbon kislotalarining amidlari, imidlar va laktamlar, olinish usullari, kimyoviy xossalari
32. Aldegido - va ketonokislotalar. α , β , γ - aldegido- hamda ketonokislotalar. Gliksil, pirouzum, asetosirka (yoki β - ketomoy) kislota olinishi va xossalari. Keto-enol tautomeriya.
33. Aminokislotalarning klassifikatsiyasi va nomenklaturasi. Tabiiy α -aminokislotalar struktraviy tiplari, stereoximiyasi va konfiguratsion qatorlari. α -Aminokislotalarni sintez qilish usullari.
34. Aminokislotalarning kimyoviy

xossalari. Peptidlar, polipeptidlar va oqsillar. Peptid sintezi haqida tushuncha. Peptidlar va oqsillardagi aminokislota tarkibi va aminokislota ketma-ketligi, va ularni aniqlash yoʻllari.

35. Oqsillarning birlamchi ikkilamchi, uchlamchi va toʻrtlamchi strukturalari. Oqsillar va peptidlarning tuzilishini aniqlashning umumiy prinsiplari.

36. Monosaxaridlar va polisaxaridlar. Monosaxaridlarning klassifikatsiyasi, nomenklaturasi, stereoximiyasi va izomeriyasi. Aldozalar va ketozalar. Fisherning proeksiyalarida aldozalar va ketozalarning stereoximiyasi. Aldogeksozalarning siklik yarim atsetal shakllari – glyukopiranozalar va glyukofuranozalar, α va β anomerlar.

37. Monosaxaridlarning olinishi, monosaxaridlarning reaksiyalari, monosaxaridlarning yod kislotasi bilan toʻliq oksidlanishi.

38. Disaxaridlar, saxaroza, saxarozaning U.Xeuors boʻyicha tuzilish formulasi

39. Maltoza (solod shakari) va laktoza (sut shakari), sellobiozalar haqida maʼlumot

40. Polisaxaridlar, klassifikatsiyasi va tuzilishi, kraxmal va selluloza, sellulozaning nitrat efirlari

41. Besh aʼzoli bitta geteroatom tutgan geterotsikllar. Geteroatomning kimyoviy tabiatiga bogʻliq boʻlgan aromatik xossalari va oʻziga xos xususiyatlari. Elektrofil oʻrin olish reaksiyalari.

42. Besh aʼzoli ikkita geteroatom tutgan geterotsikllar. Ularning kimyoviy xossalari, muhim vakillari

43. Olti aʼzoli bitta geteroatom tutgan geterotsikllar

44. Oʻzbekistonning kimyogar olimlari va ularning organik kimyoni rivojlantirishga qoʻshgan hissalar.

Kimyo oʻqitish metodikasi fani

1. Kimyo oʻqitish metodikasi fani oʻquv fani, uning vazifalari, fanning rivojlanish tarixi.

2. Kimyo oʻqituvchisiga yuklatilgan maʼsuliyat va vazifalar. Kimyo oʻqitish metodikasining biologiya, yoshlar fiziologiyasi, pedagogika, psixologiya, matematika, informatika fanlar bilan bogʻliqlik tomonlari.

3. Umumiy oʻrta taʼlim maktab kimyo fani mazmunining rivojlanib borish tarixi. Umumiy oʻrta taʼlim maktab kimyo oʻquv fani mazmuniga boʻlgan didaktik talablar.

4. Akademik litsey va kasb-hunar kolleji kimyo fanlari mazmuniga qoʻyiladigan didaktik talablar.

5. Taʼlim bosqichlarida oʻqitiladigan kimyo fanlarining nazariy va amaliy konsepsiyalari. DTS dasturi va darslari.

6. Oʻzbekiston Respublikasining "Taʼlim toʻgʻrisida"gi qonuni va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" - kimyo oʻqitish fanning nazariy va amaliy asosi ekanligi.

7. Kimyo o`qitish jarayonida o`quvchilarda milliy istiqloq g`oyasi, vatanparvarlik, baynalminal, mehnat, ekologik tarbiyalarni shakllantirish.
8. Kimyo o`qitishda o`quvchilarni rivojlantirish. Kimyo kursida ilmiy dunyoqarashni shakllantirish manbalari va vositalari.
9. Kimyo o`qitish metodlarining tizimi va tuzilishi.
10. Kimyo o`qitishning umumiy metodlari. Illyustrativ tushuntirish metodi. Evristik va izlanish metodlari. Kimyo o`qitish metodikasini monologik va diologik metodlari.
11. O`qitishning og`zaki bayon etish metodlari. Tavsiflash, ma'ruza, izoxlash, dialogik metodlar.
12. Kimyo o`qitishda namoyish qilinadigan eksperimentdan foydalanish.
13. O`zbekistonda fosforli o`g`itlar ishlab chiqarish mavzusini o`qitishda interfaol ta`lim texnologiya elementlaridan foydalanish
14. Kimyo o`qitishda laboratoriya tajribalaridan foydalanish.
15. Kimyo o`qitishda o`quvchilarning mustaqil bajariladigan amaliy ishdan foydalanish.
16. Kimyoning ba`zi mavzularini o`qitishda Venn va Pinboard metodlarini joriy qilish.
17. Kimyo o`qitishda kimyoviy masalalar va ularni o`qitish metodikasi
18. Kimyoviy ishlab chiqarish asoslari, kimyolashtirish va atrof muhit muhofazasi masalalarini o`rganish metodikasi.
19. Kimyo o`qitish natijalarini nazorat qilishning metodlari, shakli va turlari.
20. O`qitish natijalari nazoratining og`zaki va yozma metodlari.
21. O`quvchilarning bilim va ko`nikmalarini eksperimental tekshirish. Eksperimental tajribalar va ularning kimyo fanidagi o`rni.
22. Test tuzish va test yordamida bilimlarni nazorat qilish. Testlarning turlari.
23. Kimyo kabineti va kimyo kabinetiga qo`yiladigan talablar.
24. Kimyo o`qituvchisi va o`quvchilar ilmiy mehnatining tashkil qilinishi.
25. Dars -kimyo o`qitishning bosh tashkiliy shakli ekanligi.
26. Kimyo darslarini takomillashtirish yo`llari.
27. O`quvchilarning darslik bilan ishlashni tashkil qilish metodikasi. O`zbekiston mustaqillika erishgandan so`ng maktablar uchun milliy kimyo darsliklarini yaratilishi.
28. Kimyo bo`yicha fakultativ mashg`ulotlar.
29. Kimyodan sinfdan tashqari ishlar va ularning turlari
30. Kimyo kursida asosiy kimyoviy tushunchalarni o`quvchilarda shakllantirish va rivojlantirish.
31. Maktab kimyo kursida Mendeleyevning davriy qonuni va davriy sistemasining o`qitish metodikasi.
32. Kimyoni o`qitishda kimyoviy ekvivalentlar mavzusini interfaol ta`lim texnologiyalaridan foydalanish.
33. Kimyoda reaksiya tushunchasini o`quvchilarda shakllantirish va rivojlantirish.

34. Elektrolitik dissotsiyalanish nazariyasi bo`limini maktab kimyo kursida o`qitilishi.
35. Zamonaviy tuzilish nazariyasi – organik kimyoning fundamenti ekanligi.
36. Organik kimyo kursida organik moddalarning kimyoviy va elektron tuzilish nazariyasi.
37. Uglevodorodlar bo`limini o`qitish nazariyasi.
38. Kimyoviy ishlab chiqarish asoslarini o`rganish metodikasi.
39. Akademik litsey va kasb-hunar kollejlarda kimyo o`qitishning o`ziga xos xususiyatlari.
40. Zamonaviy asboblarda ishlash ko`nikma va malakalarni shakllantirish.
41. Kimyo darslariga axborot texnologiyalarini joriy qilishning ahamiyati
42. Kimyo darslariga innovatsion talim texnologiyalarini joriy qilish metodikasi.
43. Mavzularni o`qitishda olimpiada masalalaridan keng foydalanish.
44. Masofaviy ta'lim. Zamonaviy texnologiyasi-masofadan o`qitish tizimi. Masofadan o`qitish texnologiyasi.
45. Ekskursiya darslarini dashkil qilish.
46. Kimyo kechalarini pedagogik amaliyot vaqtida o'tkazish metodikasini ishlab chiqish.
47. Organik moddalarning fazoviy tuzilishini o`qitish metodikasi.
48. Organik reaksiyalarning mexanizmini o`qitish metodikasi.
49. O'quvchilarni rivojlantirishda umumlashirish darslaridan foydalanish.
50. Nostandart test savollarini o`rganish orqali metallar . mavzusini yoritish
51. Nostandart test savollarini o`rganish orqali galogenlar mavzusini yoritish
52. Nostandart test savollarini o`rganish orqali mis guruhchasi mavzusini yoritish
53. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarini joriy qilib, kimyoning muhim mavzularini o`qitish
54. Anorganik birikmalarning muhim sinflari mavzusini o`qitishda inetrfaol ta'lim texnologiyasidan foydalanish
55. Uglevodorodlarning tabiiy manbalari mavzusini o`qitishda «Klaster» metodini joriy qilish.
56. Yangi pedagogik tehnologiyalar tadbiqi bilan darslarni tashkil qilish va o`rganish
57. Masofadan o`qitish tizimini takomillashtirish va kimyo ta'limida qo'llash
58. Kimyoviy ta'lim-tarbiya jarayonida didaktik o`yin texnologiyasidan foydalanish
59. Maktabda kimyo to'garaklarini tashkil qilish.
60. Elektrolitik dissosiatsiyalanish mavzusini o`qitishda muammoli metodlarni qo'llash.

Fizikaviy va kolloid kimyo fani

1. Fizikaviy va kolloid kimyo” fanining maqsadi va vazifalari. Fizikaviy va kolloid kimyo fanining maqsadi, vazifasi va uning O`zbekistonda rivojlanishi. Bu

fanning rivojlanishiga o'zbek olimlarining qo'shgan hissasi. Fizik-kolloid kimyo fanining umumiy xarakteristikasi va uning XIX asr oxiri va XX asr boshlarida alohida fan sifatida shakllanishi.

2. Termodinamika asoslari. Gaz holati tenglamalari. Ideal gaz tushunshasi va uning ahamiyati. Ideal gazning holat tenglamasi (Mendeleev - Klapeyron). Boyle - Mariot va Sharl`-Gey-Lyusak konunlari. Real gazlar va ularning holat tenglamasi.

3. Kimyoviy termodinamikaning birinchi qonuni. Termodinamik sistema va uning ta`rifi. Sistemaning ishki energiyasi va issiqlik saqlami – entalpiya. Termodinamik jarayonlar va ularga termodinamika birinshi qonuni tadbig`i.

4. Termokimyoy va Gess qonuni. Gess qonuni va reaksiyalarning standart issiqlik effektlari. Moddalarning hosil bo`lish, yonish va erish issiqliklari.

5. Termodinamikaning ikkinchi qonuni. Termodinamika ikkinshi qonunining mazmuni va mohiyati. Qaytar va qaytmas jarayonlar. Karno sikli. Entropiya. Entropiyaning holat funksiyasi ekanligi.

6. Termodinamikaning uchinchi qonuni. Erkin va bog`langan energiya. Bol`smann formulasi. Xarakteristik funksiyalar. Gibbs va Hel`mgol`s energiyalari. Entropiya, ishki energiya ental`piya, Gibbs energiyasi va Hel`mol`s energiyalarini xisoblash.

7. Termodinamik potentsiallar. Muvozanat va kimyoviy potentsiallar. Termodinamik va kimyoviy muvozanat. Massalar ta`siri qonuni va muvozanat konstantalari. Kimyoviy potentsial tushunshasi va uning xossalari.

8. Fazalar qoidasi va fizik- kimyoviy analiz. Faza, komponent va erkinlik darajasi tushunshalarining ta`rifi. Fazalar qoidasi. Bir komponentli sistemalar. Suvning holat diagrammasi. Ikki komponentli sistemalarni fazalar qoidasi asosida taxlil qilish.

9. Eritmalar. Eritmalarning umumiy xarakteristikasi. Gidratlar nazariyasi. Gazlarning, suyuqliklarning va qattiq moddalarning suyuqliklarda erishi. Raul qonuni va tadbig`i. Ideal va noideal eritmalar. Raul qonunidan chetlanishlar.

10. D. P. Konovalov qonunlari. D. P. Konovalov qonunlari. Suyuq aralashmalarning haydalihi. Suyultirilgan eritmalarning muzlash va qaynash temperaturalari. Krioskopiya va ebulyoskopiya. Eritmalarda bo`ladigan diffuziya va osmos hodisalari.

11. Elektrolitlarning eritmaları. Elektrolit eritmalar xossalari. Raul va Vant-Goff qonunlaridan chetlanish. Elektrolitik dissosilanish darajasi bilan izotonik koeffisient orasidagi bog`lanish.

12. Kuchli elektrolitlar nazariyasi. Kislota va asoslarning protolitik nazariyasi. Ion kuchi. Elektrolit eritmalarning elektr o`tkazuvchanligi. Solishtirma va ekvivalent elektr o`tkazuvchanlik.

13. Elektrod jarayonlar. Elektrokimyoviy jarayonlarning umumiy tavsifi. Elektroliz va unda ketadigan kimyoviy jarayonlar.

14. Elektroliz qonunlari. Elektroliz qonunlari. Elektrolizda modda ajralib shiqishining tokka nisbatan unumi. Sanoat ushuncha eng muhim bo`lgan ayrim moddalarning elektroliz usulida olinishi.

15. Adsorbsiya va uning mohiyati. Adsorbsion muvozanat. Qattik jism

sirtidagi adsorbsiya. Adsorbsiya izotermasi. Freyndlits va Lengmyur formulalari. Suyuqlik sirtida bo`ladigan adsorbsiya.

16. Gibbs tenglamasi. Gibbs tenglamasi va uning mohiyati, qo`llanilishi.

17. Kimyoviy kinetika. Kimyoviy kinetikaning asosiy tushunchalari. Kimyoviy reaksiya tezligi va unga ta`sir etuvchi omillar. Kimyoviy reaksiyaning molekulyarligi va tartibi. Tezlik konstantasi va reaksiya tartibini aniqlash. Reaksiya tezligiga temperaturaning ta`siri.

18. Kataliz. Kataliz. Asosiy tushunchalarning ta`riflari. Gomogen kataliz. Gaz muhitida, eritmalarda sodir bo`ladigan kataliz. Kislota-asos kataliz. Geterogen kataliz. Katalizatorning aktivligi va selektivligi. Geterogen katalizning multiplertlar va elektron nazariyasi.

19. Kolloid sistemalar va ularning klassifikatsiyasi. Kolloid sistemalar haqida tushunsha. Geterogenlik va disperslik o`lshami. Kolloid sistemalarning klassifikatsiyasi. Ularning tabiat va sanoatdagi ahamiyati. Kolloid kimyo va uning rivojlanishiga o`zbek olimlarining qo`shgan hissalar.

20. Kolloid sistemalarni olish usullari. Maydalash va kondensatlash. Peptizatsiya. Kolloid tegirmon.

21. Kolloid sistemalarni tozalash usullari. Dializ. Ultrasentrifugalash. Elektrodializ.

22. Kolloid sistemalarning optik xususiyatlari. Kolloid sistemalar tomonidan nurning yutilishi va soshilishi. Kolloid sistemalarning turli rangga ega bo`lish sabablari. Tindal-Faradey effekti.

23. Kolloidlarning molekulyar-kinetik xossalari. Kolloid sistemalarda Brown harakati, diffuziya va uning tezligi. Osmotik bosim va uning qiymati. Sedimentatsion analiz. Figurovskiy tarozisi va uning qo`llanilishi.

24. Kolloid sistemalarning elektrik xossalari. Ikkilamchi elektr qavatning paydo bo`lishi va tuzilishi. Elektrokinetik potensial. Elektroforez va elektroosmos, ular asosida elektrokinetik potensialni aniqlash yo`llari.

25. Kolloid sistemalarning barqarorligi va kinetikasi. Koagulyatsiya va uning kinetikasi. Koagulyatsiya ro`y berishiga olib keluvchi vositalar. Shul`s-Gardi qoidasi. Kolloid sistemalarning o`zaro koagulyatsiyasi. Agregativ va sedimentatsion barqarorlikning yo`qolishi. Zolning gel`ga aylanishi. Gellarning xillari va «eskirishi».

26. Dispers sistemalarning strukturaviy mexanik xossalari. Kolloid sistemalarda strukturalarning paydo bo`lishi va ularning o`ziga xos tomonlari. Strukturaviy qovushqoqlik. Eynshteyn formulasi. Dispers sistemalarning strukturaviy-mexanik xossalari. Siljitish kuchlanishi. Oquvchanlikning xillari. Reologiyani kolloid sistemalarni o`rganishda qo`llanilishi

27. Gaz holda dispers muhitli tizimlar. Aerozollar, ularning olinishi va yo`qolish usullari. Aerozollarining ahamiyati.

28. Suyuq va qattiq holatdagi dispers fazali sistemalar. Suspenziyalar. Emul`siyalar va ularning klassifikatsiyasi. Emul`gatorlar.

29. Sirt faol moddalar va ularning qo`llanilishi. Latekslar. Ko`piklar, ularni hosil qilish va buzish usullari.

30. Ishlab shiqarish jarayonida va tabiatni muhofaza qilishda dispers sistemalarning roli.

Havoni gaz holdagi qattiq chang chiqindilaridan tozalash. Suvning ifloslanishi va uni muhofaza qilish. Suvni tozalash usullari. Ishlab chiqarish jarayonida uchraydigan dispers sistemalar va ulardan foydalanish.

Kimyodan masalalar yechish metodikasi fani

1. Kimyodan masalalar yechishning umumiy metodlari. Kimyodan masalalar yechishga umumiy metodik talablar. Kimyodan masalalar yechishning kimyo o'qitishdagi ahamiyati. O'quvchilarda kimyodan masalalar yechishning izchilligini shakllantirish.

2. Kimyoviy masalalar taxlili. Kimyoviy masalalar taxlili. Kimyodan masalalar yechish usullari

3. Kimyo darslarida masala yechishning ahamiyati. Kimyodan masala yechishning metodik jixatlari. Kimyo darslarida masala yechishdan foydalanish. Kimyo o'qitishda eksperimental masalalar mavzulariga doir differentsial yondoshuv asosida tuzilgan savollar.

4. Kimyodan masala yechish yordamida bilim va ko'nikmalarni umumlashtirish. Kimyodan masala yechish yordamida bilim va ko'nikmalarni umumlashtirish. Masala yechishda fanlararo ma'lumotlardan foydalanish.

5. Maktab, akademik litseylarida kimyodan masalalar yechish metodikasi.

Nisbiy atom va nisbiy molekulyar massa, atom va molekulaning absolyut massalari va ularni aniqlashga oid masalalar yechish metodikasi.

6. Avagadro qonuni.

Avagadro qonuni. Gazning molyar hajmi. Gazsimon moddalarning molekulyar masalalarini aniqlash.

7. Modda miqdori-mol kimyoning asosiy o'lchov birligi ekanligi. Molyar massa. Modda miqdorini berilgan massa, hajm va atom yoki molekulyar sonlari asosida aniqlash.

8. Kimyoviy ekvivalent. Kimyoviy ekvivalent. Ekvivalentlar qonuni. Ekvivalent modda miqdori, ekvivalent molyar massa, ekvivalent molyar hajm, ekvivalent son.

9. Oddiy va murakkab moddalarning ekvivalent molyar massalarini aniqlash usullari.

Oddiy va murakkab moddalarning ekvivalent molyar massalarini aniqlash usullari. Oksidlanish-qaytarilish reaksiyalarida oksidlovchi va qaytaruvchilarning ekvivalent molyar massalarini aniqlash.

10. Moddalarning oddiy va haqiqiy formulalarini chiqarish. Moddalarning oddiy va haqiqiy formulalarini chiqarish. Murakkab modda tarkibidagi elementlarning massa ulushini hisoblash.

11. Kimyoviy tenglamalar bo'yicha hisoblash. Kimyoviy tenglamalar bo'yicha hisoblash. Reaksiya kirishuvchi yoki reaksiya mahsulotlarining birortasini berilgan massasi, mikdori, gazsimon bo'lsa, normal sharoitdagi xajmi

asosida reaksiyada ishtirok etgan biror moddalarning miqdori, massasi va hajmini aniqlash. Maxsulotning chiqish unumini aniqlash.

12. Atom tuzilishi. Radiaktivlik. Atomda elektronlar tuzilishi. Radiaktivlik. Yadro reaksiyalariga doir xisoblashlar.

13. Kimyoviy reaksiya tezligi. Kimyoviy jarayonlarning energetikasi va yo`nalishi. Termodinamik va termokimyoviy hisoblashlar. Reaksiya tezligining reaksiyaga kirishuvchi moddalar konsentrasiyasiga temperaturasiga bog`lanishini ifodalovchi tenglamalar asosida hisoblashlar. kimyoviy muvozanat.

14. Kimyoviy muvozanat. Kimyoviy muvozanat qonuniyatlari. Muvozanat konstantasi.

15. Eritmalar haqida umumiy tushunchalar. Moddalarning eruvchanligi va eruvchanlik koeffisienti.

16. Eritmalarning konsentrasiyasi va ularni ifodalash usullari. Erigan moddaning massa ulushi. Eritmaning molyar, normal, molyal konsentrasiyalari. Titr.

17. Elektrolitik dissosiyalanish nazariyasi. Kuchsiz elektrolitlar. Dissosilanish darajasi va konstantasi. Kuchli elektrolitlar ionlarning aktivligi. Ion kuchi va aktivlanishni aniqlash.

18. Vodorod ko`rsatgich. pH ni aniqlash. Vodorod ko`rsatgich. pH ni aniqlash. Eruvchanlik ko`paytmasi va uni aniqlash.

19. Tuzlar gidrolizi. Tuzlar gidrolizi. Gidroliz darajasi va konstantasini aniqlash

20. Suvning qattiqligi va uni yumshatish metodlari. Suvning qattiqligi va uni yumshatish metodlari. Doimiy qattiqlik, vaqtinchalik qattiqlik.

21. Oksidlanish-qaytarilish reaksiyalari. Kimyoviy elementning birikmadagi oksidlanish darajasini aniqlash.

22. Oksidlanish-qaytarilish reaksiya tenglamalarini tenglashtirish. Oksidlanish-qaytarilish reaksiyalari tenglamalari tuzishning elektron balans, ion-elektron va algebraik usullari.

23. Elektroliz. Suyuqlanmalar va suvli eritmalar elektrolizi. Faradey qonunlari asosidagi hisoblashlar.

24. Kimyodan olimpiada masalalari va uniyechish usullari. Kimyodan masalalar yechishda algebraik tenglamalardan foydalanish. Olimpiada masalalarini yechish. Aralashmalarga doir masalalar. Talabalarda masalalar tuzishni shakillantirish.

25. Kimyodan olimpiada masalalari va uniyechish usullari. Organik kimyoga oid olimpiada masalalari va ularni yechish usullari.

26. Kimyodan olimpiada masalalari va uniyechish usullari. Anorganik kimyoga oid olimpiada masalalari va ularni yechish usullari

27. Kimyodan olimpiada masalalari va uniyechish usullari. Kordinatsion birikmalarga oid olimpiada masalalari va ularni yechish usullari.

28. Aralashmalarga doir masalalarni yechish usullari. Aralashmalarga doir masalalar. Talabalarda masalalar tuzishni shakillantirish.

31. Bura (tanakor) deb ataluvchi $\text{Na}_2\text{B}_4\text{O}_7 \cdot n\text{H}_2\text{O}$ tarkibida kislorodning massa ulushi 0,727 ga teng bo'lsa, n ning qiymati qancha bo'ladi.

32. Konsentrlangan sulfat kislota va rux orasidagi reaksiya ohista qazdirib olib borilganda, rux sulfat, vodorod sulfid, oltingugurt va oltingugurt(IV)-oksidi hosil bo'ladi. Agar reaksiya uchun 6,5 g rux olinsa, hosil bo'ladigan oltingugurtning massasini (g) aniqlang.

33. Konsentrlangan sulfat kislota va rux orasidagi reaksiya ohista qazdirib olib borilganda, rux sulfat, vodorod sulfid, oltingugurt va oltingugurt(IV)-oksidi hosil bo'ladi. Agar reaksiya uchun 6,5 g rux olinsa, hosil bo'ladigan oltingugurtning massasini (g) aniqlang.

34. 11,5 g natriy metali 3,36 litr kislorodda oksidlandi va qizdirish davom ettirildi. Hosil bo'lgan qattiq modda(lar) issiq suvda eritilishidan hosil bo'lgan ishqor massasini (g) aniqlang.

35. 5,6 g xromli temirtosh uglerod bilan qaytarilganda hosil bo'lgan aralashmaga xlorid kislota ta'sir ettirildi. Ajralib chiqqan gazdan necha litr (n . sh) HCl olish mumkin? (reaksiya unumi 75%)

36. 0,1 M aluminiy sulfat ($\alpha=80\%$) va 0,2 M temir (II) xlorid ($\alpha=75\%$) dissotsialanishidan hosil bo'lgan anion sonining kationlar soni ayirmasini aniqlang.

37. 12 g NaH necha gramm suv bilan ta'sirlashib 20% li eritma hosil qiladi?

38. Kaliy permanganatning termik parchalinishida qaytaruvchidan oksidlovchiga $4,816 \cdot 10^{24}$ dona elektron o'tgan bo'lsa, parchalangan namuna massasini (g) aniqlang.

39. 6 g etan yonishidan 312 kJ, 34,4 g pentan va geptan aralashmasi yonishidan esa 1680 kJ issiqlik ajraladi. Agar alkanlar gomologik qatorida 1 mol – CH_2 – guruh uchun yonish issiqligi 660 kJ bo'lsa, aralashmadagi moddalarning molyar nisbatlarini aniqlang.

40. $2\text{A} + \text{B} \rightleftharpoons \text{C} + 2\text{D}$ reaksiya bo'yicha A va B moddalardan 4 mol va 2 mol olib aralastirildi. Muvozanat qaror topganda C modda konsentratsiyasi 0,1 mol/l ga teng bo'ldi. $K_M = 1$ bo'lsa, reaksiya o'tkazilgan idish hajmini (m^3) aniqlang.

41. $3\text{Fe}(\text{q}) + 4\text{H}_2\text{O}(\text{g}) \rightleftharpoons \text{Fe}_3\text{O}_4(\text{g}) + 4\text{H}_2(\text{g})$ reaksiyasida muvozanat holatida vodorod va suv bug'ining parsial bosimlari 3,2 va 2,4 kPa ga teng. Muvozanat konstantasini aniqlang.

42. 1,5 litr (20°C , 98,64 kPa) "qaldiraq gaz" hosil qilish uchun 5 A tok kuchi bilan qancha vaqt suv elektroliz qilinishi kerak?

43. $\text{N}_2\text{O}_4(\text{g}) \rightleftharpoons 2\text{NO}_2(\text{g})$ reaksiyasi uchu 2 litrli idishda 8 mol N_2O_4 gazi solinib, muvozanat qaror topganda idishda 10 mol gaz borligi ma'lum bo'lsa, muvozanat konstantasi nechaga teng bo'ladi?

44. 40 gr KH necha gr suv bilan ta'sirlashib 40 %li eritma hosil qiladi?

45. 88 g metoborat kislotasida g-ekivalent soni qancha.

Analitik kimyo fani

1. Analitik kimyo fani, uning vazifalari. Analitik kimyoning xalq xo'jaligidagi ahamiyati. Analitik kimyo fanining boshqa fanlar bilan bog'liqligi va xalq xo'jaligi

sohalaridagi ahamiyati. Analitik kimyoning rivojlanishidagi chet el va o'zbek olimlarining hissalarini.

2. Sifat analizi va uning metodlari. Kimyoviy, fizikaviy va fizik – kimyo metodlarning mohiyati. “Quruq” yo'l bilan bajariladigan reaksiyalar: pirokimyoviy analiz, ishqalash metodi. “Ho'l” yo'l bilan bajariladigan analiz. Makrokimyoviy, mikrokimyoviy, yarim mikro va ul'tra kimyoviy analiz.

3. Analitik reaksiyalarning sezgirligi. Sezgirlikni ifodalovchi ko'rsatkichlar: “topilish minimumi”, “suyultirish chegarasi”, “suyultirish chegarasidagi eritmaning minimal hajmi”, bu ko'rsatkichlarning o'zaro bog'liqligi, bu ko'rsatkichlarni hisoblash metodikasi.

4. Sifat analizining sistemalari. Kationlar analizining sul'fidli sistemasi, uning mohiyati. Bu sistemaning ijobiy tomonlari va kamchiliklari. Kationlar analizining kislota – asosli sistemasi, sistemaning ijobiy tomonlari va kamchiliklari. Kationlar analizining ammiakli va fosfatli sistemasi, uning mohiyati. Anionlarning analitik guruhlari.

5. Sistematik analiz va maydalab bajariladigan analiz. Sistematik tarzda olib boriladigan analizning mohiyati, uning ijobiy tomonlari va kamchiliklari. Umumanalitik guruhlar uchun xos, maxsus reaksiyalar va reagentlar. Maydalab olib boriladigan analiz, uning mohiyati va rivojlanish bosqichlari.

6. Gomogen sistemadagi muvozanat. Massalar ta'siri qonunining kuchsiz elektrolitlarning ionlanish jarayoniga qo'llanilishi. Massalar ta'siri qonunining sifat analizning nazariy asosi ekanligi. Kuchsiz elektrolitlarning ionlanish darajasi va konstantasi, ular orasidagi bog'lanish. Ostval'dning suyultirish qonuni tenglamasi. Kuchli elektrolitlar nazariyasining asosiy qoidalari. Kuchli elektrolitlarning kuchsiz elektrolitlardan farq qiladigan tomonlari. Aktivlik, aktivlik koeffisienti.

Suvning elektrolitik dissosilanishi. Suvning ionlanish jarayoniga massalar ta'siri qonunini tadbiiq qilib suvning ion ko'paytmasini keltirib chiqarish. Vodorod va gidroksid ko'rsatkichlar va ular qiymatlarini hisoblash. Bufer aralashmalar, ularning analizdagi ahamiyati

7. Geterogen sistemadagi muvozanat. Eruvchanlik ko'paytmasi. Moddaning eruvchanligi asosida eruvchanlik ko'paytmasini hisoblash. Eruvchanlik ko'paytmasi qiymatlariga ko'ra moddalarning eruvchanligini topish.

Elektrolitlarning eruvchanligiga bir ismli ionlar ta'siri. Tuz effekti. Cho'kmalarning hosil bo'lishi va erishi. Bir xil kam eruvchan moddalarni boshqa xil kam eruvchan birikmaga aylantirish. Almashinish reaksiyalarining borish sharoitlari. Cho'kmalarning erish sharoitlari. Almashinish reaksiyalarining yo'nalishi. Ionlarni birin – ketin cho'ktirish. Qiyin eriydigan cho'kmalarni eritmaga o'tkazish

8. Massalar ta'siri qonunining gidroliz jarayoniga qo'llanilishi. Gidroliz konstantasi va darajasini hisoblash formulalarini keltirib chiqarish. Tuzlar gidrolizi. Kuchli asos va kuchsiz kislota, kuchsiz asos va kuchli kislota hamda kuchsiz asos va kuchsiz kislodadan hosil bo'lgan tuzlarning gidroliz konstantasi va gidroliz darajasini hisoblash formulalarini keltirib chiqarish.

Sifat analizida gidrolizning ahamiyati. Gidroksidlarning amfoterligi. Amfoterlik nazariyasi. Sifat analizda amfoterlikning ahamiyati.

9. ta'siri qonunini kompleks birikmalar eritmalaridagi muvozanatga qo'llash. Kompleks birikmalar, ularning tarkibi va tuzilishi. Kompleks ionlarning dissotsiyanishi. Beqarorlik konstantasi. Kompleks birikmalarning parchalanish va dissotsiyanish mahsulotlarining konsentrasiyalarini hisoblash. Sifat analizida kationlarni ochish va bir biridan ajratish uchun komplekslarning qo'llanilishi.

10. Miqdoriy analizning mohiyati va uning metodlari. Miqdoriy analiz predmeti. Kimyoviy muammolarni hal qilishda va amaliy masalalarni yechishda miqdoriy analiz roli va ahamiyati. Miqdoriy analizning asosiy . lari. Gravimetrik (tortma), titrimetrik (hajmiy) va gaz analizlari. Miqdoriy analizning fizika-kimyoviy metodlari, ularning tavsifi. Analiz xatoliklari: absolyut, nisbiy, tasodifiy va sistematik xatolar.

11. Gravimetrik (tortma) analiz. Uning mohiyati. Asosiy metod va operatsiyalari. Eritmadagi komponentlarni cho'kma holda ajratib olish. Cho'kmaning cho'ktiriladigan va tortiladigan ko'rinishlari. Kristall va amorf cho'kmalar. Cho'ktiruvchi tanlash va uning kerakli miqdorini hisoblab topish. Cho'ktirish shartlari. Cho'ktirishning to'liq va to'liqmasligi. Cho'kmaning yetilishi. Cho'kmaning tozaligi. Adsorbsiya va okklyuzim – cho'kmalarning ifloslanish sababidir. Cho'kmalarni yuvish, qurutish va cho'g'lantirish. Cho'kmani torozida tortish

12. Titrimetrik (hajmiy) analiz. Uning mohiyati va metodlari. Titrimetrik analizni amalga oshirish uchun zaruriy shartlar. Titrimetrik analizda eritmalar konsentrasiyalarini ifodalash usullari: titr va normallik bo'yicha ifodalash. Standart eritmalar va standartlashtirilgan ish eritmalar. Ish uchun kerakli titrlangan (dastlabki) eritmalar tayyorlash. O'lchov idishlar va ularni tekshirish. Titrimetrik analizda bajariladigan hisoblashlar. Titrimetrik analiz metodlari.

13. Kislota va asoslarni titrlash metodlari. Kislota va asoslarni titrlash metodining mohiyati va qo'llanish sohasi. Asidimetriya va alkalimetriya. Muhitning kislotaliligi va ishqoriyligi; vodorod ko'rsatkich. Neytrallanish nuqtasi va titrlashning so'nggi nuqtasi. Kislota va asoslarni titrlash metodida qo'llaniladigan indikatorlar. Indikatorlar nazariyasi

14. Oksidlanish-qaytarilish reaksiyalariga asoslangan titrlash (redoksimetriya) metodlari. Oksidlanish-qaytarilish metodlarining mohiyati va sinflarga bo'linishi. Redoks potentsiallar va redoks reaksiyalarining yo'nalishi. Oksidlanish-qaytarilish reaksiyalarning muvozanat konstantalari. Redoks metodlardagi titrlash egri chiziqlari. Oksidlanish-qaytarilish metodlarida qo'llaniladigan indikatorlar.

Permanganometriya. Metodning mohiyati va uning qo'llanilish sohasi. Yodometriya. Oksidlovchi va qaytaruvchi moddalar miqdorini redoksimetriya metodlari asosida aniqlash. Ish uchun kerakli eritmalar. Tiosulfat eritmasi va tiosulfat bilan yod orasidagi reaksiya

15. Cho'ktirishga asoslangan titrlash metodi. Cho'ktirish metodlarining mohiyati, ularning nazariy asoslari. Cho'ktirish metodlari bilan gravimetrik metod orasidagi o'xshashlik va farqlar. Cho'ktirish metodlarining sinflanishi.

Argentometriya metodining usullari. Gey-Lyussak, Mor, Fayans usullari. Rodanometriya yoki Fol`gard usuli. Merkurimetriya va merkurometriya metodlarining mohiyati. Cho`ktirish metodlaridan qo`llaniladigan indikatorlar. Cho`ktirish metodlarining qo`llanish sohalari.

16. Kompleksonometrik titrlash metodlari. Kompleksonlar va ularning miqdoriy analizda qo`llanilishi. Kompleksonometriyaning indikatorlari. Kompleksonometrik titrlash usullari. Trilon B yordamida kompleksometrik titrlashning mohiyati

17. Analizning fizik va fizik-kimyoviy metodlari. Elektrogravimetrik analiz metodi, uning mohiyati va qo`llanilishi. Potensiometrik va konduktometrik analiz metodlari. Polyarografik analiz metodi. Bu metodning nazariy asoslari. Polyarograf.

Optik analiz metodlari. Kolorimetriya. Bu metodning mohiyati. Yorug`likning eritmalarga yutilishi. Lambert va Beer qonuni. Fotoelektrokolorimetriya. Bu metodning mohiyati va qo`llanilish sohasi. Polyarimetriya va pefraktometriya. Bu metodlarning mohiyati va qo`llanilish sohalari. Analizning fizikaviy metodlari. Emission spektral analiz. Uning mohiyati va qo`llanilishi

Asosiy adabiyotlar

1. Mirkomilov SH. M., Omonov X., Raxmarullayev N. G`. Kimyo o`qitish metodikasi. T.: "Moliya iqtisod". 2013.
2. M. Nishonov, Sh. Mamajonov, V. Xujaev. Kimyo o`qitish metodikasi. T-2002.
3. Lutfullayev U. Anorganik kimyodan laboratoriya mashg`ulotlari. T.: 2013.
4. Parpiev N. A, Raximov H. R. Muftaxov A. G. Anorganik kimyo nazariy asoslari Toshkent Uzbekiston. - 2000.
5. Q Ahmedov, A. Jalilov, R. Sayfutdinov. Umumiy va anorganik kimyo. Toshkent Uzbekiston, 2003.
6. Toshpulatov Yu. T. Ishohov Sh. S. Anorganik kimyo. Toshkent Uqituvchi, 1992.
7. Yoriyev O. M. va b. Umumiy va noorganik kimyodan masala va mashqlar to`plami. Toshkent. 2008.
8. Qodirov E, . Muftaxov A. G. Norov Sh. Anorganik kimyodan amaliy mashg`ulotlar. Toshkent Uzbekiston, 1996.
9. Sobirov Z. Organik kimyo / Toshkent. – Aloqachi. – 2005. - 403 bet.
10. Yu. T. ToshpwlatoV, Sh. S. Ishokov. Anorganik kimyo. Toshkent: «O`qituvchi», 1992.
11. Analitik ximiya. Fayzullaev O . 2006y. T.: Yangi asr avlodi
12. Analitik ximiya. Mirkamilova. M. 2003y. T.: O`zbekiston
13. Osnovı analiticheskoy ximii. Kniga 1,2. Moskva: Yu. A. Zolotov. 2002g. Vısshaya shkola.
14. Qodirov Z., Muftaxov A., Norov SH. Kimyoviy tenglamalar tuzish. Toshkent: "O`zbekiston", 1998.

15. Toshpulatov Yu. T, Rahmatullaev N. G., Iskandarov A. Yu Anorganik kimyodan masalalar yechish. Toshkent. 2003
16. John Mc. Murrey Organic chemistry 2016y. Printed in the United States of America 978-1-305-63871-6
17. Абдусаматов А. Органик кимё. Тошкент, 2005.
18. Umarov V. Organik kimyo. Toshkent: Iqtisod – moliya. 2007.
19. Собиров З. Органик кимё. Тошкент. 1999.
20. Аловиддинов К., Туйчиев К., Органик кимёдан амалий машғулотлар. Т.: Ўзбекистон. 1997.
21. Mirkomilov Sh. M., Vozorov N. I., Ismoilov I. I. Polimerlar kimyosi (o`quv qo`llanma). Toshkent: "Navro`z". 2013 y.
22. Асқаров М. А., Исмоилов И. И. Полимерлар кимёси ва физикаси (darslik). Тошкент: "Ўзбекистон". 2004 й.
23. Мусаев Ў. Н., Бобоев Т., Қурбонов Ш., Хақимжонов Б., Мухаммадиева М. Полимерлар кимёсидан практикум. Тошкент: Миллий Университет. 2001 й.
24. Yoriyev O. M. Fizikaviy kimyo. Toshkent. 2013.
25. Рустамов Х. Р. Физик кимё. Тошкент. -2000.
26. Холдорова Т. Х. Физикавий ва коллоид кимёдан масала ва машқлар. Т. 1993 й.
27. Rustamov X. Fizikaviy kimyodan masalalar to`plami. Т.: Та`lim nashriyoti. -2009 y.
28. Х. Х. Тўраев, С. К. Алиёрова. Анорганик кимёдан лаборатория машғулотлари (ўқув кўл) Тошкент 2006й
29. G. Ibroximova, Q. Axmerova. Umumiy ximiyanı mustaqil o`rganish. Toshkent, O`qituvchi, 1993y
30. N. N. Suvorov. Organik kimyodan savollar va masalalar. Toshkent, O`zbekiston, 1998y
31. T. Do`stmurodov, A. Aloviddinov. Umumiy va organik kimyodan masalalar yechish. . Toshkent, O`zbekiston, 2003
32. Т. Дўсмухаммедов, А. Аловиддинов Қизиқарли кимё (ўқув кўл) Ўқитувчи 2005 й.
33. Цветков Л. А. Эксперимент по органической химии в средней школе. Методика и техника. Пособие для учителей. / М.: Школьная пресса. – 2000. – 192С.
34. Karimov A., Isamuhamedova Sh. Organik kimyodan laboratoriya ishlarini bajarish texnikasi (amaliy mashg`ulot uchun qo`llanma) / Toshkent. – ToshFarmInstituti. – 2010. – 36b.
35. Габриелян О. С., Остроумов И. Г. Химический эксперимент в школе. 11 класс. Учебно-методическое пособие / М.: Дрофа. – 2009. – 224С.
36. А. G. Muftaxov. Organik kimyodan olimpiada masalalari va ularning yechimlari / Toshkent. - O`qituvchi. – 1997.

Qo`shimcha adabiyotlar

1. L. V. Golish «Talimning faol usullari: mazmuni, tanlash, amalga oshirish». T.: orta mahsus kasb-hunar talimi markazi, 2001.
2. T. S. Nazarova, A. A. Grabetskiy, V. N. Lavrova. Maktabda kimyodan tajriba wtkazish. T.: Wqituvchi. 1992 y.
3. Kimyo o`qitish metodikasi. N. G'. Rahmatullayev, H. T. Omonov, Sh. M. Mirkomilov. Toshkent «Iqtisod—Moliya» 2013.
4. Raymond Chang. General Chemistry: The Essential Concepts 5th Edition, McGraw-Hill Education; England 2013.
5. V. Y. Gankin & Y. V. Gankin. General Chemistry. Institute of Theoretical chemistry, Boston, USA, 2012.
6. Parpiev N. A, Raximov H. R. Muftaxov A. G. Anorganik kimyo. Toshkent Uzbekiston -2003.
7. Umarov B. Organik kimyo / Toshkent. - Iqtisod – moliya. – 2007. - 398
8. Shriver and Atkins' Inorganic Chemistry, Fifth Edition © 2010 P. W. Atkins, T. L. Overton, J. P. Rourke, M. T. Weller, and F. A. Armstrong P. 850.
9. Analitik ximiyadan laboratoriya ishlari. Fayzullaev O . 2006y. T.: Yangi asr avlodi
10. Analitik ximiya ukuv darsligining elektron versiyasi . Rasulov K. R. 2003y. Nizomiy nomidagi TDPU
11. G. Ibroximova, Q. Axmerova. Umumiy ximiyani mustaqil o`rganish. Toshkent O`qituvchi. 1993 y.
12. N. N. Suvorov. Organik kimyodan savollar va masalalar. Toshkent. O`zbekiston. 1998 y.
13. T. Do`stmurodov, A. Aloviddinov. Umumiy va organik kimyodan masalalar yechish. Toshkent O`zbekiston 2003 y.
14. Ahmedov K. N., Yo`ldoshev X. Y. Organik kimyo usullari / Toshkent. – Universitet. – 2003. – 252 bet.
15. Shoymardonov R. A. Organik kimyo. Savol, masala va mashqlar/Toshkent. - O`qituvshi. - 2008.
16. Шабаров Ю. С. Органическая химия. М.: «Химия». 2002. 848с.
17. Березин Б. Д, Березин Д. Б. Курс современной органической химии. М.: Высшая школа. 2003г. 768 с.
18. Травень В. Ф. Органическая химия в 2-х т. М.: ИКЦ «Академкнига» 2004 г. Т. 1. 727 с., Т. 2. 582 с.
19. Ахмедов Қ. Н., Йўлдошев Ҳ. Й. Органик кимё усуллари. Т.: «Университет». 1998, 2003 й 1 ва 2-қисм.
20. Ахмедов Қ. Н., Абдушукуров А. К., Тожимухамедов Х. С., Йўлдошев А. М. Органик кимё умумий курсидан маърузалар матни. Т.: «Университет». 2000й. 122 б.
21. Organic Chemistry 4th ed by Paula Bruice. 2005y. 1228p.
22. Charles E., Carraher, Jr. Polymer Chemistry. Sixth Edition. New York. Marcel Dekker, Inc. All Rights Reserved. 2003. –P. 902.

23. Семчиков Ю. Д. Высокомолекулярные соединения. М.: Издательский центр «Академия». 2003 г.
24. Bozorov N. I. Polimerlar kimyosi (uslubiy qo'llanma). TDPU. 2011. 80 b.
25. Asqarov M. A., Ismoilov I. I. Polimerlar kimyosi va fizikasidan amaliy mashg'ulotlar. Toshkent. "Yangi asr avlodi". 2006 y.
26. Рашидова С. Ш., Кудышкин В. О. Введение в химию высокомолекулярных соединений. Т.: «Навруз», 2014.
27. Bozorov N. I. Polimerlar kimyosi fanidan laboratoriya mashg'ulotlari (metodik qo'llanma). TDPU. 2017.
28. Olimov N. K. Fizikaviy va kolloid kimyo. T. O'qituvchi. 2001y.
29. E. A. Lutfullayev, Z. N. Normurodov, A. T. Berdiyev, Sh. Sh. Daminova Kimyodan labjratoriya mashg'ulotlari (o'quv qo'l) O'qituvchi 2006 y
30. A. G. Muftaxov. Organik kimyodan olimpiada masalalari va ularning echimlari. Toshkent, O'qituvchi, 1997 y
31. A. S. Gudkova va boshqalar. Ximiyadan 500 masala. Toshkent, O'qituvchi, 1991y
32. Dr Wolfgang Sca'rtl. Basic Physical Chemistry. A Complete Introduction on Bachelor of Science Level, 2014

Elektron ta'lim resurslari

1. www.tdpu.uz,
2. www.chemistry.ru
3. www.multimedia.uz,
4. www.mmlab.ru,
5. www.edu.uz
6. www.window.edu.ru/window_catalog/files/r60723/0069712.pdf
7. www.chemport.ru
8. www.labchem.ru
9. www.repetitor.1c.ru
10. www.chem.ox.ac.uk
11. www.chem.arizona.edu
12. www.st-books.ru
13. www.chemfiles.narod.ru

5A110501 – Aniq va tabiiy fanlarni o`qitish metodikasi (geografiya)

Dúziwshiler: K.Djaqsímuratov – NMPI Geografiya oqıtıw metodikasi kafedrası baslıđı, g-m.i.k.

R.Gaypova – NMPI Geografiya oqıtıw metodikasi kafedrası docenti, p.i.k.,

Pikir bildiriwshiler: N.Embergenov – QMU Geografiya hám gidrometeorologiya kafedrası baslıđı, g.i.k.

K.Seytniyazov – NMPI Geografiya oqıtıw metodikasi kafedrası docenti, g.i.k.

KIRISIW

Geografiya pániniń izertlew ob`ekti hám predmeti, basqa ilimler menen baylanısı. Geografiya ilimniń rawajlanıw basqıshları. Jer, bir pútin geografiyalıq kompleks sıpatında. Tábiyyiy aymaqlıq (territorial) kompleksler haqqında táliymat.

Ulıwma geografiyanıń tiykarđı teoriyalıq túsinikleri hám ilimiy nızamlıqlarınıń payda bolıw sháriyatları.

Geografiyalıq ilimler sisteması strukturası, ondađı tábiyyiy hám ekonomikalıq geografiyanıń ornı. Geografiya ilim metodologiyası, tábiyyiy-geografiyalıq, ekonomikalıq hám geoekologiyalıq izertlew usılları, tábiyat hám jámiyettiń házirgi zaman óz-ara qarım-qatnas nızamlıqları. Ózbekstan hám Qaraqalpaqstan tábiyyiy sharayatları hám tábiyyiy resursları. Dúnyanıń tábiyyiy resursları hám tábiyattan paydalanıwdıń geografiyalıq aspektleri. Qorshağan ortalıq, geografiya hám ekonomikalıq mashqalalar payda bolıw sebepleri.

TIYKARĐI BÓLIM

Pánniń tariyxıy rawajlanıw basqıshları. Tábiyyiy geografiyada ideyalardıń payda bolıwı. A`yyemgi dáwirdeń geografiyası, Jer haqqında bilimlerdeń rawajlanıwı (A`yyemgi Egipet, Greciya, Qıtay, Hindstan, Eki dár`ya aralıđı h.t.b.). Aristotel`, Pifogor, Erotosfen, Ptolomey, Starbon ht.b. geografiya ilimine qosqan úlesi. Jerdiń forması ólshemleri haqqında birinshi mađlıwmatlar. Oyanıw dáwiri geografiyası hám Ullı geografiyalıq ashılıwlar. Orta Aziya geografiyası -Beruniy, Farabiy, Al`-Xorezmiy, Ulug`bek h.b. geografiyağa baylanıslı oy-pikirleri, ilimiy miynetleri. Rus geograflarınıń ilimge qosqan úlesi. M.Lomonosov, S.Tyań-Shanskiy, Mixluko-Maklay, L.Berg, V.V.Dokuchaev, V.N.Prejeval`skiy h.t.b. tábiyyiy geografiya iliminiń rawajlanıwına qosqan úlesi. Batıstıń ullı geografları A.Gumbol't h.t.b. Keńes hákimshiligi dáwirindegi geografiyalıq izertlewler, landshaft ideyasınıń qalıplesiwi hám pán bolıp jetilisiwi (L.Berg, B.Polinov, V.Morozov, A.Isachenko, N.Solncev, F.Mil`kov h.t.b.).

Tábiyyiy geografiya iliminiń baslı bađdarları. Ulıwma tábiyyiy geografiya, regional` tábiyyiy geografiya, tarawlıq tábiyyiy geografiya. Ulıwma jer bilimi,

landshafttanıw, meteorologiya hám klimatologiya, gidrologiya, landshaftlardıń geofizikası hám geoximiyası, biogeografiya, geoeekologiya.

Jerdiń geografıyalıq qabıgınıń rawajlanıwı. Onıń bir pútinligi hám úziliksizligi. Jer qabıgı hám landshaft qabıgı ideyası. Jer qabıgınıń qatlam bólimleri. Olardıń óz-ara baylanısları hám qarım-qatnasları.

Jerdiń hawa qabarı, onıń dúzilisi hám qurılısı. Klimat poyasları.

Tábiyyiy resurslardan paydalanıw máseleleri, dúnyanıń tábiyyiy resursları.

Tábiyyiy geografıyalıq rayonlastırıw mashqalaları. Tábiyyiy geografıyalıq taksonomiyalıq birlikler. Jer qabıgı, eń úlken geokompleks ekenligi.

Tábiyyiy geografıyalıq jaylasqan orın túsinigi. Onıń tábiyyiy sharayatlardı belgilep beriwi.

Topıraqlardıń túrleri hám olardıń geografıyalıq tarqalıwı. Geografıyalıq poyaslar hám tábiyyiy zonalar. Quyash sistemasınıń kelip shıǵıwı. Jerdiń basqa planetalar arasındaǵı ornı. Jerdiń ishki bólimleriniń dúzilisi. Suwlar hám olardıń tarqalıwı. Qurǵaqlıqtaǵı suwlar. Jerdiń suw balansı. Dár`yalar - suw aǵımı, tipleri, rejimi. Tábiyyiy resurslar hám olardı bahalaw.

Tábiyattaǵı (landshaftlardaǵı) bolatuǵın qubılıslar (geofizikalıq, geoximiyalıq, biologiyalıq h.t.b.) hám hádiyseler (jawın-shashın, sel, jer silkiniw, vulkan atılıw h.t.b.).

Landshaft komponentleri hám landshaft payda etiwshi faktorlar. Landshaftlardıń keńislikte tarqalıw sebeplerin anıqlaw, olarǵa sıpatlama beriwi. Geografıyada landshaftlıq usıl. Tábiyattı ózgeriwde geografıyanıń ornı. Tábiyatta zat hám energiya almasıw, olardıń landshafttaǵı aǵımı. Tábiyatta zat almasıwda adamnıń xojalıq iskerliginiń roli. Adam qolı menen jaratılǵan kompleksler (geoteksistemalar, antropogen landshaftlar h.t.b.). Tábiyyiy ortalıqtı turaqlastırıw hám olardıń ózgeriwini aldın-ala boljaw máseleleri.

Geografıyalıq sistemalardı dala sharayatında izertlewler, kartografıyalıq, aerokosmoslıq, statistikalıq hám maǵlıwmatlıq izertlewler alıp barıw. Kartografıyalıq materiallarda bezew hám onı oqıw, statistikalıq materiallardı qayta islew. Baqlaw materialların qayta islew (meteorologiyalıq, gidrologiyalıq). Dala izertlewleri tiykarında tematikalıq kartalar islew. Ayırım landshaft komplekslerinde ulıwma-geografıyalıq dala izertlewleri.

Geografiya ilimin rawajlandırıw hám tiykarǵı geografıyalıq mashqalalardı sheshiw. Tiykarǵı geografıyalıq hádiyse hám qubılıslardı biliw hám olardı ilimiy izertlew usılların qollanıw jolları.

Jer qabıgınıń tábiyyiy geografıyalıq sharayatları hám tábiyyiy resursları. Materikler hám okeanlardıń tábiyatınıń sıpatlaması, olardıń regional` ózgeshelikleri. Geografıyalıq poyaslar hám zonalıq nızamı hám nızamlıqlar, olardıń sıpatlaması.

Orta Aziya, Ózbekstan hám Qaraqalpaqstan Respublikaları tábiyyiy geografıyası, regionallıq ózgeshelikleri, rayonlastırıw máseleleri.

Landshaftlardı izertlew máseleleri. Landshafttanıwdıń baslı ilimiy baǵdarları hám tarawları - strukturalı-genetikalıq, funkcionaldinamikalıq, landshaftlar geofizikası, landshaftlar geoximiyası, landshaftlardı boljaw, landshaftlar

ekologiyasi, antropogen landshafttanıw h.t.b. Landshafttıń ilimiy anıqlaması, túsiniqleri.

Tiri organizmlerdiń geografıyalıq tarqalıwı, Biosfera qabatı hám bólimleri. Ekosistema, biom. Areallar, beyimlesiw. Tiri organizmlerdiń landshafttaǵı ornı.

Ózbekstan tabiyatınıń hár qıylılıǵı Ózbekstan jer rel`efi hám geologiyası. Tiykargı tektonikalıq strukturalar. Hawa massasınıń aylanısı. Mámleketimiz territoriyasında klimat hám hawa rayınıń payda bolıw zańlıqları..

Ózbekstan ishki suwları hám suw resursları. Suw resurslarınıń payda bolıw nızamlıqları. Ózbekstan topıraqları, topıraqlardıń hár qıylılıǵı, olardıń payda bolıw sebepleri hám tarqalıw nızamlıqları. Ózbekstan ósimlikleri, toǵaylıqları hám olardıń tarqalıw nızamlıqları. Ózbekstannıń tábiyǵıy rayonları. Ózbekstanda tábiyattı qorgaw mashqalaları. Qorıqxanalar olardıń áhmiyeti. Regional hám ekologiyalıq mashqalalar. Aral mashqalalar hám olardıń kelip shıǵıw sebebi, aqıbeti.

Ózbekstan ekonomikalıq geografiya pání, predmeti maqseti hám wazıypaları. Qala hám awıl xalqı. Migraciya hám onıń túrleri. Ózbekstannıń sanaat kárxanaları hám olardıń jaylasıwları. Mashina qurılısı kompleksleri, metallurgiya sanaatı, reńli hám qara metallurgiya, jeńil sanaat hám onıń tarmaqları, azıq awqat sanaatı hám onıń tarmaqları, awıl xojalıqlar sanaatına sıpatlama, Ózbekstan transportları, Ullı jipek jolınıń jańadan tikleniwı.

Sırt el mámleketler ekonomikalıq geografiyası pání, predmeti maqseti hám wazıypaları. Dúnya júzi xalqınıń jaylasıw nızamlıqları, qalalar geografiyası, urbanizaciya hám agromelioraciya, dúnya júzi tábiyǵıy resurlardıń hár qıylılıǵı mineral resurslar, neft`, gaz, tas kómir jer astı baylıqları haqqında túsiniq. Dúnya júzi topıraq, ósimlik hám suw mashqalaları. Dúnya júzi okean resursları, Rawajlanǵan hám rawajlanıp atırǵan mámleketlerde sanaat kárxanalarınıń rawajlanıw dárejesi. Awıl xojalıǵınıń rawajlanıw máseleleri. Dúnya júzinde azıq-awqat mashqalaları, sharwashılıq geografiyası. Xalıq aralıq ekonomikalıq baylanıslıqlar. Evropa elleriniń ekonomikalıq integraciyası.

Geografiya oqıtıw metodikası pání, maqseti hám wazıypaları. Geografiya oqıtıw metodikası pání tariyxı, onıń búgingi kúndegi aktual` mashqalaları, aldıńǵı pedagogikalıq texnologiyalar menen tanıstırıw. Geografiya oqıtıw formaları (sabaq, ekskursiya, baqlawlar, sabaqtan hám mektepten tısqarı jumıslar) olardı shólkemlestiriw hám ótkeriw metodları menen tanıstırıw: oqıwshılarda geografiya pánine baylanıslı bilim hám kónlikpelerdi qalıplestiriw, olardıń bilimin qadaǵalaw hám bahalaw jolları haqqında bilim beriw. Studentlerge joqarı oqıw orınlarında úyreniletuǵın geografiya pánleri mazmunı haqqında bilim beriw; oqıtıwdıń metod hám usılları, olardı tálim processinde qollaw formaların anıqlaw; sırt ellerde geografiya páninde qollanılatuǵın tájriybelerdi úyreniw.

PAYDALANILATUǵIN ÁDEBIYATLAR

1. O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi “O`zbekiston Respublikasını yanada rivojlantirish bwyicha harakatlar strategisi twǵrisida» gi PF-

- 4947-sonli Farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonun xujjatlari to'plami, 2017 y., 6-son, 70-modda
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015 yil 4 martdagi "2015-2019 yillarda ishlab chiqarishni tarkibiy o'zgartirish, modernizatsiya qilish va diversifikatsiya qilishni ta'minlash b'v'yicha chora-tadbirlar Dasturi to'g'risida" gi PF-4707-sonli Farmoni.
 3. Dalimov T.N., Troitskiy V.I. Evolyutsionnaya geologiya (istoriya geologicheskoy evolyutsii Zemli). – Tashkent: Universitet, 2005.
 4. Sheshkin S.A. Osnovi geofiziki. - L.: Gidrometeoizdat, 1990.
 5. Shorahmedov SH. Umumiy va tarixiy geologiya. -Toshkent: Wqituvshi, 1985.
 6. Shubaev L.P. Obshee zemlevedenie.- M.: Vissshaya shkola, 1977.
 7. Vahobov H. Umumiy Yer bilimi. Darslik. –T.: 2005.
 8. Vahobov H. Geografiya o'qitish metodikasi. –T.: 2012.
 9. Abirqulov Q. Iqtisodiy geografiya. –T., 2004.
 10. Aleksandrovskaya N.V., Eramov R.A. va boshqalar. Dunyo qit'alari tabiiy geografiyasi. – T., 1967.
 11. Asanov G.R., Nabixonov M., Safarov I. O'zbekistonning iqtisodiy va ijtimoiy j'v'g'rofiyasi. -T.: "Wqituvchi", 1994.
 12. Ahmedov E.-O'zbekiston Respublikasi (wzbek, ingliz tillarida), T., "O'zbekiston", 1998.
 13. Babushkin L.N, Kogay N.A. Fiziko-geograficheskoe rayonirovanie Uzbekskoy SSR. Trudi TashGU. Nov.seriya. vip 231. Geograficheskoe nauki, kn.27. –T., 1964
 14. Baratov P. O'zbekiston tabiiy geografiyasi. –T., Wqituvchi, 1996.
 15. Bokov V.A., Seliverstov Yu.P., Chervanov I.G. Obshee zemlevedenie.- SPb.: 1999. - 268 s.
 16. Borisov V.A. Demografiya. Uchebnik dlya vuzov.- M., 1999. 2001.
 17. Bwrieva M.R. Demografiya asoslari.- Toshkent, 2001.
 18. Bwrieva M.R., Tojjeva Z.N. Aholi geografiyasi. T., 2000.
 19. Vlasova T.V. Materiklar va okeanlar tabiiy geografiyasi. -T., 1985. I, II jild.
 20. Vlasova T.V. Fizicheskaya geografiya materikov i okeanov. -M., Prosveshenie, 1986. Demografiya // Pod red. D.I. Valenteya. - M.1997.
 21. Voytovich M.S. Ekonomicheskaya i politicheskaya geografiya zarubejnyx stran. – Minsk, 1980
 22. Gerenchuk K.I., Bokov V.A. Chervanov I.G. Obshee zemlevedenie. -M.: Vissshaya shkola, 1984. -256 s.
 23. Demografiya. Pod redakciey D.i.Valenteya. M. 1997.
 24. Ermakov Yu.G., Ignat`ev G.M. i dr. Fizicheskaya geografiya materikov i okeanov. -M., Vissshaya shkola, 1988 g.
 25. Kalesnik S.V. Obshie geograficheskoe zakonomernosti Zemli. -M., Misl', 1970 g.
 26. Kalesnik S.V. Umumiy Er bilimi qisqa kursi. -T.: 1966. -300 b.
 27. Kopilov V.A. Geografiya naseleniya. Uchebnoe posobie. M., 1999,
 28. Leont`ev O.K. Fizicheskaya geografiya mirovogo okeanov.- M., 1982.
 29. Lipec Yu. G. Pulyarkin V. A., Shlixter S. B. Geografiya mirovogo xozyaystvo. - M., 1999.

30. Lomakin V. X. Mirovaya ekonomika. -M., 1998.
31. Medkov V.M. Demografiya.- M., 2003. 2004.
32. Mil`kov F.N. Obshee zemlevedenie. -M.: Vısshaya shkola, 1990.
33. Savcova T.M. Obshee zemlevedenie. -M.: Akademiya, 2003.
34. Soliev A va boshqalar Mintaqaviy iqtisodiyot. –T., 2003.
35. Soliev A., Nazarov M., Qurbonov Sh. O'zbekiston hududlari ijtimoiy -iqtisodiy rivojlanishi . –T.: “Mumtoz swz”, 2010.
36. Soliev A.S. Iqtisodiy va ijtimoiy geografiyaning dolzarb masalalari.-T., 1995.
37. Soliev A.S., Qarshiboeva L.-Iqtisodiy geografiyaning nazariy va amaliy muammolari. T., 1999.
38. Soliev A.S., Mahamadaliev R.Y.-Iqtisodiy geografiya asoslari. T., 1995.
39. Social`no-ekonomicheskaya geografiya zarubejnogo mira. pod red. V.V.Vol`skogo. –M., 2003.
40. Fizicheskaya geografiya mirovogo okeanov. -M., Izd-vo Moskovskogo Universiteta, 1998 g.
41. Hasanov I. O'zbekiston tabiiy geografiyasi (máruzalar matni).-T., WzMU, 2000.
42. Hasanov I., Gulomov P.N. O'zbekiston tabiiy geografiyasi (1-qism). Wquv qwillanma.-T.: Wqituvchi, 2007
43. Hasanov I., Gulomov P.N., Qayumov A. O'zbekiston tabiiy geografiyasi (2-qism). Wquv qwillanma.-T.: Universitet, 2010
44. Sharigin A., Chistobaev G. Ekonomicheskaya i social`naya geografiya. -M., 1991.
45. Shubaev P.P. Umumiy er bilimi -T.: 1975.
46. Ekonomicheskaya i social`naya geografiya stran blijnego zarubej`ya. Pod red. M.Ratanova. –M., 2004.

5A111401 – Xorijiy til va adabiyoti (ingliz tili)

Tuzuvchilar: K.I. Babajanova – Ingliz tili va adabiyoti kafedra mudiri,
N. P Babaniyazova – Ingliz tili va adabiyoti kafedra dotsenti (PhD)

Taqrizchilar: D. Xadjaeva - QDU - Ingliz filologiyasi kafedrasini mudiri f.f.n

Kirish

Mazkur dastur oliy ta'lim muassasalarining Filologiya va tillarni o'qitish (tillar bo'yicha), Xorijiy til va adabiyoti ta'lim (ingliz tili) Tarjima nazariyasi va amaliyoti (tillar bo'yicha) yo'nalishlarini tugatib, bakalavr darajasini ega bo'lgan tegishli mutaxassisliklar bo'yicha magistratura bo'limiga kiruvchilar uchun mo'ljallangan.

Magistraturaga kirish sinovlari quyidagi amaliy va nazariy fanlar bo'yicha egallangan bilimlarni aniqlashni nazarda tutadi:

- xorijiy til nazariy fanlar (nazariy fonetika, nazariy grammatika, leksikologiya, stilistika va matn tahlili, qiyosiy tipologiya, tili o'rganilayotgan mamlakat adabiyoti) asosida tuzilgantestlar;

- o'qib tushunishga oid ko'nikma vamalakalar;

- tinglab tushunishga oid ko'nikma vamalakalar;

- og'zaki nutq ko'nikma vamalakalari;

- yozuvga oid ko'nikma va malakalarinianiqlash.

Taklif etilayotgan tizim zamonaviy pedagogik texnologiyalar talablariga to'liq javob beradi va xorijiy til bo'yicha nazariy va amaliy bilimlarni ob'ektiv ravishda aniqlash hamda baholash imkonini yaratadi.

5A111401 – Xorijiy til va adabiyoti (ingliz tili), 5A120101 – “Adabiyotshunoslik (ingliz adabiyoti)”

Mazkur dastur 5A111401 – Xorijiy til va adabiyoti (ingliz tili), mutaxassisligi bo'yicha magistraturaga kiruvchilar uchun mo'ljallangan bo'lib, unda qayd etilgan tilning “Nazariy fonetika”, “Nazariy grammatika”, “Leksikologiya”, “Stilistika va matn tahlili”, “Qiyosiy tipologiya” va “Tili o'rganilayotgan mamlakat adabiyoti” kabi fanlarining namunaviy dasturlari asos qilibolingan.

Magistraturaga kiruvchilar quyidagi mavzular bo'yicha nazariy va amaliy bilimlarga tayangan holda kirish sinovlarini topshiradilar:

Nazariy fonetika

Fonetikaning tadqiqot uslublari, fonologik nazariyalar, fonologik yo'nalishlar va maktablar. Tovushlarning talaffuzi, fonemalarning ijtimoiy variantlari. Unli va undoshlarning tasnifi. Bo'g'inning strukturasi. Nutqni bo'g'inlarga ajratish. Supersegment elementlar (urg'u, intonatsiya).

Nazariy grammatika

Nazariy grammatikaning ob`ekti va predmeti. Tillarni morfologik tipologiya nuqtai nazardan tasniflash. So`z turkumlari masalasi. Grammatik kategoriyalar va ularning turlari. Morfemalar va ularning turlari. Grammatik shakl va mazmun. Gapda so`zlarni bog`lashga oid grammatik vositalar. Paradigmatika va sintagmatika muammolari. Morfologik va sintaktik yaruslar va ularning birliklari. So`z birikmalari va gaplar, ularning vazifasi (mazmuni) va tarkibi nuqtai nazardan, elliptik va noelliptik gaplar turlari. Lingvopragmatika masalalari. Grammatik valentlik. Gaping aktual bo`laklarga bo`linishi va kognitiv grammatika.

Leksikologiya

Leksikologiyaning ob`ekti va predmeti. Leksikografiya leksikologiyaning tarkibiy qismi sifatida. Lug`atlar va ularning turlari. So`zlarning semantik tarkibi, polisemantik so`zlar. Yangi so`z yasalishi masalasi (prefiksal, infiksal, postfiksal, konversiya). Produktiv va noproduktiv so`z yasalishi masalalari. Sinonimlar va ularning turlari. Leksik va grammatik ma`no va ular o`rtasidagi farqlar. Neologizm va arxaik so`zlar. Leksikologiyada komponenttahlil.

Stilistika va matn tahlili

Tildagi leksik va stilistik vositalar (metafora, metonimiya, sinekdoxa, epitet va oksimaron, evfimizm, o`xshatish, perefraza, giperbola, litota). Sintaktik-stilistik vositalar: stilistik inversiya, parallel konstruksiyalar, qaytarish, antiteza, asindeton, polisindeton, ellipsis, ritorik savollar. Badiiy uslub, publitsistik uslub, ilmiy uslub, rasmiy hujjatlar va hujjatlar uslublari. Fonetik-stilistik vositalar: alliteratsiya, ritm, so`zlarning stilistik jihatdan farqlanishi. Matn tahlili. Implitsitlik, eksplitsitlik, informativlik va modallik.

Qiyosiy tipologiya

Qiyosiy tipologiyaning ob`ekti va predmeti. Qiyosiy tipologik tadqiqotlarning tarixi. Qiyosiy tipologiyaning nazariy va amaliy ahamiyati. Fonetik tipologiya. Qiyoslanayotgan tillardagi segment va supersegment elementlarning tipologik xususiyatlari.

Tillardagi grammatik kategoriyalar va ularni ifodalovchi vositalar. Tillarda so`z tartibi va uning funktsiyalari, ularning qiyosiy tipologik xususiyatlari. Tilning nomlash vositalari. Qiyoslanayotgan tillarda gapping semantik, sintaktik va kommunikativ strukturalari.

Tili o`rganilayotgan mamlakat adabiyoti. Ingliz adabiyoti

Chaucer's masterpiece "Canterbury Tales. The Renaissance. W. Shakespeare's Works. The Enlightenment and Reflection of its Ideas in English Literature (D. Defoe, J. Swift, H. Fielding, R. Sheridan, R. Burns). Romanticism: representatives of progressive and regressive trends (Byron, Shelley, Scott). Walter Scott, a founder of a historical novel – his life and work. Realism in English Literature of the 19th Century (Charles Dickens, William Thackeray). Thomas Hardy and Oscar Wilde with their best works. Bernard Shaw – great playwright and art connoisseur. John Galsworthy. English Literature after World War I. "Lost Generation". English Literature

after World War II. “Unfound generation”. English literature of the 20 century (James Joyce, Virginia Woolf, Katherine Mansfield, W.S. Maugham, Agatha Christie)

Amerika adabiyoti

Romanticism in American literature (W. Irving, J.F. Cooper, N. Hawthorne, E.A. Poe, H. Melville). Literature of Abolitionism (Harriet Beecher-Stowe’s and Henry Longfellow). Realism in American literature of the 19th century (Mark Twain, O. Henry, Jack London). American literature of the 20th century (Theodore Dreiser). Literature of the “Lost Generation” (Sherwood Anderson, Francis Scott Fitzgerald, Ernest Hemingway). The development of American drama in the XX century (Edward Olby, Tennessee Williams).

Tarjima qilish muammosi

XX asr tarjimachiligida muammolar va qarashlar, rus tarjimon olimlari Barxudarov L.S., Shveytsar A.D., N.Komissarov, Levitskaya va Fittermanlar, mashina tarjimasining yaratilishi, ingliz va AQSh tarjimonlari, P. N`yumark, Alan Daf va Alan Maleyning tarjimonlik faoliyatlari).

Tarjima nazariyasi va tarixi fanining boshqa lingvistik fanlar orasida tutgan o`rni. Tarjima natija hamda jarayon sifatida. Tarjima echimlarining oldidan ko`ra bilinishi – masalaning ijobiy yoki salbiy hal etilishi. Tarjima jarayonining ilmiy asoslangan tavsifini tuzish va uning natijasini tahlil qilish mumkinligi.

Tarjima nazariyasining boshqa lingvistik fanlar bilan aloqasi. O`zaro bog`lik tilshunoslik fanlari va ularning tarjima nazariyasi bilan aloqasi tarjimaning ijtimoiy va psixolingvistik muammolari. Mashinada tarjima qilish. Tarjima nazariyasining tarkibiy tuzilishi, umumiy va maxsus tarjimanazariyalari.

Fikrning mohiyatini boshqa til vositalari bilan etkazish mumkinligi to`g`risidagi masalaning qo`yilishi. V.Fon Gumbol`t va uning izdoshlari g`oyalari. E.Sepir va B.Uorf gipotezasi.

Dunyoning til manzarasi tushunchasi. Til va tafakkurning o`zaro nisbati muammosi hamda uning turli tilshunoslik maktablari doirasida hal etilishi.

Lingvistik nisbiylik nazariyasi va uning tanqidiy tahlilini tarjima qilish to`g`risidagi savolga ijobiy javob berish uchun asoslar.

Tarjimada tarjima qilib bo`lmaydigan so`z, so`z birliklari va iboralari va ularni tarjima qilinib bo`lmaslikni bartaraf etish usullari. Ekvivalentsiz shakllar: ularning ekstralingvistik va lingvistik manbai.

Jarayon sifatida tarjimaning asosiy muammolari. Tarjima birligi tushunchasi.

Tarjima birliklari va til darajalari tizimi.

Muayyan tarjimachilik echimida tarjima birligini tanlash tizimida matnning o`rni.

Matnning madaniy-konnotatsiyalangan tarkibiy qismi va u sababli yuzaga keladigan muammolar

Matnning madaniy konnotatsiyalangan tarkibiy-qisman tushunchasi, ularning tarjimon faoliyatida tutgan o`rni va usullari.

Maxsus ma`lumotnoma adabiyotlari, tarjimashunoslik sohasining umumiy ma`lumotlari.

Matnning madaniy-konnotatsiyalangan tarkibiy- qismi sababli yuzaga keladigan qiyinchiliklarni bartaraf etishga doir tarjimon strategiyalari, ularning aniqlanuvchanligi va oldindan taxmin qilinishi. Tarjima va tillararo muloqot. Til va madaniyat tarjima va madaniyat aloqalari. Lingvokul`turologiya.

Tarjimaning ekvivalentligi tushunchasi. Ekvivalentlik kategoriyasi mohiyatini tushunib olishga bo`lgan dastlabki urinishlar. Mamlakatimiz nazariyotchilarining muammolarini hal etishga qo`shgan xissalari.

Tarjimaning ustuvor yo`nalishlari. So`zma-so`z va erkin tarjima tushunchasi, ularning tarjima birlik kategoriyasi bilan o`zaro nisbati.

Tarjima transformatsiyalari

Tilshunoslikda transformatsiya tushunchasi, uning tarjimon faoliyatida qo`llanishi.

Asosiy til doirasidagi transformatsiyalar, ularning sabablari va oldindan taxmin qilinishi mumkinligi.

Tarjima tili doirasidagi transformatsiyalar, ularning sabablari va oldindan taxmin qilinishi mumkinligi.

Tarjimada transformatsiyalarning turlari. Qo`shish, tushirib qoldirish, almashtirish hodisalari.

Tarjima turlari

Sinxron tarjima, ketma-ket, yozma tarjimaning rivojlanishi. Vizual tarjima, badiiy tarjima, terminologik tarjima.

Tarjimon davlatlar o`rtasidagi aloqalarni o`rnatuvchi va davlat ahamiyatiga ega bo`lgan mutaxassislik ekanligi, tarjimon ma`rifat tarqatuvchi, o`z xalqining, boshqa xalqlarning buyuk olimlari, yozuvchilarining asarlari bilan tanishtirishga mas`ul bo`lishi, har ikki tilning milliy ruhi va rang - barang vositalarini va ularning muqobillarini topish, tarjimon faoliyati shug`ullanishi zarur. Tarjimon uslubi asl nusxa avtorining uslubini tarjimada saqlash. Til vositalaridan foydalanganda tarjimonning o`ziga xos yo`li, uslubi bo`lishi zarur.

Tarjimon madaniyati. So`zlashish, bilim madaniyati, tarjima haqida olimlarning fikrlari, tarjimonning asosiy vazifalari, tarjimonlar ma`rifat tarqatuvchilardir.

Tarjimon mahorati, Badiiy asarlarni tarjima qilishda tarjimon mahorati.

Tarjimon uslubi, she`riyatda tarjimonning uslubi, tarjimon uslubining xususiyatlari, tarjimon madaniyati va uning asosiy tamoyillari, so`zlashuv madaniyati, bilim madaniyati, urf – odatlarning madaniyatga ta`siri, tarjimon fazilati.

Tarjima haqida umumiy tushuncha, Tarjima tushunchasining mazmuni, tarjima va interpretatsiya, tarjimon va kitobxon, badiiy adabiyot va badiiy tarjima, tarjimon muammosi, tarjimonlik kasbi va uning maqsad, vazifalari.

Asosiy adabiyotlar **Ingliz tili va adabiyoti bo'yicha**

1. Abduazizov A.A. Theoretical Phonetics of Modern English. T.,2007
2. Arnold I.V. "The English word". M.1973.
3. Blokh M.Ya. A Course in Theoretical English Grammar. M.2002
4. Buranov J. Usupov U. Iriskulov M. Sadikov A. The Grammatical Structure of English, Uzbek and Russian. T.1986
5. Buranov J., Muminov. O. "A Practical Course in English lexicology".T.1992.
6. Fries Ch. American English Grammar. NY.1958
7. Ilyish B.A. The Structure of Modern English. L.1971
8. Iriskulov M., Kuldashev A. Theoretical Grammar of the English Language. T.2008
9. Iriskulov M.T., Shatunova A.S. English Phonetics. T., 2006
10. Sokolova M.A. English Phonetics. A Theoretical Course. M., 2004
11. Абдураимова Б. ва бошқалар. Инглиз тили амалий грамматикаси. T.2006
12. Аникин Г.В. Михальская Н.П. «Инглиз адабиёти тарихи». M.,1985.
13. Бақоева М., Муратова Э., Очилова М. Инглиз адабиёти. T. :2010
14. Бархударов Л.С. Структура простого предложения современного английского языка. M.1996
15. Бобохонова Т.А. Инглиз тили стилистикаси. T.: Ўқитувчи, 1995.
16. Бўронов Ж.Б. Инглиз ва ўзбек тиллари қиёсий грамматикаси. T.1973
17. Буранов Ж. Сравнительная типология английского и тюркских языков. M., Высшая школа 1983.
18. Гальперин И.Р. Стилистика современного английского языка. M.: Высшая школа, 2004.
19. Иванова И.П. и др. Теоретическая грамматика современного английского языка. M.1981
20. Ивашева В.В. «XIX аср - Англия адабиёти». M.,1984.
21. Каушанская В.Л. Грамматика английского языка. M.2005
22. Михальская Н.П., Аникин. Г.В. XX аср инглиз романи. M.,1982.
23. Мусаев К. English stylistics. T.: Адолат, 2003.
24. Мўминов А. English Lexicology. T.2006
25. Самохвалов Н.И. «Америка адабиёти тарихи». T 1-2. M.,1971.
26. Соколова М.А. и др. Практическая фонетика английского языка. M.,2001.
27. Юсупов У.К. Проблемы сопоставительной лингвистики. T. ФАН.1980

28. Зарубежная литература XX века: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений/В.М.Толмачёв,В.Д.Седельник,Д.А.Ивановидр.;Подред. В.М.Толмачёва.
- М.: Издательский центр "Академия", 2003. - 640с.
29. История зарубежной литературы второй половины XX века: учебник/ Яценко В. М. Издание: 2-е. - М.: Флинта: Наука, 2012. – 312с.
30. Киреева Н.В. Постмодернизм в зарубежной литературе. – М.: Флинта,2004.
31. Гиленсон Б. История литературы США. – М.: Академия,2003.
32. Аникин Г.В., МихальскаяН.П. История английской литературы.- М.: Высшая школа,1985.
33. Мулярчик А. Современный реалистический роман США. 1945-1980. – М.: Высшая школа, 1988.
34. Белов С. Бойня номер «Х». Литература Англии и США о войне и военной идеологии. – М.: Сов. Писатель,1991.
35. Основные произведения иностранной художественной литературы: .Европа Америка Австралия Литературно-библиографический справочник 6-е изд., исправленное и дополненное Москва «ТЕРРА» - «ТЕККА»1998.

5A112101 – Tálím va tarbiya nazariyasi va metodikasi (texnologik tálím)

Tuzuvchilar: S.Ashirbekova – Ajiniyoz nomidagi Nukus DPI Mehnat ta’limi kafedrası dotsenti, t.f.n.

T.Shamuratova – Ajiniyoz nomidagi Nukus DPI Mehnat ta’limi kafedrası katta o’qituvchisi

Taqrizchilar: A.Kamalov – Ajiniyoz nomidagi Nukus DPI Fizika oqitish metodikasi kafedrası mudiri, f-m.f.d, dotsent.

B.Ibragimov – Ajiniyoz nomidagi Nukus DPI Mehnat ta’limi kafedrası dotsenti, t.f.n.

Kirish

Ushbu imtixon dasturi pedagogika institutining 5A112101 – Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (texnologik ta’lim) magistratura mutaxassisligi bo’yicha mutaxassislik fanlar boyicha sinash imtixanlari variantlari ushun mo’ljallangan bo’lib, bo’lajak texnologiya o’qituvchilari egallashi kerak bo’lgan barcha bilim, qobiliyat va ko’nikmalar majmuasini o’z ichiga oladi.

Dastur texnologiya yunalishidagi fanlar boyicha nazariy bilimlar va amaliy ko’nikmalarni aniqlashdan iborat bo’lgan mavzular va savollar ko’pligini qamrap olgan.

“Texnologiya ta’lim o’qitish metodikasi” kursi

“Texnologiya ta’lim o’qitish metodikasi” kursi umumiy va xususiy metodika bo’limlarini o’z ichiga oladi.

Umumiy metodika

Texnologiya ta’liminiug didaktik tamoyillari: Onglilik va faollik. Ilmiylik va tizimlilik. Nazariya va amaliyot birligi. Ta’lim-tarbiya birligi. Ko’rsatmalilik. Mustahkam va puxta o’zlashtirish. Yosh va individual xususiyatni hisobga olish. Izchillik. Unumli mehnat asosida o’qitish.

Texnologiya ta’limida o’qitish shakllari: Texnologiya ta’limida, o’qitish shakllari. Dars (amaliy mashg’ulot). O’quv ishlab chiqarish brigadalari. O’quv sexlari. Usta hunarmandlarga biriktirib qo’yish. Ekskursiya, kichik guruhlariga bo’lib o’qitish, yakka tartibda, jamoaviy, aralash o’qitish shakllari.

Texnologiya ta’limida o’qitish metodlari: An’anaviy (og’zaki, ko’rgazmali, amaliy, muammoli). No’anaviy o’qitish metodlari.

Xususiy metodika

Texnologiya ta’limi o’qitish metodikasi fani va uning vazifasi: Texnologiya ta’limi o’qitish metodikasi fanining mazmuni va fanning oldiga qo’yilgan maqsad va vazifalar. «Ta’lim to’g’risidagi» qonun va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»da mehnat ta’limiga oid g’oyalarning aks ettirilishi. Buyuk mutafakkirlarning texnologiya ta’limiga oid fikrlari.

Maktab o’quv rejasida texnologiya ta’limi, fanining qo’yilishi, uning tarixiy

taraqqiyoti: Maktab o'quv rejasining mazmuni. Texnologiya ta'limi darslarining o'quv rejadagi o'ri. Maktab o'quv rejasi bilan tanishtirish. O'rta Osiyoda texnologiya ta'limining tarkib topishi. Maktab islohotida texnologiya ta'limi fanining vazifalari. Texnologiya ta'limining mazmuni, yo'nalishlar bo'yicha o'qitishga qo'yiladigan talablar.

1-9 sinflarda texnologiya ta'limi, kasb tanlashga yo'llash mazmuni: Dastur mazmuni va uning yo'nalishlari. 1-4 sinf o'quvchilarini tayyorgarlik darajasiga qo'yiladigan zaruriy talablar. 5-7 sinflarda umumiy mehnat tayyorgarligi. 8-9 sinf kasbiy tayyorgarlik mazmuni. Akademik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun tayyorgarlik.

"Texnologiya va dizayn" yo'nalishi mazmuni, o'quvchilar egallaashlari

lozim bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar: Yog'ochga ishlov berish texnologiyasi (materialshunoslik, asbob-uskunalar va moslamalar, mashg'ulotlar ishlab chiqarish). Metallga ishlov berish texnologiyasi (materialshunoslik, asbob-uskunalar va moslamalar). Uy-ro'zg'or buyumlarini ta'mirlash. Elektrotexnika ishlari.

"Servis xizmati" yo'nalishi mazmuni, o'quvchilar egallaashlari lozim

bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar: Pazandachilik asoslari (oziq-ovqat mahsulotlari, asbob-uskunalar va moslamalar, taom tayyorlash texnologiyasi). Gazlamaga ishlov berish texnologiyasi (materialshunoslik, asbob-uskunalar va moslamalar, mahsulotlar ishlab chiqarish texnologiyasi). Buyumlarini ta'mirlash.

Texnologiya ta'limi darslarini rejalashtirish: Rejalashtirishning maqsadi va vazifalari. Taqvimiy mavzuli reja. Dars rejasi va uning konspekti. Texnologiya ta'limida rejalashtiruvchi hujjatlar. O'quv ustaxonalarida yasaladigan buyumlar ro'yxati. Fanlarning o'zaro bog'lanish jadvali.

Texnologiya ta'limi o'quv jarayonida ta'lim vositalaridan foydalanish metodikasi: Ko'rgazmalilik didaktik tamoyillari asosida. Zamonaviy ta'lim vositalarining turlari va tavsifi. Ta'lim vositalarining rivojlanish istiqbollari. Elektron axborot ta'lim resurslaridan foydalanish.

Mehnat jarayonining tahlili va didaktik tushunchalar: Mehnat jarayonining tahlili. Bilim, ko'nikma, malaka, kasb, ixtisoslik; mehnat jarayoni, texnologik jarayon.

Texnologiya ta'limini tashkil qilishning didaktik tizimlari: Ta'limning didaktik tizimi haqida umumiy tushuncha Buyum tizimi. Operatsiya tizimi. Operatsiya buyum tizimi. Operatsion kompleks tizimi. Motorli mashq tizimi. Konstruktsion texnologik tizim.

Texnologiya ta'limi darslarida amaliy darslarni tashkil qilish metodikasi: Amaliy darsga tayyorgarlik. Joriy, oraliq va yakuniy yo'riqnomalarni o'tkazish tartibi. Dars jarayonida o'qituvchining vazifasi. Xavfsizlik texnikasi qoidalariga e'tibor. Darsni yakunlash.

Xalq hunarmandchiligi texnologiyasini o'qitishni tashkil qilish: Xalq hunarmandchiligida ishlatiladigan materiallarni o'rgatish metodikasi. Xalq hunarmandchiligida ishlatiladigan asbob - uskunalar. Xalq hunarmandchiligi usullarini o'rgatish va buyum tayyorlash.

Yo'nalishlar bo'yicha materialshunoslik bo'limini o'qitish metodikasi: "Servis xizmati" yo'nalishi bo'yicha materialshunoslik bo'limini o'qitish metodikasi. "Texnologiya va dizayn" yo'nalishi bo'yicha materialshunoslik bo'limini o'qitish metodikasi. Materiallarning olinishi, Materiallarning xossalari, materiallarning xususiyatlarini o'qitish metodikasi.

Texnologiya ta'limi o'qituvchisining darsga va o'quv yiliga tayyorgarligi: Texnologiya ta'limi o'qituvchisining darsga va o'quv yiliga tayyorgarligi. Kasbkorlik sifatleri. Asbob-uskimalarni ishga sozlash. Xom ashyo va namuna tayyorlash. Ko'rgazmali qurollar, texnik vositalar. O'qituvchining shaxsiy fazilatleri.

O'quv ustaxonasini tashkil etish va jihozlash: Mehnatni ilmiy tashkil etish. O'qituvchining ish o'limi. O'quvchining ish o'limi. Asbob-uskuna va moslamalar. Sanitariya-gigiena va texnika xavfsizligi talablari.

Texnologiya ta'limida baholash mezonleri: Texnologiya ta'limida, baholash turlari. Texnologiya ta'limi darsleri jarayonida o'quvchilarni bilim, ko'nikma va malakalarni baholash mezonleri. Baholashni ob'ektivligi va differentsialligi. Texnologiya ta'limi darslerida baholash turlari (amaliy, nazariy). Baholashda hisobga olinadigan omillar. Reyting tizimi asosida baholash.

Texnologiya ta'limida didaktik va tarqatma materiallarni tayyorlash: Didaktik va tarqatma materiallarga qo'yiladigan talablar. Test savollarini tayyorlashga qo'yiladigan talablar. Ko'rgazmali qurollarni tayyorlashga qo'yiladigan talablar. Power Point dasturida taqdimot tayyorlash.

Texnologiya ta'limiga, oid metodik ishlar: Umumiy o'rta ta'lim tizimida texnologiya ta'limi fani bo'yicha metodik xizmatni tashkil qilish va amalga oshirish tizimi. Metodik ishlarini tashkil qilish shakllari, mazmuni. Metodik ishlarini boshqarish tizimi.

Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarini tashkil etish: Maktab sharoitida to'garaklar tashkil qilish. Sinflar, maktablar, tumanlararo ko'rgazmalarni tashkil qilish metodikasi. Maktabdan tashqari to'garaklarga jalb qilish. Fan olimpiadalariga tayyorgarlik ko'rish va uni o'tkazish.

Texnologiya ta'limi dars jarayonida tarbiya: Mehnat tarbiyasi. Axloqiy tarbiya. Iqtisodiy tarbiya. Ekologik tarbiya. Estetik tarbiya.

Texnologiya ta'limida ilmiy tadqiqot metodleri: Texnologiya ta'limida ilmiy tadqiqot metodleri: kuzatish; suhbat, pedagogik ekskursiya, maktab hujjatlari va o'quvchilar bajaradigan ishlarini o'rganish, laboratoriya eksperimenti, matematik tadqiqot.

Texnologiya ta'limida ekskursiyalarni amalga oshirish metodikasi: Texnologiya ta'limida ekskursiyalarni amalga oshirish metodikasi. Ekskursiyaning maqsad va vazifalari Ekskursiya ob'ektini tanlash. Ekskursiyaga tayyorgarlik. Ekskursiyani o'tkazish. Ekskursiyani yakunlash.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida to'garaklarni rejalashtirish va tashkillashtirish: To'garak mashg'ulotining rejasini tuzish. To'garak qatnashchilarining faolligini oshirish yo'llari. Ommaviy tadbirlarni tashkillashtirish. O'quvchilar ishlab chiqargan mahsulotlar ko'rgazmalari.

Texnologiya ta'limida yo'nalishlar bo'yicha o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari: “Servis xizmati” yo'nalishi bo'yicha o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari. “Texnologiya va dizayn” yo'nalishi bo'yicha o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari. “Qishloq xo'jaligi asoslari” yo'nalishi bo'yicha o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari.

Texnologiya ta'limida yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llash: Texnologiya ta'limi darslarida interaktiv usullarni qo'llash. Texnologiya ta'limi darslarida muammoli vaziyat, aqliy xujum, klaster usullarini qo'llash.

Texnologiya ta'limida ta'til kunlarida mehnat amaliyotini tashkil etish: Texnologiya ta'limida mehnat amaliyotini tashkil etish tartibi. 5-6 sinflarda yo'nalishlar bo'yicha mehnat amaliyotini tashkil etish. 7-8 sinflarda yo'nalishlar bo'yicha mehnat amaliyotini tashkil etish.

Texnologiya ta'limi o'qituvchisiga qo'yiladigan talablar: Texnologiya ta'limi o'qituvchisiga qo'yiladigan talablar. Texnologiya ta'limi o'qituvchisining kasbiy kompetentligi.

Texnologiya ta'limida metod birlashmalar faoliyatini tashkil qilish: Texnologiya ta'limida metodik ishlarni tashkil qilish strukturasi. Metod birlashmalar va ularning faoliyati. Ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganish va ommalashtirish (Mahorat maktablari). O'qituvchining jamoaviy uslubiy ishlari. Ochiq darslar va ularni o'tkazish.

Kurs va bitiruv malakaviy ishlari mavzularini tanlash, tayyorlashga qo'yiladigan talablar: Kurs va bitiruv malakaviy ishlari mavzularini tanlash, tayyorlashga qo'yiladigan talablar. Kurs ishini bajarish ketma-ketligi. Bitiruv malakaviy ish mazmuni va unda qo'yiladigan muammolarni hal qilish metodikasi.

Pedagogik amaliyotga qo'yiladigan metodik talablar: Pedagogik amaliyotning maqsadi va vazifalari. Pedagogik amaliyot turlari: passiv, aktiv, tanishuv va uzluksiz. Pedagogik amaliyot jarayonida tayyorlanadigan hujjatlar. Amaliyotchi talabning shaxsiy ish rejasi. Ko'rgazmali qurollar tayyorlash. Amaliyotni yakunlashga qo'yiladigan talablar.

Texnologiya ta'limini o'rta maxsus ta'lim va oliy ta'lim bilan integratsiyalash: Umum o'rta ta'lim maktablarining o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi bilan integratsiyalash. O'rta maxsus kasb-hunar ta'limini oliy ta'lim bilan integratsiyalash. Integratsiyalash jarayoni.

Asosiy adabiyotlar

1. N.A.Muslimov, Sh.S.Sharipov O.A.Qo'ysinov Mehnat ta'limi o'qitish metodikasi, Kasb tanlashga yo'llash. Darslik T.:O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2014,449 b.
2. N.A.Muslimov, Sh.S.Sharipov va.boshqalar. Mehnat ta'limi o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma. -T.: 2009, 427 b.

Qo'shimcha adabiyotlar

- 1 .O.A.Qo'ysinov, V.N.Sattorov, H.S.Yakubova. Mehnat ta'limidan amaliy

mashg'ulotlarni tashkil etish metodikasi. (Metodik qo'llanma). T.: Nizomiy nomli TDPU, 2011,79 b.

2.O.A.Qo'ysinov, H.S.Yakubova, F.S.To'rabekov, S.Rajabova. Mehnat ta'limi, kasb tanlashga yo'llash fanidan laboratoriya mashg'ulotlari. Metodik qo'llanma. T.: Nizomiy nomli TDPU,2013. 160 b.

3. Uzviylashtirilgan Davlat ta'lim standard va o'quv dasturi. Mehnat ta'limi, Tasviriy san'at, Chizmachilik, Musiqa madaniyati, Jismoniy tarbiy. (1-9sinflar), "Toshkent- 2010"

4. N.A.Muslimov, Sh.S.Sharipov O.A.Qo'ysinov va bosh. Mehnat ta'limi 5-sinf darsligi T."Sharq" 2012, 235b

Elektron ta'lim resurslari

1. [www. tdpu.uz](http://www.tdpu.uz)
2. [www. pedagog. uz](http://www.pedagog.uz)
3. [www. ziYonet. uz](http://www.ziYonet.uz)
4. [www. edu. uz](http://www.edu.uz)

5A111301 – Ona tili va adabiyoti (Qozoq tili va adabiyoti)

Түзушілер: Ы.Құттымұратова – НМПИ, Қазақ тілі және әдебиеті кафедрасы
меңгерушісі PhD

Б.Бекниязов – НМПИ, Қазақ тілі және әдебиеті кафедрасы
үлкен оқытушысы

Пікір білдіргендер: К.Қурамбаев – НМПИ, Өзбек әдебиеті кафедрасы
профессоры, филология ғылымдарының докторы

Г.Адилова – ҚМУ, Қазақ тілі және әдебиеті кафедрасы доценті,
филология ғылымдарының докторы (PhD)

К І Р І С П Е

Бағдарлама Лингвистика (қазақ тілі) бойынша магистратура талапкерлеріне арналып, онда қазақ тілінің барлық тараулары бойынша бакалавриаттың төрт жыл барысында меңгерген пәндер бойынша түзілген. Атап айтқанда, қазіргі қазақ әдеби тілінің барлық тараулары, сондай-ақ, тіл теориясы, қазақ тілі тарихы, қазақ тіл білімінің тарихы толық қамтылған.

Н Е Г І З Г І Б Ө Л І М

Мамандық пәндер

Фонетика. Фонетиканың зерттеу объектісі. Фонетиканың тіл білімінің басқа тарауларында алатын орны және байланысы. Фонетиканың тараулары. Тіл дыбыстарын зерттеудің акустикалық, артикуляциялық және лингвистикалық жақтары. Фонема жайында түсінік. Қазақ тілінің фонемалық системасы. Дауысты және дауыссыз фонемалар. Олардың айырмашылық белгілері. Қазіргі қазақ тілінің фонемалық құрамы. Дауысты фонемалар. Дифтонгтар және олардың түрлері. Дауыстылардың фонемалық құрамы. Дауыссыз фонемалар. Дауыссыздардың фонемалық құрамы. Дауыссыз фонемалардың сипаты. Сингармонизм заңы, оның мағынасы мен қызметі. Сингармонизм заңының көріністері: дауыстылар сингармонизмі және дауыссыздар сингармонизмі. Ерін үндестігі. Ілгерінді ықпал. Кейінгі ықпал. Фонетикалық процесстер: элизия, редукция, протеза, метатеза, эпентеза, эпитеза. Буын және оның түрлері. Сөздерді буынға бөлу. Орфоэпия. Қазақ тілінің орфографиялық қағидалары, қалыптасу жолдары. Емле. Қазақ тілінің емле қағидалары. Жазу және оның маңызы. Қазақ әліпбиі тарихы. Дауысты және дауыссыз дыбыстардың жазылуы. Түбір және қосымшалардың жазылуы. Күрделі сөздердің жазылуы.

Лексикология және фразеология. Сөз және оның мағыналары. Тура және ауыспалы мағына. Ауыспалы мағынаның пайда болу тәсілдері. Синоним, антоним, омоним, полисемия. Табу сөздер және эвфемизм. Сөздік құрам және оның даму заңдылықтары. Кірме сөздер. Кәсіби сөздер. Диалект

сөздер, арготизмдер, варваризмдер, вулгаризмдер. Сөйлеу тіліне тән сөздер. Кітаби лексика. Терминдер, олардың қалыптасуы. Сөздіктер және оның түрлері. Фразеологиялық сөз тіркестері. Фразеологиялық оралым, түрлері. Фразеологиялық синонимия. Фразеологиялық антонимия. Фразеологиялық омонимия. Фразеологиялық варианттар.

Сөздердің жасалуы және морфология. Сөзжасам т уралы түсінік. Сөздердің жасалу жолдары. Түбір мен қосымша. Туынды сөз және оның құрылысы. Дара сөздер мен күрделі сөздер. Сөз жасау жүйесі. Негізгі сөз жасау тәсілдері. Аффиксация тәсілі. Лексика-семантикалық тәсіл. Лексика-синтаксистік тәсіл. Субстанция. Адективация. Проминализация. Адвербиализация. Делексилация. Сөз жасау тәсілдері.

Морфология. Грамматикалық мағына және грамматикалық форма. Грамматикалық категория. Синтетикалық және аналитикалық формалар. Сөз таптары. Сөздерді сөз таптарына бөлу принциптері.

Зат есім. Оның лексика-семантикалық, морфологиялық және синтаксистік ерекшеліктері. Зат есімнің мағыналық түрлері. Зат есімнің грамматикалық категориялары.

Сын есім. Оның лексика-семантикалық, морфологиялық және синтаксистік ерекшеліктері. Сапалық және қатыстық сын есімдер. Сын есімнің шырай категориясы.

Сан есім. Оның лексика-семантикалық, морфологиялық және синтаксистік ерекшеліктері. Сан есімдердің мағыналық түрлері.

Есімдік. Есімдіктің мағынасы және оның басқа сөз таптарымен қарым-қатысы. Есімдіктің мағыналық түрлері. Есімдіктің септелуі. Проминализация.

Етістік. Оның лексика-семантикалық, морфологиялық және синтаксистік ерекшеліктері. Негізгі және көмекші етістік. Болымды және болымсыз етістіктер. Сабақты және салт етістіктер. Есімше, жасалуы мен түрлері, сөйлемдегі қызметі. Көсемше, жасалуы мен түрлері, сөйлемдегі қызметі. Етістіктің шақ категориясы. Етістіктің рай категориясы.

Үстеу. Оның лексика-семантикалық, морфологиялық және синтаксистік ерекшеліктері. Үстеудің мағыналық түрлері. Үстеудің сөйлемдегі қызметі.

Еліктеу сөздер. Еліктеу сөздердің құрамдық түрлері. Сөйлемдегі қызметі.

Шылау сөздер, олардың ерекшеліктері. Септеуліктер. Жалғаулықтар. Демеуліктер.

Одағай сөздер. Олардың түрлері.

Синтаксис. Синтаксистік байланыс. Тіркесті және бағыныңқы байланыс. Сөз тіркестері және оның түрлері. Атауыш сөз тіркестері. Етістікті сөз тіркестері. Жай сөйлем және оның түрлері. Сөйлем оның негізгі түрлері. Сөйлемнің грамматикалық категориялары. Сөйлемнің мағыналық түрлері: хабарлы сөйлем, сұраулы сөйлем, бұйрықты сөйлем, лепті сөйлем. Сөйлем

мүшелері. Тұрлаулы мүшелер. Бастауыш, оның қызметі. Баяндауыш, оның қызметі. Тұрлаусыз мүшелер. Толықтауыш, оның түрлері. Анықтауыш, құрамдық түрлері. Пысықтауыш, мағыналық түрлері. Сөйлемнің бірыңғай мүшелері. Айқындауыш, оның түрлері. Сөйлем мүшелерінің орын тәртібі. Құрмалас сөйлемдер, оның түрлері. Салалас құрмалас сөйлемдер, ерекшеліктері мен түрлері. Сабақтас құрмалас сөйлемдер, ерекшеліктері мен түрлері. Көп бағыныңқы құрмалас сөйлемдер. Аралас құрмалас сөйлемдер. Пунктуация. Пунктуацияның негізгі принциптері.

Жалпы тіл білімі, оның пайда болуы. Жалпы тіл білімінің бөлімдері. Тіл білімінің тарихы. Тіл категориясы. Тіл білімінің методтары. Ежелгі дәуір және орта ғасырлардағы тіл білімі. Орта ғасыр және қайта өркендеу дәуірі лингвистикасы. XVII-XVIII ғасырлар тіл білімі. Универсалды грамматика XIX ғасыр тіл білімі. XIX ғасыр тіл біліміндегі ағымдар. XX ғасыр тіл білімі. Лингвистикалық мектептер. Тіл философиясы. Тіл теориясы. Тіл және қоғам. Тіл мен ойлау. Тіл және сөйлеу. Тілдің таңбалық сипаты. Тілдік таңбалар. Тілдің құрылысы мен жүйесі. Тіл білімінің зерттеу әдістері. Салыстырмалы-тарихи әдіс. Сипаттама әдісі.

Арнайы мамандық пәндер

Тіл тарихы. Тіл салаларының қалыптасуы мен даму жолдары. Тілдің даму бағыттары. Тарихи фонетика, зерттеу объектісі. Тарихи лексикология, зерттеу объектісі. Есім сөз таптарының дамуы. Тарихи синтаксис. Әдеби тілдің зерттеу объектісі, кезеңдері. Ұлттық кезеңге дейінгі әдеби тілдің үлгілері. Ұлттық кезеңге дейінгі әдеби тілдің үлгілері. XVIII ғасырдағы қазақ әдеби тілінің қалыптасу құрамы. XIX ғасырдың I жартысындағы әдеби тілдің лексикасы. XIX ғасырдың II жартысындағы қазақ әдеби тілі. Ы.Алтынсарин және қазақ әдеби тілі. Абай және қазақ жазба әдеби тілі. XX ғасыр басындағы жазба әдеби тілі. XX ғасыр басындағы баспасөз тілі. А. Байтұрсынов және қазақ жазба әдеби тілі.

Қазақ тіл білімінің тарихы. А.Байтұрсынов және қазақ тіл білімі. Қазақ фонетикасының тарихы. Қ. Жұбанов және қазақ тіл білімі. Қазақ лексикологиясының даму тарихы. Қазақ диалектологиясының даму тарихы. Ғ.Қалиевтың қазақ диалектологиясындағы ғылыми зерттеулері. Қазақ терминологиясының даму тарихы. Қазақ морфологиясының даму тарихы. А. Ысқақовтың қазақ морфологиясының қалыптасуындағы еңбектері. Х.Досмұхамедовтың тіл білімі тарихындағы еңбектері. І.Кенесбаев-қазақ фразеологиясының негізін салушы. Т.Сайрамбаев-сөз тіркесін зерттеуші ғалым. М.Серғалиев-тіл білімін зерттеуші ғалым.

Лингвопәтика. Классик ақындардың шығармаларының тілі, ерекшеліктері. Классик ақындардың лексика-семантикалық, грамматикалық ерекшеліктері.

РЕАЛИЗМ (латынша. realis- заттылық, шындық) - әдебиет пен өнердегі кең қанат жайған, өмір құбылыстарын бар қалпында, нақтылық сипат белгілерін сақтай отырып, жинақтап, тұжырымдап, шыншылдықпен

бейнелеуді мақсат ететін көркемдік әдіс. Реализм әдісі суреткерден өмір құбылыстарын, маңызды қоғамдық мәселелерді, күнделікті тұрмыстағы сан-алуан жайларды мейлінше кең қамтып, әлеуметтік өмірдің қайшылықтарын терең ашып көрсетуді, қарапайым адамдардың бейнесін сипаттауға жете назар аударуды талап етеді. Егер романтизм әдісі көбінесе сирек кездесетін ерекше жағдайларға көңіл аударса, реализм айналадағы нақтылы өмір құбылыстарын толық көрсету қажеттігін мойындайды. Реалистік принцип жаңа дәуір әдебиеті мен көркем өнерде жаңа сипатқа ие болып, әдебиеттің халықтық демократияшылдық принциптерімен жалғастық тапты. Реализм өмірде болатын, үнемі кездесетін нақтылы жай-жағдайларды, адамның іс-әрекеттерін бейнелеуді басты міндет санайды дегенде, әрине, мұны оған алға ұмтылушылық, алыс арманға, асқақ қиял ұрушылық мүлде жат деп түсіну дұрыс болмайды. Алайда реалистік әдістің негізгі өзгешелігі өмірдегі типтік жағдайларды кеңінен қамтып, қай құбылыстың болсын даралық белгілерінде, жинақталған көптеген құбылыстарға ортақ сипаттарын да нанымды суреттеп, нағыз типтік дәрежедегі көркем образдар, бейне-тұлғалар жасау дейміз.

Реалистік әдіс орыс әдебиетінде Пушкин творчествасы арқылы биік дәрежеге көтерілді. Пушкиннің «Евгений Онегин», «Капитан қызы» романдары, көптеген лирикалық өлеңдері осы әдістің орыс әдебиетінде берік орын алуына мүмкіндік туғызды. Реализм әдісі одан әрі И.А.Гончаров, И.С.Тургенов, Л.Толстой, А.П.Чехов шығармаларында кеңінен өріс алды. Қазақ әдебиетінде реализм әдісі Абай поэзиясында жоғарғы сатыға көтерілді.

РОМАНТИЗМ-(роман деген сөзден шыққан, яғни түпкі мағынасы өмірді кітаптағыдай, ой-қиялмен ұштастырып суреттеу)-әдебиеттегі, көркем өнердегі өмірдің жарқын, жағымды жақтарын көбірек алып, көтере суреттейтін көркемдік әдіс. Сондай-ақ осындай әдісті қолданған, қалыптастырған әдеби ағым, әдеби бағыт деген мағынада да айтылады. Осы соңғы мағынасында романтизм белгілі бір дәуірмен, сол кездегі әдеби процеспен, нақтылы ақын-жазушылардың творчествосымен байланысты алып қаралады да, нақтылы сипат алады. Ал көркем әдіс ретінде алғанда романтизм әлде қайда кеңінен мағына береді.

АДАПТАЦИЯ – (лат. adapto) бейімдеймі- әдеби шығарманың белгілі бір ортаға әдетте дайындығы төмен оқырмандарға лайықталып, солардың қабылдауына бейімделіп қайта жазылуы. Адаптация көбінесе Шет тілін үйренудің бастапқы сатысындағы текст әзірлеуде қолданылады, мұндайда шығарма ықшамдалып тәржімаланады да, түпнұсқасымен қатар беріледі. Бұл тәсіл балаларға күрделі шығармаларды ұғымды түрде таныстыру үшін қолданылады. «Одессия» мен «Илиаданың» «Робинзон Курузосының» осылай жасалған нұсқасы бар.

Соңғы кезде бейімдеу тәсілі қазақ әдебиетінде де ұшырасып жүр. Айталық, «Қамбар батыр», «Алпамыс», «Қобыланды батыр», эпосы қазақ,

орыс тілдерінде қарасөзбен қысқаша қайта баяндалып, жеке басылым болып шықты.

АНОГРАММА (грек. ана-қайта, грамма-әріп) – Атау сөз ішіндегі әріп орнын алмастыру арқылы бүркеншек ат жасау. Мәселен, орыс жазушысы Х.Макентиннің Антиох Кантемир деген псевдонимі болған.

АНАПЕСТ (грек. anapaistos-соны сәулелеі) - көне дүние метрикасында қалыптасқан, орыс поэзиясында силлабо-тоникалық өлең жүйесінде қолданылатын өлшемнің бірі, үш буынды ырғақтық өрнек. Екі екпінсіз буынан соң үшінші буын екпінді болып келеді. (-). Өлең тармағында осы өрнек бірнеше рет қайталаанады. Лермонтовтың «Выхожу один я на дорогу» атты өлеңі осы өлшеммен жазылған.

АНТОНИМ (қайшы сөздер) (грек. anti- қарсы, onomo- атау) – біріне-бірі қайшы қарама-қарасы мағыналы сөздер. Мысалы: ақ-қара, ерте-кеш, ескі-жаңа, арық-семіз.

АССОНАНС (лат. assono–үйлесім) - өлең сөзге дауысты дыбыстардың қайталануы. Мұның өзі суреткердің шеберлігіне тығыз байланысты. Орнымен үндескен сөздер әдеби тілдің өрнек кестесіне әдемі ажар, айшық қосады. Мысалы:

Еңсесі биік ақ орда

Еңкейіп сәлем бер сана

Ернеулі жұқа сар аяқ,

Ер сарқытын бер сана. (ЕрЕдіге)

Тәңірлік дәуір әдебиеті. Ежелгі түркілердің арғы ата-тегі саналатын сақтар туралы мәлімет беру. Сақтардың қаһармандық дастандары. «Алып Ер Тоңға» мен «Шу» дастандарының көркемдік ерекшеліктері.

Ғұндардың батырлық жырлары. Ғұндар – түркі халықтарының ата-тегі. Ғұндар мәдениеті мен әдебиеті. “Оғыз қаған” дастанының көркемдік ерекшеліктері. «Атилла», «Көк бөрі» дастандарының көркемдік ерекшеліктері.

Түркі жазба жәдігерліктері. VI-IX ғасырлардағы түркі әдебиет ескерткіштері. Қазақ әдебиеті тарихы пәні. Ежелгі дәуір әдебиеті, оның қамтитын объектісі және ерекшеліктері. Түркі тілді халықтарға ортақ ежелгі әдебиет (VI-XV ғ.ғ.) жүйелері.

“Қорқыт ата” кітабы. Қорқыт хикаясының тууы. XI-XII ғасырлардан жеткен қолжазба нұсқасы. Қорқыттың қазақпен көршілес, тектес халықтар арасында әр алуан әңгімеленетіндігі.

Ислам дәуірі әдебиеті. Әбу-Насыр әл-Фараби – энциклопедист. Әл-Фараби - ұлы ойшыл, ғұлама, әдебиетші, ақын. Әл-Фарабидің қоғамтану ғылымы, философия, медицина, музыка, әдебиет т.б өнер тарихынан алатын орны.

Махмұт Қашғаридің «Диуани луғат ат-түрік». Махмұт Қашғаридің «Диуани луғат ат-түрік» (Түркі тілдерінің сөздігі) кітабы. Сөздіктің зерттелуі және оның авторы Махмұт Қашғаридің түркі халықтары филологиясын

дамытудағы ролі. Қыпшақтар кітабы («Кодекс куманикус»). Қолжазбаның түп нұсқасы. Қыпшақтар кітабының зерттелуі.

Жүсіп Баласағұнидің «Құдатғу білігі». Жүсіп Хас Хажиб Баласағұни – түркі түркі халықтары тарихындағы қайта өрлеу дәуірінің аса көрнекті ақыны. Шығыс елдеріне мәшһүр болған данышпан-ойшыл, атақты ғалым, белгілі қоғам және мемлекеттік қайраткер. «Құдатғу білігі» дастанының басты идеясы төрт принципке негізделіп жазылған.

Ахмет Йүгінекидің «Хибатул хақайық» еңбегі. Ахмет Йүгінекидің «Хибатул хақайық» дастаны. Дастанның қолжазба нұсқаларның табылуы, зерттелуі. Дастанда қамтылған мәселелер мен оның идеялық мазмұны.

Қожа Ахмет Йассауи «Диуани хикмет» шығармасы. Ахмет Йассауидің өмірі және «Диуани хикмет» өлеңдер жинағы. Ахмет Йассауидің дүниеге келген ортасы. «Диуани хикмет» - түркі тілді халықтардың XII ғасырдан сақталған әдеби ескерткіштерінің бірі екендігі. Сүлеймен Бақырғани. Сүлеймен Бақырғани еңбектерінің Йассауиге үндестігі. Сүлеймен немесе Хакім ата – дана баба атануы. Сүлеймен Бақырғанидің жинақтары, олардың мәні.

Алтын Орда дәуірі әдебиеті. XIII-XV ғ.ғ. тарихи-әлеуметтік жағдай. XIII-XV ғ.ғ. тарихи-әлеуметтік жағдай. Монғол шапқыншылығы. Алтын Орда дәуірінің мәдениеті мен әдебиеті. Хорезми. Мухаббат-наме». Дастанның қолжазба нұсқалары, көркем туындыда махаббаттың жырлануы. Н.Рабғузидің «Қисса-сул анбия» атты жинағы. Әулие-әнбиелер, пайғамбарлар жайындағы қисса-хикаялар, аңыз-ертегілер жинағы екендігі.

Алтын Орда дәуіріндегі көркем туындылар. Құтбтың «Хұсрау-Шырын» дастаны. Дастанның зерттелуі. Мазмұны және кейіпкерлері. Құтб аудармасының ерекшеліктері.

Сайф Сараидің «Гулистан бит турки» («Түркі тіліндегі Гүлістан») шығармасы. Бұл Сағди Ширазидің «Гүлстан» атты шығармасының еркін аудармасы екендігі. Тарихи тақырыпқа жазалған көркем шежірелер.

Тарихи шежіре және көркемдік дәстүр. Әбілғазы Баһадүрханның «Шежіре-и түрік», Қадырғали Жалайри «Жами-ат тауарих» шежірелерінің мазмұны жайлы. Захириддин Мұхаммед Бабыр (1483-1530). Өмірі туралы мәлімет. Бабыр – көрнекті мемлекет қайраткері, даңқты қолбасшы, лирик ақын, дарынды жазушы, ғалым, атақты тарихшы.

Magistraturaga kirishda o`tkaziladigan sinov fanlari bo`yicha kiruvchilar bilimini baholash MEZONLARI

Magistraturaga kirish sinovlari O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 20 iyundagi 393-son qarori bilan tasdiqlangan (2-ilova) «Oliy ta`lim muassasalarining magistraturasiga o`qishga qabul qilish tartibi to`g`risida Nizom»ga muvofiq tashkil qilinadi.

Magistraturaga kirish sinovi umumiy ballari quyidagilardan tashkil topadi:

- magistraturaga kirishda tanlagan mutaxassislik bo`yicha bilim darajasini belgilovchi maxsus fanlardan sinov o`tkaziladi (baholash mezoni 0 balldan 100 ballgachani tashkil etadi);

Mutaxassislik bo`yicha kirish sinovlari (yozma) ishlarini baholash 100 ballik tizim asosida amalga oshiriladi.

Kirish sinovida 86-100 ball (jami ballning 86-100%) – fanni mukammal o`zlashtirgan, variantda ko`rsatilgan savollarga tayanch so`z va iboralardan foydalanib, nazariy jihatdan asoslagan, chuqur va ilmiy-tahliliy tarzda yorita olgan talabalarga qo`yiladi. Shuningdek, bunda talabani mustaqil ko`nikmalari va qo`shimcha manbalardan foydalanganligi ham hisobga olinadi.

Kirish sinovida 71-85 ball (jami ballning 71-85%) – fanni o`zlashtirgan, variantda ko`rsatilgan savollarga tayanch so`z va iboralardan foydalanib javob bermagan, lekin faqat savolning o`zi bilan cheklanib, tavsiya etilgan darslik va qo`llanmalarda berilgan fikrlardan ijodiy foydalana olgan, qo`shimcha adabiyotlardan foydalana olmagan talabalarga qo`yiladi.

Kirish sinovidan 56-70 ball (jami ballning 56-70%) – fanni qisman o`zlashtirgan, qo`yilgan savollarga qisman javob bera olgan, qo`shimcha adabiyotlardan foydalana olmagan talabalarga qo`yiladi.

Mutaxassislik bo`yicha magistraturaga kiruvchilarni maxsus fanlardan reytinglarini aniqlashda, baholash mezoni quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

- sinov bilet asosida “yozma ish” usulida o`tkaziladi;
- har bir biletga 5 (besh) tadan savol kiritiladi;
- har bir bilet Davlat Standartlari bo`yicha bakalavrlar tayyorlash dasturiga kiritilgan fanlarni asosiy tushunchalaridan tashkil topadi;
- biletga kiritilgan mutaxassislik uchun ajratilgan savollarning har biri 20 balddan, jami 100 ballik tizimda baholanadi.

Kirish sinovida 55 % va undan kam ball savollarni yoritishda tayanch so`z va iboralarga qoniqarli javob bermagan, variantdagi savollarga javoblarini to`liq yorita olmagan, ilmiy jihatdan asoslamagan talabalarga qo`yiladi va talabgor **magistraturaga qabul qilinmaydi.**

MUNDARIJA

Aniq va tabiiy fanlarni o`qitish metodikasi (matematika)	2
Aniq va tabiiy fanlarni o`qitish metodikasi (fizika va astronomiya).....	7
Aniq va tabiiy fanlarni o`qitish metodikasi (biologiya).....	26
Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o`qitish metodikasi (tarix).....	35
Ta'limda axborot texnologiyalari.....	47
Pedagogika nazariyasi va tarixi(faoliyat turi bo'yicha).....	52
Pedagogika va psixologiya.....	59
Ta'lim muassasalarining boshqaruvi.....	71
O'zbek tili va adabiyoti.....	77
Ona tili va adabiyoti (Qoraqalpoq tili va adabiyoti).....	102
Ona tili va adabiyoti (Rus tili va adabiyoti).....	116
Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o`qitish metodikasi (mánaviyat asoslari).....	146
Tarbiya va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang'ich tálim).....	153
Tarbiya va tarbiya nazariyasi va metodikasi(maktabgacha tálim).....	175
Aniq va tabiiy fanlarni o`qitish metodikasi (kimyo).....	179
Aniq va tabiiy fanlarni o`qitish metodikasi (geografiya).....	201
Xorijiy til va adabiyoti (ingliz tili)	206
Tálim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (texnologik tálim).....	212
Ona tili va adabiyoti (Qozoq tili va adabiyoti).....	217